

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

DIZERTAČNÁ PRÁCA

Zásada prednosti v judikatúre Európskeho súdneho dvora, Európskeho súdu pre
ľudské práva a niektorých súdov členských štátov

Principle of primacy in the case law of the European Court of Justice, the European
Court of Human Rights and certain courts of Member States

Vypracoval: Mgr. Tomáš Kukliš

Školiteľ: Doc. JUDr. Pavel Svoboda, Ph.D.

Marec 2010

OBSAH

A. ÚVOD	4
B. PRVÁ ČASŤ: JUDIKATÚRA SÚDNEHO DVORA	6
1. ÚVOD	6
2. VAN GEND EN LOOS	9
3. COSTA	21
4. STAUDER	28
5. INTERNATIONALE HANDELSGESELLSCHAFT MBH.....	33
6. SIMMENTHAL.....	41
7. FACTORTAME	47
8. KADI.....	55
9. ZÁVER	62
C. DRUHÁ ČASŤ: JUDIKATÚRA EURÓPSKEHO SÚDU PRE ĽUDSKÉ PRÁVA	63
1. ÚVOD	63
2. LOIZIDOU	64
3. MATTHEWS	72
4. BOSPHORUS	77
5. GÖRGÜLÜ	83
6. ZÁVER	91
D. TRETIA ČASŤ: JUDIKATÚRA SÚDOV ČLENSKÝCH ŠTÁTOV	94
1. ÚVOD	94
2. NEMECKO.....	99
a) <i>Daň zo sladovníckeho jačmeňa.....</i>	<i>99</i>
b) <i>Vyrovnávací daň z obratu.....</i>	<i>102</i>
c) <i>Solange I.....</i>	<i>106</i>
d) <i>Solange II.....</i>	<i>110</i>
e) <i>Kloppenburg.....</i>	<i>115</i>
f) <i>Maastrichtská zmluva</i>	<i>117</i>
g) <i>Lisabonská zmluva</i>	<i>121</i>
3. ČESKO	125
a) <i>Povaha tzv. zlatých akcií.....</i>	<i>125</i>
b) <i>Produkčné kvóty cukru.....</i>	<i>126</i>
c) <i>Európsky zatykač.....</i>	<i>133</i>
d) <i>Lisabonská zmluva</i>	<i>136</i>
e) <i>Aktívna legitimácia všeobecných súdov</i>	<i>139</i>
f) <i>Lisabonská zmluva II</i>	<i>141</i>
4. SLOVENSKO.....	144
a) <i>Ústava pre Európu.....</i>	<i>144</i>
E. ZÁVER	147

ABSTRAKT	156
ABSTRACT	161
ZOZNAM LITERATÚRY	166
ZOZNAM ROZHODNUTÍ.....	171

A. ÚVOD

Nadnárodné súdne rozhodovanie v Európe je povšimnutiahodným a prekvapivým úspechom. Počas minulých pár desaťročí postupne začalo byť zjavné, že Európsky súdny dvor a Európsky súd pre ľudské práva presvedčili národné vlády, jednotlivých účastníkov konania i európsku verejnosť, aby podporili a zúčastnili sa na často veľmi dôležitom súdnom rozhodovaní na úrovni, ktorá existuje nad národným štátom. Oba súdne orgány začali svoju existenciu ako výtvary klasického medzinárodného práva verejného, boli zriadené medzinárodnými zmluvami – Rímskou zmluvou a Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd – a usadili sa nad národnými vládami a vnútroštátnym právom bez akéhokoľvek vzájomného priameho vzťahu. Nejakým spôsobom, kombináciou prezieravosti, predvídavosti a húževnatosti, však oba súdne orgány vyvinuli úspešné stratégie, ako urobiť v prevažnej väčšine prípadov svoje rozsudky rovnako efektívnymi, ako sú rozhodnutia vnútroštátnych súdov.¹

Na druhej strane pomyselnéj barikády stoja najvyššie a ústavné súdy členských štátov, ktoré majú za úlohu chrániť jednotu a integritu vlastného právneho poriadku, a na úkor ktorých Európsky súdny dvor a Európsky súd pre ľudské práva, hoci možno argumentovať, že za dobrú vec, získali svoje právomoci. V tejto práci sa pokúsime priblížiť ako k tomu došlo a aké pohnutky viedli jednotlivých aktérov k zaujatiu takých postojov, aké zaujali.

Táto práca je rozdelená do štyroch častí. V prvej časti sa nachádza judikatúra Súdneho dvora Európskej únie, týkajúca sa zásady prednosti. Na jednotlivých relevantných rozsudkoch tohto súdu dokladáme vývoj doktríny prednosti v čase. V druhej časti sa nachádza judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva. Hoci sa tento súd z viacerých rôznych príčin nedopracoval tak ďaleko ako Súdny dvor Európskej únie, aj tak prekročil tieň výkladových pravidiel klasického medzinárodného práva a v niekoľkých rozsudkoch sa vyjadril k postaveniu jeho judikatúry voči právnym poriadkom členských štátov. V tretej časti sa nachádza judikatúra súdov členských štátov a ich reakcia na vývoj doktríny prednosti v judikatúrach Súdneho dvora Európskej únie a Európskeho súdu pre ľudské práva. V tejto časti je zachytený vývoj v judikatúre nemeckého

¹ *Helper, L. R., Slaughter A.-M. Toward a Theory of Effective Supranational Adjudication. The Yale Law Journal. 1997, vol. 107, no. 2, s. 276.*

Spolkového ústavného súdu, Ústavného súdu Českej republiky a Ústavného súdu Slovenskej republiky. V štvrtej časti sa nachádza záver a stručné zhrnutie.

Dňa 1. 12. 2009 nadobudla po veľkých problémoch spojených s jej ratifikáciou a ratifikáciou svojej predchodkyne – Zmluvy o Ústave pre Európu – platnosť Lisabonská zmluva. Týmto momentom sa uzatvoril dlhoročný proces reformy primárneho práva. Obrovské problémy spojené s jej uvedením do života dovoľujú vysloviť predpoklad, že táto zmluva je na dlhý čas poslednou v rade novelizácií primárneho práva. Preto je si myslíme, že táto skutočnosť poskytuje priestor na zamyslenie sa nad základnými otázkami vzťahov medzi európskym právom a právnymi poriadkami členských štátov.

Lisabonská zmluva významne zmenila doterajšiu inštitucionálnu architektúru. Európske spoločenstvo a Európska únia splývajú v jedinú organizáciu s názvom Európska únia. Európske spoločenstvo teda zaniká a tento názov sa už viac nepoužíva. Zmluva o založení Európskeho spoločenstva sa mení na Zmluvu o fungovaní Európskej únie. Tento významný terminologický i obsahový posun sme sa snažili v tejto práci zohľadniť, no na niektorých miestach, kde je to pre historický kontext alebo z iných dôvodov vhodnejšie, používame bývalé názvy Spoločenstvo, Európske spoločenstvo či Európske hospodárske spoločenstvo. To isté platí i pre historické názvy zmlúv.

B. PRVÁ ČASŤ: JUDIKATÚRA SÚDNEHO DVORA

1. ÚVOD

Súdny dvor Európskej únie (ďalej aj „Súdny dvor“, „ESD“ či „Európsky súdny dvor“) vznikol 23. júla 1952 ako Súdny dvor Európskeho spoločenstva uhlia a ocele. Po nadobudnutí platnosti *rímskych zmlúv*² 1. januára 1958 sa stal Súdny dvorom aj Európskeho hospodárskeho spoločenstva a Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu. Keďže rozsah pôsobnosti Európskeho spoločenstva uhlia a ocele, ktoré bolo založené na obdobie 50 rokov a preto v roku 2002 zaniklo, a Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu sú veľmi obmedzené a svojím charakterom veľmi technické, bolo to práve Európske hospodárske spoločenstvo, neskôr premenované na Európske spoločenstvo a od 1. decembra 2009 na Európsku úniu, ktoré najviac vyťažovalo Súdny dvor.

Na začiatku sa právomoci Európskeho súdneho dvora nezdali väčšie než právomoci Medzinárodného súdneho dvora; mal právomoc riešiť spory medzi štátmi, ale nie priame prostriedky na presadenie svojich rozhodnutí. A predsa v priebehu štyridsiatich rokov Európsky súdny dvor uspel s transformáciou Rímskej zmluvy a sekundárnej legislatívy Spoločenstva na právo priamo vynútiteľné vo veciach podaných na vnútroštátnych súdoch súkromnými účastníkmi konania. „Právo Európskej únie je nadradené nad vnútroštátnym právom a za také uznávané vnútroštátnymi súdmi – vo väčšine prípadov nie prostredníctvom vnútroštátnych ústav alebo legislatívnych ustanovení, ale príkazom samotného ESD, príkazom, ktorý bol nakoniec akceptovaný aj najvyššími vnútroštátnymi súdmi.“³ Či tento výrok platí za každých okolností sa pokúsime osvetliť v tejto práci, najmä v jej tretej časti. V prvej časti sa nachádza príspevok Súdného dvora k diskusii, či a, ak je tomu tak, za akých okolností má právo Európskej únie prednosť pred vnútroštátnymi právnymi poriadkami členských štátov.

² Zmluva o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu.

³ *Helper, L. R., Slaughter A.-M. Toward a Theory of Effective Supranational Adjudication. The Yale Law Journal. 1997, vol. 107, no. 2, s. 291.*

Keď Zmluva o Európskom hospodárskom spoločenstve nadobudla 1. 1. 1958 platnosť, neobsahovala ustanovenie, ktoré by normatívne upravovalo vzťah práva Spoločenstva a právnych poriadkov členských štátov. Žiadne ustanovenie nezakotvovalo zásadu prednosti práva Spoločenstva pred právnymi poriadkami členských štátov. Takéto ustanovenie v primárnom práve Európskej únie neexistuje dodnes.

Bola snaha odstrániť tento problém v rámci návrhu Zmluvy o Ústave pre Európu. Článok I-6 s názvom Právo Únie ustanovoval: „Ústava a právo prijaté inštitúciami Únie pri vykonávaní prenesených právomocí má prednosť pred právom členských štátov“. Článok I-6 dopĺňalo vyhlásenie s týmto znením: „Konferencia poznamenáva, že článok I-6 odráža existujúcu judikatúru Súdneho dvora Európskych spoločenstiev a Súdu prvého stupňa“. Návrh Zmluvy o Ústave pre Európu bol odmietnutý v referendách vo Francúzsku a Holandsku v roku 2005 a po dvojročnom období reflexie pristúpila Európska rada v Lisabone k podpísaniu Lisabonskej zmluvy, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva. V tejto reformnej zmluve článok podobný článku I-6 návrhu Ústavy už chýba. Problematika prednosti sa rieši vo vyhlásení č. 17 o prednosti: „Konferencia pripomína, že v súlade s ustálenou judikatúrou Súdneho dvora Európskej únie majú zmluvy a právo prijaté Úniou na základe zmlúv prednosť pred právom členských štátov za podmienok ustanovených v uvedenej judikatúre Súdneho dvora EÚ. Okrem toho sa konferencia rozhodla pripojiť k tomuto záverečnému aktu stanovisko Právneho servisu Rady o prednosti ...“. V tomto stanovisku sa uvádza, že z „judikatúry Súdneho dvora vyplýva, že prednosť práva Spoločenstva je základnou zásadou tohto práva. Podľa Súdneho dvora táto zásada je obsiahnutá v osobitnom charaktere Európskeho spoločenstva. V čase vynesenia prvého rozsudku tejto ustálenej judikatúry (rozsudok z 15. júla 1964 č. 6/64 vo veci *Costa/ENEL*) sa v zmluve prednosť práva nespomínala. Dnes je situácia rovnaká. Skutočnosť, že zásada prednosti nebude uvedená v budúcej zmluve, žiadnym spôsobom nemení existenciu tejto zásady ani existujúcu judikatúru Súdneho dvora.“

Neexistencia ustanovenia o vzťahu práva Európskej únie a právnych poriadkov členských štátov však nezabránila Súdnemu dvoru, aby zásadu prednosti v práve Európskej únie zakotvil.

Navyše „autorita rozhodnutí Súdneho dvora v tomto smere nebola nikdy vážnejšie podrytá, ani politicky napadnutá, napriek príležitosti členských štátov zmeniť ich účinky na každej medzivládnej konferencii“⁴.

V súčasnosti sa vo všeobecnosti akceptuje, že európska integrácia bola a je do veľkej miery právnym procesom poháňaným skôr právnym výkladom než politickými rozhodnutiami.⁵ V tejto časti sa pokúsime na niektorých rozhodnutiach Súdneho dvora Európskej únie vysvetliť ako k tomu došlo.

⁴ *De Búrca, G.* Sovereignty and the Supremacy Doctrine of the European Court of Justice. In Walker, N. (ed.) *Sovereignty in Transition: Essays in European Law*. Oxford: Hart Publishing, 2003. s. 450.

⁵ *Schepel, H., Wesseling, R.* The Legal Community: Judges, Lawyers, Officials and Clerks in the Writing of Europe. *European Law Journal*. 1997, vol. 3, no. 2, s. 166.

2. VAN GEND EN LOOS⁶

„Primárne právo mlčí o najpodstatnejších otázkach budovania právneho aspektu európskej integrácie – o vzťahu komunitárneho a vnútroštátneho práva. Niet sa čo čudovať, napr. predstava, že by národné parlamenty členských štátov mohli ratifikovať dohovor, podľa ktorého integračné normy v prípade kolízie treba uplatniť prednostne pred vlastnou ústavou, je politicky neprierodná. Preto zakotvenie týchto zásad mlčky ponechali – úmyselne či nie – na Súdny dvor.“⁷

Počas prvých rokov existencie Súdneho dvora ako Súdneho dvora Európskeho spoločenstva uhlia a ocele nič nenasvedčovalo tomu, že sa Súdny dvor pri svojom výklade bude pozerat' na Zmluvu o založení Európskeho spoločenstva uhlia a ocele inak, ako na medzinárodné zmluvy podľa medzinárodného práva verejného so všetkými z toho vyplývajúcimi dôsledkami. Súdny dvor nemohol použiť argumentáciu o „novom právnom poriadku medzinárodného práva“, ktorú neskôr použil vo veciach *Van Gend en Loos* a *Costa/ENEL*⁸. Takúto argumentáciu neodôvodňovala osobitná povaha a úzky záber Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva uhlia a ocele.

Rozsudok vo veci *Van Gend en Loos* je označovaný za pravdepodobne najdôležitejší doterajší rozsudok Súdneho dvora. Spôsob akým odtrháva európske právo od konvenčného modelu medzinárodného práva je radikálny a zároveň revolučný. Rozsudok je rozhodujúci pre vývoj nielen zásady prednosti, ale aj priameho účinku⁹. Súdny dvor tu vyvinul koncept priameho účinku najmä s ohľadom na jeho nevyhnutnosť pri uskutočňovaní takého ambiciózneho hospodárskeho projektu, aký si zmluvy vytýčili za cieľ.¹⁰

⁶ Vec 26/62, *Van Gend en Loos*, Zb. 1963, s. 1. Oficiálne znenie v slovenskom jazyku sa nachádza na stránke Súdneho dvora: http://curia.europa.eu/arrets/TRA-DOC-SK-ARRET-C-0026-1962-200406974-05_00.html

⁷ *Svoboda, P.* in: *Tichý, L., Arnold, R., Svoboda, P., Zemánek, J., Král, R.* Evropské právo. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 284.

⁸ Vec 26/62, *Van Gend en Loos*, Zb. 1963, s. 1; tento rozsudok je analyzovaný na s. 9; vec 6/64, *Flaminio Costa/ENEL*, Zb. 1964, s. 585; tento rozsudok je analyzovaný na s. 21.

⁹ *Chalmers, D., Hadjiemmanuil, Ch., Monti, G., Tomkins, A.* European Union Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 47.

¹⁰ *Kukliš, T.* Poznámky k rozsudku *Van Gend en Loos*. Výber z rozhodnutí Súdneho dvora Európskych spoločenstiev. 2004, č. 1, s. 13.

Spoločnosť N.V. Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos, so sídlom v Utrechte, dovážala z Nemecka do Holandska močovinu formaldehydu. Holandská daňová správa uvalila na tento dovoz dovozné clo 8%. Dovožca namietal, že v deň nadobudnutia platnosti Zmluvy o EHS sa uplatňovalo clo 3%. Vtedy platné ustanovenie článku 12 Zmluvy o EHS nachádzajúce sa v kapitole s názvom Colná únia oddieli 1 s názvom Odstraňovanie ciel medzi členskými štátmi znelo: „Členské štáty sa zdržia zavádzania akýchkoľvek nových vývozných alebo dovozných ciel alebo poplatkov s rovnakým účinkom medzi sebou, ako aj zvyšovania tých, ktoré sa už vo vzájomnom obchode uplatňujú.“ Tvrdil teda, že zvýšením colnej sadzby z 3% na 8% holandská daňová správa porušila uvedený článok 12 a žiadal *Tariefcommissie* (holandský správny súd rozhodujúci ako odvolací súd o sporoch týkajúcich sa daní), aby zrušila rozhodnutie daňovej správy priamym uplatnením článku 12. Holandská daňová správa však tvrdila, že v deň nadobudnutia platnosti Zmluvy o EHS sa na močovinu formaldehydu vzťahovala nie 3%, ale 10% sadzba a teda k žiadnemu zvýšeniu nedošlo.

Bez toho, aby rozhodol o klasifikácii predmetného produktu sa holandský správny súd v zmysle článku 177 Zmluvy o EHS (neskôr čl. 234 ZES; teraz čl. 267 ZFEÚ) obrátil na Súdny dvor s dvomi otázkami:

„1. Je článok 12 Zmluvy o EHS priamo uplatniteľný na území členských štátov, inými slovami, môžu sa príslušníci takéhoto štátu dovoľávať individuálnych práv na základe predmetného článku a musia tieto práva súdy chrániť?“

2. V prípade kladnej odpovede, je uplatnenie 8 % dovozného cla na dovoz močoviny formaldehydu do Holandska, ktorého dovozcom je žalobca v konaní vo veci samej a ktorého krajinou pôvodu je Spolková republika Nemecko, protiprávnym zvýšením cla v zmysle článku 12 Zmluvy o EHS alebo v danom prípade išlo o prijateľnú zmenu cla uplatniteľného pred 1. marcom 1960, ktorá síce znamená z aritmetického pohľadu zvýšenie, ale nepovažuje sa za zakázanú v zmysle článku 12?¹¹

Ak by Súdny dvor odpovedal na prvú otázku pozitívne, znamenalo by to veľký zásah do suverenity členských štátov.

V konaní intervenovali 3 vlády (belgická, holandská a nemecká), ako aj Komisia. Z týchto len Komisia podporila pozíciu dovozcu. Belgická a holandská vláda a daňová správa boli proti

¹¹ Vec 26/62, *Van Gend en Loos*, Zb. 1963, s. 1.

samotnej prípustnosti prvej otázky („Vlády Holandska a Belgicka namietajú právomoc Súdneho dvora z dôvodu, že v danom prípade ide o návrh, ktorý sa netýka výkladu, ale uplatňovania Zmluvy v rámci holandského ústavného práva.“¹²). Holandská vláda tvrdila, že údajné porušenie Zmluvy zo strany členského štátu možno napadnúť len priamou žalobou zo strany Komisie podľa článku 169 Zmluvy (neskôr čl. 226 ZES; teraz čl. 258 ZFEÚ) alebo zo strany iného členského štátu podľa článku 170 (neskôr čl. 227 ZES; teraz čl. 259 ZFEÚ). Belgická vláda tvrdila, že *Tariefcommissie* má pred sebou dve medzinárodné zmluvy, ktoré sú súčasťou vnútroštátneho práva. Ak by boli v nesúlade, je na mechanizmoch vnútroštátneho práva, aby sa určilo, ktorá z nich má prednosť („Súdny dvor podľa nich [vlády] najmä nemá právomoc vyslovovať sa o prípadnom uznaní prednosti ustanovení Zmluvy EHS pred holandskými právnymi predpismi, ako aj pred inými zmluvami, ktoré Holandsko uzavrelo a stali sa súčasťou holandského vnútroštátneho práva. Riešenie toho problému spadá podľa nich do výlučnej právomoci vnútroštátnych súdov, s výhradou žaloby podľa podmienok stanovených v článkoch 169 a 170 Zmluvy.“¹³). Komisia naopak tvrdila, že účinok Zmluvy o EHS nemôže určiť vnútroštátny súd, ale len samotná Zmluva. Problém nastolený vnútroštátnym súdom v prvej otázke sa podľa nej preto zjavne týka výkladu Zmluvy.

Dovozca tvrdil, že článok 12 má priamy účinok. Na podporu tohto tvrdenia uviedol štyri argumenty. Za prvé si článok nevyžaduje inkorporáciu do vnútroštátnej legislatívy členských štátov. Za druhé nie je závislý na prijatí ďalšej legislatívy na úrovni Spoločenstva. Za tretie, hoci sa neodvoláva priamo na štátnych príslušníkov členských štátov, akékoľvek porušenie jeho ustanovení by poškodilo základné princípy Spoločenstva a proti takému sa jednotlivci i Spoločenstvo musia chrániť. A za štvrté je článok výnimočne dobre spôsobilý na priamu aplikáciu vnútroštátnymi súdmi, od ktorých sa len žiada neuplatniť vnútroštátne ustanovenia, ktoré sú v rozpore s článkom 12.

Komisia tvrdila, že je nesmierne dôležité, aby sa právo Spoločenstva uplatňovalo efektívne a jednotne v celom Spoločenstve. Tvrdila tiež, že účelom a výsledkom utvorenia Európskeho hospodárskeho spoločenstva bolo vytvorenie práva Spoločenstva s priamou uplatniteľnosťou na

¹² Tamže.

¹³ Tamže.

vnútroštátnych súdoch a s prednosťou pred kolidujúcou vnútroštátnou legislatívou, hoci aj neskôr prijatou. Z toho vyplýva, že účinky práva Spoločenstva na vnútroštátne právo členských štátov môžu byť určené len samotným právom Spoločenstva. Podľa Komisie je článok 12 spôsobilý na uplatnenie vnútroštátnymi súdmi, keďže je jednoznačný a úplný. Proti takému výkladu sa rezolútne postavili holandská, belgická a nemecká vláda, ktoré tvrdili, že článok 12 bol autormi Zmluvy koncipovaný tak, aby zaväzoval len na medzinárodnej úrovni a preto sa nemôže priamo aplikovať vnútroštátnymi súdmi.

Generálny advokát Roemer v úvode svojho stanoviska zaujal reštriktívnejší pohľad na právomoc Súdneho dvora podľa článku 177 Zmluvy (neskôr čl. 234 ZES; teraz čl. 267 ZFEÚ). Tvrdil síce, že účinky medzinárodnej zmluvy závisia na právnej sile, ktorú jej chceli dať autori zmluvy, a preto otázka výkladu relevantných ustanovení spadá do rozsahu právomocí Súdneho dvora podľa článku 177, avšak je „nemožné dokonale objasniť skutočné právne účinky medzinárodnej zmluvy na štátnych príslušníkov členského štátu bez ohľadu na ústavné právo tohto členského štátu.“ Inými slovami „povinnosti uložené Zmluvou členskému štátu môže ozrejmiť Súdny dvor, ale účinky Zmluvy vo vnútroštátnych právnych poriadkoch členských štátov sú vecou vnútroštátneho práva, čo je mimo právomoci Súdneho dvora podľa článku 177.“¹⁴ Uznal, že Zmluva o EHS obsahuje ustanovenia, ktoré sú zjavne určené na priamu aplikáciu vo vnútroštátnom práve, ako sú ustanovenia o hospodárskej súťaži v článku 85 (neskôr čl. 81 ZES; teraz čl. 101 ZFEÚ) a v článku 86 (neskôr čl. 82 ZES; teraz čl. 102 ZFEÚ). Ďalšie ustanovenia, podľa jeho názoru, sú formulované tak, aby nadobudli priamy účinok neskôr (ustanovenia o voľnom pohybe osôb, služieb a kapitálu). Zároveň však zdôraznil, že „množstvo ustanovení Zmluvy výslovne odkazuje na povinnosti členských štátov ... a neobsahuje normy s priamym účinkom“. Osvojac si argumenty intervenujúcich vlád vyvodil záver, že práve z tohto dôvodu majú Komisia a členské štáty právo iniciovať konanie na Súdnom dvore, ak sa domnievajú, že členský štát nedodrжал povinnosti podľa Zmluvy. V rozpore s argumentmi týchto vlád však vyslovil názor, že Súdny dvor má právomoc podľa článku 177 odpovedať na prvú otázku. Pokiaľ ide o druhú otázku, naopak s nimi súhlasil a vyslovil sa, že Súdny dvor nemá právomoc odpovedať.

¹⁴ Arnulf, A. *The European Union and its Court of Justice*. 2. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 164.

Generálny advokát potom pristúpil k rozboru účinkov článku 12. Uznal, že v istom zmysle by toto ustanovenie vzhľadom na skutočnosť, že si nevyžaduje prijatie ďalších opatrení zo strany inštitúcií Spoločenstva mohlo mať priamy právny účinok. Nakoľko však adresámi tohto ustanovenia sú členské štáty a neobsahuje také pojmy ako zákaz, neprípustný alebo bez účinku nemal pochybnosť o tom, že článok 12 nemá priamy účinok. Podľa jeho názoru by praktické uplatnenie článku 12 bolo pre vnútroštátne súdy veľmi zložité. Žiadať to od nich by viedlo len k právnej neistote.

Stanovisko generálneho advokáta muselo byť pre Komisiu a dovozcu isto sklamaním. „Model Spoločenstva načrtnutý generálnym advokátom Roemerom by z väčšej časti fungoval na úrovni členských štátov. Len výnimočne by jednotlivci mali možnosť si nárokovať práva podľa Zmluvy.“¹⁵ Porušenia Zmluvy zo strany členských štátov by mohli byť napravené len prostredníctvom dlhotrvajúceho a nákladného konania podľa článkov 169 (neskôr čl. 226 ZES; teraz čl. 258 ZFEÚ) a 170 (neskôr čl. 227 ZES; teraz čl. 259 ZFEÚ). Súdny dvor však zamietol názory generálneho advokáta vyjadrené v stanovisku a vyslovil sa, že článok 12 má priamy účinok¹⁶.

„Podľa holandského práva majú medzinárodné dohody, ako je Rímska zmluva, prednosť pred vnútroštátnymi právnymi normami, ak je dohoda „samovykonateľná“ vo sfére vnútroštátneho práva. Toto ustanovenie holandského práva viedlo holandský súd k položeniu otázky, ktorú by Komisia nikdy nepoložila, a ktorú by iný súd v inom štáte pravdepodobne neformuloval rovnakým spôsobom.“¹⁷ Súdny dvor na formulovanie tejto významnej zásady použil jednu z prvých možností, aká sa mu naskytla, vzhľadom na skutočnosť, že vec *Van Gend en Loos* bola historicky len druhá vec predložená Súdnemu dvoru podľa bývalého článku 177 Zmluvy.¹⁸

Rozsudok je rozdelený na dve časti týkajúce sa otázok, pričom každá z nich je opäť rozdelená na dve časti (o právomoci Súdného dvora; o veci samej). Pokiaľ ide o prvú otázku, Súdny dvor argumenty, že nemá právomoc neprijal ako neodôvodnené, pretože on „nemá v tomto prípade

¹⁵ Tamže, s. 165.

¹⁶ Stojí za povšimnutie, že k rovnakému výsledku dospela i talianska Štátna rada (*Consiglio di Stato*) vo veci *Soc. biscotti panettoni Collusi Milano/Ministeri commercio estero e finanze*, *Il foro Italiano* III 143 (1963), týkajúcej sa priamej aplikovateľnosti článku 31 Zmluvy a to ešte pred vydaním nálezu vo veci *Van Gend en Loos*.

¹⁷ *Alter, K. Establishing the Supremacy of European Law*. Oxford: Oxford University Press, 2001. s. 17.

¹⁸ Prvá vec predložená Súdnemu dvoru podľa článku 177 bola vec 13/61, *De Geus en Uitdenbogerd/Bosch a iní*, Zb. 1962, s. 89.

rozhodnúť o uplatňovaní Zmluvy podľa zásad holandského vnútroštátneho práva, čo zostáva záležitosťou vnútroštátnych súdov, ale výlučne interpretovať význam článku 177 písm. a) Zmluvy v rozsahu uplatňovania článku 12 uvedenej Zmluvy v rámci práva Spoločenstva a z pohľadu jeho účinkov na jednotlivcov.“¹⁹

Po založení svojej právomoci pristúpil k odpovedi na samotnú otázku, či majú ustanovenia článku 12 priamy účinok.

„Na zistenie, či majú ustanovenia medzinárodnej zmluvy takýto dosah, je potrebné vziať do úvahy povahu, systematiku a znenie týchto ustanovení.

Z cieľa Zmluvy EHS vytvoriť spoločný trh, ktorého fungovanie sa priamo týka jednotlivcov v Spoločenstve, vyplýva, že táto Zmluva predstavuje niečo viac ako dohodu, ktorá by vytvárala iba vzájomné záväzky zmluvných štátov.

Túto koncepciu potvrdzuje preambula Zmluvy, ktorá sa nevzťahuje len na vlády, ale i na národy, a konkrétnejším spôsobom je potvrdená zriadením orgánov, ktorým priznáva zvrchované práva, ktorých výkon sa týka rovnako členských štátov, ako aj občanov.

Ďalej treba poznamenať, že príslušníci štátov združených v Spoločenstve sú vyzvaní, aby spolupracovali prostredníctvom Európskeho parlamentu a Hospodárskeho a sociálneho výboru na fungovaní tohto Spoločenstva.

Okrem toho úloha Súdneho dvora podľa článku 177, ktorého cieľom je zabezpečiť jednotný výklad Zmluvy vnútroštátnymi súdmi, potvrdzuje, že štáty priznali právu Spoločenstva primerané právomoci, ktorých sa ich príslušníci môžu dovolávať pred týmito súdmi.

Z toho všetkého možno uzavrieť, že Spoločenstvo ustanovuje nový právny poriadok medzinárodného práva, v prospech ktorého štáty obmedzili, hoci vo vymedzených oblastiach, svoje zvrchované práva a ktorých subjektami sú nielen členské štáty, ale rovnako aj ich štátni príslušníci.

Právo Spoločenstva, nezávislé na právnom poriadku členských štátov, neukladá len povinnosti jednotlivcom, ale im tiež priznáva práva, ktoré sa stávajú súčasťou ich právneho dedičstva.

Tieto práva nevznikajú, iba keď sú výslovne priznané Zmluvou, ale aj na základe povinností, ktoré Zmluva ukladá presne určeným spôsobom tak jednotlivcom, ako aj členským štátom a orgánom Spoločenstva.

Vzhľadom na systematiku Zmluvy, pokiaľ ide o clá a poplatky s rovnakým účinkom, treba zdôrazniť, že článok 9, podľa ktorého je Spoločenstvo založené na colnej únii, ustanovuje ako základné pravidlo zákaz týchto ciel a poplatkov.

¹⁹ Vec 26/62, *Van Gend en Loos*, Zb. 1963, s. 1.

Toto ustanovenie sa nachádza na začiatku tej časti Zmluvy, ktorá definuje „základy Spoločenstva“. Je uplatnené a vysvetlené v článku 12.

Znenie článku 12 vyjadruje jasný a nepodmienený zákaz, ktorý nepredstavuje povinnosť konať, ale povinnosť zdržať sa konania.

Táto povinnosť navyše neobsahuje nijakú výnimku pre štáty, podľa ktorej by jej vykonanie bolo podmienené vydaním vnútroštátneho právneho aktu.

Tento zákaz je svojou povahou dokonale prispôsobený vytvoreniu priamych účinkov v právnych vzťahoch medzi členskými štátmi a osobami podliehajúcimi ich právomoci.

Vykonanie článku 12 nevyžaduje žiadny zásah vnútroštátneho zákonodarného orgánu.

Skutočnosť, že tento článok označuje členské štáty ako nositeľov povinnosti zdržať sa konania, neznamená, že ich príslušníci by nemohli požívať výhody z tejto povinnosti.

Argument vyplývajúci z článkov 169 a 170 Zmluvy, na ktorý sa odvolali tri vlády, ktoré predložili Súdnemu dvoru pripomienky, je nesprávny.

Okolnosť, že ak si niektorý štát nesplnil svoje povinnosti, Zmluva v týchto článkoch umožňuje Komisii a členským štátom predložiť túto vec Súdnemu dvoru, neznamená pre jednotlivcov nemožnosť dovolávať sa prípadne pred vnútroštátnym súdom týchto povinností, tak ako skutočnosť, že Zmluva dáva Komisii k dispozícii prostriedky na zabezpečenie dodržiavania povinností uložených týmto osobám, nevyklučuje možnosť dovolávať sa porušenia týchto povinností v sporoch medzi jednotlivcami pred vnútroštátnym súdom.

Obmedzenie záruk proti porušeniu článku 12 členskými štátmi iba na postupy podľa článkov 169 a 170 by odstránilo akúkoľvek priamu právnu ochranu individuálnych práv príslušníkov týchto štátov.

Existuje riziko, že odvolanie sa na tieto články by bolo neúčinné, ak by nasledovalo po vykonaní vnútroštátneho rozhodnutia prijatého v rozpore s ustanoveniami Zmluvy.

Obozretnosť jednotlivcov, ktorí majú záujem na ochrane svojich práv, predstavuje účinnú kontrolu, ktorá dopĺňa kontrolu, ktorú články 169 a 170 zverujú Komisii a členským štátom.

Z predchádzajúcich úvah vyplýva, že v súlade s povahou, systematickou a znením Zmluvy treba článok 12 vykladať tak, že vytvára priame účinky a priznáva individuálne práva, ktoré vnútroštátne súdy musia chrániť.“

Súdny dvor sa ďalej v rozsudku vyjadril k prípustnosti druhej otázky a aj na základe pripomienok belgickej a holandskej vlády zistil, že otázka „nesmeruje k výkladu Zmluvy, ale týka sa uplatňovania holandskej colnej legislatívy pri zatriedení aminoplastov, čo nie je v právomoci

Súdneho dvora²⁰ a preto nemá právomoc o nej rozhodnúť. Napriek tomu však pokračoval ďalej takto:

„Skutočný význam otázky, ktorú položil *Tariefcommissie*, však smeruje k zisteniu, či podľa práva skutočný nárast ciel uložených na určitý produkt nie v dôsledku zvýšenia sadzby, ale nového zatriedenia produktu vyplývajúceho zo zmeny jeho tarifnej kvalifikácie, je v rozpore s článkom 12 Zmluvy.

Z tohto hľadiska smeruje položená otázka k výkladu tohto ustanovenia Zmluvy a zvlášť významu, ktorý treba pripisovať pojmu clá uplatňované pred nadobudnutím platnosti Zmluvy.

Súdny dvor má preto právomoc odpovedať na túto otázku.²¹

Po založení svojej právomoci, hoci mierne modifikovaným spôsobom, teda pristúpil k odpovedi i na druhú otázku:

„Zo znenia článku 12 Zmluvy vyplýva, že na účel zistenia, či clá a poplatky s rovnakými účinkami boli zvýšené v rozpore so zákazom obsiahnutým v tomto článku, treba vziať do úvahy clá a poplatky skutočne uplatňované ku dňu nadobudnutia platnosti Zmluvy.

Ďalej, pokiaľ ide o zákaz podľa článku 12 Zmluvy, takéto nedovolené zvýšenie môže vyplývať ako zo zmeny sadzby vedúcej k zatriedeniu produktu pod vyššie spoplatnenú položku, tak aj zo skutočného zvýšenia colnej sadzby.

Nie je až tak dôležité, akým spôsobom došlo k zvýšeniu ciel, pokiaľ v tom istom členskom štáte v okamihu nadobudnutia platnosti Zmluvy podliehal ten istý produkt vyššej colnej sadzbe.

Uplatnenie článku 12 Zmluvy spadá v súlade s uvedeným výkladom do právomoci vnútroštátneho súdu, ktorý musí skúmať, či produkt podliehajúci clu, v tomto prípade močovina formaldehydu pochádzajúca zo Spolkovej republiky Nemecko, podlieha colným opatreniam platným v Holandsku a vyššiemu dovoznému clu ako tomu, ktorému podliehala k 1. januáru 1958.

Súdny dvor nemá právomoc overovať správnosť protichodných tvrdení, ktoré mu boli predložené v priebehu konania, ale musí ich prenechať na posúdenie vnútroštátnemu súdu.²²

Súdny dvor teda nakoniec rozhodol, že:

„1. Článok 12 Zmluvy o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva vytvára priame účinky a priznáva jednotlivcom individuálne práva, ktoré musia vnútroštátne súdy chrániť.

²⁰ Vec 26/62, *Van Gend en Loos*, Zb. 1963, s. 1.

²¹ Tamže.

²² Tamže.

2. Na účel zistenia, či clá a poplatky s rovnakými účinkami boli zvýšené v rozpore so zákazom obsiahnutým v článku 12 Zmluvy, treba vziať do úvahy clá a poplatky skutočne uplatňované dotknutým členským štátom ku dňu nadobudnutia platnosti zmluvy.

Také zvýšenie môže vyplývať ako z úpravy sadzby vedúcej k zatriedeniu produktu pod vyššie spoplatnenú položku, tak aj zo skutočného zvýšenia uplatňovanej colnej sadzby.²³

Rozsudok vo veci *Van Gend en Loos* je vskutku prelomový. Táto prelomovosť je ešte prekvapivejšia pri pohľade na jeho prísnu stručnosť. V porovnaní s rozsudkami zo súčasnosti, ktoré majú nezriedka desiatky strán, má tento rozsudok len zopár strán a z gramatického hľadiska sa (v originálnom znení) vlastne jedná o jediné dlhé súvetie. Túto prax Súdny dvor prebral z rozhodovacej činnosti francúzskych súdov najmä francúzskej *Conseil d'Etat*, podľa ktorej vzoru bol vytvorený. Hoci sa táto prax neprebrala do iných jazykových verzií a koncom 70.-tych rokov sa opustila i pre francúzske verzie, bránila Súdnemu dvoru, aby sa plne vysporiadal so všetkými argumentmi.²⁴

Súdny dvor sa sústredil na priamy účinok článku 12 a nevenoval sa otázke prednosti, t.j. problému, k akému môže dôjsť, ak vnútroštátny súd bude musieť rozhodnúť, ktorá z dvoch kolidujúcich noriem sa uplatní. Poukazujúc na skutočnosť, že ústavné právo Belgicka, Talianska a Nemecka nepriznáva prednosť medzinárodným zmluvám pred ustanoveniami vnútroštátneho práva, jedným z argumentov generálneho advokáta Roemera proti priamemu účinku článku 12 boli práve problémy ústavného rázu, ktorým môžu čeliť vnútroštátne súdy.

Hoci sa teda Súdny dvor nevenoval prednosti, už v tomto rozhodnutí sa dovoľával takých argumentov, aké potom použil v neskorších rozhodnutiach týkajúcich sa zásady prednosti. Dalo by sa povedať, že si takýmto spôsobom pripravoval pôdu.

²³ Tamže.

²⁴ *Arnold, A.* The European Union and its Court of Justice. 2. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 625.

Súdny dvor začal s tým, že „je potrebné vziať do úvahy povahu, systematiku a znenie týchto ustanovení“²⁵. Na účely tejto práce sú najvýznamnejšie argumenty týkajúce sa ducha (povahy) Zmluvy. Pokiaľ ide o ducha Zmluvy, Súdny dvor poznamenal, že cieľom Zmluvy je vytvorenie spoločného trhu, ktorého fungovanie sa priamo týka jednotlivcov. Rozhodnutie vo veci *Van Gend en Loos* je príkladom teleologického prístupu k výkladu. Teleologický prístup je taký, keď sa pri výklade na prvé miesto stavia *telos*, teda cieľ. Súdny dvor najprv identifikoval cieľ Zmluvy, ktorým je vytvorenie spoločného trhu, a potom vyložil ustanovenia článku 12 v súlade s týmto cieľom. „Teleologický prístup oslobodzuje Súdny dvor od obmedzení textu zmlúv a umožňuje mu dopĺňať právo, ako sa nachádza v zmluvách, žijúcou judikatúrou ušitú na mieru meniacim sa potrebám Európskej únie, tak ako ich vidí Súdny dvor.“²⁶

Z toho potom Súdny dvor odvodil, že „táto Zmluva predstavuje niečo viac ako dohodu, ktorá by vytvárala iba vzájomné záväzky zmluvných štátov“²⁷. Takýmto spôsobom ju vyčlenil z klasického medzinárodného práva. Pre toto svoje tvrdenie hľadal jej legitimitu u občanov (preambula sa vzťahuje nielen na vlády, ale i na národy; Zmluva priznáva zvrchované práva, ktorých výkon sa týka rovnako členských štátov, ako aj občanov; štátni príslušníci sa zúčastňujú na fungovaní Spoločenstva prostredníctvom Európskeho parlamentu a Hospodárskeho a sociálneho výboru).

Podľa názoru Súdneho dvora z toho možno vyvodiť záver, neskôr veľa krát citovaný, že „Spoločenstvo ustanovuje nový právny poriadok medzinárodného práva, v prospech ktorého štáty obmedzili, hoci vo vymedzených oblastiach, svoje zvrchované práva a ktorých subjektami sú nielen členské štáty, ale rovnako aj ich štátni príslušníci“²⁸ a že jednotlivcom neukladá len povinnosti, ale im tiež priznáva práva, ktoré sú súčasťou ich právneho dedičstva.

²⁵ V origináli „l'esprit, l'économie et les termes“, teda „ducha, systematiku a znenie ustanovení“. Za to, že Súdny dvor dal znenie ustanovení až na tretie miesto spomedzi faktorov, ktoré je potrebné vziať do úvahy, bol kritizovaný. Porovnaj: *Arnold, A.* The European Union and its Court of Justice. 2. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 166; *Hartley T.*, The European Court, Judicial Objectivity and the Constitution of the European Union. *Law Quarterly Review*. 1996, vol. 112 s. 95.

²⁶ *Chalmers, D., Hadjiemmanuil, Ch., Monti, G., Tomkins, A.* European Union Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 49.

²⁷ Vec 26/62, *Van Gend en Loos*, Zb. 1963, s. 1.

²⁸ Tamže.

Argument, že preambula Zmluvy o EHS odkazuje na národy považujeme v tejto súvislosti za nie príliš silný, pretože toto ustanovenie sa vložilo až na záver rokovaní medzivládnej konferencie, keď každá delegácia mohla doplniť jedno odôvodnenie preambuly. V tomto smere je trošku zarážajúce, že sa Súdny dvor v rozhodnutí nezaoberal procedurálnymi garanciami, ktoré majú členské štáty podľa článkov 169 (neskôr čl. 226 ZES; teraz čl. 258 ZFEÚ) a 170 (neskôr čl. 227 ZES; teraz čl. 259 ZFEÚ) Zmluvy, hoci na to holandská vláda vyslovene poukazovala. Konanie podľa článku 267 Zmluvy o fungovaní EÚ poskytuje členskému štátu oveľa menej možností sa brániť proti tvrdeniam, že porušuje Zmluvu. Niektorí autori to vysvetľovali tým, že „Súdny dvor so zjavným zámerom budovania jednoliateho korpusu práva Spoločenstva asi považoval za nerozumné zaplietť sa s ústavnými nuansami a to aj za cenu tajomného a nepresvedčivého dojmu.“²⁹

Vzhľadom na to, že proti priamemu účinku sa vyslovili všetky intervenujúce vlády (polovica z vtedajších členských štátov), pojem priameho účinku, tak ako vyplynul z rozsudku, sa asi nezhodoval s ich chápaním povinností vyplývajúcich zo Zmluvy, ku ktorým sa zaviazali, keď sa stali zmluvnými stranami. Súdny dvor sa evidentne domnieval, že je potrebná silná vynucovacia metóda, ktorá by v praxi zabezpečila, že členské štáty budú dodržiavať ustanovenia, na ktorých sa dohodli. Automatická internalizácia noriem Zmluvy do vnútroštátnych právnych systémov by zjavne posilnila účinnosť noriem Spoločenstva a zároveň by pomohla Komisii pri jej vynucovacej úlohe.³⁰

Niektorí autori dávajú rozhodnutie vo veci *Van Gend en Loos* do príkreho rozporu s rozhodnutím vo veci *Plaumann* vyneseneho len päť mesiacov neskôr. „Je to, ako keby pre Súdny dvor existovali dve verzie právneho spoločenstva – alebo, ak chcete, klasický prípad dvojitého metra. Ak sa súkromná strana snaží presadiť právo Spoločenstva proti vnútroštátnemu orgánu alebo členskému štátu, Súdny dvor jej nielenže pomôže, ale dokonca prepíše právo Spoločenstva, aby

²⁹ *Riesenfeld, S., Buxbaum, R. N. V. Algemene Transport- En Expeditie Onderneming van Gend & Loos c. Administration Fiscale Neerlandaise: A Pioneering Decision of the Court of Justice of the European Communities. The American Journal of International Law. 1964, vol. 58, no. 1, s. 157.*

³⁰ *Craig, P., De Búrca. G. EU Law: Text, Cases and Materials. 3. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 185.*

vytvoril nové ochranné prostriedky. Ale ak sa súkromná strana snaží presadiť právo Spoločenstva proti inštitúcií ES, Súdny dvor jej znemožní prístup okrem najvýnimočnejších situácií.“³¹

„Je nezvyklé, aby sa sudcom poskytla príležitosť zmeniť beh dejín. Avšak ak o 50 či 100 rokov bude Európske spoločenstvo stále existovať, historici sa budú pozerat' na *Van Gend en Loos* ako na jedinečný príspevok sudcov k budovaniu Európy.“³²

Vo veci *Van Gend en Loos* Súdny dvor vyjadril zásadu priameho účinku ustanovení Zmluvy. Otázku, čo robiť v prípade konfliktu ustanovenia Zmluvy s ustanovením vnútroštátneho práva, nechal zatiaľ nezodpovedanú. Vrátil sa k nej vzápätí v rozsudku vo veci *Costa*.

³¹ *Chalmers, D., Hadjiemmanuil, Ch., Monti, G., Tomkins, A.* European Union Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 422.

³² *Mancini, F., Keeling, D.* Democracy and the European Court of Justice. *The Modern Law Review*. 1994, vol. 57, no. 2, s. 183.

3. COSTA³³

Doktrína nadradenosti logicky vyplývala z rozhodnutia vo veci *Van Gend en Loos*. Európske právo musí byť nadradené vnútroštátnemu, ak majú mať individuálne práva nejaký zmysel, inak by sa štáty mohli vyhnúť plneniu svojich záväzkov jednoduchým prijatím nových vnútroštátnych noriem.³⁴ Tomuto aspektu vzťahu práva Spoločenstva a vnútroštátneho práva členských štátov sa však Súdny dvor nemusel venovať v rozhodnutí vo veci *Van Gend en Loos* z jednoduchého dôvodu. Ako vysvetlil generálny advokát vo svojom rozhodnutí holandská ústava priznáva medzinárodným dohodám prednosť pred vnútroštátnym právom, ak majú priamy účinok. Ak sa teda súdu predkladajúcemu otázku oznámilo, že napadnuté ustanovenie Zmluvy o EHS priznáva jednotlivcom individuálne práva, toto ustanovenie má na základe holandskej ústavy automaticky prednosť pred nesúladnými ustanoveniami vnútroštátneho práva.³⁵ „Potvrdenie prednosti práva Spoločenstva zo strany Súdneho dvora Európskych spoločenstiev zmenilo Rímsku zmluvu v podstate na určitý druh protoústavy Európy.“³⁶

Aby sa však Súdny dvor zaoberal touto otázkou, nebolo potrebné dlho čakať. Necelý rok a pol. Tentokrát prejudiciálna otázka prišla z Talianska od milánskeho zmierovacieho sudcu (*Giudice Conciliatore* – súd vo veciach s nízkou hodnotou sporu), teda sudcu „riešiaceho bagateľné veci – a v danej veci išlo v skutku o nárok, ktorého hodnota vyjadrená v peniazoch bola bagateľná, s týmto nárokom súvisiaca otázka však ďalekosiahla“³⁷. Jednalo sa o nezaplatenie účtu za elektrinu vo výške 1925 lír³⁸. Flaminio Costa bol menšinovým akcionárom spoločnosti Edisonvolta, ktorá bola znárodnená Talianskou republikou. Prostredníctvom nezaplatenia účtu chcel na súde napadnúť znárodnenie talianskeho energetického priemyslu.

³³ Vec 6/64, *Flaminio Costa/ENEL*, Zb. 1964, s. 585. Oficiálne znenie v slovenskom jazyku sa nachádza na stránke Súdneho dvora: http://curia.europa.eu/arrets/TRA-DOC-SK-ARRET-C-0006-1964-200406979-05_00.html

³⁴ *Alter, K.* Establishing the Supremacy of European Law. Oxford: Oxford University Press, 2001. s. 18.

³⁵ *Arnulf, A.* The European Union and its Court of Justice. 2. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 179.

³⁶ *Schwok, R.* Théories de l'intégration européenne: Approches, concepts et débats. Paris: Montchrestien - E.J.A., 2005. s. 64.

³⁷ *Kühn, Z.* Rozšíření Evropské unie a vztahy šestadvaceti ústavních systémů. *Právník*. 2004, roč. CXLIII, č. 8, s. 752.

³⁸ *Stein, E.* Toward Supremacy of Treaty-Constitution by Judicial Fiat: On the Margin of the Costa Case. *Michigan Law Review*. 1965, vol. 63, no. 3, s. 493.

Giudice Conciliatore poslal prejudiciálne otázky Súdnemu dvoru i talianskemu Ústavnému súdu (talianska ústava pozná podobný postup, ako je konanie o prejudiciálnej otázke podľa Zmluvy). Ešte pred tým, než Súdny dvor vydal rozhodnutie, Ústavný súd rozhodol, že prejudiciálna otázka sa Súdnemu dvoru nemala vôbec posilať, pretože sa jedná o taliansku vnútroštátnu záležitosť. Navyše rozhodol, že európske právo nie je nadradené talianskemu a pri konflikte medzinárodnej zmluvy s následne prijatou vnútroštátnou legislatívou vnútroštátny súd musí uplatniť túto legislatívu.³⁹ Toto rozhodnutie „spôsobilo zdesenie v radoch právnikov Spoločenstva v Bruseli, viedlo k formálnemu parlamentnému prieskumu v Európskom parlamente v Štrasburgu a podnietilo polemiku medzi právnymi akademikmi v Taliansku“⁴⁰. Takže už pred vynesením rozsudku Súdny dvor vedel, že jeho rozhodnutie bude ignorované.

Giudice Conciliatore sa vo svojej otázke pýtal, či zákon o znárodnení a prezidentské dekréty vydané na jeho vykonanie porušujú články 102, 93, 53 a 37 Zmluvy. Súdny dvor sa v úvode rozsudku zaoberal predloženými argumentmi, že v konaní podľa článku 177 Zmluvy nemá právomoc rozhodovať o súlade vnútroštátnych právnych predpisov so Zmluvou, že výklad nie je potrebný a najdôležitejšie, že súd bol povinný uplatňovať vnútroštátne právo bez ohľadu na Zmluvu.

„Dôvod založený na texte otázky

Prejudiciálnej otázke, o ktorej sa má rozhodnúť v zmysle článku 177 Zmluvy, sa vyčíta to, že jej predmetom je zlučiteľnosť vnútroštátneho práva so Zmluvou.

V zmysle tohto článku však vnútroštátne súdy, ktorých rozhodnutia ako v tomto prípade nemožno napadnúť opravným prostriedkom, musia podať návrh Súdnemu dvoru preto, aby rozhodol o prejudiciálnej otázke týkajúcej sa „výkladu Zmluvy“, ak im takáto otázka bola vznesená.

Na základe tohto ustanovenia nemôže Súdny dvor v určitom prípade ani uplatňovať Zmluvu a ani rozhodnúť o platnosti opatrenia vnútroštátneho práva vo vzťahu k Zmluve tak, ako by to mohol urobiť na základe článku 169.

³⁹ *Vec Costa/ENEL e Soc. Edisonvolta*, rozhodnutie Ústavného súdu Talianskej republiky (*Corte costituzionale della Repubblica italiana*) č. 14 zo 7. marca 1964, [1964] I II Foro It. 87 I 465. Porovnaj: *Alter, K. Establishing the Supremacy of European Law*. Oxford: Oxford University Press, 2001. s. 19.

⁴⁰ *Stein, E. Toward Supremacy of Treaty-Constitution by Judicial Fiat: On the Margin of the Costa Case. Michigan Law Review*. 1965, vol. 63, no. 3, s. 492.

Súdny dvor však môže získať z nepresne formulovaných otázok predložených vnútroštátnym súdom tie, ktoré sa týkajú výkladu Zmluvy.

V tomto prípade netreba rozhodovať o platnosti talianskeho zákona v súvislosti so Zmluvou, ale treba len podať výklad vyššie citovaných článkov z hľadiska právnych údajov, ktoré predložil *Giudice Conciliatore*.

Dôvod, ktorý je založený na tom, že výklad nie je nutný

Súdu v Miláne sa vyčíta to, že požiadal o výklad Zmluvy, ktorý nebol nutný pre riešenie sporu týmto súdom.

Článok 177 je však založený na jasnom oddelení funkcií vnútroštátnych súdov od funkcií Súdneho dvora a neopravňuje Súdny dvor, aby zisťoval skutkový stav veci, ani aby skúmal dôvody a ciele návrhu na výklad.

Dôvod založený na tom, že súd bol povinný uplatňovať vnútroštátne právo

Talianska vláda vznáša námietku „absolútnej neprípustnosti“ návrhu *Giudice Conciliatore*, pretože vnútroštátny súd, ktorý je povinný uplatňovať vnútroštátne právo, nemôže použiť článok 177.

Na rozdiel od bežných medzinárodných zmlúv si Zmluva EHS vytvorila svoj vlastný právny poriadok, nadobudnutím účinnosti Zmluvy sa tento právny poriadok stal súčasťou právnych poriadkov členských štátov a je záväzný pre ich súdy.

Vytvorením Spoločenstva na dobu neurčitú s vlastnými inštitúciami, s vlastnou spôsobilosťou na práva a povinnosti, spôsobilosťou na právne úkony a spôsobilosťou konať na medzinárodnej úrovni a najmä reálnymi právomocami vyplývajúcimi z obmedzenia právomocí štátov alebo presunu právomocí štátov na Spoločenstvo, obmedzili tieto štáty, aj keď len v obmedzených oblastiach, svoje zvrchované práva, a vytvorili tak systém práva uplatniteľný na ich štátnych príslušníkov a aj na ne samotné.

Začlenenie ustanovení práva Spoločenstva do právneho poriadku jednotlivých členských štátov, všeobecnejšie textu a podstaty Zmluvy, má za následok to, že štáty nemôžu na základe reciprocity presadiť neskoršie jednostranné opatrenie, ktoré je v rozpore s nimi prijatým právnym poriadkom. Takéto opatrenie nemôže byť preto záväzné a účinné pre uvedený právny poriadok.

Výkonná moc práva Spoločenstva sa nemôže totižto meniť v jednotlivých štátoch v prospech neskorších vnútroštátnych predpisov bez toho, aby nebolo ohrozené uskutočňovanie cieľov Zmluvy v zmysle článku 5 ods. 2 a aby nebola vyvolaná diskriminácia zakázaná článkom 7.

Závazky zakotvené v Zmluve o založení Spoločenstva by neboli nepodmienené, ale iba prípadné, ak by mohli byť spochybnené budúcimi legislatívnymi aktmi zmluvných strán.

Kde zmluva dovoľuje členským štátom konať jednostranne, môžu tak konať len na základe osobitného a presne formulovaného ustanovenia (napríklad článok 15, článok 93 ods. 3, články 223 až 225).

Na druhej strane žiadosti členských štátov o povolenie výnimky z uplatňovania Zmluvy podliehajú špeciálnemu schvaľovaciemu procesu (napríklad článok 8 ods. 4, článok 17 ods. 4, články 25, 26, 73, článok 93 ods. 2 pododsek 3 a článok 226), ktorý by bol bezpredmetný v prípade, keď by členské štáty mali možnosť zbaviť sa svojich povinností na základe obyčajného zákona.

Prednostné postavenie práva Spoločenstva je potvrdené článkom 189, v zmysle ktorého „nariadenie je záväzné vo svojej celistvosti a priamo uplatniteľné vo všetkých členských štátoch“.

Toto ustanovenie, s ktorým sa nespája žiadna výhrada, by nemalo žiaden účinok, ak by ktorýkoľvek štát mohol jednostranne zmariť jeho účinky vlastnými právnymi predpismi, ktoré by boli záväzné a účinné pre právo Spoločenstva.

Zo všetkých týchto zistení vyplýva, že voči právu prameniacemu zo Zmluvy ako nezávislého zdroja práva, nemožno teda z dôvodu jeho špecifickej a jedinečnej povahy odporovať na základe vnútroštátneho právneho predpisu cestou súdnych orgánov bez toho, aby nestratilo svoj komunitárny charakter a aby nebol spochybnený právny základ samotného Spoločenstva.

Presun práv a povinností vyplývajúcich z ustanovení zmluvy z vnútroštátneho právneho poriadku štátov v prospech právneho poriadku Spoločenstva teda spôsobuje konečné obmedzenie ich zvrchovaných práv, ktoré nemôžu byť zrušené neskorším jednostranným právnym aktom nezlučiteľným s pojmom Spoločenstva.

V dôsledku toho treba uplatňovať článok 177 bez ohľadu na akýkoľvek vnútroštátny zákon v prípade, keď sa predkladajú otázky týkajúce sa výkladu zmluvy.

Otázky, ktoré položil Giudice Conciliatore v súvislosti s článkami 102, 93, 53 a 37, smerujú v prvom rade k zisteniu, či tieto ustanovenia majú priamy účinok a či zakladajú práva jednotlivcov, ktoré podliehajú ochrane vnútroštátnych súdov, a ak áno, aký je ich zmysel.“⁴¹

Súdny dvor potom pristúpil k odpovediam na otázky týkajúce sa výkladu jednotlivých článkov. Po samostatnej analýze každého napadnutého článku – články 102 (teraz 97), 93 (teraz 88), 53 (zrušený) a 37 (teraz 31) Zmluvy – vyhlásil:

„Otázky, ktoré položil *Guidice Conciliatore di Milan* na základe článku 177 sú prípustné, pretože sa týkajú výkladu ustanovení Zmluvy o EHS a žiadny neskorší jednostranný právny predpis nemôže byť záväzný a účinný vo vzťahu k právnym normám Spoločenstva.

Ďalej rozhodol takto:

1. Článok 102 neobsahuje také ustanovenia, ktoré môžu zakladať práva v prospech jednotlivcov, ktoré sú vnútroštátne súdy povinné chrániť.
2. Jednotlivé časti článku 93, ktorých sa týka položená otázka, takisto neobsahujú takéto ustanovenia.

3. Článok 53 je právnou normou Spoločenstva, ktorá môže zakladať práva v prospech jednotlivcov, ktoré sú vnútroštátne súdy povinné chrániť.

Toto ustanovenie zakazuje akékoľvek nové opatrenie, ktorého cieľom je podriadiť usadenie sa príslušníkov z iných členských štátov prísnejším právnym predpisom, ako sú právne predpisy vzťahujúce sa na vlastných štátnych príslušníkov, a to bez ohľadu na právny režim tohto usadenia sa.

4. Článok 37 ods. 2 je vo všetkých svojich ustanoveniach právnou normou Spoločenstva, ktorá môže zakladať práva v prospech jednotlivcov, ktoré sú vnútroštátne súdy povinné chrániť.

V rámci položenej otázky cieľom týchto ustanovení je zakázať akékoľvek nové opatrenie, ktoré je v rozpore so zásadami stanovenými v článku 37 ods. 1, to znamená akékoľvek opatrenie, ktorého cieľom alebo následkom by bola nová diskriminácia medzi štátnymi príslušníkmi členských štátov v podmienkach nákupu a odbytu tovarov, prostredníctvom monopolov alebo orgánov, pričom musia na jednej strane byť ich predmetom transakcie s obchodným tovarom, ktorý môže byť predmetom hospodárskej súťaže a výmeny medzi členskými štátmi, a na druhej strane tieto monopoly a orgány musia plniť aktívnu úlohu v týchto výmenách.⁴²

Kopírujúc ústavné dejiny USA Súdny dvor nasledoval stratégiu predsedu Najvyššieho súdu U.S.A. Johna Marshalla, keď presadil právomoc súdneho prieskumu zo strany amerického najvyššieho súdu v slávnom prípade *Marbury v. Madison*⁴³. Marshal tiež vedel, že jeho rozhodnutie bude ignorované. Šikovne však presadil právomoc vykonávať súdny prieskum, ale odmietol vykonať tento prieskum v predmetnom prípade.

Bolo zjavné, že Súdny dvor nechcel vysloviť neplatnosť znárodnenia talianskeho energetického priemyslu na základe stokorunového nároku.⁴⁴ Súdny dvor na jednej strane rozhodol, že talianske znárodňovacie právo neporušilo vo svojej podstate ustanovenia Zmluvy o EHS. Tiež však rozhodol, že európske právo je nadradené vnútroštátnym právnym poriadkom členských štátov. Keďže žiadna zmena politiky nebola potrebná, talianska vláda nemusela reagovať. Tým, že

⁴¹ Vec 6/64, *Flaminio Costa/ENEL*, Zb. 1964, s. 585.

⁴² Tamže.

⁴³ Vec *Marbury v. Madison*, rozhodnutie Najvyššieho súdu Spojených štátov (*Supreme Court of the United States*) z 24. februára 1803, 5 U.S. 137 (1803).

⁴⁴ Kukliš, T. Poznámky k rozsudku *Costa*. Výber z rozhodnutí Súdneho dvora Európskych spoločenstiev. 2004, č. 2, s. 15.

nespravila nič, zdanlivo vyslovila súhlas. Taktiež nejestvoval žiadny ďalší spor na rozhodnutie talianskemu ústavnému súdu.⁴⁵

Pozrime sa bližšie na argumenty, ktoré použil Súdny dvor.⁴⁶

Prvý sporný argument v prípade *Costa* je tvrdenie, že Zmluva o EHS si vytvorila svoj vlastný právny poriadok („Na rozdiel od bežných medzinárodných zmlúv si Zmluva o EHS vytvorila svoj vlastný právny poriadok, nadobudnutím platnosti Zmluvy sa tento právny poriadok stal súčasťou právnych poriadkov členských štátov a je záväzný pre ich súdy.“⁴⁷). Tento argument, ako bude uvedené v tretej časti tejto práce, nebol nikdy prijatý vo svojej celistvosti najvyššími alebo ústavnými súdmi, ktoré rozhodovali o prednosti európskeho práva ich vnútroštátnym poriadkom, i keď všetky postupne, hoci len čiastočne, samotnú prednosť uznali a tento moment (či si Zmluva o EHS vytvorila, alebo nevytvorila svoj vlastný právny poriadok), v kontexte problematiky, nie je až taký podstatný.

Druhý, možno ešte spornejší, je argument, že členské štáty presunuli na nové inštitúcie Spoločenstva reálne právomoci vyplývajúce z trvalého obmedzenia suverenity štátov („Vytvorením Spoločenstva na dobu neurčitú s vlastnými inštitúciami, s vlastnou spôsobilosťou na práva a povinnosti, spôsobilosťou na právne úkony a spôsobilosťou konať na medzinárodnej úrovni a najmä reálnymi právomocami vyplývajúcimi z obmedzenia právomocí štátov alebo presunu právomocí štátov na Spoločenstvo, obmedzili tieto štáty, aj keď len v obmedzených oblastiach, svoje zvrchované práva, a vytvorili tak systém práva uplatniteľný na ich štátnych príslušníkov a aj na ne samotné“⁴⁸). Rovnako ako v prípade *Van Gend en Loos*, Súdny dvor ani v tomto rozsudku nepoukázal na žiadnu ústavu členského štátu, či takýto presun, alebo obmedzenie je možné.

⁴⁵ Alter, K. *Establishing the Supremacy of European Law*. Oxford: Oxford University Press, 2001. s. 19.

⁴⁶ Niektoré z týchto argumentov neskôr použil generálny prokurátor (*procureur général*) na belgickom Kasačnom súde (*Cour de Cassation*) vo veci *Fromagerie Franco-Suisse „Le Ski“* [1972] 2 CMLR 330, v ktorom úspešne presvedčil tento súd, aby akceptoval prednosť práva Spoločenstva pred belgickým právom. Porovnaj: *Craig, P., De Búrca. G. EU Law: Text, Cases and Materials*. 3. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 185, pozn. pod č. 6.

⁴⁷ Vec 6/64, *Flaminio Costa/ENEL*, Zb. 1964, s. 585.

⁴⁸ Tamže.

Tretí argument znie, že vzhľadom na ducha a ciele zmluvy je neprípustné pre členské štáty priznať prednosť jednostrannému a dodatočnému opatreniu pred európskym právom („Začlenenie ustanovení práva Spoločenstva do právneho poriadku jednotlivých členských štátov, všeobecnejšie textu a podstaty Zmluvy, má za následok to, že štáty nemôžu na základe reciprocity presadiť neskoršie jednostranné opatrenie, ktoré je v rozpore s nimi prijatým právnym poriadkom. Takéto opatrenie nemôže byť preto záväzné a účinné pre uvedený právny poriadok.“⁴⁹). Tento argument je skôr pragmatický a účelový než opretý o text zmluvy, avšak bol nespočetnekrát použitý v neskoršej judikatúre: zabezpečenie uniformity a efektívnosti európskeho práva je nevyhnutné, ak sa majú uskutočniť konkrétne ciele stanovené v zmluvách. („Výkonná moc práva Spoločenstva sa nemôže totižto meniť v jednotlivých štátoch v prospech neskorších vnútroštátnych predpisov bez toho, aby nebolo ohrozené uskutočňovanie cieľov Zmluvy v zmysle článku 5 ods. 2 a aby nebola vyvolaná diskriminácia zakázaná článkom 7“⁵⁰).

Kumulatívny efekt dvoch kľúčových zásad nadradenosti a priameho účinku poskytuje právu Európskej únii nesmiernu praktickú životaschopnosť vo vnútroštátnych súdnych konaniach. Priamy účinok zabezpečuje, že jednotliviec v súdnom konaní má možnosť sa dovolať príslušných ustanovení práva Spoločenstva na vnútroštátnom súde; prednosť zabezpečuje, aby konkrétne ustanovenie práva Spoločenstva sa uplatnilo na miesto vnútroštátnej normy v prípade kolízie.⁵¹

⁴⁹ Tamže.

⁵⁰ Tamže.

⁵¹ Weatherill, S., Beaumont, P. EC Law. London: Penguin books, 1993. s. 34.

4. STAUDER⁵²

Pre vývoj doktríny prednosti v judikatúre Súdneho dvora sú veľmi významné rozsudky týkajúce sa ľudských práv. Súdny dvor považoval ochranu základných práv za zásadnú s cieľom vyhnúť sa odmietnutiu prednosti práva Spoločenstva zo strany vnútroštátnych súdov⁵³. Vedomie ťažkostí súvisiacich s absenciou záruk ochrany ľudských práv v práve Spoločenstva po rozsudku *Costa*⁵⁴ viedlo Súdny dvor k zmene prístupu k ľudským právam vo svojej judikatúre ku koncu 60. rokov.

Spočiatku Súdny dvor odmietal uznať argumenty, že by inštitúcie Spoločenstiev mohli porušiť práva zakotvené v ústavách členských štátov. V sérii rozsudkov⁵⁵ siahajúcej až do polovice šesťdesiatych rokov sa opakovane vyslovoval proti svojej právomoci v oblasti ochrany ľudských práv. Zmluvy neobsahovali žiadne ustanovenie, ba ani len odkaz, pokiaľ ide o základné práva. Vzhľadom na úzky záber Zmluvy o EHS a dôraz na vytvorenie spoločného trhu sa pri jej vypracúvaní asi nepredpokladali konflikty medzi ustanoveniami práva Spoločenstva a základnými právami chránenými ústavnými systémami členských štátov. V prípade takého konfliktu členské štáty považovali svoje ústavy za najlepšiu garanciu ochrany ľudských práv.

⁵² Vec 29/69, *Erich Stauder/Ulm*, *Sozialamt*, Zb. 1969, s. 419. Neoficiálne nefinalizované znenie v slovenskom jazyku sa nachádza v databáze CCVista na stránke: <http://ccvista.taix.be/show.asp?link=/Fulcrum/CCVista/SK/61969J0029-SK.doc>. Citovaný text je upravený podľa originálneho francúzskeho znenia.

⁵³ *Arnulf*, A. *The European Union and its Court of Justice*. 2. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 339.

⁵⁴ Vec 6/64, *Flaminio Costa/ENEL*, Zb. 1964, s. 585; tento rozsudok je analyzovaný na s. 21.

⁵⁵ Napr. vec 1/58, *Stork/Vysoký úrad*, Zb. 1959, s. 17, („Podľa článku 8 Zmluvy o ESUO má Vysoký úrad za úlohu uplatňovať len právo Spoločenstva. Nemá právomoc uplatňovať vnútroštátne právo členských štátov... preto nemôže skúmať dôvody sťažnosti, podľa ktorej Vysoký úrad prijatím rozhodnutia mal porušiť zásady nemeckého ústavného práva, konkrétne články 2 a 12 Základného zákona.“; bod 4 písm. b) rozsudku); spojené veci 36, 37, 38 a 40/59, *Geitling/Vysoký úrad*, Zb. 1960, s. 423, („Súdnemu dvoru, ktorý je sudcom, pokiaľ ide o zákonnosť rozhodnutí Vysokého úradu a teda i rozhodnutí prijatých v tomto prípade podľa článku 65 Zmluvy o ESUO, neprináleží zabezpečovať dodržiavanie noriem vnútroštátneho práva, hoci aj ústavných, platných v ktoromkoľvek členskom štáte. Súdny dvor nemôže vykladať, ani uplatňovať článok 14 nemeckého Základného zákona pri skúmaní zákonnosti rozhodnutí Vysokého úradu. Na druhej strane právo Spoločenstva, tak ako vyplýva zo Zmluvy o ESUO, neobsahuje žiadny všeobecný princíp, či už explicitný alebo naopak, zaručujúci zachovanie nadobudnutých práv.“; bod II. rozsudku); vec 40/64, *Sgarlata/Komisia*, Zb. 1960, s. 215, („Navrhovatelia namietajú, že ak sa opora v článku 173 odmietne z dôvodu reštriktívneho výkladu jeho ustanovení, fyzické osoby tak budú zbavené akejkoľvek súdnej ochrany podľa práva Spoločenstva i vnútroštátneho práva, čo by bolo v rozpore so základnými princípmi uplatňovanými vo všetkých členských štátoch. Bez toho, aby sme sa na tomto mieste hlbšie zaoberali týmito úvahami, nemožno pripustiť, aby prevážili nad zjavne reštriktívnym znením článku 173, ktorý má Súdny dvor za úlohu uplatňovať.“; bod II. rozsudku).

Situácia sa začala meniť po rozsudkoch vo veciach *Van Gend en Loos* a *Costa*⁵⁶. Nadradenosť práva ES znamenala, že ustanovenia vnútroštátnych ústav sa už naďalej nemohli využívať na zaručenie ochrany základných práv za všetkých okolností, keďže každé ustanovenie práva ES malo pred nimi prednosť.⁵⁷ (Súdny dvor sa k tomu výslovne vyjadril v rozsudku *Internationale Handelsgesellschaft mbH*⁵⁸).

Hoci sa problematiky ochrany základných práv Súdny dvor v náznačku zmeny prístupu dotkol vo veci *Van Eick*⁵⁹, po prvýkrát sa ňou vážne zaoberal až v rozsudku vo veci *Stauder*⁶⁰.

Komisia prijala rozhodnutie, ktoré malo za cieľ znížiť nadbytok masla na spoločnom trhu tým, že sa umožní predaj masla za zníženú cenu príslušníkom určitých sociálnych systémov. Na to, aby si mohli nárokovať maslo, títo príslušníci museli podľa nemeckej a holandskej jazykovej verzie rozhodnutia predložiť kupón, vydaný na ich meno. Francúzske a talianske znenie uvádzalo, že maslo môže byť získané len výmenou za kupón, ktorý je individualizovaný. Teda požiadavka uvedenia mena v nich nebola obsiahnutá.

Erich Stauder, navrhovateľ v hlavnom konaní, mal právo kupovať maslo za znížené ceny, pretože bol poberateľom dávok sociálneho systému pre vojnových invalidov. Namietal skutočnosť, že požiadavka preukazovania mena spolu s adresou prijímateľa predstavuje porušenie jeho základných ľudských práv chránených nemeckou ústavou, v tomto prípade práva na dôstojnosť.

Komisia vo svojom podaní okrem iného odmietla tvrdenie, že príslušné rozhodnutie podmieňuje predaj masla za zníženú cenu prezradením mena príjemcu maloobchodníkom. Tvrdila, že aj keď je tento údaj uvedený v znení nemeckého a holandského textu, predmetné ustanovenie môže mať vo všetkých štyroch úradných zneniach len jeden význam, čoho dôkazom je skutočnosť, že

⁵⁶ Vec 26/62, *Van Gend en Loos*, Zb. 1963, s. 1; tento rozsudok je analyzovaný na s. 9; vec 6/64, *Flaminio Costa/ENEL*, Zb. 1964, s. 585; tento rozsudok je analyzovaný na s. 21.

⁵⁷ *Chalmers, D., Hadjiemmanuil, Ch., Monti, G., Tomkins, A.* European Union Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 233.

⁵⁸ Vec 11/70, *Internationale Handelsgesellschaft mbH/Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, Zb. 1970, s. 1125; tento rozsudok je analyzovaný na s. 33.

⁵⁹ Vec 35/67, *Van Eick/Komisia*, Zb. 1968, s. 329. V tomto rozsudku Súdny dvor rozhodol, že disciplinárne orgány inštitúcií Spoločenstiev „sú pri výkone svojich právomocí viazané dodržiavaním základných zásad procesného práva“.

⁶⁰ Vec 29/69, *Erich Stauder/Ulm, Sozialamt*, Zb. 1969, s. 419.

rozhodnutie svojim účelom a pôvodom tvorí v podstate jednotné opatrenie. Aby sa zabránilo všetkým pochybnostiam, Komisia ešte pre vydaním rozsudku Súdneho dvora zmenila nemecké a holandské znenie predmetného článku.

Keďže sa jedná o veľmi stručný rozsudok, dovoľíme si ho na tomto mieste odcitovať celý.

1. „Uznesením z 18. júna 1969, ktoré bolo doručené do podateľne Súdneho dvora 26. júna 1969, Verwaltungsgericht Stuttgart požiadal Súdny dvor o vydanie rozhodnutia o prejudiciálnej otázke podľa článku 177 Zmluvy o EHS k otázke, či požiadavku v článku 4 rozhodnutia Komisie 69/71/EHS, aby predaj masla za znížené ceny príjemcom zaradeným do určitých podporných sociálnych programov bol podmienený prezradením mena príjemcu maloobchodníkom, môže byť považovaná za zlučiteľnú so všeobecnými zásadami platného práva Spoločenstva.
2. Rozhodnutie uvedené vyššie je adresované všetkým členským štátom a oprávňuje ich, aby za účelom podpory predaja prebytočných množstiev masla na spoločnom trhu sprístupnili maslo za nižšiu ako obvyklú cenu niektorým skupinám spotrebiteľov, ktorí poberajú sociálnu pomoc. Toto oprávnenie je podmienené splnením určitých podmienok, ktoré majú okrem iného zabezpečiť, aby nič nebránilo tomu, aby sa výrobok predávaný týmto spôsobom riadne dostal na miesto určenia. Za týmto účelom článok 4 rozhodnutia 69/71/EHS ustanovuje v dvoch zneniach, pričom jedným z nich je nemecké, že štáty musia prijať všetky potrebné opatrenia, aby umožnili príjemcom kúpiť predmetný výrobok len na základe predloženia „kupónu uvádzajúceho ich mená“, zatiaľ čo v ostatných zneniach sa uvádza, že je potrebné ukázať len „individualizovaný kupón“ a tým umožniť aj použitie iných metód kontroly ako uvedenie mena príjemcu. Preto je potrebné v prvom rade presne zistiť rozsah pôsobnosti sporného ustanovenia.
3. Ak je všetkým členským štátom adresované jediné rozhodnutie, potreba jednotného uplatňovania a následne jednotného výkladu neumožňuje, aby sa text skúmal izolovane v jednom zo znení, ale vyžaduje, aby sa vykladal na základe skutočného zámeru jeho autora, ako aj na základe cieľa, ktorý sa snaží dosiahnuť, najmä z hľadiska znení vo všetkých jazykoch.
4. V tomto prípade musí prevážiť najmenej obmedzujúci výklad, ak stačí na dosiahnutie cieľov, ktoré sleduje predmetné rozhodnutie. Okrem toho nemožno pripustiť to, že autori rozhodnutia chceli v niektorých členských štátoch uložiť striktnnejšie povinnosti než v iných.
5. Tento výklad potvrdzuje aj vyhlásenie Komisie, že zmenu, ktorá mala zrušiť požiadavku, aby na kupóne bolo uvedené meno, navrhol riadiaci výbor, ktorému bol predložený návrh rozhodnutia 69/71/EHS na

vyjadrenie. Z posledného odôvodnenia tohto rozhodnutia vyplýva, že Komisia mala v úmysle schváliť navrhovanú zmenu.

6. Z toho vyplýva, že sporné ustanovenie sa musí vykladať ako ustanovenie, ktoré nevyžaduje, no ani nezakazuje, identifikáciu príjemcov podľa mena. Komisia preto mohla 29. júla 1969 v tomto zmysle uverejniť korigendum rozhodnutia. V dôsledku toho si každý členský štát teraz môže vybrať z niekoľkých metód, pomocou ktorých kupóny môžu označiť príslušnú osobu.
7. Takto vykladané sporné ustanovenie neobsahuje nič, čo by mohlo spochybníť základné ľudské práva zakotvené vo všeobecných zásadách práva Spoločenstva, ktorých dodržiavanie zabezpečuje Súdny dvor.⁶¹

Súdny dvor na záver rozsudku vyriekol nález, že sporné ustanovenie musí byť vykladané v tom zmysle, že vyžaduje len identifikáciu osôb a nevyžaduje ani nezakazuje ich identifikáciu pomocou mena a že napadnuté ustanovenie teda ostáva v platnosti.

Tento svojím rozsahom skromný rozsudok spočiatku ničím nenaznačoval, že by mohol byť jedným zo zásadných rozsudkov judikatúry Súdneho dvora. Jeho význam je skrytý v záverečnej časti posledného siedmeho bodu. Súdny dvor, keďže nenašiel rozpor v ustanoveniach napadnutého rozhodnutia, sa nemusel vyjadrovať k potenciálnemu konfliktu všeobecných princípov európskeho práva s jeho sekundárnymi normami, pretože vyriešil sťažnosť žalobcu poukazom na chybný výklad ustanovení rozhodnutia Komisie nemeckými orgánmi⁶². Napriek tomuto zisteniu sa však v závere bodu 7, a treba poznamenať, že bez akéhokoľvek odkazu na predchádzajúcu zjavne konfliktnú judikatúru, po prvýkrát vo svojej histórii kladne vyjadril k ochrane ľudských práv, ktoré sú zakotvené vo všeobecných zásadách práva Spoločenstva, a toto ustanovenie potom, vo svojej neskoršej judikatúre, veľakrát citoval⁶³.

Vyhlásenie Súdneho dvora, že Európania majú základné práva, bolo do istej miery vyprovokované opodstatneným strachom, že ústavné sudy v Nemecku a Taliansku začnú

⁶¹ Vec 29/69, *Erich Stauder/Ulm, Sozialamt*, Zb. 1969, s. 419.

⁶² *Kukliš, T. Poznámky k rozsudku Stauder. Výber z rozhodnutí Súdneho dvora Európskych spoločenstiev*. 2004, č. 2, s. 48.

⁶³ Naposledy napr. v spojených veciach C-120/06 P a C-121/06 P *FIAMM a FIAMM Technologies/Rada a Komisia*, Zb. 2008, s. I-6513, bod 182; v spojených veciach C-402/05 P a C-415/05 P, *Yassin Abdullah Kadi a Al Barakaat International Foundation/Rada Európskej únie a Komisia Európskych spoločenstiev*, Zb. 2008, s. I-

vykonávať právomoc skúmať súlad právnych predpisov Spoločenstva so základnými právami zakotvenými v ich ústavách.⁶⁴

*Stauder*⁶⁵ bol relatívne jednoduchý prípad, keďže Súdny dvor ho mohol vyriešiť iným možným výkladom napadnutého ustanovenia. Onedlho na to však Súdny dvor čelil prípadu, ktorý sa nedal len tak jednoducho vyriešiť rovnakým spôsobom. V nasledujúcom prípade navrhovateľ žiadal od nemeckých súdov, aby neuplatňovali právo Spoločenstva a dali prednosť nemeckému právu.

6351, bod 283 (tento rozsudok je analyzovaný na s. 55); vo veci C-14/07 *Weiss und Partner*, Zb. 2008, s. I-3367, bod 47.

⁶⁴ *Mancini, F., Keeling, D.* Democracy and the European Court of Justice. *The Modern Law Review*. 1994, vol. 57, no. 2, s. 187.

⁶⁵ Vec 29/69, *Erich Stauder/Ulm*, *Sozialamt*, Zb. 1969, s. 419.

5. INTERNATIONALE HANDELSGESELLSCHAFT MBH⁶⁶

Po zmene kurzu, pokiaľ ide o ochranu základných práv, zo strany Súdneho dvora v rozsudkoch *Van Eick*⁶⁷ a *Stauder*⁶⁸ sa právna verejnosť v členských štátoch aspoň sčasti nezdala presvedčená o dostatočnosti takéhoto prístupu. V Nemecku sa niektorí autori napr. vyjadrovali proti judikatúre Súdneho dvora v oblasti ochrany základných práv považujúc túto za nedostatočnú. V januári 1970 profesor nemeckého práva Hans Heinrich Rupp mal v rámci nemeckej justičnej akadémie ohnivú prednášku. Poukazoval na nebezpečenstvo zdivočenia Spoločenstva bez riadnych demokratických (rozumej súdnych) záruk a Spoločenstvo nazval panstvom bez pána (*Herrschaft ohne Herrn*) a vládou bez základných práv (*Herrschaft ohne Grundrechte*). Rupp argumentoval, že Súdny dvor nemá právomoc na vyriešenie tejto otázky. Konečným arbitrom pri kolíziách európskeho práva a základných práv v Nemecku by mal byť Spolkový ústavný súd. Provokatívna prednáška bola krátko na to uverejnená ako hlavný článok v renomovanom právnickom časopise *Neue juristische Wochenschrift*.⁶⁹ Ťažko zmerať vplyv, aký mala táto prednáška alebo článok, ale len pár týždňov po jej uverejnení Správny súd vo Frankfurte nad Mohanom poslal Súdnemu dvoru otázku vo veci *Internationale Handelsgesellschaft mbH*, v ktorej ho žiadal, aby rozhodol, že európske nariadenie porušilo práva navrhovateľa. Pravdou však zostáva, že po doručení odpovede Súdneho dvora, s ktorou bol správny súd nespokojný, vo svojej ústavnej sťažnosti Spolkovému ústavnému súdu uviedol argumenty profesora Rupp.

Spoločnosť *Internationale Handelsgesellschaft mbH* získala vývoznú licenciu na kukuričnú múčku, ktorej platnosť uplynula. V súlade s nariadením Rady (EHS) č. 120/67 o spoločnej organizácii trhu s obilninami bolo vydanie licencie podmienené zložením zálohy zaručujúcej, že vývoz sa uskutoční počas obdobia platnosti licencie. Keďže vývoz sa uskutočnil iba čiastočne, Dovozný a zásobovací úrad pre obilniny a krmivo so sídlom vo Frankfurte nad Mohanom (*Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*) rozhodol o prepadnutí časti zálohy v súlade s nariadením Komisie (EHS) č. 473/67, ktorým sa vykonáva uvedené nariadenie Rady.

⁶⁶ Vec 11/70, *Internationale Handelsgesellschaft mbH/Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, Zb. 1970, s. 1125. Neoficiálne nefinalizované znenie v slovenskom jazyku sa nachádza v databáze CCVista na stránke: <http://ccvista.taie.x.be/show.asp?link=/Fulcrum/CCVista/SK/61970J0011-SK.doc>. Citovaný text je upravený podľa originálneho francúzskeho znenia.

⁶⁷ Vec 35/67, *Van Eick/Komisia*, Zb. 1968, s. 329.

⁶⁸ Vec 29/69, *Erich Stauder/Ulm, Sozialamt*, Zb. 1969, s. 419.

Keďže úrad nerozhodol o námietkach zo strany *Internationale Handelsgesellschaft mbH*, táto spoločnosť podala žalobu na Správny súd vo Frankfurte nad Mohanom (*Verwaltungsgericht Frankfurt-am-Main*). Správny súd sa Súdneho dvora spýtal, či sú povinnosť vyviezť, zloženie zálohy a prepadnutie zálohy, ak sa vývoz neuskutočnil počas obdobia platnosti licencie, zákonné a v prípade, že áno, či je článok 9 vykonávacieho nariadenia zákonný v tom, že vylučuje prepadnutie zálohy iba v prípadoch vyššej moci (*force majeure*). Správny súd tvrdil, že hoci nariadenia Spoločenstva nie sú nemeckými zákonmi, ale právnymi normami náležiacimi Spoločenstvu, musia rešpektovať elementárne, základné práva zaručené nemeckou ústavou a podstatné štrukturálne princípy vnútroštátneho právneho systému. V prípade rozporu týchto princíпов by nadradenosť nadnárodného práva bola v rozpore s princípmi nemeckej ústavy. Ďalej tvrdil, že systém záloh zavedený nariadením č. 120/67 je v rozpore s princípmi slobody konania a disponovania, ekonomickej slobody a proporcionality vyplývajúcimi najmä z článkov 2 ods. 1 a 13 nemeckého Základného zákona (ústavy). Nepriaznivé dopady systému záloh na záujmy obchodu sa zdali neúmerné cieľu, o ktorý usilovalo nariadenie. Rovnaký výsledok by sa podľa správneho súdu v skutočnosti mohol dosiahnuť i menej radikálnymi prostriedkami.

Spoločnosť *Internationale Handelsgesellschaft mbH* spochybnila platnosť systému záloh z nasledujúcich dôvodov:

- a) prepadnutie zálohy v skutočnosti predstavuje pokutu alebo trest. Ustanovenia zmluvy týkajúce sa organizácie poľnohospodárskych trhov neobsahujú ustanovenie umožňujúce Rade alebo Komisii zaviesť sankcie charakteru pokuty;
- b) systém záloh je v rozpore s princípom proporcionality, ktorý tvorí súčasť všeobecných právnych princíпов, ktorých dodržiavanie je dôležité v rámci akejkoľvek štruktúry založenej na rešpektovaní práva. Pretože tieto princípy uznávajú všetky členské štáty, princíp proporcionality tvorí nedielnu súčasť Zmluvy o založení EHS;
- c) systém záloh porušuje princíp proporcionality v tom, že odmieta okrem prípadov vyššej moci zohľadniť situácie, v ktorých sa oprávnenie dovážať alebo vyvážať nevyužilo z odôvodniteľných obchodných príčin.

⁶⁹ *Alter, K. Establishing the Supremacy of European Law. Oxford: Oxford University Press, 2001. s. 88.*

Pokiaľ ide o prvú otázku, dovozný a zásobovací úrad tvrdil, že cieľom systému licencií a záloh je umožniť agentúram povereným organizovaním trhu, aby mali trvalý, stály a úplný prehľad o budúcich dovozoch a vývozočoch a aby mohli kontrolovať trhové činnosti. Informatívnej hodnote licencií je však možné veriť iba vtedy, ak sa skutočne využívajú, inými slovami, ak existuje povinnosť dovážať alebo vyvážať sankciovaná pokutou, ktorá spočíva presne v prepadnutí zálohy. Systém záloh je dokonale schopný plniť funkciu, ktorá mu bola stanovená.

Pokiaľ ide o druhú otázku, dovozný a zásobovací úrad popieral porušenie princípu proporcionality. Tvrdil, že prípady vyššej moci nie sú vymenované vyčerpávajúco, pretože príslušné správne orgány môžu súhlasiť s okolnosťami inými, ako sú výslovne uvedené. Zoznam dodatočných okolností, ktoré sa môžu považovať za vyššiu moc, ako ho vypracovala a ohlásila Spolková republika Nemecko, je taký úplný, že zohľadňuje všetky vážne prípady, ktoré môžu opodstatniť neuplatňovanie zadržania zálohy.

Vláda Spolkovej republiky Nemecko tvrdila, že pri odpovedi na predložené otázky, nie je nutné skúmať, či zo Zmluvy o EHS je možné odvodiť nepísanú výhradu v prospech ústav členských štátov, a najmä v prospech základných práv uznaných týmito ústavami, alebo či zmluvy Spoločenstva určujú individuálne práva analogické alebo ekvivalentné základným právam všeobecne uznávaným v členských štátoch alebo zakotvených v Európskom dohovore o ochrane ľudských práv. Tvrdila, že z judikatúry Súdneho dvora vyplýva, že princíp proporcionality je rovnako prítomný v práve Spoločenstva. Tento princíp nie je spochybnený spornými ustanoveniami.

Vláda Spojeného kráľovstva tvrdila, že povinnosť realizovať vývoz, skladanie zálohy a prepadnutie tejto zálohy sa nemôžu považovať za nezákonné, pretože cieľom týchto opatrení je zabezpečiť spoločnú politiku pre trh s obilninami.

Komisia poznamenala, že inštitúcie Spoločenstva sú viazané samotným právom Spoločenstva a že z ich hľadiska ochrana, ktorú im priznávajú základné práva národných ústav, vyplýva iba z práva Spoločenstva, písaného alebo nepísaného. Princíp proporcionality nemôže byť v žiadnom

prípade spochybnený sporným systémom, pretože tento systém je nevyhnutný pre správne fungovanie spoločnej organizácie trhu s obilninami.

Pokiaľ ide o druhú otázku, Komisia zopakovala, že systém záloh musí zabezpečiť, aby využívanie licencií zostalo všeobecným pravidlom a ich nevyužívanie výnimkou; toto sa môže dosiahnuť iba vtedy, ak v prípade, že sa licencia nevyužije, záloha ako všeobecné pravidlo prepadne a uvoľnenie zálohy je obmedzené na mimoriadne prípady. Obmedzenie uvoľnenia zálohy na prípady vyššej moci nie je v rozpore s princípom proporcionality ani so zásadou právneho štátu. Z judikatúry Súdneho dvora vyplýva, že existencia prípadu vyššej moci sa musí uznať, ak uplatňovanie prísne objektívnych kritérií naznačuje, že nerealizovanie dovozu alebo vývozu nie je spôsobené nedbanlivosťou a že pri takomto preskúmaní sa princíp proporcionality musí rešpektovať. Záverom Komisia tvrdila, že, ak sa má dosiahnuť cieľ nariadenia, systém záloh musí zahŕňať prísne vymedzenie podmienok, ktoré, ak sú splnené, oprávňujú uvoľnenie zálohy. Tomuto zodpovedá koncept vyššej moci.

Súdny dvor hneď na úvod začal riešiť problematickú otázku prednosti práva Spoločenstva a neochotu správneho súdu akceptovať platnosť ustanovení nariadení, pokiaľ sú v rozpore s nemeckou ústavou.

„2 Z dôvodov žiadosti, ktorou sa predkladá vec, vyplýva, že *Verwaltungsgericht* doteraz odmieta akceptovať platnosť predmetných ustanovení a z tohto dôvodu považuje za potrebné ukončiť existujúcu právnu neistotu. Podľa hodnotenia *Verwaltungsgericht* je systém záloh v rozpore s niektorými štrukturálnymi princípmi vnútroštátneho ústavného práva, ktoré sa musia chrániť v rámci právneho systému Spoločenstva, s tým výsledkom, že prednosť nadnárodného práva musí ustúpiť princípom nemeckého Základného zákona. Konkrétnejšie, systém záloh je v rozpore s princípmi slobodného konania a nakladania, ekonomickej slobody a proporcionality, vyplývajúcimi najmä z článkov 2 ods. 1 a 14 Základného zákona. Povinnosť dovážať alebo vyvážať vyplývajúca z vydania licencií spolu s prislúchajúcou zálohou predstavuje nadmerný zásah do slobody disponovania v obchode, pretože ciele nariadení sa mohli dosiahnuť intervenčnými spôsobmi, ktoré majú menej vážne následky.

Ochrana základných práv v právnom poriadku Spoločenstva

3 Odkazovanie na právne normy alebo koncepty vnútroštátneho práva s cieľom posúdiť platnosť opatrení prijatých inštitúciami Spoločenstva, by malo nepriaznivý účinok na jednotnosť a efektívnosť práva Spoločenstva. Platnosť takýchto opatrení sa môže posúdiť iba vzhľadom na právo Spoločenstva. Právo

pochádzajúce zo Zmluvy, nezávislého zdroja práva, nemôže, vzhľadom na svoju samotnú podstatu, byť prekonané pravidlami vnútroštátneho práva, akokoľvek vyjadreného, bez toho, aby nestratilo svoj charakter práva Spoločenstva a bez toho, aby sa nespochybnil právny základ samotného Spoločenstva. Preto na platnosť opatrenia Spoločenstva alebo jeho účinkov v rámci členského štátu nemôžu mať vplyv tvrdenia, že je v rozpore so základnými právami, ako sú formulované v ústave daného štátu, alebo princípmi vnútroštátnej ústavnej štruktúry.⁷⁰

Súdny dvor sa snažil potom zmierniť svoje tvrdenia a ubezpečiť správny súd o svojom zásadovom postoji, pokiaľ ide o ochranu základných práv:

„4 ... Rešpektovanie základných práv tvorí nedeliteľnú súčasť všeobecných princípov práva chráneného Súdny dvorom. Ochrana takýchto práv, ktoré sú inšpirované ústavnými tradíciami spoločnými pre členské štáty, musí byť v rámci štruktúry a cieľov Spoločenstva zaručená. Musí sa preto vzhľadom na pochybnosti vyjadrené zo strany *Verwaltungsgericht* zistiť, či systém záloh porušil práva základnej povahy, ktorých rešpektovanie sa musí zabezpečiť v právnom systéme Spoločenstva.“⁷¹

Ďalej Súdny dvor pristúpil k zodpovedaniu otázky zákonnosti systému záloh. Nestotožnil sa s argumentmi navrhovateľa v hlavnom konaní a zistil, že „požiadavka dovozných a vývozných licencií predstavuje metódu, ktorá je potrebná a zároveň vhodná na to, aby príslušné orgány mohli čo najúčinnejšie stanoviť intervencie na trhu s obilninami“⁷² a že „princíp systému záloh sa preto nemôže spochybnit“⁷³. Ďalej potom zistil, že „náklady zahrnuté v zálohe nepredstavujú neúmernú čiastku a ... bremená vyplývajúce zo systému záloh nie sú preto nadmerné“⁷⁴ a že „záväzok vyvážať alebo dovážať, zaručený zálohou, neporušuje žiadne právo základnej povahy. Systém záloh predstavuje vhodnú metódu, na účely článku 40 ods. 3 Zmluvy“⁷⁵.

Pokiaľ ide o druhú otázku, t.j. koncept „vyššej moci“, Súdny dvor sa vyslovil, že „koncept vyššej moci nie je obmedzený na absolútnu nemožnosť, ale musí sa chápať v zmysle nezvyčajných okolností, ktoré sú mimo kontrolu dovozcu alebo vývozcu a dôsledkom ktorých, napriek

⁷⁰ Vec 11/70 *Internationale Handelsgesellschaft mbH/Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, Zb. 1970, s. 1125, body 2 a 3.

⁷¹ Tamže, bod 4.

⁷² Tamže, bod 12.

⁷³ Tamže, bod 13.

⁷⁴ Tamže, bod 16.

⁷⁵ Tamže, bod 20.

primeranej starostlivosti, nebolo možné zabrániť okrem prípadu vynaloženia nadmernej obety. Tento koncept zahrňuje v sebe dostatočnú pružnosť.⁷⁶

Na záver Súdny dvor rozhodol, že obe napadnuté ustanovenia ostávajú v platnosti.

Oproti predchádzajúcemu rozsudku vo veci *Costa*⁷⁷ v tomto spore boli tri významné rozdiely. V tomto prípade vnútroštátne ustanovenia boli prijaté pred nadobudnutím platnosti Zmluvy. Mali ústavný status. Navyše príslušné normy práva Spoločenstva sa nenachádzali v Zmluve, ale len v nariadení. Nič z toho však Súdny dvor neodradilo od rozhodnutia (bod 3 rozsudku), že právo Spoločenstva má prednosť aj pred normami vnútroštátneho ústavného práva členských štátov.

Prístup Súdneho dvora vo veci *Internationale Handelsgesellschaft* však bol aj tak veľmi odvážny a kreatívny. Keby Súdny dvor akceptoval, že platnosť noriem práva Spoločenstva možno posudzovať vzhľadom na základné práva členských štátov alebo akékoľvek iné normy vnútroštátneho práva, šlo by to proti všetkému, čo vo svojej judikatúre dosiahol. Jednotné uplatňovanie práva Spoločenstva vo všetkých členských štátoch bolo jednou z jeho najvýznamnejších starostí. Keby sa súdom členských štátov umožnilo rozhodovať o platnosti aktov Spoločenstva, hrozba fragmentácie práva Spoločenstva by bola veľmi vysoká.

Myšlienka, že by však ústavné súdy členských štátov uznali absolútnu nadradenosť akýchkoľvek, čo i len najnižších, noriem práva Spoločenstva nad najfundamentálnejšími normami svojho právneho poriadku, sa zdala Súdnemu dvoru asi neudržateľná. Preto v bode 4 rozsudku veľmi zdôraznil skutočnosť, že ochrana základných práv je ústrednou témou i jeho rozhodovacej činnosti. Primárne právo Spoločenstva v tej dobe nemalo katalóg základných práv, o ktorý by sa Súdny dvor mohol oprieť.

Vychádzal pritom zo stanoviska generálneho advokáta Dutheillet de Lamotha, ktorý pokiaľ ide o ochranu základných práv, uviedol, že „základné zásady vnútroštátnych právnych systémov prispievajú k takému filozofickému, politickému a právnenému substrátu spoločnému členským

⁷⁶ Tamže, bod 23.

⁷⁷ Vec 6/64, *Flaminio Costa/ENEL*, Zb. 1964, s. 585; tento rozsudok je analyzovaný na s. 21.

štátom, z ktorého prostredníctvom judikatúry vyviera nepísané právo Spoločenstva, ktorého jedným z dôležitých cieľov je práve zaručiť dodržiavanie základných práv jednotlivca. V tomto zmysle základné zásady vnútroštátnych právnych systémov prispievajú k tomu, aby právu Spoločenstva umožnili nájsť v sebe zdroje potrebné na prípadné zabezpečenie dodržiavania základných práv, ktoré tvoria spoločné dedičstvo členských štátov.“⁷⁸

Preto uviedol, že tieto základné práva čerpá zo spoločných tradícií členských štátov. Rozvoj všeobecných zásad, teda nepísaných noriem odvodených z vnútroštátneho práva a medzinárodných dohôd, na ktorých sa zúčastňujú členské štáty, zo strany Súdneho dvora s cieľom zabezpečiť ochranu základných práv v rámci právneho poriadku Spoločenstva ponúkol spôsob zladenia potreby zaručiť takúto ochranu s doktrínou prednosti.⁷⁹

Oveľa neskôr vo veci *Ciola*⁸⁰ bol Súdny dvor konfrontovaný s presne opačnými argumentmi, keď rakúska vláda tvrdila, že uplatnenie zásady prednosti v predmetnom prípade by spochybnilo zásady právnej istoty, ochrany legitímnych očakávaní a ochrany legálne nadobudnutých práv⁸¹. Súdny dvor odmietol tento argument a s odkazom na relevantné rozsudky⁸² potvrdil svoju predchádzajúcu judikatúru s tým, že akékoľvek ustanovenie vnútroštátneho práva, ktoré je v rozpore s priamo uplatniteľným právom Spoločenstva sa nesmie uplatniť.

⁷⁸ Citované podľa: *Arnulf, A. The European Union and its Court of Justice*. 2. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 339.

⁷⁹ *Arnulf, A. The European Union and its Court of Justice*. 2. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 182.

⁸⁰ Vec C-224/97, *Erich Ciola/Land Vorarlberg*, Zb. 1999, s. I-2517. Pokiaľ ide o zásadu prednosti, súdu predkladajúcejmu otázku bola judikatúra Súdneho dvora týkajúca sa tejto zásady známa, keďže však v tom čase neexistoval rozsudok, ktorý by sa týkal individuálnych správnych aktov, rakúsky súd mu predložil túto vec s tým, či sa táto judikatúra vzťahuje i na túto oblasť. Rakúska vláda vo svojej intervencii nevidela dôvod prečo by sa táto judikatúra mala „automaticky a bez obmedzení aplikovať na individuálne a konkrétne správne akty“. Odvolávala sa pritom na „vykonateľnosť správnych aktov a na judikatúru týkajúcu sa toho, čo sa nazýva „procesná autonómia členských štátov“. Podľa nej by priznanie prednosti právu Spoločenstva pred vykonávacím správnym aktom mohlo spochybniť zásady právnej istoty, ochrany legitímnych očakávaní a ochrany legálne nadobudnutých práv“ (bod 24 rozsudku). Súdny dvor, nepresvedčený týmito argumentmi, poukázal na rozsudok vo veci *Rewe/Hauptzollamt Kiel*, z ktorého vyplýva, že vnútroštátne ustanovenia v rozpore s právom Spoločenstva môžu byť tak legislatívne, ako i správne, a a doplnil, že je v súlade s touto judikatúrou, že takéto správne ustanovenia nezahŕňajú len všeobecné a abstraktné normy, ale i individuálne a konkrétne správne rozhodnutia (body 31 a 32 rozsudku).

⁸¹ Vec C-224/97, *Erich Ciola/Land Vorarlberg*, Zb. 1999, s. I-2517, bod 24.

⁸² Súdny dvor v rozsudku odkázal na 12 vlastných rozsudkov, z ktorých sa zásady prednosti týkajú tieto: vec 167/73, *Komisija/Francúzsko*, Zb. 1974, s. 359, vec 106/77, *Amministrazione delle Finanze dello Stato/Simmenthal*, Zb. 1978, s. 629, bod 35; vec 158/80, *Rewe/Hauptzollamt Kiel*, Zb. 1981, s. 1805, bod 43; vec

Na tomto mieste je potrebné tiež doplniť, že Súdny dvor sa zväčša snaží vyhnúť priamemu ústavnému konfliktu, kedykoľvek je to možné⁸³.

Spoločnosť *Internationale Handelsgesellschaft mbH*, nespokojná s rozsudkom Súdneho dvora, sa obrátila na Nemecký ústavný súd, ktorého rozhodnutie v tejto veci je analyzované v tretej časti tejto práce⁸⁴.

103/88, *Fratelli Costanzo/Comune di Milano*, Zb. 1989, s. 1839, bod 32 a vec C-213/89, *The Queen/Secretary of State for Transport ex parte Factortame a iní*, Zb. 1990, s. I-2433, bod 19.

⁸³ Napr. vec C-446/98, *Fazenda Pública/Câmara Municipal do Porto*, Zb. 2000, s. I-11435. V tomto rozsudku sa Súdny dvor vyhol uloženiu povinnosti portugalskému súdu, aby uplatnil ustanovenie vnútroštátneho práva vykonávajúce normu práva Spoločenstva, ktoré by bolo protiústavné podľa portugalského práva. Na otázku vnútroštátneho súdu, „či v prípade ak ustanovenie vnútroštátneho práva ... je protiústavné, hoci v súlade s právom Spoločenstva, má vnútroštátny súd byť v súlade s vnútroštátnou ústavou, alebo uplatniť zásadu prednosti práva Spoločenstva (bod 36 rozsudku)“, Súdny dvor odpovedal, že „členský štát môže použiť aj iné spôsoby transpozície, ktoré budú v súlade s ustanoveniami šiestej smernice a zároveň s ustanoveniami ústavy (bod 38 rozsudku)“.

⁸⁴ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 52/71 z 29. mája 1974, *Internationale Handelsgesellschaft mbH/Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel 'Solange I'*, [1974] 2 CMLR 540; toto rozhodnutie je analyzované na str. 106.

6. SIMMENTHAL⁸⁵

Onedlho po vynesení rozsudku vo veci *Internationale Handelsgesellschaft*⁸⁶ Súdny dvor pokračoval vo vytýčenom smere a vo veci *Komisja/Taliansko*⁸⁷ sa vyslovil, že pre neuplatňovanie práva Spoločenstva sa nemožno dovolávať žiadnych ustanovení vnútroštátneho práva.

V rozsudku vo veci *Variola*⁸⁸ Súdny dvor rozhodol, že vnútroštátny legislatívny akt nemôže brániť priamemu účinku práva Spoločenstva, ak nemá byť ohrozený esenciálny charakter pravidiel Spoločenstva ako takých, ako aj základná zásada prednosti právneho poriadku Spoločenstva.

Otvorenou ostala otázka, či vnútroštátne sudy majú povinnosť neuplatňovať vnútroštátne právo, ktoré je v rozpore s právom Spoločenstva, i keď takúto právomoc vo svojom ústavnom systéme nemajú. Táto otázka bola zodpovedaná práve v rozsudku *Simmenthal*⁸⁹.

⁸⁵ Vec 106/77, *Amministrazione delle Finanze dello Stato/Simmenthal*, Zb. 1978, s. 629. Oficiálne znenie v slovenskom jazyku sa nachádza na stránke Súdneho dvora: http://curia.europa.eu/arrets/TRI-DI-C-0106-1977-200406992-05_00.html

⁸⁶ Vec 11/70, *Internationale Handelsgesellschaft mbH/Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, Zb. 1970, s. 1125; tento rozsudok je analyzovaný na s. 33.

⁸⁷ Vec 48/71, *Komisja/Taliansko*, Zb. 1972, s. 527. V tomto prípade šlo o nevykonanie predchádzajúceho rozsudku Súdneho dvora Talianskou republikou. Talianska republika uznala, že je povinná prijať opatrenia na vykonanie uvedeného rozsudku, avšak sa dovolávala ťažkosťou parlamentného rázu ako dôvodu nesplnenia rozsudku. Tvrdila, že opatrenia sa musia nevyhnutne prijať v takej forme a podľa postupov, aké ustanovuje jej ústavné právo, a keďže oneskorenie uskutočnenia tohto zrušenia nastalo v dôsledku okolností mimo kontroly príslušných orgánov, neexistovali dôvody na konštatovanie nesplnenia povinností podľa článku 171 Zmluvy. Súdny dvor neprijal tento argument, pretože „by to znamenalo to isté, ako povedať, že uplatňovanie pravidla Spoločenstva podlieha právu každého členského štátu, konkrétnejšie, že takéto uplatňovanie je nemožné, ak je v rozpore s vnútroštátnym právom (bod 6 rozsudku).“ Súdny dvor ďalej pokračoval, že „[d]osiahnutie cieľov Spoločenstva vyžaduje, aby pravidlá práva Spoločenstva stanovené samotnou Zmluvou alebo vyplývajúce z konaní, ktoré ustanovila, boli zároveň plne uplatniteľné a mali rovnaké účinky na celom území Spoločenstva bez toho, aby členské štáty mohli klásť akékoľvek prekážky. Postúpenie práv a právomocí zo strany členských štátov Spoločenstvu v súlade s ustanoveniami Zmluvy znamená definitívne obmedzenie ich suverénnych práv, proti ktorému sa nemožno dovolávať žiadnych ustanovení vnútroštátneho práva (bod 8 a 9 rozsudku).“ Súdny dvor vec uzavrel s tým, že Talianska republika si nevykonaním rozsudku nesplnila povinnosť uloženú článkom 171 Zmluvy.

⁸⁸ Vec 34/73, *Fratelli Variola S.p.A./Amministrazione delle Finanze dello Stato*, Zb. 1973, s. 981. „Priamemu účinku, ktorý je vlastný nariadeniam Spoločenstva, ako aj iným ustanoveniam práva Spoločenstva, vrátane zákazu poplatkov s účinkom rovnocenným clám uvedeného v článku 9 a nasl. Zmluvy, nemôže v právnom poriadku členských štátov brániť legislatívny akt vnútroštátneho práva, ak nemá byť ohrozený esenciálny charakter pravidiel Spoločenstva ako takých, ako aj základná zásada prednosti právneho poriadku Spoločenstva.“ (bod 15 rozsudku).

⁸⁹ Vec 106/77, *Amministrazione delle Finanze dello Stato/Simmenthal*, Zb. 1978, s. 629.

Spoločnosť *Simmenthal Spa* dovážala z Francúzska do Talianska hovädzie mäso. Na hranici boli vykonané veterinárne kontroly a za tieto boli účtované poplatky. Spoločnosť napadla poplatky na súde (*Pretore di Susa*) a tento zaslal Súdnemu dvoru otázku, či sú tieto poplatky v súlade s právom Spoločenstva. Vo svojom prvom rozsudku *Simmenthal*⁹⁰ Súdny dvor rozhodol, že veterinárne kontroly na hraniciach pri dovoze mäsa predstavujú opatrenia s rovnocenným účinkom ako množstevné obmedzenia dovozu v zmysle článku 30 Zmluvy o EHS (neskôr čl. 28 ZES; teraz čl. 34 ZFEÚ). *Pretore* preto nariadil odporcovi, aby vyplatil spoločnosti *Simmenthal* zaplatené poplatky a úroky. Talianska finančná správa (*Amministrazione delle Finanze dello Stato*) sa proti tomu odvolala a namietala, že sudca nemôže jednoducho odmietnuť uplatňovať taliansky právny predpis, pretože ho nepovažuje za súladný s právom Spoločenstva. Argumentovala, že pokiaľ ho nezmení príslušný orgán, jedine taliansky ústavný súd ho môže zrušiť. *Pretore* na základe predložených argumentov predložil teda prípad talianskemu ústavnému súdu v súlade s jeho judikatúrou a zároveň Súdnemu dvoru zaslal po druhýkrát prejudiciálne otázky:

„Podľa článku 189 Zmluvy EHS a ustálenej súdnej praxe Súdneho dvora Európskych spoločenstiev musia byť priamo uplatniteľné ustanovenia Spoločenstva napriek akejkoľvek vnútroštátnej norme alebo praxi členských štátov plne účinné v právnych poriadkoch týchto štátov a aplikované jednotne, a to aj kvôli zabezpečeniu subjektívnych práv jednotlivcov, znamená to, že záväznosť týchto noriem treba chápať tak, že prípadné neskoršie vyhlásené vnútroštátne ustanovenia, ktoré sú v rozpore s týmito normami Spoločenstva, sú automaticky považované za nepoužiteľné, pričom netreba čakať na ich odstránenie samotným vnútroštátnym zákonodarcom (zrušenie) alebo inými ústavnými orgánmi (vyhlásenie o ich protiústavnosti), hlavne, ak v takomto prípade platí, že až do okamihu vydania predmetného vyhlásenia je vnútroštátny zákon stále použiteľný a normy Spoločenstva nie sú uplatniteľné a že ich úplná a jednotná aplikácia nie je zaručená, rovnako ako nie sú chránené subjektívne práva jednotlivcov?“⁹¹

„Vo vzťahu k predošlej otázke treba predpokladať, že právo Spoločenstva pripúšťa, že ochrana subjektívnych práv zakotvených v predpisoch Spoločenstva, ktoré sú „priamo uplatniteľné“, môže byť oddialená až do okamihu skutočného zrušenia príslušnými vnútroštátnymi orgánmi prípadných vnútroštátnych opatrení, ktoré sú v rozpore s normami Spoločenstva, musí mať toto zrušenie vždy pravú spätnú účinnosť, aby nedošlo k spôsobeniu ujmy na subjektívnych právach?“⁹²

⁹⁰ Vec 35/76, *Simmenthal Spa/Ministero delle finanze*, Zb. 1976, s. 1871.

⁹¹ Vec 106/77, *Amministrazione delle Finanze dello Stato/Simmenthal*, Zb. 1978, s. 629, bod 7 písm. a).

⁹² Tamže, bod 7 písm. b).

Ešte pred vynesením rozsudku Súdny dvorom taliansky ústavný súd rozhodol, že niektoré ustanovenia napadnutého právneho predpisu sú v rozpore s ústavou. Talianska vláda sa pravdepodobne chcela vyhnúť možnému nepohodlnému precedensu a snažila sa Súdny dvor presvedčiť, že už nie je potrebné odpovedať na otázky. Súdny dvor v bode 10 rozsudku však tento argument neakceptoval:

„10 V tejto súvislosti treba pripomenúť, že Súdny dvor v zmysle svojej ustálenej súdnej praxe považuje návrh na začatie prejudiciálneho konania podľa článku 177 za podaný až do okamihu jeho späťvzatia príslušným súdom, ktorý ho podal, alebo jeho zamietnutia príslušným vyšším súdom.“⁹³

Súdny dvor následne preformuloval prvú otázku s tým, že jej cieľom je v podstate zistiť dôsledky priamej uplatniteľnosti ustanovenia práva Spoločenstva v prípade jeho nezlučiteľnosti s neskorším právnym predpisom členského štátu, a vzápätí na ňu odpovedal:

„14 Priama uplatniteľnosť, o ktorú ide v tomto prípade, znamená, že predpisy práva Spoločenstva musia byť plne účinné a aplikované jednotným spôsobom vo všetkých členských štátoch odo dňa nadobudnutia účinnosti a počas celej doby trvania ich platnosti.

15 Tieto ustanovenia zakladajú s okamžitým účinkom práva a povinnosti pre všetkých, ktorých sa týkajú, či členských štátov, alebo jednotlivcov, ktorí sú účastníkmi právnych vzťahov vyplývajúcich z práva Spoločenstva.

16 Tento účinok sa vzťahuje aj na každý súd, ktorému bolo v rámci jeho právomoci predložené podanie a ktorého poslaním ako orgánu členského štátu je chrániť práva priznané jednotlivcom právom Spoločenstva.“⁹⁴

Súdny dvor v ďalších bodoch rozsudku sa potom vyjadril k zásade prednosti:

„17 Podľa zásady prednosti práva Spoločenstva je účinkom z dôvodu nadobudnutia účinnosti priamo uplatniteľných ustanovení Zmluvy a aktov inštitúcií vo vzťahu k vnútroštátnemu právu členských štátov nielen strata použiteľnosti každého existujúceho ustanovenia vnútroštátneho predpisu, ktoré je s nimi v rozpore, ale – vzhľadom na to, že tieto ustanovenia a akty sú neoddeliteľnou súčasťou právneho poriadku použiteľného na území každého členského štátu, pričom majú prednosť – aj zabránenie zavedenia nových vnútroštátnych legislatívnych aktov, ktoré sú nezlučiteľné s normami Spoločenstva.

⁹³ Tamže, bod 10.

⁹⁴ Tamže, body 14 až 16.

18 Priznanie akejkoľvek právnej účinnosti legislatívnym aktom zasahujúcim do oblasti patriacej do výkonu legislatívnej právomoci Spoločenstva alebo inak nezlučiteľným s ustanoveniami práva Spoločenstva by znamenalo popretie účinnosti záväzkov, ktoré členské štáty prijali bezpodmienečne a neodvolateľne na základe Zmluvy, čím by sa spochybnili samotné základy Spoločenstva.

19 Rovnaké závery vyplývajú zo štruktúry článku 177 Zmluvy, podľa ktorého každý vnútroštátny súd má možnosť obrátiť sa na Súdny dvor vždy, keď zistí, že na vyhlásenie jeho rozsudku je nutné rozhodnutie o prejudiciálnej otázke o výklade alebo platnosti v rámci práva Spoločenstva.

20 Potrebný účinok tohto ustanovenia sa oslabí, ak sa bude vnútroštátnemu súdu brániť v okamžitom uplatnení práva Spoločenstva v súlade s rozhodnutím alebo judikatúrou Súdneho dvora.

21 Z predchádzajúcich ustanovení vyplýva, že každý vnútroštátny súd, ktorému bolo v rámci jeho právomoci predložené podanie, je povinný v plnej miere aplikovať právo Spoločenstva a chrániť práva, ktoré toto právo priznáva jednotlivcom, pričom musí prípadne neaplikovať akékoľvek vnútroštátne ustanovenie právneho predpisu, ktoré je s ním v rozpore, bez ohľadu na to, či bolo prijaté skôr alebo neskôr ako predpis Spoločenstva.

22 Následne akékoľvek ustanovenie vnútroštátneho právneho poriadku, ako aj administratívna alebo súdna prax, ktoré by mohli oslabiť účinnosť uplatňovania práva Spoločenstva tým, že príslušnému vnútroštátnemu súdu, ktorý aplikuje toto právo, nepriznávajú ani v momente tohto uplatnenia právomoc, aby urobil všetko, čo je nevyhnutné pre neuplatnenie ustanovení vnútroštátnych právnych predpisov, ktoré sú prekážkou plnej účinnosti noriem Spoločenstva, sú nezlučiteľné s požiadavkami, ktoré sú podstatou práva Spoločenstva.

23 O takýto prípad by išlo vtedy, ak by riešenie rozporu medzi ustanovením práva Spoločenstva a neskorším vnútroštátnym zákonom bolo vyhradené inému orgánu ako súdu zabezpečujúcemu aplikáciu práva Spoločenstva, ktorý disponuje vlastnou voľnou úvahou, hoci by prekážka brániaca plnej účinnosti tohto práva bolo iba dočasná.

24 Na prvú otázku treba odpovedať tak, že vnútroštátny súd, ktorý v rámci svojej právomoci aplikuje ustanovenia práva Spoločenstva, je povinný zabezpečiť plný účinok týchto noriem a z vlastnej úradnej moci neuplatní žiadne vnútroštátne ustanovenie, hoci by išlo o neskoršie ustanovenie, ktoré je v rozpore s právom Spoločenstva, bez toho, aby musel najprv žiadať alebo čakať na jeho zrušenie legislatívnou cestou alebo iným ústavným postupom.⁹⁵

⁹⁵ Tamže, body 17 až 24.

V ďalších bodoch rozsudku Súdny dvor na druhú otázku po jej preformulovaní odpovedal, že vzhľadom na odpoveď na prvú otázku je druhá otázka bezpredmetná.⁹⁶

Simmenthal bol veľmi významným rozsudkom, v ktorom Súdny dvor veľmi jasným jazykom vykreslil praktické dôsledky zásad prednosti a priameho účinku. Všetky vnútroštátne súdy musia okamžite zabezpečiť presadenie ustanovenia práva Spoločenstva s priamym účinkom, hoci uplatniteľné ustanovenie vnútroštátneho práva predpisuje niečo iné. Hoci toto vyplývalo už z rozsudkov *Costa*⁹⁷ a *Internationale Handelsgesellschaft*⁹⁸, vo veci *Simmenthal* existoval navyše významný rozdiel a to, čo v prípade, ak vnútroštátny súd nemá právomoc spochybníť alebo neuplatniť vnútroštátny právny akt. Jasný odkaz Súdneho dvora znel, že hoci je ústavný súd jedinou inštanciou oprávnenou na posúdenie ústavnosti vnútroštátnych právnych predpisov, ak vznikne konflikt medzi normou vnútroštátneho práva a normou práva Spoločenstva, „vnútroštátny súd, ktorý v rámci svojej právomoci aplikuje ustanovenia práva Spoločenstva, je povinný zabezpečiť plný účinok týchto noriem a z vlastnej úradnej moci neuplatní žiadne vnútroštátne ustanovenie ..., ktoré je v rozpore s právom Spoločenstva.“⁹⁹

Na tomto mieste je potrebné spomenúť, že taliansky ústavný súd nakoniec vo veci *Granital*¹⁰⁰ akceptoval rozsudok Súdneho dvora vo veci *Simmenthal* s tým, že nie je potrebné, aby mu nižšie talianske súdy postupovali veci obsahujúce konflikt medzi právom Spoločenstva a vnútroštátnym právom. Taliansky Ústavný súd vyvodil záver, že právo Spoločenstva by sa malo prednostne uplatňovať pred kolidujúcimi vnútroštátnymi predpismi, bez ohľadu na to, či boli prijaté pred tým alebo potom, bez potreby ústavného preskúmania. V dôsledku toho niektoré otázky o uplatniteľnosti práva Spoločenstva viac nebolo možné postúpiť tomuto ústavnému súdu.¹⁰¹

⁹⁶ Tamže, body 26 až 27.

⁹⁷ Vec 6/64, *Flaminio Costa/ENEL*, Zb. 1964, s. 585; tento rozsudok je analyzovaný na s. 21.

⁹⁸ Vec 11/70, *Internationale Handelsgesellschaft mbH/Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, Zb. 1970, s. 1125; tento rozsudok je analyzovaný na s. 33.

⁹⁹ Vec 106/77, *Amministrazione delle Finanze dello Stato/Simmenthal*, Zb. 1978, s. 629, bod 24.

¹⁰⁰ Rozhodnutie Ústavného súdu Talianskej republiky (*Corte costituzionale della Repubblica italiana*) č. 170 z 8. júna 1984, *S.p.A. Granital/Amministrazione finanziaria* [1984] I II Foro It. 2063.

¹⁰¹ *La Pergola, A., Del Duca, P.* Community Law, International Law and the Italian Constitution. *The American Journal of International Law*. 1985, vol. 79, no. 3, s. 613. Spoluautor tohto článku prof. Antonio La Pergola bol v tom čase sudcom talianskeho ústavného súdu; neskôr bol aj generálnym advokátom i sudcom Súdneho dvora.

Rozsudok vo veci *Simmenthal* bol potvrdený veľakrát¹⁰²; nedávno v rozsudku z 27. novembra 2007 vo veci C-435/06 C.¹⁰³ Na tento rozsudok nadväzujú ďalšie, ktoré ho rozvíjajú. V rozsudku vo veci *Albako/Balm*¹⁰⁴ Súdny dvor odvodil zákaz vnútroštátnym súdom používať vnútroštátne právo na bránenie vnútroštátnym správny orgánom vo vykonávaní opatrení Spoločenstva. Súdny dvor neskôr rozšíril povinnosť neuplatňovať ustanovenia vnútroštátneho práva kolidujúce s ustanoveniami práva Spoločenstva na správne orgány a rozsudku vo veci *Larsy*¹⁰⁵.

Simmenthal je prvým príkladom doktríny Súdneho dvora, že európske právo občas vyžaduje od vnútroštátnych orgánov, aby vykonávali právomoci, ktoré nemajú podľa vnútroštátneho práva. Súdny dvor zdôrazňoval zásadu efektivity, pretože zjavne nechcel robiť dojem, že vnútroštátnym orgánom priznáva nové právomoci. Je však zrejmé, že tieto rozsudky viedli minimálne k zmene postavenia vnútroštátnych orgánov, ak nie rozšíreniu ich právomocí. Úplne zjavné to začalo byť po rozsudku vo veci *Factortame*.

¹⁰² V databáze Eur-Lex (<http://eur-lex.europa.eu>) sa nachádza vyše 30 rozsudkov Súdneho dvora a niekoľkonásobne väčší počet stanovísk generálnych advokátov a rozhodnutí Súdu prvého stupňa, v ktorých sa odkazuje na rozsudok vo veci *Simmenthal*.

¹⁰³ Vec C-435/06, C., Zb. 2007, s. I-10141.

¹⁰⁴ Vec 249/85, *Albako Margarinefabrik Maria von der Linde GmbH & Co. KG/Bundesanstalt für landwirtschaftliche Marktordnung*, Zb. 1987, s. 2345. V tomto prípade sa vnútroštátny súd snažil zrušiť opatrenie vnútroštátneho intervenčného orgánu pre poľnohospodárstvo, ktorým sa vykonávalo rozhodnutie Spoločenstva, na základe jeho údajného rozporu s vnútroštátnou legislatívou o nekalej súťaži. Súdny dvor rozhodol, že „ak konanie predpísané inštitúciou Spoločenstva ... by sa riadilo normami vnútroštátneho práva, tým by sa prakticky podriadila samotná platnosť aktu Spoločenstva súladu s vnútroštátnym právom. Takýto dôsledok by bol v rozpore s ustálenou judikatúrou Súdneho dvora, podľa ktorej platnosť aktov Spoločenstva možno posudzovať len podľa práva Spoločenstva“ (bod 14 rozsudku). Ďalej pokračoval, že „podľa článku 189 štvrtého odseku Zmluvy o EHS sú rozhodnutia záväzné v celom rozsahu pre tých, ktorým sú určené. V prípade rozhodnutí určených členským štátom zaväzujú všetky orgány štátu, ktorému sú určené, vrátane súdov tohto štátu. Z toho vyplýva, že podľa zásady prednosti práva Spoločenstva, ktorú Súdny dvor vyjadril v rozsudku [*Costa*] a upresnil v rozsudku [*Simmenthal*], vnútroštátne súdy nesmú uplatniť žiadne vnútroštátne ustanovenie ..., ktorého vykonanie by mohlo brániť vo vykonávaní rozhodnutia Spoločenstva.“ (bod 17 rozsudku).

¹⁰⁵ Vec C-118/00, *Gervais Larsy/Institut national d'assurances sociales pour travailleurs indépendants (INASTI)*, Zb. 2001, s. I-5063. V tomto prípade Súdny dvor rozhodol, že „každé ustanovenie vnútroštátneho právneho poriadku a každá legislatívna, správna alebo súdna prax, ktoré by mohli narušiť účinnosť práva Spoločenstva tým, že by odopreli príslušnému vnútroštátnemu súdu s právomocou aplikovať takéto právo právomoc vykonať všetko potrebné v čase jeho aplikácie s cieľom neuplatniť vnútroštátne legislatívne ustanovenie, ktoré by prípadne mohlo, čo i len dočasne, brániť pravidlám Spoločenstva v plnej účinnosti, sú v rozpore s požiadavkami, ktoré tvoria samotnú podstatu práva Spoločenstva. Táto zásada prednosti práva Spoločenstva ukladá nielen súdnym orgánom, ale všetkým orgánom členského štátu, priznať norme Spoločenstva plnú účinnosť“ (body 51 a 52 rozsudku).

7. FACTORTAME¹⁰⁶

Rozsudok vo veci *Factortame* bol označený za rivala rozsudku vo veci *Emmot*¹⁰⁷ o najdramatickejší vpád do vnútroštátnej procesnej autonómie spáchaný Súdny dvorom v intervenčnej fáze jeho judikatúry.¹⁰⁸

Zásada vnútroštátnej procesnej autonómie sa týka postupov, ktoré musia vnútroštátne súdy dodržiavať pri presadzovaní práv priznaných právom Únie. Túto zásadu Súdny dvor zakotvil vo svojich rozsudkoch *Rewe*¹⁰⁹ a *Comet*¹¹⁰. Podľa tejto zásady „pri neexistencii právnej úpravy

¹⁰⁶ Vec C-213/89, *The Queen/Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd a i.*, Zb. 1990, s. 2433. Oficiálne znenie v slovenskom jazyku sa nachádza na stránke Súdneho dvora: http://curia.europa.eu/arrets/TRADOC-SK-ARRET-C-0213-1989-200407016-05_00.html

¹⁰⁷ Vec C-280/90, *Emmot*, Zb. 1991, s. I-4269. Tento prípad sa týkal toho, či členský štát, ktorý nesprávne transponoval smernicu, môže brániť jednotlivcovi, aby z dôvodu uplynutia premlčacej lehoty sa jej dovoľoval na vnútroštátnych súdoch. Súdny dvor uznal, že ustanovenie primeraných lehôt na začatie súdneho konania je v zásade akceptovateľné, avšak rozhodol, že „pokiaľ smernica nebola náležite transponovaná do vnútroštátneho práva, jednotlivci nemôžu úplne zistiť úplný rozsah svojich práv. Takýto stav neistoty pretrváva pre týchto jednotlivcov aj po vynesení rozsudku Súdny dvorom, v ktorom sa určuje, že predmetný členský štát si nespĺnil povinnosti podľa smernice, a dokonca aj po tom čo Súdny dvor rozhodol, že konkrétne ustanovenie alebo ustanovenia smernice sú dostatočne presné a bezpodmienečné, takže sa ich možno dovoľovať na vnútroštátnom súde“ (bod 21 rozsudku). Len náležitá transpozícia môže podľa Súdneho dvora ukončiť tento stav neistoty. Preto až dotedy sa „členský štát, ktorý si nespĺnil povinnosť, nesmie dovoľovať zmeškania lehoty na podanie návrhu na začatie konania proti nemu zo strany jednotlivca s cieľom chrániť práva priznané ustanoveniami uvedenej smernice a že lehota ustanovená vnútroštátnym právom na podanie návrhu na začatie konania môže začať plynúť až od tohto okamihu“ (bod 23 rozsudku). Toto rozhodnutie malo potenciálne ďalekosiahle následky. Vágnosť ustanovení smerníc mohla znamenať, že ani členský štát, ktorý vyvinul čo najväčšie úsilie o náležitú transpozíciu, sa nevyhne posúdeniu svojej transpozíčnej legislatívy zo strany Súdneho dvora ako nedostačujúcej a následnej lavíne žalôb zo strany jednotlivcov. Súdny dvor však pri nečakaných rozsudkoch zväčša pristupoval k časovému obmedzeniu účinkov rozsudku, podobne ako tomu bolo vo veci *Defrenne II* (vec 43/75, Zb. 1976 s. 455). Preto je *Emmot* vo svojej všeobecnosti skôr výnimkou.

¹⁰⁸ *Arnulf, A. The European Union and its Court of Justice*. 2. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 289.

¹⁰⁹ Vec 33/76, *Rewe/Landwirtschaftskammer für das Saarland*, Zb. 1976, s. 1989. Nemecké spoločnosti Rewe-Zentralfinanz eG a Rewe-Zentral AG zaplatili v súvislosti s dovozom francúzskych jabĺk poplatky, o ktorých Súdny dvor rozhodol, že sú rovnocenné ako clá. Tieto spoločnosti požiadali o zrušenie rozhodnutí ukladajúcich platby a o refundáciu zaplatených čiastok, vrátane úroku. Táto požiadavka bola zamietnutá ako neprípustná, pretože uplynula lehota na podanie návrhu. Súdny dvor vo svojom rozsudku rozhodol, že „uplatňovaním zásady spolupráce ustanovenej v článku 5 Zmluvy je na vnútroštátnych súdoch, ktoré sú poverené zabezpečením právnej ochrany, aby ju poskytl účastníkovi konania na základe priameho účinku ustanovení práva Spoločenstva“ (bod 5 rozsudku). Pokračoval, že „pri neexistencii právnej úpravy Spoločenstva v tejto oblasti je na vnútroštátnom právnom poriadku každého členského štátu, aby určil príslušné súdy a upravil procesné ustanovenia podávania súdnych žalôb, ktorými sa má zabezpečiť ochrana práv jednotlivcov odvodených z priameho účinku práva Spoločenstva“ (bod 5 rozsudku). Nakoniec vyvodil záver, že „v súčasnom stave práva Spoločenstva toto nebráni, aby sa účastníkovi konania, ktorý napadol pred vnútroštátnym súdom rozhodnutie vnútroštátneho orgánu na základe toho, že je nezlučiteľné s právom Spoločenstva, nenamietalo, že premlčacie lehoty ustanovené vnútroštátnym právom uplynuli za predpokladu, že procesné podmienky upravujúce žalobu nesmú byť menej priaznivé ako podmienky týkajúce sa podobných žalôb domáceho charakteru“ (bod 6 rozsudku).

Spoločenstva v tejto oblasti je na vnútroštátnom právnom poriadku každého členského štátu, aby určil príslušné súdy a upravil procesné ustanovenia podávania súdnych žalôb, ktorými sa má zabezpečiť ochrana práv jednotlivcov odvodených z priameho účinku práva Spoločenstva“¹¹¹. Táto zásada bola kvalifikovaná dvomi podmienkami a to podmienkou rovnosti (procesné ustanovenia vnútroštátneho práva, ktorými sa vykonáva právo Spoločenstva nesmú byť menej priaznivé než ustanovenia upravujúce podobné vnútroštátne konania) a podmienkou efektívnosti (procesné ustanovenia vnútroštátneho práva sa nesmú uplatniť, ak majú za následok praktickú nevykonateľnosť práv odvodených z práva Spoločenstva).

Súdny dvor s takýmto vývojom nebol úplne spokojný, pretože to narúšalo jednotu ochrany práv jednotlivcov odvodených z priameho účinku práva Spoločenstva, keďže každý členský štát mal iné procesné právo. Táto situácia sa dala vyriešiť prijatím legislatívy na úrovni Spoločenstva, ktorou by sa harmonizovali procesné podmienky pre výkon práv odvodených z práva Spoločenstva. Ako je uvedené vyššie, Súdny dvor sa v rozsudku *Rewe*¹¹² vyslovil, že práve „pri neexistencii právnej úpravy Spoločenstva v tejto oblasti“ je na vnútroštátnom právnom poriadku, aby určil príslušné súdy a upravil procesné ustanovenia. Táto výzva legislatívnym inštitúciám Spoločenstva zopakovaná v rozsudku *Comet*¹¹³ nebola vypočutá. V rozsudku vo veci *Express Dairy Foods*¹¹⁴ Súdny dvor pristúpil k tvrdšej formulácii. „Pri poľutovaniahodnej neexistencii ustanovení Spoločenstva, ktorými by sa harmonizovali postupy a lehoty, Súdny dvor konštatuje, že táto situácia má za následok rozdiely v zaobchádzaní na úrovni Spoločenstva. Neprináleží Súdnemu dvoru, aby ustanovoval všeobecné hmotnoprávne alebo procesnoprávne pravidlá, ktoré môžu prijať len príslušné inštitúcie.“¹¹⁵

Vo svetle uvedenej judikatúry je potrebné chápať prelomové rozsudky *Factortame*¹¹⁶ a *Francovich*¹¹⁷, ktoré od základov zmenili zásadu vnútroštátnej procesnej autonómie.

¹¹⁰ Vec 45/76, *Comet BV/Produktschap voor Siergewassen*, Zb. 1976, s. 2043. Tento rozsudok bol vynesený v ten istý deň ako rozsudok *Rewe* uvedený vyššie a Súdny dvor tu musel riešiť podobné otázky.

¹¹¹ Vec 33/76, *Rewe/Landwirtschaftskammer für das Saarland*, Zb. 1976, s. 1989, bod 5.

¹¹² Tamže.

¹¹³ Vec 45/76, *Comet BV/Produktschap voor Siergewassen*, Zb. 1976, s. 2043, bod 13.

¹¹⁴ Vec 130/79, *Express Dairy Foods Limited/Intervention Board for Agricultural Produce*, Zb. 1980, s. 1887.

¹¹⁵ Tamže, bod 12.

¹¹⁶ Vec C-213/89, *The Queen/Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd a i.*, Zb. 1990, s. 2433.

¹¹⁷ Vec C-6 a 9/90, *Francovich a Bonifaci/Taliansko*, Zb. 1991, s. I-5357. Tento rozsudok nadväzoval časovo i vecne na rozsudok vo veci *Factortame*. Spor sa týkal výkladu smernice Rady 80/987/EHS o aproximácii

Spoločnosť *Factortame Ltd* bola spoločnosť založená podľa práva Spojeného kráľovstva, ale členovia jej správnej rady a akcionári boli väčšinou španielskymi štátnymi príslušníkmi. Táto spoločnosť napadla ustanovenia zákona o obchodnej lodnej doprave z roku 1988 (Merchant Shipping Act 1988), pretože tvrdila, že je v rozpore s právom Spoločenstva. Tento zákon mal za cieľ ukončiť tzv. prax „quota hopping“, t. j. prax, ktorá spočívala vo využívaní rybných kvót Spojeného kráľovstva podľa spoločnej politiky v oblasti rybného hospodárstva plavidlami plávajúcimi pod britskou vlajkou, ktoré však nemali na Spojené kráľovstvo žiadnu skutočnú väzbu. Zákon zriaďoval nový register, do ktorého sa museli prihlásiť všetky britské rybárske plavidlá, vrátane tých, ktoré už boli zapísané v predchádzajúcom registri. Do nového registra sa však mohlo prihlásiť len plavidlo, ktorého vlastníkom je Brit, je prevádzkované zo Spojeného kráľovstva a jeho používanie sa riadi a kontroluje zo Spojeného kráľovstva. Rybárske plavidlá spoločnosti *Factortame Ltd* neboli schopné splniť tieto podmienky.

Spoločnosť *Factortame Ltd* pri podaní žaloby požiadala o nariadenie predbežných opatrení na celé obdobie, kým sa o celej veci definitívne nerozhodne. *Divisional Court* rozhodol o prerušení konania a o zaslaní návrhu na začatie prejudiciálneho konania v súvislosti s otázkami práva Spoločenstva, ktoré vyvstali počas konania,¹¹⁸ a nariadil predbežné opatrenia. *Secretary of State*

právnych predpisov členských štátov vzťahujúcich sa na ochranu zamestnancov v prípade platobnej neschopnosti ich zamestnávateľa. Cieľom smernice bolo zabezpečiť zamestnancom minimálnu ochranu na úrovni Spoločenstva v prípade platobnej neschopnosti zamestnávateľa. Ustanovovala najmä osobitné záruky pre vyplatenie neuspokojených nárokov súvisiacich so mzdou. Súdny dvor už pred tým rozhodol (vec 22/87, *Komisija/Taliansko*, Zb. 1988, s. 2633), že Taliansko porušilo povinnosť prijať príslušnú legislatívu v predpísanej lehote. Andrea Francovich a Danila Bonifaci boli zamestnancami, ktorí by mali nárok na ochranu vyplývajúcu zo smernice, keby ju Taliansko riadne vykonalo. Vnútroštátne sudy položili Súdnemu dvoru prejudiciálne otázky v tom zmysle, či majú ustanovenia smernice priamy účinok a ak nie, potom či sa majú vykladať tak, že zaplatiť nároky zamestnancov je povinný štát. Súdny dvor rozhodol, že „dotknuté osoby sa nemôžu na vnútroštátnych súdoch domáhať týchto práv voči štátu“ (bod 27 rozsudku) a teda, že ustanovenia smernice nemajú priamy účinok. Pokiaľ ide o zodpovednosť štátu za škodu, Súdny dvor po pripomenutí ustálenej judikatúry (*Van Gend en Loos*, *Costa*, *Simmenthal* a *Factortame*) rozhodol, že „právo Spoločenstva ukladá zásadu, podľa ktorej sú členské štáty povinné nahradiť škody spôsobené jednotlivcom porušením práva Spoločenstva, ktoré im možno pripísať“ (bod 37 rozsudku). Ďalej rozhodol, že plná účinnosť článku 189 tretieho odseku Zmluvy ukladá členskému štátu právo na nápravu, ak sú splnené tri podmienky: výsledok stanovený smernicou obsahuje priznanie práv jednotlivcom, obsah týchto práv je možné identifikovať na základe ustanovení smernice, existencia príčinnej súvislosti medzi porušením povinnosti štátu a škodou, ktorú utrpeli poškodené osoby. Keďže boli splnené všetky tri podmienky Súdny dvor rozhodol, „že členský štát je povinný nahradiť škody spôsobené jednotlivcom neprebratím smernice 80/987/EHS“ (bod 46 rozsudku).

¹¹⁸ Súdny dvor v rozsudku *Factortame II* (vec C-221/89, *The Queen/Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd a i.*, Zb. 1991, s. I-3905) rozhodol, že „je v rozpore s právom Spoločenstva ..., keď členský štát ustanovuje ako podmienky pre registráciu rybárskeho plavidla do svojho vnútroštátneho registra že: a) vlastníci

for Transport podal odvolanie proti predbežným opatreniam a *Court of Appeal* rozhodol, že podľa vnútroštátneho práva súdy nemajú právomoc dočasne prerušiť uplatňovanie zákonov, a tieto predbežné opatrenia zrušil. Spor bol predložený *House of Lords*, ktorý vydal rozsudok s predbežnými otázkami Súdnemu dvoru. V tomto rozsudku skonštatoval, že tvrdenia spoločnosti *Factortame Ltd* týkajúce sa nenapraviteľnej ujmy, ktorú by utrpela, ak by neboli nariadené požadované predbežné opatrenia, a ak by bola úspešná vo veci samej, sú dôvodné. Rozhodol však, že podľa vnútroštátneho práva britské súdy nemajú právomoc nariadiť predbežné opatrenia v tomto prípade.¹¹⁹ *House of Lords* potom predložil Súdnemu dvoru tieto predbežné otázky:

„1. Ak

- i) v konaní začatom pred vnútroštátnym súdom účastník konania tvrdí, že sa zákonne, podľa práva Spoločenstva, dovoľáva práv, ktoré majú priamy účinok vo vnútroštátnom práve (,dovoľávané práva‘);
 - ii) uplatnenie výslovného vnútroštátneho ustanovenia automaticky tohto účastníka konania zbavuje dovoľávaných práv;
 - iii) pre existenciu požadovaných práv existujú pádne priaznivé aj nepriaznivé argumenty a vnútroštátny súd podal návrh na začatie prejudiciálneho konania podľa článku 177 v súvislosti s otázkou, či dovoľávané práva existujú alebo nie;
 - iv) vnútroštátne právo predpokladá, že dotknuté vnútroštátne ustanovenie je v súlade s právom Spoločenstva dovtedy, kým sa konštatuje jeho nesúlad;
 - v) vnútroštátny súd nemá právomoc nariadiť predbežné ochranné opatrenia v súvislosti s dovoľávanými právami tým, že zruší uplatnenie vnútroštátnych ustanovení, kým Súdny dvor nerozhodne o prejudiciálnej otázke;
 - vi) v prípade, že rozhodnutie o prejudiciálnej otázke je napokon priaznivé pre dovoľávané práva hrozí účastníkovi konania, ktorý sa týchto práv dovoľáva nenapraviteľná ujma, ak by tieto predbežné ochranné opatrenia neboli nariadené;
- a) vyžaduje právo Spoločenstva, aby vnútroštátne súdy udelili takúto predbežnú ochranu dovoľávaných práv, alebo

(*legal owners a beneficial owners*), nájomcovia a užívatelia musia byť štátnymi príslušníkmi tohto členského štátu alebo spoločnosti musia byť v tomto členskom štáte založené a že v prípade spoločností aspoň 75 % základného imania vlastní štátni príslušníci tohto členského štátu alebo spoločnosti spĺňajúce rovnaké kritériá a aspoň 75 % členov orgánov spoločnosti tvoria štátni príslušníci tohto členského štátu; a b) uvedení vlastníci (*legal owners a beneficial owners*), nájomcovia, užívatelia, akcionári prípadne členovia orgánov spoločnosti musia mať pobyt alebo domicil v tomto členskom štáte“ (bod 33 rozsudku).

b) dáva toto právo súdu právomoc udeliť takúto predbežnú ochranu dovolávaných práv?

2. V prípade zápornej odpovede na otázku 1 písm. a) a kladnej odpovede na otázku 1 písm. b), aké kritéria treba uplatniť pri rozhodovaní, či je namieste udeliť alebo odmietnuť predbežné ochranné opatrenia v prospech dovolávaných práv, ako sú uvedené vyššie?¹²⁰

Súdny dvor teda vlastne rozhodoval, či napriek uvedenému vnútroštátnemu pravidlu majú britské súdy právomoc nariadiť predbežné opatrenia proti Korune na základe práva Spoločenstva. Zdá sa, že Súdny dvor nemal veľké problémy s kladnou odpoveďou.

„18 Pri odpovedi na túto otázku je namieste pripomenúť, že Súdny dvor vo svojom rozsudku z 9. marca 1978, *Simmenthal* (106/77, Zb. s. 629) vyhlásil, že pravidlá priameho uplatnenia práva Spoločenstva „musia byť plne účinné a aplikované jednotným spôsobom vo všetkých členských štátoch odo dňa nadobudnutia účinnosti a počas celej doby trvania ich platnosti“ (bod 14), a že „podľa zásady prednosti práva Spoločenstva je účinkom z dôvodu nadobudnutia účinnosti priamo uplatniteľných ustanovení Zmluvy a aktov inštitúcií vo vzťahu k vnútroštátnemu právu členských štátov... strata použiteľnosti každého existujúceho ustanovenia vnútroštátneho predpisu, ktoré je s nimi v rozpore“ (bod 17).

19 Podľa judikatúry Súdneho dvora je v zmysle zásady spolupráce uvedenej v článku 5 Zmluvy úlohou vnútroštátnych súdov, aby zabezpečili právnu ochranu vyplývajúcu pre osoby podliehajúce súdnej právomoci z priameho účinku ustanovení práva Spoločenstva (pozri naposledy rozsudky z 10. júla 1980, *Ariete*, 811/79, Zb. s. 2545, a *Mireco*, 826/79, Zb. s. 2559).

20 Súdny dvor takisto rozhodol, že akékoľvek ustanovenie vnútroštátneho právneho poriadku, ako aj legislatívna administratívna alebo súdna prax, ktoré by mohli oslabiť účinnosť uplatňovania práva Spoločenstva tým, že príslušnému vnútroštátnemu súdu, ktorý aplikuje toto právo, nepriznávajú ani v momente tohto uplatnenia právomoc, aby urobil všetko, čo je nevyhnutné pre neuplatnenie ustanovení vnútroštátnych právnych predpisov, ktoré sú prekážkou plnej účinnosti noriem Spoločenstva, sú nezlučiteľné s požiadavkami, ktoré sú podstatou práva Spoločenstva (rozsudok z 9. marca 1978, *Simmenthal*, už citovaný, body 22 a 23).

¹¹⁹ Konkrétne tomu bránilo ustanovenie *Crown Proceedings Act* z roku 1947, podľa ktorého nemožno proti Korune, t. j. proti vláde, nariadiť žiadne predbežné opatrenie, spolu s prezumpciou, že vnútroštátne zákony sú v súlade s právom Spoločenstva, pokiaľ sa o ich súlade s týmto právom nerozhodne.

¹²⁰ Vec C-213/89, *The Queen/Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd a i.*, Zb. 1990, s. 2433, bod 15.

21 Je potrebné dodať, že plný účinok práva Spoločenstva by bol tiež oslabený, ak by niektoré pravidlo vnútroštátneho práva mohlo zabrániť sudcovi, rozhodujúcemu v spore týkajúcom sa práva Spoločenstva, aby nariadil predbežné opatrenia na účel zaručenia plnej účinnosti súdneho rozhodnutia v súvislosti s existenciou práv uplatňovaných na základe práva Spoločenstva. Z toho vyplýva, že sudca, ktorý by za takýchto okolností nariadil predbežné opatrenia, keby nenarazil na niektoré pravidlo vnútroštátneho práva, je povinný vylúčiť uplatnenie tohto pravidla.

22 Tento výklad potvrdzuje systém zavedený v článku 177 Zmluvy EHS, ktorého *effet utile* by bol znížený, ak by vnútroštátny súd, ktorý preruší konanie, kým Súdny dvor odpovie na jeho prejudiciálnu otázku, nemohol nariadiť predbežné opatrenia až do vydania rozhodnutia prijatého v dôsledku odpovede Súdneho dvora.

23 V dôsledku toho je potrebné odpovedať na položenú otázku, že právo Spoločenstva sa musí vykladať v tom zmysle, že vnútroštátny súd, ktorý pri rozhodovaní sporu týkajúceho sa práva Spoločenstva usúdi, že jedinou prekážkou nariadenia predbežného opatrenia je pravidlo vnútroštátneho práva, musí uplatnenie tohto pravidla vylúčiť.¹²¹

Ako vidíme z tohto rozsudku, otázka prednosti práva Spoločenstva a z nej vyplývajúca požiadavka, že vnútroštátne súdy musia zabezpečiť jej praktickú efektívnosť, bola Súdneho dvora úplne jasná z jeho predchádzajúcej judikatúry. Súdny dvor si dal záležať na tom, aby nebudil dojem, že príliš zasahuje do právnych poriadkov členských štátov, a rozsudok sa nevykladal spôsobom, ktorý by vyžadoval od vnútroštátnych súdov, aby rozhodovali o platnosti napadnutých vnútroštátnych ustanovení.¹²² Nechal teda na Snemovňu lordov (*House of Lords*), aby vymedzil podmienky, za akých sa budú nariaďovať predbežné opatrenia v konkrétnom

¹²¹ Vec C-213/89, *The Queen/Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd a i.*, Zb. 1990, s. 2433, body 18 až 23.

¹²² Rozdiel medzi neuplatňovaním a skutočným zrušením ustanovenia vnútroštátneho práva bol zdôraznený v rozsudku vo veci *IN.CO.GE.'90* (spojené veci C-10/97 až C-22/97, *Ministero delle Finanze/IN.CO.GE.'90 Srl a i.*, Zb. 1998, s. I-06307). Spor sa týkal poplatkov za zápis spoločností do obchodného registra. Súdny dvor už predtým rozhodol, že poplatky sú v rozpore s právom Spoločenstva. Spoločnosti potom žiadali, aby sa im vrátili čiastky, ktoré zaplatili ako registračný poplatok za predchádzajúce roky. Komisia poukazujúc na vec *Simmenthal* tvrdila, že členský štát nemá vôbec žiadnu právomoc prijať daňové ustanovenie, ktoré je nezlučiteľné s právom Spoločenstva, s tým výsledkom, že takéto ustanovenie a zodpovedajúci daňový záväzok sa musia považovať za neexistujúce. Súdny dvor s týmto nesúhlasil a rozhodol, že z rozsudku vo veci *Simmenthal* nemožno „vyvodíť, že účinkom nezlučiteľnosti neskôr prijatej normy vnútroštátneho práva s právom Spoločenstva je, že táto norma je účinná neexistujúcou. Ak je však vnútroštátny súd postavený pred takúto situáciu, je povinný túto normu neuplatňovať, vždy za predpokladu, že táto povinnosť neobmedzuje právomoc príslušných vnútroštátnych súdov uplatňovať spomedzi rôznych postupov, ktoré sú v rámci

prípade. Jasne sa však vyslovil, že norma vnútroštátneho práva úplne zakazujúca nariaďovať predbežné opatrenia je v rozpore so zásadou efektivity.

Zaujímavou skutočnosťou je to, že Súdny dvor vôbec nespomenul svoju predchádzajúcu judikatúru týkajúcu sa zásady vnútroštátnej procesnej autonómie. Ešte zaujímavejšie je to, že bol v istom zmysle zbytočný. Pred tým, ako bola vec rozhodnutá, Komisia podala na Spojené kráľovstvo žalobu v konaní pre porušenie Zmluvy podľa článku 169 (neskôr čl. 226 ZES; teraz čl. 258 ZFEÚ) pre *Merchant Shipping Act 1988*. Súdny dvor vyhlásil v rozsudku vo veci *Komisia/Spojené kráľovstvo*¹²³ porušenie Zmluvy zo strany Spojeného kráľovstva. Tento rozsudok v čase rozhodovania vo veci *Factortame* síce nebol ešte známy, no Komisia pri podávaní žaloby požiadala o nariadenie predbežných opatrení. Predseda Súdneho dvora Komisii vyhovel a Spojenému kráľovstvu nariadil pozastaviť účinnosť napadnutých ustanovení zákona.¹²⁴ Keďže Spojené kráľovstvo tomuto príkazu vyhovel, právo Spoločenstva sa presadilo ešte pred rozhodnutím vo veci *Factortame*.

Motiváciou Súdneho dvora bolo azda to, že zásada, ktorá je ústrednou témou rozsudku *Factortame* a ktorá bola zakotvená v rozsudku *Von Colson*¹²⁵, totiž zásada účinnej súdnej ochrany, bola v tom čase povýšená vo veci *Johnston*¹²⁶ na všeobecnú zásadu práva Spoločenstva.

vnútroštátneho práva k dispozícii, tie, ktoré sú vhodné na ochranu osobných práv priznaných právom Spoločenstva“ (bod 21 rozsudku).

¹²³ Vec C-246/89, *Komisia/Spojené kráľovstvo*, Zb. 1991, s. I-4585.

¹²⁴ Vec C-246/89, R *Komisia/Spojené kráľovstvo*, Zb. 1989, s. 3125.

¹²⁵ Vec 14/83, *Sabine von Colson a Elisabeth Kamann/Land Nordrhein-Westfalen*, Zb. 1984, s. 1891. Spor sa týkal výkladu smernice Rady 76/207/EHS z 9. februára 1976 o vykonávaní zásady rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami, pokiaľ ide o prístup k zamestnaniu, odbornej príprave a postupu v zamestnaní a o pracovné podmienky. Väzenský ústav odmietol zamestnať dve sociálne pracovníčky z dôvodu ich pohlavia a odôvodnil to problémami a rizikami spojenými so zamestnaním uchádzačiek v zariadeniach tohto druhu. Uprednostnil uchádzačov mužského pohlavia, hoci títo mali nižšiu kvalifikáciu. Vnútroštátny súd rozhodol, že došlo k diskriminácii, ale podľa nemeckého práva mohol nariadiť iba náhradu cestovných výdavkov. Súdny dvor síce uviedol, že ustanovenia smernice nie sú dostatočne presné a preto nemôžu mať priamy účinok, rozhodol však, že „ak si niektorý členský štát zvolí ako sankciu za porušenie tohto zákazu priznanie náhrady škody, potom s cieľom zabezpečiť jej účinnosť a odradzujúci účinok musí byť táto náhrada škody v každom prípade primeraná vzniknutej škode a musí presahovať čisto symbolické odškodnenie, ako napríklad náhradu výdavkov vzniknutých v súvislosti s uchádzaním sa o zamestnanie. Výklad a uplatňovanie zákona v súlade s požiadavkami práva Spoločenstva, ktorý bol prijatý na uplatňovanie smernice, prislúcha vnútroštátnemu súdu v celej miere, v akej mu jeho vnútroštátne právo poskytuje priestor na voľnú úvahu“ (bod 28 rozsudku).

¹²⁶ Vec 222/84, *Marguerite Johnston/Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary*, Zb. 1986, s. 1651. Marguerite Johnston bola príslušníčkou policajného zboru, ktorej odmietli obnoviť zmluvu a zároveň odmietli poskytnúť odborný výcvik zameraný na zaobchádzanie a používanie strelných zbraní. Spor sa týkal výkladu *Sex Discrimination Order*, ktorým sa vykonávala smernica Rady 76/207/EHS z 9. februára 1976 o vykonávaní

zásady rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami, pokiaľ ide o prístup k zamestnaniu, odbornej príprave a postupu v zamestnaní a o pracovné podmienky. Podľa článku 53 ods. 1 *Sex Discrimination Order* však žiadne jeho ustanovenie „zakazujúce diskrimináciu nemôže viesť k protiprávnosti úkonu vykonaného s cieľom zachovania bezpečnosti štátu alebo ochrany verejnej bezpečnosti alebo verejného poriadku“. Navyše „osvedčenie podpísané ministrom alebo v jeho mene, ktorým sa potvrdzuje, že úkon uvedený v osvedčení bol vykonaný s cieľom uvedeným v odseku 1, vytvára nepopierateľný dôkaz o tom, že tento úkon bol vykonaný s týmto cieľom“. Vláda Spojeného kráľovstva poukazovala na to, že článok 6 smernice neukladá členským štátom povinnosť podriať súdnemu preskúmaniu každú otázku, ktorá môže vzniknúť pri uplatňovaní smernice. Tvrdila, že otázky národnej bezpečnosti a verejnej bezpečnosti môže riadne posúdiť len príslušný politický orgán, teda minister. Súdny dvor s takýmto tvrdením nesúhlasil a rozhodol, že „členské štáty sú povinné prijať opatrenia, ktoré sú dostatočne účinné na to, aby dosiahli cieľ smernice, a zabezpečiť, aby mohli dotknuté osoby uplatniť takto priznané práva pred vnútroštátnymi súdmi“ (bod 17 rozsudku). „Súdne preskúmanie, ktoré vyžaduje tento článok, je prejavom všeobecnej právnej zásady, ktorá je základom spoločných ústavných tradícií členských štátov. Táto zásada je takisto zahrnutá v článkoch 6 a 13 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd“ (bod 18 rozsudku).

8. KADI¹²⁷

Zložité vzťahy medzi európskym a medzinárodným právom a ich možné dopady na jednotlivcov možno ilustrovať na nedávnej sérii rozsudkov Súdu prvého stupňa a Súdneho dvora vo veci *Kadi*.

Bezpečnostná rada Organizácie Spojených národov 15. októbra 1999 prijala rezolúciu č. 1267 (1999), v ktorej sa ustanovuje, že všetky štáty musia najmä „zmraziť finančné prostriedky a ďalšie finančné zdroje plynúce okrem iného buď z majetku vo vlastníctve Talibanu ... alebo vo vlastníctve alebo pod kontrolou podnikov patriacich Talibanu alebo ním kontrolovaných, ako boli určené výborom zriadeným podľa článku 6...“. Bezpečnostná rada prijala 19. decembra 2000 rezolúciu č. 1333 (2000), ktorá ustanovuje, že všetky štáty musia najmä „bezodkladne zmraziť finančné prostriedky a ďalšie finančné aktíva Usámu bin Ládina a s ním spojených fyzických a právnických osôb.

Rada na základe článkov 60 a 301 ZES (teraz čl. 75 a 215 ZFEÚ) prijala 6. marca 2001 nariadenie (ES) č. 467/2001. Príloha I k nariadeniu obsahuje zoznam fyzických a právnických osôb, na ktoré sa vzťahuje zmrazenie finančných prostriedkov. Komisia je splnomocnená zmeniť túto prílohu a to na základe rozhodnutí buď Bezpečnostnej rady, alebo výboru pre sankcie. Komisia nariadením č. 2062/2001, ktorým sa tretíkrát mení a dopĺňa nariadenie č. 467/2001, doplnila spolu s inými pána *Yasin Al-Qadi*.

Tento sa domáhal zrušenia nariadení č. 2062/2001 a č. 467/2001 v častiach týkajúcich sa jeho. Svoje tvrdenia opieral o tri dôvody, a to porušenie práva byť vypočutý, porušenie práva na ochranu vlastníckeho práva k majetku a zásady proporcionality a porušenie práva na účinnú súdnu kontrolu. Súd prvého stupňa sa však rozhodol i bez návrhu preskúmať otázku, či mala Rada právomoc prijať napadnuté nariadenie na právnom základe článkov 60, 301 a 308 ZES

¹²⁷ Vec T-315/01, *Yassin Abdullah Kadi/Rada Európskej únie a Komisia Európskych spoločenských*, Zb. 2005, s. II-3649; spojené veci C-402/05 P a C-415/05 P, *Yassin Abdullah Kadi a Al Barakaat International Foundation/Rada Európskej únie a Komisia Európskych spoločenských*, Zb. 2008, s. I-6351. Oficiálne znenia v slovenskom jazyku sa nachádzajú na stránke Súdneho dvora: [http://curia.europa.eu/jurisp/cgi-](http://curia.europa.eu/jurisp/cgi-bin/form.pl?lang=en&Submit=Rechercher&alldocs=alldocs&docj=docj&docop=docop&docor=docor&docjo=docjo&numaff=T-315/01&datefs=&datefe=&nomusuel=&domaine=&mots=&resmax=100;)

(teraz čl. 75, 215 a 352 ZFEÚ). Podľa žalobcu rezolúcie Bezpečnostnej rady, na ktoré sa odvoláva Rada a Komisia, nedávajú týmto inštitúciám právomoc porušiť základné práva bez toho, aby odôvodnili takéto porušenie pred Súdom prvého stupňa predložením potrebných dôkazov. Tvrdil, že inštitúcie Spoločenstva sa nemôžu zbaviť zodpovednosti rešpektovať základné práva tým, že odkážu na rozhodnutia prijaté Bezpečnostnou radou, a to o to viac, že ani tieto rozhodnutia nerešpektujú právo na obhajobu.

V otázke vzťahu medzinárodného a európskeho práva dospel Súd prvého stupňa k záveru, že:

„181 Treba skonštatovať, že z hľadiska medzinárodného práva majú povinnosti vyplývajúce z Charty OSN v prípade štátov, ktoré sú členmi OSN, nepopierateľne prednosť pred ich povinnosťami vyplývajúcimi z vnútroštátneho práva alebo medzinárodného zmluvného práva vrátane povinností podľa EDĽP v prípade štátov, ktoré sú zároveň členmi Rady Európy, a povinností podľa Zmluvy ES v prípade štátov, ktoré sú zároveň členskými štátmi Spoločenstva.

182 Po prvé, čo sa týka vzťahu medzi Chartou OSN a vnútroštátnym právom štátov, ktoré sú členmi OSN, toto pravidlo prednosti vyplýva zo zásad medzinárodného obyčajového práva. Podľa článku 27 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve uzavretého vo Viedni 23. mája 1969, ktorý kodifikuje tieto zásady (a ktorého článok 5 stanovuje, že sa tento dohovor „vzťahuje na každú zmluvu, ktorá je zakladajúcou listinou medzinárodnej organizácie, a na každú zmluvu prijatú v medzinárodnej organizácii“), zmluvná strana sa nemôže dovoliavať ustanovení svojho vnútroštátneho práva ako dôvodu na neplnenie zmluvy.

183 Po druhé, čo sa týka vzťahu medzi Chartou OSN a medzinárodným zmluvným právom, toto pravidlo prednosti je výslovne upravené v článku 103 tejto Charty, podľa ktorého „ak by došlo k stretu záväzkov členov Organizácie Spojených národov podľa tejto Charty s ich záväzkami podľa akejkoľvek inej medzinárodnej dohody, majú prednosť záväzky podľa tejto Charty“. V súlade s článkom 30 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve a v rozpore s pravidlami bežne uplatniteľnými na po sebe uzavreté zmluvy toto pravidlo platí aj na zmluvy uzavreté skoršie alebo neskoršie vo vzťahu k Charte OSN. Podľa Medzinárodného súdneho dvora všetky regionálne, bilaterálne alebo multilaterálne zmluvy, ktoré môžu zmluvné strany uzavrieť, vždy podliehajú ustanoveniam článku 103 Charty OSN [rozsudok z 26. novembra 1984, *Vojenské a polovojenské činnosti v Nikaragve a proti nej* (Nikaragua v. Spojené štáty americké), Zb. 1984, s. 392, bod 107].

184 Táto prednosť sa vzťahuje aj na rozhodnutia obsiahnuté v rezolúcii Bezpečnostnej rady, keďže v súlade s článkom 25 Charty OSN členovia OSN prijímajú a vykonávajú rozhodnutia Bezpečnostnej rady. Podľa Medzinárodného súdneho dvora v súlade s článkom 103 Charty OSN povinnosti zmluvných strán stanovené v rezolúcii majú prednosť pred akoukoľvek inou povinnosťou vyplývajúcou z inej medzinárodnej dohody [uznesenie zo 14. apríla 1992 (predbežné opatrenia), Otázky výkladu a uplatnenia Montrealského dohovoru z roku 1971 vyplývajúce z leteckého nešťastia v Lockerbie (Líbyjská arabská džamahírija v. Spojené štáty americké), Zb. 1992, s. 16, bod 42, a uznesenie zo 14. apríla 1992 (predbežné opatrenia), Otázky výkladu a uplatnenia Montrealského dohovoru z roku 1971 vyplývajúce z leteckého nešťastia v Lockerbie (Líbyjská arabská džamahírija v. Spojené kráľovstvo), Zb. 1992, s. 113, bod 39].¹²⁸

Z uvedeného vyvodil záver, že „členské štáty majú možnosť, a dokonca povinnosť, neuplatniť akékoľvek ustanovenie práva Spoločenstva, či už ide o ustanovenie primárneho práva, alebo o všeobecnú zásadu tohto práva, ktoré by mohli byť prekážkou pre správne vykonanie ich záväzkov podľa Charty OSN“¹²⁹. Zároveň odmietol tvrdenia žalobcu, že „právny poriadok Spoločenstva je nezávislý od právneho poriadku OSN a pozostáva z jeho vlastných právnych noriem“¹³⁰. Súd prvého stupňa sa vyslovil, že sporné rezolúcie Bezpečnostnej rady v zásade nepodliehajú jeho súdnej kontrole a že nemôže, ani incidenčným spôsobom, spochybníť ich zákonnosť vzhľadom na právo Spoločenstva¹³¹. Má však právomoc incidenčným spôsobom preskúmať zákonnosť sporných rezolúcií Bezpečnostnej rady vo vzťahu k *ius cogens*, ktoré chápe ako medzinárodný verejný poriadok platný pre všetky subjekty medzinárodného práva vrátane orgánov OSN a od ktorého sa nemožno odchyliť¹³².

„231 Incidenčná súdna kontrola vykonávaná Súdom prvého stupňa v rámci žaloby o neplatnosť proti aktu Spoločenstva prijatému bez uplatnenia akejkoľvek voľnej úvahy so zámerom vykonať rezolúciu Bezpečnostnej rady môže byť výnimočne rozšírená na preskúmanie, či boli dodržané imperatívne pravidlá medzinárodného práva patriace do *ius cogens* a najmä imperatívne normy vzťahujúce sa na všeobecnú ochranu ľudských práv, od ktorých sa nemôžu odchyliť ani členské štáty, ani orgány OSN, pretože predstavujú „nedotknuteľné zásady medzinárodného obyčajového práva“ (poradné stanovisko Medzinárodného súdneho dvora z 8. júla 1996, Zákonnosť hrozby alebo použitia nukleárných zbraní, Zb.

¹²⁸ Vec T-315/01, *Yassin Abdullah Kadi/Rada Európskej únie a Komisia Európskych spoločenstiev*, Zb. 2005, s. II-3649, body 181 až 184.

¹²⁹ Tamže, bod 190.

¹³⁰ Tamže, bod 208.

¹³¹ Tamže, bod 225.

¹³² Tamže, bod 226.

1996, s. 226, bod 79, pozri tiež v tomto zmysle návrhy, ktoré predniesol generálny advokát Jacobs vo veci, o ktorej sa rozhodlo rozsudkom Bosphorus, už citovaným v bode 189 vyššie, bod 65).“¹³³

Súd prvého stupňa následne preskúmal všetky tri dôvody tvrdené žalobcom a zistil, že sa musia odmietnuť a to aj napriek tom, že zo spisu bolo zjavné, že žalobca napr. nemohol uplatniť svoje právo na vypočutie priamo pred výborom pre sankcie, pretože Súdu prvého stupňa neprináleží nepriamo kontrolovať, či samotné sporné rezolúcie Bezpečnostnej rady sú v súlade so základnými právami chránenými právnym poriadkom Spoločenstva. Na záver sa vyslovil, že:

„288 V prejednávanej veci sa Súd prvého stupňa domnieva, že obmedzenie práva žalobcu na účinnú súdnu ochranu vyplývajúce zo súdnej imunity, ktorú v zásade majú vo vnútroštátnom právnom poriadku členských štátov OSN rezolúcie Bezpečnostnej rady prijaté podľa kapitoly VII Charty OSN v súlade s relevantnými zásadami medzinárodného práva (najmä články 25 a 103 Charty), je obsiahnuté v tomto práve, ako ho zaručuje *ius cogens*.

289 Takéto obmedzenie je odôvodnené tak povahou rezolúcií, ktoré Bezpečnostná rada prijíma podľa kapitoly VII Charty OSN, ako aj sledovaným legitímnym cieľom. Za okolností prejednávanej veci záujem žalobcu spočívajúci v tom, aby jeho prípad preskúmal súdny orgán, nepostačuje na to, aby prevážil nad všeobecným základným záujmom zachovať medzinárodný mier a bezpečnosť ohrozované hrozbou jasne identifikovanou Bezpečnostnou radou v súlade s ustanoveniami Charty OSN. V tejto súvislosti je potrebné priznať osobitný význam okolnosti, že postupne prijaté rezolúcie Bezpečnostnej rady nestanovili opatrenia, ktorých dĺžka trvania bola neobmedzená alebo neurčitá, ale vždy stanovovali postup opätovného preskúmania účelnosti zachovania týchto opatrení po uplynutí 12-mesačnej alebo nanajvýš 18-mesačnej doby (pozri body 16, 25, 33 a 266 vyššie).

290 Na záver sa Súd prvého stupňa domnieva, že keďže neexistuje medzinárodný súdny orgán príslušný pre kontrolu zákonnosti aktov Bezpečnostnej rady, zriadenie orgánu, akým je výbor pre sankcie, a možnosť upravená v aktoch obrátiť sa kedykoľvek na výbor so zámerom dosiahnuť opätovné preskúmanie jednotlivého prípadu pomocou formalizovaného postupu, na ktorom sa musí zúčastniť tak „požiadaná vláda“, ako aj „oznamujúca vláda“ (pozri body 263 a 264 vyššie), predstavujú ďalší rozumný spôsob ako primerane chrániť základné práva žalobcu uznané *ius cogens*.“

Súd prvého stupňa preto žalobu zamietol.

¹³³ Tamže, bod 231.

Žalobca sa odvolal na Súdny dvor. Navrhoval, aby Súdny dvor zrušil rozsudok Súdu prvého stupňa a rovnako aj sporné nariadenie. Súdny dvor akceptoval konštrukciu, že sporné nariadenie mohlo byť prijaté na právnom základe článkov 60, 301 a 308 ZES (teraz čl. 75, 215 a 352 ZFEÚ), hoci z iných dôvodov ako Súd prvého stupňa. V tejto časti teda Súdny dvor odvolanie zamietol¹³⁴. Odmietol však rozsudok Súdu prvého stupňa v tej časti, v ktorej sa tvrdí, že údajné porušenie ľudských práv nemožno preskúmať.

„281 V tejto súvislosti treba pripomenúť, že Spoločenstvo je spoločenstvom práva, pretože akty tak jeho členských štátov, ako aj jeho inštitúcií podliehajú preskúmaniu ich súladu so základnou ústavnou listinou, ktorou je Zmluva, a pretože táto Zmluva ustanovila úplnú sústavu žalôb a konaní, ktorých cieľom je zveriť Súdnu dvoru právomoc preskúmať zákonnosť aktov inštitúcií (rozsudok z 23. apríla 1986, Zelení/Parlament, 294/83, Zb. s. 1339, bod 23).

282 Treba tiež pripomenúť, že medzinárodná dohoda nemôže zasahovať do systému právomoci stanoveného Zmluvami, a teda do samostatnosti právneho systému Spoločenstva, ktorého dodržiavanie Súdny dvor zabezpečuje podľa článku 220 ES, pričom ide o právomoc, ktorú Súdny dvor už okrem iného považoval za právomoc vyplývajúcu zo samotných základov Spoločenstva (pozri v tomto zmysle stanovisko 1/91 zo 14. decembra 1991, Zb. s. I-6079, body 35 a 71, a rozsudok z 30. mája 2006, Komisia/Írsko, C-459/03, Zb. s. I-4635, bod 123 a citovanú judikatúru).

283 Okrem toho podľa ustálenej judikatúry základné práva tvoria neoddeliteľnú súčasť všeobecných právnych zásad, ktorých dodržiavanie zabezpečuje Súdny dvor. Na tieto účely sa Súdny dvor inšpiruje ústavnými tradíciami spoločnými pre členské štáty, ako aj usmerneniami, ktoré vyplývajú z medzinárodných nástrojov ochrany ľudských práv, na ktorých tvorbe členské štáty spolupracovali alebo ku ktorým pristúpili. Zvláštny význam prináleží v tejto súvislosti EDLP (pozri najmä rozsudok z 26. júna 2007, *Ordre des barreaux francophones et germanophone a i.*, C-305/05, Zb. s. I-5305, bod 29 a citovanú judikatúru).“¹³⁵

Súdny dvor rozhodol, že medzinárodná dohoda nemôže „mať za následok zasahovanie do ústavných zásad Zmluvy ES, vrátane zásady, podľa ktorej všetky akty Spoločenstva musia dodržiavať základné práva, pričom toto dodržiavanie predstavuje podmienku ich zákonnosti, ktorú má Súdny dvor preskúmať v rámci úplnej sústavy žalôb a konaní, ktoré upravuje táto

¹³⁴ Spojené veci C-402/05 P a C-415/05 P, *Yassin Abdullah Kadi a Al Barakaat International Foundation/Rada Európskej únie a Komisia Európskych spoločenstiev*, Zb. 2008, s. I-6351, bod 236.

¹³⁵ Tamže, body 281 až 283.

Zmluva¹³⁶, s tou výhradou, že „prípádny rozsudok súdu Spoločenstva, ktorým by sa rozhodlo, že akt Spoločenstva, ktorý má vykonať takúto rezolúciu, je v rozpore s vyššou normou právneho poriadku Spoločenstva, nezahŕňa spochybenie prednosti tejto rezolúcie z hľadiska medzinárodného práva.“¹³⁷

Odkazujúc na svoju predchádzajúcu judikatúru ďalej doplnil, že „právomoci Spoločenstva musia byť vykonávané za dodržiavania medzinárodného práva a záväzkov prevzatých v rámci Organizácie Spojených národov a iných medzinárodných organizácií“¹³⁸. Poukázal však aj na skutočnosť, že Charta OSN neukladá povinnosť výberu vopred určenej formy právneho aktu na vykonanie rezolúcií Bezpečnostnej rady. Napokon dospel k záveru, že „súdy Spoločenstva musia v súlade s právomocami, ktoré sú im zverené podľa Zmluvy ES, v podstate zabezpečiť úplné preskúmanie zákonnosti súhrnu aktov Spoločenstva vzhľadom na základné práva, ktoré tvoria neoddeliteľnú súčasť všeobecných zásad práva Spoločenstva vrátane aktov Spoločenstva, ktoré, ako sporné nariadenie, majú vykonať rezolúcie prijaté Bezpečnostnou radou podľa kapitoly VII Charty Organizácie Spojených národov“¹³⁹.

Súdny dvor následne zrušil rozsudky Súdu prvého stupňa i nariadenie Rady (ES) č. 881/2002 v rozsahu, v akom sa týka pána Kadiho a Al Barakaat International Foundation.

V rozsudku Súdu prvého stupňa sme videli sympatický pokus tohto súdu o hierarchizáciu noriem medzinárodného a európskeho práva. Máme za to, že určitá hierarchizácia noriem na medzinárodnej scéne, ktoré pochádzajú z najrôznejších zdrojov, bude v budúcnosti nevyhnutná, keďže judikatúra či už medzinárodných, ale i nadnárodných súdnych orgánov sa bude rozširovať geometrickým radom. Vôbec nie je vylúčené (skôr opak bude pravdou), že k existujúcim súdnym orgánom budú pribúdať nové z vlastnou judikatúrou a doktrínami¹⁴⁰.

¹³⁶ Tamže, bod 285.

¹³⁷ Tamže, bod 288.

¹³⁸ Tamže, body 291 a 292.

¹³⁹ Tamže, bod 326.

¹⁴⁰ *Oellers-Frahm, K. Multiplication of International Courts and Tribunals and Conflicting Jurisdiction: Problems and Possible Solutions. Max Planck Yearbook of UN Law. 2001, vol. 5, s. 67.*

Súd prvého stupňa rozhodol, že z hľadiska medzinárodného práva majú povinnosti vyplývajúce z Charty OSN nepopierateľne prednosť pred ich povinnosťami vyplývajúcimi z vnútroštátneho práva alebo medzinárodného zmluvného práva, vrátane povinností podľa EDLP a svoje tvrdenia oprel o presvedčivé dôkazy. Rozhodol tiež, že inštitúcie Spoločenstva sa nemôžu zbaviť zodpovednosti rešpektovať základné práva tým, že odkážu na rozhodnutia prijaté Bezpečnostnou radou. Vyslovil sa, že sporné rezolúcie v zásade nepodliehajú jeho súdnej kontrole, ale má však právomoc preskúmať ich zákonnosť vo vzťahu k *ius cogens*, ktoré chápal ako medzinárodný verejný poriadok platný pre všetky subjekty medzinárodného práva vrátane orgánov OSN a od ktorého sa nemožno odchýliť. Toto považujeme za veľmi významnú skutočnosť, pretože mu to umožnilo venovať sa otázke základných práv a preskúmať, či nedošlo k ich možnému porušeniu. Skutočnosti tvrdené navrhovateľom preskúmal a dospel k záveru, že *ius cogens* porušené nebolo.

Súdny dvor však v odvolaní rozhodol, že medzinárodná dohoda nemôže mať za následok zasahovanie do ústavných zásad Zmluvy ES, vrátane zásady, podľa ktorej všetky akty Spoločenstva musia dodržiavať základné práva, a rozsudky Súdu prvého stupňa i nariadenie zrušil.

Takýto „sebastredný“ postoj sa Súdnemu dvoru pomyselne vrátil v podobe nálezu nemeckého Ústavného súdu vo veci *Lisabonskej zmluvy*¹⁴¹. V bode 340 rozhodnutia Spolkový ústavný súd „odkazuje“ Súdnemu dvoru, že nerobí nič iné, než to čo Súdny dvor sám urobil vo veci *Kadi*. Pre Súdny dvor sú referenčným rámcom zakladajúce zmluvy, pre Spolkový ústavný súd je to nemecká Ústava, ktorú neporuší, aj keby to malo znamenať (z pohľadu Súdného dvora) porušenie európskeho práva (tak ako Súdny dvor vo veci *Kadi*, zjednodušene povedané, uprednostnil porušenie medzinárodného práva pred porušením zakladajúcich zmlúv).¹⁴²

¹⁴¹ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 2/08, 5/08, 1010/08, 1022/08, 1259/08 a 182/09 z 30. júna 2009, *Lisabonská zmluva*; toto rozhodnutie je analyzované na str. 121.

¹⁴² *Bříza, P.* Pár prvotních poznámek a tipů ke čtení „nemeckého Lisabonu“ II. *Jiné právo* [online]. 2009 [cit. 2009-07-25].

9. ZÁVER

Európska únia nie je ako iné medzinárodné organizácie. Svojou šírkou a hĺbkou záberu sa vymyká akémukoľvek porovnaniu. Od iných medzinárodných organizácií sa odlišuje najmä mierou zasahovania do každodenného chodu členských štátov. Za efektívnosť s akou sa presadzuje v členských štátoch vďaka v nemalej miere práve Súdnemu dvoru a jeho judikatúre týkajúcej sa zásady prednosti.

Súdny dvor sa domnieva, že princíp nadradenosti je v samotnej štruktúre Zmluvy neodmysliteľný, ak nie výslovne uvedený. Ak by vnútroštátne právo mohlo platiť v rozpore s právom Spoločenstva, potom by si štáty mohli robiť po svojom, ignorujúc povinnosti členstva v Spoločenstve, čím by zničili jednotu v srdci procesu hospodárskej integrácie na spoločnom trhu. Ak má fungovať, potom právo Spoločenstva môže byť jedine nadradené.¹⁴³

¹⁴³ Weatherill, S., Beaumont, P. EC Law. London: Penguin books, 1993. s. 33.

C. DRUHÁ ČASŤ: JUDIKATÚRA EURÓPSKEHO SÚDU PRE ĽUDSKÉ PRÁVA

1. ÚVOD

Rada Európy je historicky staršia ako Európska únia a medzinárodné organizácie, ktorých je nástupcom. Oba prúdy európskej integrácie však majú svoje korene v období po druhej svetovej vojne. Oba prúdy sa snažili nájsť odpoveď na otázku, ako čo najlepším spôsobom v budúcnosti zabrániť podobnej katastrofe akou bola druhá svetová vojna. Rada Európy a jej raný vývoj je poznačený najmä neochotou Spojeného kráľovstva vzdať sa čo i len malej časti svojej suverenity. Preto v Štatúte Rady Európy (prijatý v roku 1949) chýbajú akékoľvek nadnárodné prvky, ktoré môžeme nájsť napr. v Zmluve o založení Európskeho spoločenstva uhlia a ocele z roku 1951, či v Zmluve o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva z roku 1957.

V rámci Rady Európy však bol prijatý najúspešnejší medzinárodný nástroj pre ochranu ľudských práv - Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej aj „Dohovor“)¹⁴⁴ - a bol vytvorený garant tohto systému - Európsky súd pre ľudské práva (ďalej aj „Súd“). Tento súd sa vo svojej judikatúre musel vysporiadať s otázkou vzťahu systému Dohovoru (a nepriamo aj svojich vlastných rozsudkov) k vnútroštátnym právnym poriadkom. Hoci z viacerých rôznych príčin sa nedopracoval tak ďaleko ako jeho náprotivok z Luxemburgu, aj tak prekročil tieň výkladových pravidiel klasického medzinárodného práva a v niekoľkých rozsudkoch sa vyjadril k postaveniu jeho judikatúry voči právnym poriadkom členských štátov. Tie najvýznamnejšie judikáty, relevantné pre túto prácu, sú analyzované v tejto časti.

Zavedenie ochrany ľudských práv v medzinárodnom práve zrušilo radikálny rozdiel medzi vnútroštátnym právnym poriadkom a medzinárodným právnym poriadkom, na ktorom je založené klasické medzinárodné právo.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd bol uverejnený v Zbierke zákonov ČSFR pod č. 209/1992 Zb.

¹⁴⁵ *Sudre, F.* La Convention européenne des droits de l'homme. Paris: Presses Universitaires de France, 2005, s. 11.

2. LOIZIDOU¹⁴⁶

Európsky súd pre ľudské práva v rozsudku vo veci *Loizidou* vyslovil postulát existencie európskeho verejného poriadku, t.j. súboru pravidiel vnímaných európskou spoločnosťou za základné.¹⁴⁷

Spor bol dôsledkom stavu okupácie severnej časti Cypru Tureckom. Pani Titina Loizidou (ďalej len „sťažovateľka“) občianka Cypru vyrastala v Kyrénii v severnej časti Cypru. Po tom, čo sa v roku 1972 vydala, sa presťahovala do Nikózie. V roku 1974 došlo k okupácii severnej časti Cypru tureckou armádou a následne sa sťažovateľka nemohla dostať k svojmu nehnuteľnému majetku v Kyrénii. 19. marca 1989 sa zúčastnila na protestnom pochode zorganizovanom hnutím „Ženy sa vracajú domov“. V nárazníkovom pásme turecký vojaci pochod zastavili; následne bola sťažovateľka zadržaná turecko-cyperskou políciou a po viac ako 10 hodinách bola prepustená.

22. júla 1989 podala sťažnosť Európskej komisii pre ľudské práva (ďalej len „Komisia“) voči Turecku. Tvrdila, že jej zadržanie bolo v rozpore s článkami 3¹⁴⁸, 5¹⁴⁹ a 8¹⁵⁰ Dohovoru. Ďalej tvrdila, že odmietanie prístupu k jej majetku predstavuje pretrvávajúce porušovanie článku 8 Dohovoru a článku 1¹⁵¹ protokolu č. 1.

Komisia 4. marca 1991 vyhlásila jednotlivé prvky sťažnosti za prijateľné. Neprijala ich len v časti, v ktorej sťažovateľka tvrdila, že pretrvávajúce porušovanie článku 8 Dohovoru a článku 1 protokolu č. 1 sa dialo pred 28. januárom 1987¹⁵².

„Vo svojej správe z 8. júla 1993 (článok 31) (čl. 31) vyjadrila stanovisko, že nedošlo k porušeniu článku 3 (čl. 3) (jednomyseľne); článku 8 (čl. 8), pokiaľ ide o súkromný život sťažovateľky (jedenásť hlasov ku dvom);

¹⁴⁶ Vec *Loizidou proti Turecku*, sťažnosť č. 15318/89, rozsudok o predbežných námietkach z 23. marca 1995. Vec má na Súde č. 40/1993/435/514. Prvé číslo uvádza poradie veci na zozname vecí postúpených Súdu v príslušnom roku (druhé číslo). Posledné dve čísla uvádzajú poradie veci na zozname vecí postúpených Súdu od jeho vzniku a na zozname pôvodných zodpovedajúcich sťažností predložených Komisii.

¹⁴⁷ *Sudre, F.* La Convention européenne des droits de l'homme. Paris: Presses Universitaires de France, 2005, s. 4, 23.

¹⁴⁸ Zákaz mučenia alebo iného neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestu.

¹⁴⁹ Právo na slobodu a osobnú bezpečnosť.

¹⁵⁰ Právo na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného života, obydlia a korešpondencie.

¹⁵¹ Právo pokojne užívať svoj majetok.

článku 5 ods. 1 (čl. 5-1) (deväť hlasov ku štyrom); článku 8 (čl. 8), pokiaľ ide o obydlie sťažovateľky (deväť hlasov ku štyrom), a článku 1 protokolu č. 1 (P1-1) (osem hlasov ku piatim).“¹⁵³

Dohovor pred reformou podľa protokolu č. 11 neustanovoval obligatórnu právomoc Súdu, ako je tomu dnes, ale len fakultatívnu právomoc Komisie a Súdu. Členské štáty museli uznať právomoc Komisie vyhlásením podľa článku 25¹⁵⁴ a právomoc Súdu vyhlásením podľa článku 46¹⁵⁵.

Turecko vydalo vyhlásenie podľa článku 25 dňa 28. januára 1987 a vyhlásenie podľa článku 46 dňa 22. januára 1990. Vyhlásenia potom každé tri roky obnovovalo. K týmto vyhláseniam pripojilo viacero podmienok, medzi iným aj teritoriálne obmedzenie rozsahu pôsobnosti článkov 25 a 46 Dohovoru a teda i obmedzenie právomoci Komisie a Súdu v tom zmysle, že Turecko uznáva právomoc týchto orgánov len pre skutky „orgánov verejnej moci v Turecku vykonané v rámci hraníc územia, na ktoré sa vzťahuje Ústava Tureckej republiky“¹⁵⁶.

Na tieto vyhlásenia zareagovali postupne generálny tajomník Rady Európy a vlády Švédska, Luxemburska, Dánska, Nórska a Belgicka v tom zmysle, že si vyhradzujú právo zaujať pozíciu, pokiaľ ide o právne otázky vyplývajúce z rozsahu výhrad Turecka. Grécka vláda dokonca považovala obmedzenia oboch vyhlásení za neplatné.

¹⁵² Nadobudnutie platnosti vyhlásenia Turecka podľa článku 25.

¹⁵³ Vec *Loizidou proti Turecku*, sťažnosť č. 15318/89, rozsudok o predbežných námietkach z 23. marca 1995, bod 35 rozsudku.

¹⁵⁴ Článok 25 Dohovoru pred nadobudnutím platnosti protokolu č. 11 znel:

„1. Komisia môže prijímať sťažnosti, ktoré zaslala generálnemu tajomníkovi Rady Európy každá osoba, nevládna organizácia alebo skupina osôb považujúcich sa za poškodené v dôsledku porušenia práv priznaných týmto Dohovorom jednou z Vysokých zmluvných strán v prípade, že Vysoká zmluvná strana, proti ktorej sa podala sťažnosť, vyhlásila, že uznáva právomoc Komisie prijímať také sťažnosti. Vysoké zmluvné strany, ktoré urobili také vyhlásenie, sa zaväzujú, že nebudú nijako brániť účinnému výkonu tohto práva.

2. Tieto vyhlásenia sa môžu urobiť na určitú dobu.

3. Vyhlásenia sa uložia u generálneho tajomníka Rady Európy, ktorý zašle ich odpisy vysokým zmluvným stranám a uverejní ich.

4. Komisia bude vykonávať právomoci ustanovené týmto článkom až potom, keď bude aspoň šesť Vysokých zmluvných strán viazaných vyhláseniami podľa predchádzajúcich odsekov“.

¹⁵⁵ Článok 46 Dohovoru pred nadobudnutím platnosti protokolu č. 11 znel:

„1. Každá zmluvná strana môže kedykoľvek vyhlásiť, že uznáva ako obligatórnu ipso facto a bez osobitnej dohody právomoc Súdu vo všetkých veciach týkajúcich sa výkladu a vykonávania tohto Dohovoru.

2. Uvedené vyhlásenia možno urobiť bezpodmienečne alebo s podmienkou vzájomnosti zo strany niekoľkých alebo niektorých Vysokých zmluvných strán alebo na určitú dobu.

3. Tieto vyhlásenia sa uložia u generálneho tajomníka Rady Európy, ktorý zašle ich kópie Vysokým zmluvným stranám.“.

Na ústnom pojednávaní zástupca tureckej vlády nabádal Súd, aby vyhlásil, že nemá právomoc vzhľadom na „teritoriálne obmedzenie, ktoré je neoddeliteľnou súčasťou uznania právomoci Komisie zo strany Turecka podľa článku 25 (čl. 25) Dohovoru“.¹⁵⁷

Zástupca cyperskej vlády vo svojom vyhlásení použil výraz „európsky verejný poriadok“, ktorý si potom po prvý krát v novodobej histórii Súd osvojil:

„Z uvedených dôvodov cyperská vláda tvrdí, že a) ‘predbežné námietky Turecka’ by sa mali zamietnuť, b) postúpenie veci Súdu zo strany cyperskej vlády je podložené a odôvodnené v záujme európskeho verejného poriadku a ochrany ľudských práv podľa Dohovoru a c) prvky sťažnosti sťažovateľky v uvedenej veci porušenia jej práv podľa Dohovoru sú opodstatnené.“¹⁵⁸

Turecká vláda ďalej argumentovala tým, že tento prípad sa v zásade netýka konaní alebo opomenutí Turecka, ale konaní alebo opomenutí Severocyperskej tureckej republiky a že úloha Turecka sa obmedzuje len na úlohu *amicus curiae*, keďže Severocyperská turecká republika sama nemôže byť účastníkom konania, pretože ju neuznalo medzinárodné spoločenstvo a nie je zmluvnou stranou Dohovoru. Súd tieto argumenty neprijal a označil Turecko za odporcu v konaní.

V podobnom duchu turecká vláda predložila dve predbežné námietky *ratione loci*. Tvrdila, že predmetné otázky nespádajú do jej právomoci (podľa čl. 1 Dohovoru), ale do právomoci Severocyperskej tureckej republiky, a že Turecko neakceptovalo právomoc Komisie resp. Súdu, pokiaľ ide o udalosti mimo jeho centrálného územia. Súd potom, čo pripomenul, že vo fáze konania o predbežných námietkach nie je jeho úlohou preskúmať, či je Turecko naozaj zodpovedné za konania, ktoré tvoria základ sťažnosti, sa vyslovil, že uvedené konania môžu spadať do právomoci Turecka v zmysle článku 1 Dohovoru.

Pokiaľ ide o druhú námietku, Turecko svoje tvrdenie podporilo argumentmi, že systém podľa článkov 25 a 46 je dobrovoľný a teda k nemu môžu zmluvné strany z vlastnej vôle pristúpiť. Ďalej tvrdilo, že v čase vypracúvania znenia Dohovoru nič nenasvedčovalo tomu, že čiastočné

¹⁵⁶ Vec *Loizidou proti Turecku*, sťažnosť č. 15318/89, rozsudok o predbežných námietkach z 23. marca 1995, body 15, 25, 26 a 27.

¹⁵⁷ Tamže, bod 36.

¹⁵⁸ Tamže, bod 37 rozsudku.

uznanie právomoci Komisie a Súdu nie je prípustné. A nakoniec uviedlo, že keby zmluvné strany chceli zakázať obmedzenia vo vyhláseniach podľa článkov 25 a 46, výslovne by to uviedli tak, ako je to praxou v rámci Rady Európy. Turecko tiež poukázalo na ustálenú prax podľa čl. 36 Štatútu Medzinárodného súdneho dvora, ktorá umožňuje hmotné, teritoriálne a časové obmedzenia pri fakultatívnom uznaní právomoci Medzinárodného súdneho dvora. Tvrdilo, že formulácia čl. 36 ods. 3 Štatútu je v podstate rovnaká ako formulácie použité v čl. 25 a 46 Dohovoru. Súd by mal podľa názoru tureckej vlády potvrdiť platnosť obmedzení vyhlásení, keďže je ustálenou zásadou medzinárodného zmluvného práva, že výraz použitý v jednej zmluve má rovnaký zmysel, ak je použitý v inej.

Na záver turecká vláda tvrdila, že články 25 a 46 sa musia vykladať s odkazom na ich zmysel v čase vypracúvania Dohovoru. V tom čase medzinárodná justičná prax umožňovala pripájanie podmienok alebo obmedzení k akémukoľvek fakultatívnemu uznaniu právomoci medzinárodného súdneho orgánu.

Sťažovateľka a cyperská vláda reagovali na tvrdenia Turecka takto:

„... ak štáty vydávajú vyhlásenia podľa článkov 25 a 46 (čl. 25, čl. 46), ktorými uznávajú právomoc Komisie a Súdu, jedinými povolenými podmienkami sú podmienky *ratione temporis*. Teritoriálne obmedzenia uvedené vo vyhláseniach Turecka sa v skutočnosti rovnajú skrytým výhradám. Navyše ustálená prax Medzinárodného súdneho dvora o akceptácii obmedzení právomoci Medzinárodného súdneho dvora podľa článku 36 Štatútu v tomto prípade veľmi nepomôže vzhľadom na podstatné rozdiely medzi oboma systémami. Medzinárodný súdny dvor je autonómny orgán medzinárodnej spravodlivosti, ktorý nemá žiadnu väzbu s normotvornou zmluvou, akou je Dohovor.“¹⁵⁹

Súd zvážil predložené argumenty takto:

„Súd sa domnieva, že články 25 a 46 (čl. 25, čl. 46) Dohovoru sú ustanovenia, ktoré sú podstatné pre efektívnosť systému Dohovoru, keďže vytyčujú zodpovednosť Komisie a Súdu pri zabezpečení „plnenia záväzkov prijatých Vysokými zmluvnými stranami“ (článok 19) (čl. 19) tým, že vymedzujú ich právomoc preskúmať sťažnosti na údajné porušenia práv a slobôd ustanovených v Dohovore. Pri výklade týchto

¹⁵⁹ Tamže.

klúčových ustanovení sa musí brať ohľad na výnimočný charakter Dohovoru ako zmluvy kolektívneho zabezpečenia ľudských práv a základných slobôd.¹⁶⁰

Súd následne odkázal na svoj rozsudok vo veci *Írsko proti Spojenému kráľovstvu*, v ktorom rozhodol, že „na rozdiel od medzinárodných zmlúv klasického typu, Dohovor presahuje rámec jednoduchej reciprocity medzi zmluvnými štátmi. Nad sieťou vzájomných bilaterálnych záväzkov vytvára objektívne povinnosti, ktoré podľa slov preambuly majú prospech z ‘kolektívneho vynútenia’“¹⁶¹.

V ďalšom bode rozsudku Súd odkázal na svoju ustálenú judikatúru¹⁶², že Dohovor je živým nástrojom, ktorý sa musí vykladať vo svetle aktuálnych podmienok. Toto sa nevzťahuje len na hmotnoprávne ustanovenia Dohovoru, ale aj na ustanovenia, ako sú články 25 a 46, ktoré upravujú fungovanie vykonávacieho mechanizmu Dohovoru.

Súd potom pokračoval azda najcitovanejšou časťou tohto rozsudku:

„Ak by, ako tvrdí odporca, boli podľa týchto ustanovení prípustné hmotnoprávne alebo teritoriálne obmedzenia, zmluvné strany by sa mohli zaviazat’ k odlišným režimom výkonu povinností podľa Dohovoru v závislosti na rozsahu ich uznania. Taký systém, ktorý by štátom umožňoval kvalifikovať súhlas podľa fakultatívnych doložiek, by nielen vážne oslabil úlohu Komisie a Súdu pri výkone ich funkcií, ale tiež by znížil efektívnosť Dohovoru ako ústavného nástroja európskeho verejného poriadku.“¹⁶³

Pre svoj postoj hľadal oporu v praxi členských štátov, ktoré všetky (s výnimkou Turecka, Cypru a Spojeného kráľovstva) bezvýhradne uznali právomoc Komisie a Súdu, a reakciách niektorých členských štátov a generálneho tajomníka Rady Európy na vyhlásenia Turecka.

V reakcii na argumenty Turecka Súd následne poukázal na rozdiely medzi ním a Medzinárodným súdnym dvorom:

¹⁶⁰ Tamže, bod 70 rozsudku.

¹⁶¹ Tamže, bod 70 rozsudku.

¹⁶² Napr. vec *Tyrer proti Spojenému kráľovstvu*, sťažnosť č. 5856/72, rozsudok z 25 apríla 1978.

¹⁶³ Vec *Loizidou proti Turecku*, sťažnosť č. 15318/89, rozsudok o predbežných námietkach z 23. marca, bod 70 rozsudku.

„84. V prvom rade prostredie, v ktorom funguje Medzinárodný súdny dvor, je celkom odlišné od prostredia inštitúcií Dohovoru. Medzinárodný súdny dvor má za úlohu najmä preskúmať akýkoľvek právny spor medzi štátmi, ktorý môže vzniknúť kdekoľvek vo svete, odkazom na zásady medzinárodného práva. Predmet sporu sa môže týkať akejkolvek oblasti medzinárodného práva. V druhom rade na rozdiel od inštitúcií Dohovoru sa úloha Medzinárodného súdneho dvora výhradne neobmedzuje na funkciu priameho dohľadu podľa normotvornej zmluvy, akou je Dohovor.

85. Tento zásadný rozdiel v úlohe a účele týchto dvoch súdnych orgánov, spojený s existenciou praxe bezpodmienečného uznania podľa článkov 25 a 46 (čl. 25, čl. 46), poskytuje presvedčivý základ pre odlíšenie praxe Dohovoru od praxe Medzinárodného súdneho dvora.“¹⁶⁴

Z uvedených argumentov Súd napokon vyvodil záver, že obmedzenia *ratione loci* pripojené k vyhláseniam Turecka podľa článkov 25 a 46 sú neplatné. Súd potom pristúpil k preskúmaniu, či v dôsledku uvedeného možno spochybníť platnosť samotného uznania právomoci. Turecká vláda tvrdila, že ak sa obmedzenia pripojené k vyhláseniam neuznajú ako celok, mali by sa považovať za neplatné v celom rozsahu. Potom by bolo na nej, aby z toho vyvodila politické závery. Sťažovateľka s podporou cyperskej vlády naopak tvrdila, že turecká vláda pri vypracovaní textu vyhlásení podstúpila riziko ich vyhlásenia za neplatné. Súd zvážil predložené argumenty takto:

„93. Pri riešení tejto otázky musí Súd mať na zreteli osobitný charakter Dohovoru ako nástroja európskeho verejného poriadku na ochranu individuálnych ľudských práv a svoje poslanie ustanovené v článku 19 (čl. 19), t.j. „zabezpečenie plnenia záväzkov prijatých Vysokými zmluvnými stranami.“¹⁶⁵

Súd sa potom oprel o svoj rozsudok *Belilos proti Švajčiarsku*, v ktorom zamietol vykladacie vyhlásenie Švajčiarska a rozhodol, že Švajčiarsko napriek tomu je i naďalej viazané Dohovorom. Po preskúmaní vyhlásení Turecka a s prihliadnutím na osobitný charakter systému Dohovoru uviedol, že napadnuté obmedzenia možno oddeliť od zvyšku textu takým spôsobom, že uznanie fakultatívnych doložiek ostane nedotknuté.

Pokiaľ ide o námietky *ratione temporis* a rôzne dátumy uznania právomoci Súdu a Komisie, Súd defenzívnym spôsobom uviedol, že „rôzna časová právomoc Komisie a Súdu, pokiaľ ide o tú istú sťažnosť, je priamym a predvídateľným dôsledkom samostatných ustanovení Dohovoru o uznaní

¹⁶⁴ Tamže, body 84 a 85 rozsudku.

¹⁶⁵ Tamže, bod 93 rozsudku.

práva na sťažnosť jednotlivca (článok 25) (čl. 25) a o právomoci Súdu (článok 46) (čl. 46)¹⁶⁶ a že sa bude touto otázkou zaoberať v ďalšej fáze konania.

Súd preto na záver rozhodol, že

- „1. jednomyseľne zamieta predbežnú námietku o údajnom zneužívaní konania;
2. vyslovuje sa šesťástimi hlasmi ku dvom, že skutočnosti tvrdené sťažovateľkou môžu spadať do právomoci Turecka v zmysle článku 1 (čl. 1) Dohovoru;
3. vyslovuje sa šesťástimi hlasmi ku dvom, že teritoriálne obmedzenia pripojené k vyhláseniam Turecka podľa článkov 25 a 46 (čl. 25, čl. 46) Dohovoru sú neplatné, ale že vyhlásenia Turecka podľa článkov 25 a 46 (čl. 25, čl. 46) obsahujú platné uznanie právomoci Komisie a Súdu;
4. jednomyseľne prijíma podstatu predbežnej námietky *ratione temporis*.“¹⁶⁷

Význam tohto rozsudku v kontexte tejto práce je v tom, že i Európsky súd pre ľudské práva sa napokon odklonil, i keď nie veľmi výrazne, od ustálených postupov medzinárodného práva a spravil tak prvé kroky k vyčleneniu právneho poriadku Dohovoru od tradičného medzinárodného práva. Nenájdeme v ňom odvážne vyhlásenia aké použil Súdny dvor vo veci *Costa*¹⁶⁸, no i tak sa tu jedná o prvý krok týmto smerom.

Tento rozsudok bol rozporuplne vnímaný aj v medzinárodnej právnickej obci, čo možno doložiť tým, že ho bývalý predseda Medzinárodného súdneho dvora spomenul ako jeden z troch príkladov nebezpečenstva rozdvojovania judikatúry medzinárodných súdnych orgánov.¹⁶⁹

¹⁶⁶ Tamže, bod 102 rozsudku.

¹⁶⁷ Tamže, výroková časť rozsudku.

¹⁶⁸ Vec 6/64, *Flaminio Costa/ENEL*, Zb. 1964, s. 585; tento rozsudok je analyzovaný na s. 21.

¹⁶⁹ *Guillaume, G.* The Proliferation of International Judicial Bodies: The Outlook for the International Legal Order. Speech by the President of the International Court of Justice, to the Sixth Committee of the General Assembly of the United Nations, 27 Oct 2000; <<http://www.icj-cij.org/presscom/index.php?p1=6&p2=1&pr=85&search=%22nagymaros%22>>. Vo svojej reči uviedol, že „vo veci *Loizidou proti Turecku* zaujal Štrasburský súd postoj odlišný od postoja Medzinárodného súdneho dvora v otázke teritoriálnych výhrad vo vyhláseniach o obligatórnej právomoci. Náš súd, podobne ako jeho predchodca Stály súd medzinárodnej spravodlivosti, sa dôsledne vyslovoval, že takéto výhrady sú legálne a musia sa potvrdiť, zatiaľ čo Európsky súd pre ľudské práva prijal odlišné riešenie. Pripúšťam, že toto rozhodnutie sa môže považovať za *lex specialis* zakladajúce sa na osobitných charakteristikách systému

Sudkyňa Medzinárodného súdneho dvora v tom čase však konkrétne v tomto prípade až také jasné nebezpečenstvo drobenia judikatúry nevidela.¹⁷⁰

Kontroverznosť tohto rozsudku navyše podčiarkuje fakt, že Turecko odmietlo uhradiť náhradu škody a súdne trovy, za čo bolo odsúdené až v štyroch veľmi kriticky formulovaných uzneseniach Výboru ministrov Rady Európy¹⁷¹.

Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv. V rozhodnutí sa však odkazuje na Viedenský dohovor o zmluvnom práve a odchyľuje sa v tomto ohľade od judikatúry Medzinárodného súdneho dvora“.

¹⁷⁰ Higgins, R. The ICJ, the ECJ, and the Integrity of International Law. *The International and Comparative Law Quarterly*. 2003, vol. 52, no. 1, s. 18. „Ja by som zdvorilo poznamenala, že akékoľvek údajné rozdvojenie závisí na tom, čo sa chápe pod rozsahom pôsobnosti rozsudku Medzinárodného súdneho dvora vo veci o výhradách z roku 1952 (*Výhrady k Dohovoru o zabránení a trestaní zločinu genocídia, poradné stanovisko, Zb. MSD, 1951*, s. 15). Ja také rozdvojenie až tak jasne nevidím.“

¹⁷¹ Özden Kaboğlu, İ., Koutnatzis, S.-I. G. The Reception Process in Greece and Turkey. In Keller, H., Stone Sweet, A. (ed.) *A Europe of Rights: The Impact of the ECHR on National Legal Systems*. Oxford: Oxford University Press, 2008. s. 493.

3. MATTHEWS¹⁷²

V rozsudku vo veci *Matthews* sa Európsky súd pre ľudské práva vyjadril k ochrane základných práv uvedených v Dohovore v rámci Európskej únie.

Pani Denise Matthews (ďalej len „sťažovateľka“) žijúca na Gibraltári si 12. apríla 1994 podala žiadosť na Voličský registračný úrad pre Gibraltár (*Electoral Registration Officer for Gibraltar*) o svoje zaregistrovanie ako voliča do volieb do Európskeho parlamentu. Jej žiadosť bola zamietnutá pretože príloha II¹⁷³ Aktu o voľbách zástupcov do Európskeho parlamentu priamymi všeobecnými voľbami z roku 1976 (ďalej len „Akt z roku 1976“) obmedzovala konanie volieb len na územie Spojeného kráľovstva.

Gibraltár je závislým územím Spojeného kráľovstva. Je súčasťou domínií jej veličenstva Kráľovnej, ale nie je súčasťou Spojeného kráľovstva. Parlament Spojeného kráľovstva má najvyššiu legislatívnu právomoc nad Gibraltárom, ale vykonáva ju zriedkakedy. Výkonnú moc má guvernér, ktorý je zástupcom Kráľovnej. Určité „vymedzené vnútorné veci“ sú zverené hlavnému ministrovi (*Chief Minister*) a jeho ministrom, ktorí sú zodpovední gibraltárskemu Zhromaždeniu (*House of Assembly*), čo je vnútorný legislatívny orgán Gibraltáru.

Zmluva o založení Európskeho spoločenstva (teraz Zmluva o fungovaní Európskej únie) sa vzťahuje na Gibraltár, no tento je vyňatý z niektorých jej častí (napr. spoločný trh s poľnohospodárskymi výrobkami, colná únia, voľný pohyb tovaru). Ale napr. legislatíva EÚ v oblasti voľného pohybu osôb, služieb a kapitálu, životného prostredia a ochrany spotrebiteľa sa na Gibraltár vzťahuje.

Sťažovateľka tvrdila porušenie článku 3¹⁷⁴ protokolu č. 1 k Dohovoru. Vláda Spojeného kráľovstva (ďalej len „vláda“) naopak tvrdila, že k porušeniu nemohlo dôjsť, pretože

¹⁷² Vec *Matthews proti Spojenému kráľovstvu*, sťažnosť č. 24833/94, rozsudok z 18. februára 1999.

¹⁷³ Príloha II Aktu o voľbách zástupcov v Európskom parlamente priamymi všeobecnými voľbami z roku 1976 znela:

„Spojené kráľovstvo bude uplatňovať ustanovenia tohto Aktu len voči Spojenému kráľovstvu.“

¹⁷⁴ Článok 3 protokolu č. 1 k Dohovoru znie:

sťažovateľka vlastne napadla Akt z roku 1976, ktorý má v rámci Európskej únie status primárneho práva. V zápätí poukázala na judikatúru Európskej komisie pre ľudské práva, ktorá pri niekoľkých príležitostiach odmietla podrobiť opatrenia náležiacie právnemu poriadku Spoločenstva preskúmaniu podľa Dohovoru. Preto podľa vlády akty Spoločenstva nemôžu byť prisudzované členským štátom, a to ani jednotlivu, ani spoločne. Ak má byť členský štát zodpovedný, musí mať nad napadnutým aktom kontrolu. Sťažovateľka nesúhlasila a tvrdila, že predmetný akt je medzinárodnou zmluvou, ku ktorej vláda pristúpila, a preto je zaň zodpovedná.

Súd skonštatoval, že akty Európskeho spoločenstva ako také nemôžu byť napadnuté, pretože Európske spoločenstvo nie je zmluvnou stranou Dohovoru. Dohovor nevyučuje prenos právomocí na medzinárodné organizácie za predpokladu, že práva ostanú „zaručené“; členské štáty sú teda i naďalej zodpovedné. Súd skonštatoval, že akt z roku 1976 predstavuje medzinárodnú zmluvu, ku ktorej Spojené kráľovstvo slobodne pristúpilo. Spojené kráľovstvo je teda zodpovedné za „zaručenie“ práv uvedených v článku 3 protokolu č. 1 k Dohovoru. Súd pripomenul svoju predchádzajúcu judikatúru¹⁷⁵, že Dohovor má za cieľ chrániť práva, ktoré nie sú teoretické alebo iluzórne, ale praktické a efektívne. Keďže legislatíva Spoločenstva ovplyvňuje život obyvateľov Gibraltáru rovnakým spôsobom ako vnútorná legislatíva prijímaná Zhromaždením, nie je dôvod, aby Spojené kráľovstvo nebolo povinné „zaručovať“ práva článku 3 protokolu č. 1, vzhľadom na európsku legislatívu. Súd preto vyvodil záver, že Spojené kráľovstvo je zodpovedné za zaručenie týchto práv.

Európsky súd pre ľudské práva následne pristúpil k preskúmaniu, či sa článok 3 protokolu č. 1 k Dohovoru vzťahuje i na taký orgán, akým je Európsky parlament. Sťažovateľka sa v tejto súvislosti odvolala na predchádzajúcu judikatúru¹⁷⁶, v ktorej sa Európska komisia pre ľudské práva zaoberala podstatou sťažností týkajúcich sa volieb do Európskeho parlamentu. Poukázala na separátne vóta niektorých členov Komisie, ktorý boli proti tomu, aby sa Európsky parlament vylúčil z pôsobnosti Dohovoru len preto, lebo vznikol až po prijatí protokolu č. 1. Súd

„Vysoké zmluvné strany sa zaväzujú konať v primeraných intervaloch slobodné voľby s tajným hlasovaním za podmienok, ktoré zabezpečia slobodné vyjadrenie názorov ľudu pri voľbe zákonodarného zboru“.

¹⁷⁵ Vec *Spojená komunistická strana Turecka a iní proti Turecku*, sťažnosť č. 19392/92, rozsudok z 30. januára 1998.

¹⁷⁶ Vec *Lindsay proti Spojenému kráľovstvu*, sťažnosť č. 8354/78, rozhodnutie z 8. marca 1979; vec *Tête proti Francúzsku*, sťažnosť č. 11123/84, rozhodnutie z 9. decembra 1987.

odvolávajúc sa na svoju predchádzajúcu judikatúru¹⁷⁷ sa vyslovil, že Dohovor je živým nástrojom, ktorý sa musí vykladať vo svetle aktuálnych podmienok. Následne Súd pripomenul, že slovné spojenie „zákonodarný zbor“ v článku 3 protokolu č. 1 k Dohovoru neznamena automaticky národný parlament. V tejto súvislosti poukázal na rozšírenie pôsobnosti uvedeného článku na viacero orgánov zložitej ústavnej štruktúry Belgicka¹⁷⁸, či krajinských parlamentov Rakúska¹⁷⁹ alebo Nemecka¹⁸⁰. Európsky súd pre ľudské práva následne oprel význam európskej legislatívy o zásadu prednosti v práve EÚ:

„Podľa judikatúry Európskeho súdneho dvora je neodmysliteľnou súčasťou práva ES, že toto právo pôsobí popri vnútroštátnom práve, ba dokonca má pred ním i prednosť (pozri napr. veci *Costa*¹⁸¹ a *Simmenthal*¹⁸²). V tejto súvislosti je Gibraltár v rovnakom postavení ako ostatné časti Európskej únie.“¹⁸³

Európsky súd pre ľudské práva následne pristúpil k preskúmaniu, či Európsky parlament má charakteristiky „zákonodarného zboru“. Vláda tvrdila, že nemá základné charakteristiky, ako sú právomoc iniciovať legislatívu, či ju prijať. Sťažovateľka naopak tvrdila, že v minulosti Európsky parlament nemal tieto charakteristiky, ale postupnou zmenou primárneho práva ich nadobudol. Nadobudnutím platnosti Maastrichtskej zmluvy sa ustanovil postup spolurozhodovania a tým Parlament získal rovnocenné postavenie s Radou EÚ. Súd sa priklonil na stranu sťažovateľky a konštatoval, že:

„Pokiaľ ide o kontext, v ktorom Európsky parlament funguje, Súd je presvedčený, že Európsky parlament je základným nástrojom demokratickej kontroly a politickej zodpovednosti v systéme Spoločenstva. Súd sa domnieva, že napriek svojim obmedzeniam na Európsky parlament, ktorý odvodzuje demokratickú legitimitu z priamych a všeobecných volieb, je nutné nazerať ako na súčasť štruktúry Európskeho spoločenstva, ktorá najlepšie zohľadňuje obavu zabezpečiť ‘skutočne demokratický politický režim’.“¹⁸⁴

Na záver preto Súd 15 hlasmi k 2 rozhodol, že vzhľadom na uvedené a vzhľadom na to, že sťažovateľke bolo úplne znemožnené sa zúčastniť volieb, Spojené kráľovstvo porušilo práva sťažovateľky uvedené v článku 3 protokolu č. 1 k Dohovoru.

¹⁷⁷ Vec *Loizidou proti Turecku*, sťažnosť č. 15318/89, rozsudok o predbežných námietkach z 23. marca 1995; tento rozsudok je analyzovaný na s. 64.

¹⁷⁸ Vec *Mathieu-Mohin a Clerfayt proti Belgicku*, sťažnosť č. 9267/81, rozsudok z 2. marca 1987.

¹⁷⁹ Vec *X. proti Rakúsku*, sťažnosť č. 7008/75, rozhodnutie Komisie z 12. júla 1976.

¹⁸⁰ Vec *Timke proti Nemecku*, sťažnosť č. 27311/95, rozhodnutie Komisie z 11. septembra 1995.

¹⁸¹ Rozsudok Súdneho dvora vo veci 6/64, *Flaminio Costa/ENEL*, Zb. 1964, s. 585; tento rozsudok je analyzovaný na s. 21.

¹⁸² Rozsudok Súdneho dvora vo veci 106/77, *Amministrazione delle Finanze dello Stato/Simmenthal*, Zb. 1978, s. 629; tento rozsudok je analyzovaný na s. 41.

¹⁸³ Vec *Matthews proti Spojenému kráľovstvu*, sťažnosť č. 24833/94, rozsudok z 18. februára 1999; bod 41.

Rozhodnutie vo veci *Matthews* je veľmi významným míľnikom v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva, pretože je to prvý prípad, v ktorom bol Súd požiadaný o preskúmanie údajného porušenia Dohovoru normami Európskeho spoločenstva¹⁸⁵. Dôležitosť tohto rozsudku dokladá aj skutočnosť, že zohral veľmi významnú úlohu pri inkorporácii Dohovoru do britského práva a úplnej zmene postoja k ľudským právam na vnútroštátnej úrovni¹⁸⁶. V tomto rozsudku Európsky súd pre ľudské práva zakotvil vo svojej judikatúre zásadu, že členské štáty sú viazané Dohovorom i pri prenášaní právomocí na nadnárodné organizácie. Táto zásada sa prvý krát objavila v rozhodnutí Európskej komisie pre ľudské práva vo veci *Melchers*¹⁸⁷. Uplatnenie tejto zásady vo veci *Matthews* je ešte odôvodnejšie, pretože príloha II k Aktu z roku 1976 bola vložená na žiadosť Spojeného kráľovstva. Takže porušenie Dohovoru bolo spôsobené najmä týmto štátom než spoločným konaním členských štátov. Najmä z tohto dôvodu Súd zamietol argument Spojeného kráľovstva, že nie je v jeho moci zmeniť Akt z roku 1976. Je veľmi nepravdepodobné, že by členské štáty boli proti zrušeniu prílohy II k Aktu, keďže táto sa týka výlučne Spojeného kráľovstva.

Ďalším faktorom významnosti tohto rozsudku je skutočnosť, že pre uplatnenie Dohovoru na voľby do Európskeho parlamentu bola prevažná väčšina sudcov; a to napriek tomu, že Európska komisia pre ľudské práva dospela k záveru, že v tomto prípade k žiadnemu porušeniu Dohovoru nadošlo. Len dvaja sudcovia zo sedemnástich boli proti¹⁸⁸. Keďže prenos legislatívnych právomocí na medzinárodné organizácie oslabuje národné parlamenty a vedie k vzniku nadnárodných zastupiteľských orgánov je podľa nášho názoru len logické, ak sa prizná ochrana základných práv, i pokiaľ ide o voľby aj do takýchto zastupiteľských orgánov.

¹⁸⁴ Tamže; bod 52.

¹⁸⁵ *Rudolf, B.*, Denise Matthews v. The United Kingdom, Application No. 24833/94. *The American Journal of International Law*. 1999, vol. 93, no. 3, s. 684.

¹⁸⁶ *Besson, S.* The Reception Process in Ireland and the United Kingdom. In Keller, H., Stone Sweet, A. (ed.) *A Europe of Rights: The Impact of the ECHR on National Legal Systems*. Oxford: Oxford University Press, 2008. s. 40.

¹⁸⁷ *Vec M & Co. proti Nemecku*, sťažnosť č. 13258/87, rozhodnutie Komisie z 9. februára 1990; toto rozhodnutie je zhrnuté v pozn. pod čiarou č. 208.

¹⁸⁸ Proti rozsudku hlasovali britský sudca Freeland a český sudca Jungwiert. V spoločnom separátnom vóte sa vyslovili za opatrnosť pri uplatňovaní Dohovoru na akty Európskeho spoločenstva. Tvrдили, že článok 3 Protokolu č. 1 sa vzťahuje iba na vnútroštátne a miestne legislatívne zhromaždenia. Položili si dve otázky: či Európsky parlament je v skutočnosti legislatívny orgán a či je orgánom predmetného štátu či územia. Vzhľadom

Po vynesení rozsudku sa Spojené kráľovstvo snažilo mu vyhovieť. Proti zrušeniu prílohy II Aktu z roku 1976 sa postavilo Španielsko pre stáročný spor o Gibraltár. Preto Spojené kráľovstvo v roku 2003 prijalo zákon o zastúpení v Európskom parlamente (*European Parliament Representation Act - EPRA 2003*). Španielsko napadlo tento zákon, najmä však ustanovenia dávajúce volebné právo i osobám, ktoré nemajú britskú štátnu príslušnosť, na Súdnom dvore pre porušenie viacerých ustanovení Zmluvy¹⁸⁹. Rovnaké volebné právo za rovnakých podmienok však majú i obyvatelia v Spojenom kráľovstve. Na tomto mieste je potrebné uviesť, že Španielsko nepochybňovalo povinnosť Spojeného kráľovstva vyhovieť rozsudku Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Matthews*.

Z hľadiska tejto práce je významnou skutočnosť, že Súdny dvor bez výhrady akceptoval rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Matthews* o porušení základných práv aktom Spoločenstva. Uznal argumenty Spojeného kráľovstva a Komisie, že povinnosť prijať napadnutú legislatívu vyplývala Spojenému kráľovstvu z rozsudku Európskeho súdu pre ľudské práva.

„95. V zmysle uvedenej judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva a skutočnosti, že uvedený Súd vyhlásil neuskutočnenie volieb do Európskeho parlamentu v Gibraltáre za v rozpore s článkom 3 protokolu č. 1 k Dohovoru v tom, že odopreli 'sťažovateľke ako obyvateľke Gibraltáru' akúkoľvek možnosť vyjadriť svoj názor na výber poslancov Európskeho parlamentu, Spojené kráľovstvo nemožno kritizovať za prijatie legislatívy potrebnej na uskutočnenie takýchto volieb za podmienok, ktoré sú rovnocenné (s potrebnými zmenami) s podmienkami ustanovenými v legislatíve uplatniteľnej v Spojenom kráľovstve.“¹⁹⁰

na to, že Európsky parlament nemá právomoc legislatívnej iniciatívy a Gibraltár je vyňatý z množstva častí Zmluvy o ES si na obe otázky odpovedali záporne.

¹⁸⁹ Vec C-145/04, *Španielsko/Spojené kráľovstvo*, Zb. 2006, s. I-7917.

¹⁹⁰ Tamže, bod 95.

4. BOSPHORUS¹⁹¹

Rozsudok vo veci *Bosphorus* je označovaný za „*Solange II*“ Európskeho súdu pre ľudské práva¹⁹². Poskytol Európskemu súdu pre ľudské práva príležitosť vymedziť svoju úlohu, pokiaľ ide o systematickejšie preskúmavanie aktov Spoločenstva. Od Súdu vyžadoval politické rozhodnutie, pokiaľ ide o rámec Európskeho spoločenstva a Rady Európy. Rozhodnutie ilustruje ambíciu Európskeho súdu pre ľudské práva ísť strednou cestou medzi potrebou potvrdiť svoju predchádzajúcu judikatúru o zodpovednosti členských štátov za prenesené právomoci, aby sa Európskemu spoločenstvu neposkytla voľná ruka, a ťažkosťami poskytnúť členským štátom Európskej únii systém kontroly, pokiaľ ide o zlučiteľnosť aktov Spoločenstva s Dohovorom.¹⁹³

Turecká charterová letecká spoločnosť *Bosphorus Hava Yollari Turizm* (ďalej len „sťažovateľ“) si v roku 1992 prenajala dve lietadlá patriace Juhoslovanským aerolíniám a následne ich zaregistrovala v Turecku. Bezpečnostná rada OSN 17. apríla 1993 prijala rezolúciu č. 820, ktorá okrem iného ustanovovala, že štáty by mali na svojom území skonfiškovať lietadlá, ktorých väčšinu alebo kontrolný podiel vlastní fyzické alebo právnické osoby Juhoslovanskej zväzovej republiky. Následne na to Európske spoločenstvo vykonalo túto rezolúciu nariadením (ES) č. 990/93 o obchode medzi Európskym hospodárskym spoločenstvom a Juhoslovanskou zväzovou republikou (Srbsko a Čierna Hora). Jedno z lietadiel pristálo v Dubline v polovici mája 1993 na účely vykonania údržby. Listom z 8. júna 1993 írsky minister dopravy informoval orgány letiska, že povolil zhabanie lietadla na základe uvedeného nariadenia.

Sťažovateľ napadol rozhodnutie ministra na vyššom súde (*High Court*), ktorý rozhodol, že uvedené nariadenie sa nevzťahuje na lietadlá sťažovateľa, pretože sťažovateľ ani nekontrolujú juhoslovanské fyzické alebo právnické osoby. V rámci odvolania Najvyšší súd Írska (*Supreme Court of Ireland*) predložil Súdnemu dvoru prejudiciálnu otázku, či sa na lietadlá

¹⁹¹ Vec *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi proti Írsku*, sťažnosť č. 45036/98, rozsudok z 30. júna 2005.

¹⁹² Weatherill, S., Beaumont, P. EC Law. London: Penguin books, 1993. s. 33.

¹⁹³ Kuhnert, K. Bosphorus – Double standards in European human rights protection?. *Utrecht Law Review*. 2006, vol. 2, no. 2, s. 178.

vzťahuje predmetné nariadenie. Súdny dvor vo svojom rozsudku *Bosphorus*¹⁹⁴ odpovedal, že áno a odmietol argument sťažovateľa, že predmetné nariadenie „by porušilo jeho základné práva, konkrétne právo na pokojné užívanie majetku a slobodný výkon obchodnej činnosti“¹⁹⁵. Súdny dvor pripomenul, že základné práva nie sú absolútne a vyzdvihol význam sledovaných cieľov (výkon rezolúcie BR OSN, ktorá má za cieľ odradiť Juhosláviu od porušovania územnej celistvosti a bezpečnosti Bosny a Hercegoviny). Ďalej uviedol, že „v porovnaní s cieľom všeobecného záujmu tak podstatného pre medzinárodné spoločenstvo, ktorý pozostáva s ukončenia vojny v regióne a zastavenia hrubého porušovania ľudských práv a medzinárodného humanitárneho práva v Republike Bosna a Hercegovina, zhabanie predmetného lietadla, ktoré je vlastníctvom osoby, ktorá má sídlo v Juhoslovanskej zväzovej republike alebo ktorá vykonáva svoju činnosť z tejto republiky, nemožno považovať za nenáležité alebo neprimerané“¹⁹⁶. Vzhľadom na tento rozsudok Najvyšší súd Írska 29. novembra 1996 rozhodol v prospech ministra dopravy a zrušil rozhodnutie vyššieho súdu.

Sťažovateľ potom podal na Európskom súde pre ľudské práva sťažnosť proti Írsku. Odporca spolu s Talianskom, Spojeným kráľovstvom a Európskou komisiou argumentovali, že Írsko nemá pri vykonávaní nariadení ES priestor pre uváženie, preto sťažnosť vo svojej podstate smeruje proti Európskemu spoločenstvu. Odkazujúc na prax bývalej Európskej komisie pre ľudské práva¹⁹⁷ tvrdili, že sťažnosti proti členským štátom Európskeho spoločenstva pre akt ES by mali byť neprípustné, pokiaľ v rámci ES existuje rovnocenný systém ochrany ľudských práv.

Súd tieto argumenty odmietol. Poukázal na článok 1 Dohovoru, podľa ktorého sú štáty zodpovedné zabezpečiť každému, „kto podlieha ich jurisdikcii“, dodržiavanie práv a slobôd uvedených v hlave I Dohovoru. Keďže k zhabaniu lietadla došlo v Írsku, Súd sa vyslovil, že sťažnosť je prípustná *ratione loci*, keďže súdna právomoc štátu je najmä teritoriálna. Navyše lietadlo bolo zhabané na základe rozhodnutia ministra dopravy a sťažovateľ, ako adresát rozhodnutia, preto spadá do jurisdikcie Írska; sťažnosť je teda prípustná *ratione personae* i *ratione materiae*.

¹⁹⁴ Vec C-84/95, *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret AS/Minister for Transport, Energy and Communications a iní*, Zb. 1996, s. I-3953.

¹⁹⁵ Tamže, bod 19.

¹⁹⁶ Tamže, bod 26.

Súd potom pristúpil k preskúmaniu toho, či došlo k porušeniu práva pokojne užívať majetok, ktoré je ustanovené v článku 1¹⁹⁸ protokolu č. 1 k Dohovoru. Poznamenal, že rozhodnutie ministra, ako aj jednotlivé rozhodnutia írskych súdov v tejto veci, „neboli dôsledkom úvahy írskych orgánov, ale skôr šlo o dodržiavanie právnych záväzkov zo strany Írska, ktoré vyplývajú z práva Spoločenstva a najmä článku 8 nariadenia (EHS) č. 990/93“¹⁹⁹.

Súd následne riešil otázku, či zhabanie bolo odôvodnené. Poznamenal, že dodržiavanie záväzkov vyplývajúcich z členstva v medzinárodnej organizácii je „legitímnym záujmom značnej váhy“²⁰⁰, a odkázal na svoju judikatúru²⁰¹ v ktorej akceptoval, že „dodržiavanie práva Spoločenstva zmluvnou stranou Dohovoru predstavuje legitímny cieľ všeobecného záujmu v zmysle článku 1 protokolu č. 1 k Dohovoru“²⁰².

„155. Podľa názoru Súdu konanie štátu v súlade s takými právnymi záväzkami je odôvodnené, pokiaľ sa príslušná organizácia dá považovať za organizáciu, ktorá chráni základné práva, pokiaľ ide o poskytované hmotnoprávne záruky a mechanizmy kontroly ich dodržiavania, spôsobom, ktorý možno považovať za prinajmenšom rovnocenný s Dohovorom (pozri vec *M. & Co.* citovaný vyššie, s. 145, prístup s ktorým strany a Európska komisia súhlasia). ‘Rovnocenným’ Súd myslí ‘porovnateľný’; akákoľvek požiadavka, aby bola ochrana zo strany takejto organizácie ‘totožná’, by mohla ísť proti záujmu sledovanej medzinárodnej spolupráce (pozri bod 150 vyššie). Akékoľvek takéto zistenie rovnocennosti však nemôže byť konečné a môže byť podrobené preskúmaniu vo svetle akejkoľvek relevantnej zmeny v ochrane základných práv.

156. Ak sa takáto rovnocenná ochrana považuje za poskytnutú zo strany takejto organizácie, platí domnienka, že štát sa neodchýlil od požiadaviek Dohovoru, ak iba vykonáva právne záväzky vyplývajúce z jeho členstva v takejto organizácii.

¹⁹⁷ Vec *M & Co. proti Nemecku*, sťažnosť č. 13258/87, rozhodnutie Komisie z 9. februára 1990.

¹⁹⁸ Článok 1 protokolu č. 1 k Dohovoru znie:

„Každá fyzická alebo právnická osoba má právo pokojne užívať svoj majetok. Nikoho nemožno zbaviť jeho majetku s výnimkou verejného záujmu a za podmienok, ktoré ustanovuje zákon a všeobecné zásady medzinárodného práva

Predchádzajúce ustanovenie nebráni právu štátov prijímať zákony, ktoré považujú za nevyhnutné, aby upravili užívanie majetku v súlade so všeobecným záujmom a zabezpečili platenie daní a iných poplatkov alebo pokút“.

¹⁹⁹ Vec *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi proti Írsku*, sťažnosť č. 45036/98, rozsudok z 30. júna 2005, bod 148.

²⁰⁰ Tamže, bod 150.

²⁰¹ Vec *S.A. Dangeville proti Francúzsku*, sťažnosť č. 36677/97, rozsudok (druhá sekcia) z 26. marca 2002.

²⁰² Vec *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi proti Írsku*, sťažnosť č. 45036/98, rozsudok z 30. júna 2005, bod 150.

Akúkoľvek takúto domnienku však možno vyvrátiť, ak za okolností konkrétneho prípadu sa dospeje k záveru, že ochrana práv ustanovených v Dohovore je zjavne nedostatočná. V takýchto prípadoch by záujem medzinárodnej spolupráce bol prevážený úlohou Dohovoru ako 'ústavného nástroja európskeho verejného poriadku' v oblasti ľudských práv (pozri *Loizidou proti Turecku* (predbežné námietky), rozsudok z 23. marca 1995, séria A č. 310, s. 27-28, bod 75).²⁰³

Súd potom aplikoval tieto všeobecné tézy na Európske spoločenstvo. Analyzoval vývoj v oblasti ochrany ľudských práv v rámci Spoločenstva i ústredné postavenie Dohovoru v rámci neho a dospel k záveru, že za takýchto okolností „o ochrane ľudských práv v práve Spoločenstva možno povedať, že je, a v rozhodujúcom čase bola, „rovnocenná“ (v zmysle bodu 155 vyššie) s ochrannou systémom Dohovoru. Z toho vyplýva domnienka, že Írsko sa pri vykonávaní právnych záväzkov vyplývajúcich z členstva v Európskom spoločenstve (pozri bod 156 vyššie) neodchýlilo od požiadaviek Dohovoru.“²⁰⁴ Táto domnienka podľa Súdu nebola vyvrátená a nemožno povedať, že ochrana práv sťažovateľa bola zjavne nedostatočná. Preto Súd jednomyselne rozhodol, že:

„1. *zamieta* predbežné námietky;

2. *vyslovuje sa*, že nedošlo k porušeniu článku 1 Protokolu č. 1.“²⁰⁵

Na rozdiel od svojich členských štátov samotná Európska únia nie je zmluvnou stranou Dohovoru a preto nepodlieha súdnej právomoci Európskeho súdu pre ľudské práva. Súdny dvor Európskych spoločenstiev sa vo svojom stanovisku č. 2/94 vyslovil, že podľa vtedajšieho stavu primárneho práva Európske spoločenstvo nemá ani právomoc pristúpiť k Dohovoru. Európska komisia pre ľudské práva preto už dávno zaujala postoj, že sťažnosti proti Európskemu spoločenstvu nie sú prípustné *ratione personae*²⁰⁶. Túto judikatúru neskôr potvrdila v ďalších veciach²⁰⁷.

²⁰³ Tamže, body 155 a 156.

²⁰⁴ Tamže, body 165.

²⁰⁵ Tamže, výroková časť rozsudku.

²⁰⁶ Veci *Confédération française démocratique du travail proti Európskym spoločenstvám*, sťažnosť č. 8030/77, rozhodnutie Komisie z 10. júla 1978.

²⁰⁷ Napr. veci *Dufay proti Európskym spoločenstvám*, sťažnosť č. 13539/88, rozhodnutie Komisie z 19. januára 1989.

Otvorenou ostala otázka, či možno podať sťažnosť proti členskému štátu ES, ktorý vykonáva právo Spoločenstva. Skoršia judikatúra začínajúca rozhodnutím vo veci *Melchers*²⁰⁸ naznačovala, že skôr nie. Posun bol však ten, že zatiaľ čo v predchádzajúcej judikatúre sťažnosti neboli prípustné *ratione personae* podľa tejto veci neboli prípustné už len *ratione materiae*. Tento rozsudok objasnil, že pokiaľ EÚ poskytuje rovnocennú ochranu ľudských práv, nemožno súdne preskúmať vnútroštátne akty, ktoré len vykonávajú akty inštitúcií EÚ, pri ktorých členský štát nemá žiadnu právomoc uváženia. Rozhodnutie *Melchers* preto možno vykladať ako pokus štrasburského súdu nezasahovať do vytvárania stabilného právneho poriadku EÚ vyhýbaním sa konfliktom medzi Štrasburgom a Luxemburgom.²⁰⁹

Rozhodnutie *Bosphorus* je problematickým kompromisom medzi oboma krajnými variantmi. Jeho dôsledkom je sťaženie prístupu fyzických osôb k Dohovoru, pokiaľ ich prípad súvisí s právom Únie. Porovnateľnosť ochrany je miernejšou požiadavkou než jej rovnocennosť, čo samé o sebe vzbudzuje obavu z dvojitých štandardov.²¹⁰

Optimálnym riešením vzájomného vzťahu medzi právnymi poriadkami Európskej únie a Dohovoru o ochrane základných práv by bolo pristúpenie EÚ k Dohovoru. Lisabonská zmluva

²⁰⁸ Vec *M & Co. proti Nemecku*, sťažnosť č. 13258/87, rozhodnutie Komisie z 9. februára 1990. Tento prípad sa týkal výkonu rozhodnutia Európskej komisie, ktorým sa nemeckým obchodným spoločnostiam ukladala pokuta za porušenie práva ES v oblasti hospodárskej súťaže. Tieto spoločnosti napadli rozhodnutie Európskej komisie na Súdnom dvore (Spojené veci 100 až 103/80, *SA Musique Diffusion française a iní/Komisia Európskych spoločenstiev*, Zb. 1983, s. 1825.). Keďže boli úspešné len sčasti, Nemecko vykonalo záväzný rozsudok Európskeho súdneho dvora. Nemecká komanditná spoločnosť, jedna zo spoločností, ktoré neboli celkom úspešné na Súdnom dvore, neskôr napadla jeho rozsudok podľa článku 6 ods. 2 a 3 písm. c) Dohovoru. Európska komisia pre ľudské práva odkazujúc na svoju judikatúru (veci *Confédération française démocratique du travail*, pozn. pod čiarou č. 206, *Dufay*, pozn. pod čiarou č. 207) najskôr pripomenula, že „v skutočnosti nie je príslušná *ratione personae* preskúmať konania alebo rozhodnutia orgánov Európskych spoločenstiev, keďže tieto nie sú zmluvnou stranou Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv“. Doplnila však, že ak štát uzavrie zmluvné záväzky a následne uzavrie inú medzinárodnú dohodu, ktorá znemožňuje plniť si záväzky podľa prvej zmluvy, bude zodpovedný za akékoľvek z toho vyplývajúce porušenie svojich záväzkov podľa skoršej zmluvy. Členské štáty teda takýmto spôsobom nemôžu uniknúť svojim záväzkom podľa Dohovoru jednoduchým prenesením právomocí na nadnárodnú organizáciu, ako je EÚ. Komisia potom poukázala na systém ochrany ľudských práv v rámci Európskych spoločenstiev, ktorý „nie len ochraňuje základné práva, ale i zabezpečuje kontrolu ich dodržiavania“. Nakoniec teda rozhodla, že „považovať členský štát za zodpovedný za preskúmanie v každom jednotlivom prípade pred vydaním exekučného príkazu pre rozsudok Európskeho súdneho dvora, či sa v predmetnom konaní rešpektoval článok 6 (čl. 6) Dohovoru, by bolo proti samotnej myšlienke prenosu právomocí na medzinárodnú organizáciu“. Následne sťažnosť zamietla ako neprípustnú *ratione materiae*.

²⁰⁹ *Kuhnert, K. Bosphorus – Double standards in European human rights protection?. Utrecht Law Review. 2006, vol. 2, no. 2, s. 180.*

na toto pamätá. V novom znení článku 6 ods. 2²¹¹ Zmluvy o EÚ neustanovuje len právny základ pre takéto pristúpenie, ale aj tiež ukladá pristúpenie ako povinný výsledok²¹². Na tento článok sa viaže protokol²¹³, ktorý má za cieľ usmerniť obsah dohody o pristúpení Únie k Dohovoru tak, aby táto odrážala jedinečné charakteristiky Únie.

²¹⁰ Grinc, J. Dualita ochrany základných práv na evropské úrovni a Lisabonská smlouva. In *Pluralizmus moci a práva: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v dňoch 25. - 27. marca 2009 v Tatranskej Štrbe*. Bratislava: Ústav štátu a práva SAV, 2009. s. 252.

²¹¹ Článok 6 ods. 2 Zmluvy o Európskej únii v znení Lisabonskej zmluvy znie:

„2. Únia pristúpi k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Týmto pristúpením nie sú dotknuté právomoci Únie vymedzené v zmluvách.“

²¹² Pristúpenie Európskej únie k Európskemu dohovoru o ľudských právach, dokument Rady EÚ ST 6582/10 zo 17. februára 2010.

²¹³ Protokol k článku 6 ods. 2 Zmluvy o Európskej únii o pristúpení Únie k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd znie:

„Vysoké zmluvné strany sa dohodli na týchto ustanoveniach, ktoré sú pripojené k Zmluve o Európskej únii a k Zmluve o fungovaní Európskej únie:

Článok 1

Dohoda o pristúpení Únie k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „európsky dohovor“), ktorá je ustanovená v článku 6 ods. 2 Zmluvy o Európskej únii, musí odrážať potrebu zachovať charakteristické znaky Únie a práva Únie, najmä so zreteľom na:

- a) osobitné formy možnej účasti Únie v kontrolných orgánoch európskeho dohovoru,
- b) mechanizmy potrebné na zabezpečenie toho, aby žaloby podané štátmi, ktoré nie sú členskými štátmi, a žaloby podané jednotlivcami boli správne adresované členským štátom a/alebo Únii v závislosti od povahy veci.

Článok 2

Dohoda uvedená v článku 1 musí zaručiť, že pristúpením Únie nebudú dotknuté právomoci Únie alebo právomoci jej inštitúcií. Musí zaručiť, že žiadnym z jej ustanovení nebude dotknuté osobitné postavenie členských štátov s ohľadom na európsky dohovor a najmä na jeho protokoly, na opatrenia prijaté členskými štátmi na odchýlenie sa od európskeho dohovoru v súlade s jeho článkom 15 a na výhrady členských štátov k európskemu dohovoru vyjadrené v súlade s jeho článkom 57.

Článok 3

Žiadnym ustanovením dohody uvedenej v článku 1 nesmie byť dotknutý článok 292 Zmluvy o fungovaní Európskej únie.“

5. GÖRGÜLÜ²¹⁴

„Zatiaľ čo za normálnych okolností EŠLP a ústavné súdy členských štátov Rady Európy bojujú bok po boku za ľudské práva a preto sa považujú za prirodzených spojencov, tentokrát ich rozhodnutia, ktoré sa zdajú byť nezlučiteľné, viedli k sporu, ktorý pritiahol toľko pozornosti ako filmová alebo divadelná premiéra.“²¹⁵

Sťažovateľ Kazim Görgülü, štátny príslušník Turecka, podal sťažnosť proti Nemecku pre údajné porušenie jeho práva na rešpektovanie rodinného života podľa čl. 8²¹⁶ a práva na spravodlivý proces podľa čl. 6 ods. 1²¹⁷ Dohovoru zo strany nemeckých orgánov, pretože mu bol odoprený prístup k jeho synovi a pretože mu tento nebol zverený do osobnej starostlivosti.

Sťažovateľ je otcom syna Christofera, ktorý sa narodil mimo manželstva jeho bývalej družky M. Sťažovateľ od mája 1999 vedel o tehotenstve bývalej družky a prejavil záujem starať sa o ich spoločné dieťa. V priebehu júla 1999 sťažovateľ s bývalou družkou stratil kontakt. Hneď po pôrode 25. augusta 1999 dala pani M. svojho syna na adopciu. Úrad pre mládež (*Jugendamt*) vo Wittenbergu okamžite informoval pána a pani B., ktorí boli registrovaní ako potenciálni adoptívni rodičia, o pôrode a možnej adopcii. Pán a pani B. si Christofera z nemocnice odviezli o štyri dni neskôr.

²¹⁴ *Vec Görgülü proti Nemecku*, sťažnosť č. 74969/01, rozsudok (tretia sekcia) z 26. februára 2004; rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 1481/04 zo 14. októbra 2004, *G./rozhodnutie Vyššieho krajského súdu v Naumburgu z 30. júna 2004*.

²¹⁵ *Hartwig, M.* Much Ado About Human Rights: The Federal Constitutional Court Confronts the European Court of Human Rights. *German Law Journal*. 2005, vol. 06, no. 05, s. 869.

²¹⁶ Článok 8 Dohovoru znie:

„1. Každý má právo na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného života, obdobia a korešpondencie.

2. Štátny orgán nemôže do výkonu tohto práva zasahovať okrem prípadov, keď je to v súlade so zákonom a nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, hospodárskeho blahobytu krajiny, predchádzania nepokojom a zločinom, ochrany zdravia alebo morálky alebo ochrany práv a slobôd iných.“

²¹⁷ Článok 6 ods. 1 Dohovoru znie:

„1. Každý má právo na to, aby jeho záležitosť bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom, ktorý rozhodne o jeho občianskych právach alebo záväzkoch alebo o oprávnenosti akéhokoľvek trestného obvinenia proti nemu. Rozsudok musí byť vyhlásený verejne, ale tlač a verejnosť môžu byť vylúčené buď po dobu celého, alebo časti procesu v záujme mravnosti, verejného poriadku alebo národnej bezpečnosti v demokratickej spoločnosti, alebo keď to vyžadujú záujmy maloletých alebo ochrana súkromného života účastníkov alebo, v rozsahu považovanom súdom za úplne nevyhnutný, pokiaľ by, vzhľadom na osobitné okolnosti, verejnosť konania mohla byť na ujmu záujmom spoločnosti.“

V októbri 1999 sa sťažovateľ dozvedel o pôrode i adopcii dieťaťa. Sťažovateľ získal informácie o svojom synovi a jeho rodný list až na opakovaný pokus 30. novembra 1999 potom, čo jeho bývalá družka potvrdila, že je otcom dieťaťa. Otcovstvo sťažovateľa bolo potvrdené aj krvnými testami v konaní o určenie otcovstva na Okresnom súde (*Amtsgericht*) vo Wittenbergu 2. mája 2000.

Okresný súd vo Wittenbergu sťažovateľovi zveril syna do osobnej starostlivosti a nariadil niekoľko predbežných opatrení o prístupe k nemu; všetky rozhodnutia okresného súdu však boli zmenené Vyším krajiným súdom (*Oberlandesgericht*) v Naumburgu. Podľa nemeckého práva v prípade, že matka dieťaťa narodeného mimo manželstva ho dá na adopciu, súd zverí dieťa do osobnej starostlivosti otcovi, ak je to v najlepšom záujme dieťaťa. Vyší krajiný súd uznal, že sťažovateľ je schopný postarať sa o syna po všetkých stránkach, avšak zverenie syna do jeho osobnej starostlivosti nie je v najlepšom záujme dieťaťa, keďže sa medzi ním a pestúnmi vyvinulo sociálne a emocionálne puto. Odlúčenie by mu spôsobilo ťažkú a nenapraviteľnú psychologickú traumu, najmä keď už raz odlúčený bol a to od matky ihneď po pôrode.

Spolkový ústavný súd (*Bundesverfassungsgericht*), na pojednávaní 31. júla 2001, sa odmietol zaoberať ústavnou sťažnosťou sťažovateľa. Sťažovateľ teda 18. septembra 2001 podal sťažnosť na Európsky súd pre ľudské práva. Naďalej sa však pokúšal na nemeckých súdoch získať svojho syna do osobnej starostlivosti a prístup k nemu.

Sťažovateľ vo svojej sťažnosti Európskemu súdu pre ľudské práva tvrdil, že rozhodnutie odvolacieho súdu v Naumburgu o nezverení dieťaťa do jeho osobnej starostlivosti a o odoprení prístupu k nemu je porušením článku 8 Dohovoru. Nemecká vláda naopak tvrdila, že k žiadnemu porušeniu nedošlo.

Súd poznamenal, že obe strany súhlasia, že uvedené rozhodnutie je zásahom do práva na rešpektovanie rodinného života zaručeného článkom 8 ods. 1.

„36. Akýkoľvek takýto zásah bude predstavovať porušenie tohto článku, pokiaľ nie je ‘v súlade so zákonom’, nesleduje legitímny cieľ podľa čl. 8 ods. 2 a zároveň nemôže byť považovaný za ‘nevyhnutný v demokratickej spoločnosti’.“²¹⁸

Keďže žiadna zo strán nespochybnila, že predmetné rozhodnutie má oporu v zákone a má za cieľ chrániť najlepší záujem dieťaťa, čo je legitímnym cieľom v zmysle čl. 8 ods. 2, Súd pristúpil k preskúmaniu, či nezverenie dieťaťa do osobnej starostlivosti a odoprenie prístupu k nemu sú „nevyhnutné v demokratickej spoločnosti“. Súd uznal, že v prípadoch ako je tento, posúdenie toho, čo je v najlepšom záujme dieťaťa, má rozhodujúci význam. Zároveň však zdôraznil, že nie je jeho úlohou nahrádzať funkciu vnútroštátnych orgánov, ale len preskúmať z pozície Dohovoru rozhodnutia prijaté týmito orgánmi pri výkone právomoci uváženia.

Pokiaľ ide o osobnú starostlivosť, Súd uznal, že príslušné orgány majú pri rozhodovaní o osobnej starostlivosti o dieťa široký priestor uváženia (*margin of appreciation*). Dodal však, že akékoľvek obmedzenia rodičovských práv prístupu k svojim deťom si vyžadujú o to prísnejšie preskúmanie. Podľa názoru Súdu článok 8 vyžaduje od vnútroštátnych orgánov, aby nastolili spravodlivú rovnováhu medzi záujmami dieťaťa a záujmami rodičov s tým, že je potrebné venovať osobitný zreteľ najlepšiemu záujmu dieťaťa, ktorý môže v závislosti od situácie prekonať záujmy rodičov.

Súd vo svojom rozsudku poukázal na rozporné rozhodnutia Okresného súdu vo Wittenbergu a odvolacieho súdu v Naumburgu, pokiaľ ide o najlepší záujem dieťaťa. Súd pripomenul svoju judikatúru, podľa ktorej článok 8 Dohovoru ukladá každému štátu povinnosť snažiť sa o spojenie rodiča s jeho dieťaťom a efektívne rešpektovanie rodinného života si vyžaduje, aby budúce vzťahy medzi rodičom a dieťaťom neboli určené len plynutím času.

„46. Súd uznáva, že náhle odlúčenie Christofera od pestúnskej rodiny by mohlo mať negatívny vplyv na jeho fyzický a psychický stav. Avšak so zreteľom na to, že sťažovateľ je Christoferev biologický rodič a nesporne sa chce o neho starať a jeho toho schopný, Súd nie je presvedčený, že Vyšší krajský súd v Naumburgu preskúmal všetky možné riešenia tohto problému. Nezdá sa najmä, že by súd skúmal, či by bolo schodné spojiť Christofera a sťažovateľa za okolností, ktoré by minimalizovali tlak vyvíjaný na Christofera. Namiesto toho sa vyšší krajský súd zjavne sústredil len na okamžité účinky, ktoré by mu spôsobilo odlúčenie od pestúnov, no nezvážil dlhodobé účinky, ktoré by Christoferovi spôsobilo trvalé odlúčenie od jeho

²¹⁸ Vec *Görgülü proti Nemecku*, sťažnosť č. 74969/01, rozsudok (tretia sekcia) z 26. februára 2004, bod 36

biologického otca. Najmä sa nezáväzilo riešenie navrhnuté okresným súdom, konkrétne zintenzívniť a uľahčiť kontakty medzi sťažovateľom a Christoferom, ktorý by v počiatkovej fáze i naďalej žil v pestúnskej rodine. Súd v tejto súvislosti pripomína, že možnosti opätovného zlúčenia sa postupne znižia a nakoniec zaniknú, ak sa biologickému otcovi a jeho dieťaťu neumožnia vzájomné stretnutia, alebo sa umožnia len tak zriedkavo, že žiadna prirodzená väzba nemôže vzniknúť (vec *K. a T. proti Fínsku*, č. 25702/94, bod 179).

47. V zmysle uvedeného Súd dospel k záveru, že došlo k porušeniu článku 8 Dohovoru.²¹⁹

Pokiaľ ide o práva prístupu, Súd sa vyslovil, že rozhodnutie odvolacieho súdu znemožnilo akúkoľvek formu zlúčenia rodiny, a pripomenul, že je v najlepšom záujme dieťaťa, aby sa zachovali rodinné väzby, keďže spretfhanie týchto väzieb znamená vytrhnutie dieťaťa z jeho koreňov, čo možno odôvodniť len vo veľmi výnimočných situáciách, ktoré v tomto prípade nenastali. Svojim konaním vyšší krajský súd nespĺnil pozitívnu povinnosť uloženú článkom 8, a to spojiť otca a syna. Preto aj v tomto ohľade Súd zistil porušenie článku 8 Dohovoru.

V ďalšej časti Súd nezistil porušenie článku 8 Dohovoru, pokiaľ ide o rozhodovací proces, keďže sa sťažovateľovi umožnilo riadne sa zúčastniť konania. Preto Súd nezistil ani porušenie článku 6 ods. 1 Dohovoru.

Na záver preto Súd rozhodol, že jednomyselne:

- „1. *vyslovuje sa*, že došlo k porušeniu článku 8 Dohovoru, pokiaľ ide o odmietnutie osobnej starostlivosti a práv prístupu;
2. *vyslovuje sa*, že nedošlo k porušeniu článku 8 Dohovoru, pokiaľ ide o rozhodovací proces;
3. *vyslovuje sa*, že nedošlo k porušeniu článku 6 ods. 1 Dohovoru;
4. *vyslovuje sa*, že
 - a) odporca zaplatí sťažovateľovi do troch mesiacov odo dňa, keď sa rozsudok stane konečným podľa článku 44 ods. 2 Dohovoru, 15 000 EUR (pätnásť tisíc eur), pokiaľ ide o nepeňažnú ujmu, a 1 500 EUR (tisíc päťsto eur), pokiaľ ide o náklady a výdavky, plus akékoľvek uplatniteľné poplatky;

rozsudku.

²¹⁹ Tamže, body 46 a 47 rozsudku.

b) odo dňa uplynutia uvedenej trojmesačnej lehoty až do urovnania sa k uvedeným sumám pripočíta jednoduchý úrok rovnajúci sa jednodňovej refinančnej sadzbe Európskej centrálnej banky počas obdobia neplatenia plus tri percentuálne body;

5. *zamieta* zvyšok nároku sťažovateľa na spravodlivé zadosťučinenie.²²⁰

Ešte pred tým, než Európsky súd pre ľudské práva rozhodol vo veci, Okresný súd (*Amtsgericht*) vo Wittenbergu potom, čo sťažovateľ odmietol súhlasiť s adopciou, rozhodol o nahradení jeho súhlasu v konaní o adopcii dieťaťa pestúnskymi rodičmi. Sťažovateľ sa snažil zabrániť adopcii podaním návrhu na prerušenie konania o adopcii až do konečného rozhodnutia v konaní o zverení dieťaťa do osobnej starostlivosti a prístupe k nemu. Krajský súd (*Landgericht*) v Dessau zamietol jeho návrh a sťažovateľ sa odvolal. Vyšší krajský súd (*Oberlandesgericht*) v Naumburgu v odvolacom konaní zrušil rozhodnutie krajského súdu. Hoci odmietol prerušiť konanie o adopcii, vyslovil sa, že „príslušné vnútroštátne súdy sú povinné zohľadniť prípadný rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva.“²²¹ Toto rozhodnutie vyššieho krajského súdu kontrastuje s jeho neskorším rozhodnutím v tej istej veci potom, čo už bol známy rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva.

Po vynesení rozsudku Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Görgülü* Okresný súd vo Wittenbergu 19. marca 2004 rozhodol o zverení dieťaťa do osobnej starostlivosti sťažovateľa na jeho návrh. Navyše bez návrhu vydal predbežné opatrenia o prístupe sťažovateľa k synovi. Vyšší krajský súd v Naumburgu v odvolacom konaní najprv 30. marca 2004 pozastavil výkon predbežných opatrení a napokon ich 30. júna 2004 zrušil. Vo svojom rozhodnutí uviedol, že okresný súd nemohol nariadiť predbežné opatrenia bez návrhu, pretože mu to zákon neumožňuje. Uviedol tiež, že nariadenie predbežných opatrení nemožno odôvodniť ani rozhodnutím Európskeho súdu pre ľudské práva. Veľmi ostrou rétorikou uviedol, že

„rozsudok zaväzuje Spolkovú republiku Nemecko len ako subjekt medzinárodného práva verejného, nie jej orgány, úrady alebo orgány zodpovedné za výkon spravodlivosti podľa článku 97 ods. 1 Základného zákona. Účinky rozsudku sa preto, s výhradou zmien vnútroštátneho práva, ako právna a skutková otázka obmedzujú

²²⁰ Vec *Görgülü proti Nemecku*, sťažnosť č. 74969/01, rozsudok (tretia sekcia) z 26. februára 2004, výroková časť rozsudku.

na vyslovenie sankcie za to, čo bolo podľa názoru ESĽP porušenie práva v minulosti. Rozsudok ESĽP ostáva rozsudkom, ktorý za žiadnych okolností nezaväzuje vnútroštátne súdy a nemá žiadny vplyv na právoplatnosť napadnutého rozhodnutia. Ak rozhodnutie ESĽP ustanovilo, že suverénny nemecký akt je v rozpore s Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv, ani tento Dohovor ani Základný zákon neustanovujú povinnosť priznať tomuto rozhodnutiu právomoc zvrátiť právoplatnosť nemeckého aktu.

V dôsledku statusu Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv ako obyčajného zákonného práva pod ústavnou úrovňou, ESĽP nie je funkčne vyššie postaveným súdom vo vzťahu k súdom zmluvných strán Dohovoru. Z tohto dôvodu vnútroštátne súdy nemôžu byť pri výklade Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv ani pri výklade vnútroštátnych základných práv viazané rozhodnutiami ESĽP.²²²

Spolkový ústavný súd argumenty Vyššieho krajinského súdu v Naumburgu neprijal, keď sa vyslovil, že „všetky štátne orgány Spolkovej republiky Nemecko sú ... viazané ... Dohovorom a protokolmi, ktoré nadobudli platnosť v Nemecku. Pri výklade základných práv a ústavných záruk musia brať zreteľ na záruky Dohovoru a judikatúry ESĽP.“²²³

V bode 36 rozsudku Spolkový ústavný súd poukázal i na vnímaný rozdiel medzi klasickým medzinárodným právom (za súčasť ktorého považuje i Dohovor o ochrane základných práv slobôd) a právom Spoločenstva:

„36. Základný zákon má za cieľ dosiahnuť úplný záväzok k medzinárodnému právu, cezhraničnej spolupráci a politickej integrácii v postupne sa vyvíjajúcom medzinárodnom spoločenstve demokratických štátov podľa zásad právneho štátu. Nesnaží sa však odovzdanie suverenity nenemeckým aktom, ktoré by bolo zbavené akýchkoľvek ústavných obmedzení a kontroly. Dokonca i ďalekosiahla nadnárodná integrácia Európy, v rámci ktorej sa akceptuje príkaz aplikovať normu, keď tento príkaz má pôvod v práve Spoločenstva a má priamy vnútroštátny účinok, je kvalifikovaná výhradou suverenity, hoci značne zúženej (pozri článok 23 ods. 1 Základného zákona). Právo medzinárodných dohôd sa uplatňuje na vnútroštátnej úrovni, len ak bolo inkorporované do vnútroštátneho právneho systému v náležitej forme a v súlade s hmotným ústavným právom.“²²⁴

V podobnom duchu sa vyjadril i v bode 45:

²²¹ Rozhodnutie Vyššieho krajinského súdu v Naumburgu z 24. júla 2003 (citované v rozhodnutí Spolkového ústavného súdu zo 14. októbra 2004, bod 8; http://www.bverfg.de/entscheidungen/rs20041014_2bvr148104en.html (preklad do angličtiny).

²²² Tamže, bod 67.

²²³ Tamže, body 17 a 18.

²²⁴ Tamže, bod 36.

„Právne účinky rozhodnutia ESĽP sú podľa zásad medzinárodného práva verejného mierené v prvom rade na štát ako taký. Dohovor v zásade zaujíma neutrálny postoj, pokiaľ ide o vnútroštátny právny systém, a na rozdiel od nadnárodnej organizácie nemá za cieľ priamo zasahovať do vnútroštátneho právneho systému.“²²⁵

Bod 36 je zároveň najkritizovanejšou časťou rozsudku. Poukazuje sa naň ako na zlý príklad pre iné ústavné sudy. Odkazovanie na vlastnú suverenitu a ústavu pri porušovaní medzinárodných záväzkov ohrozuje samotné základy celého systému medzinárodnoprávnej ochrany ľudských práv. Navyše najzarážajúcim faktom je skutočnosť, že predmetná vec sa dala vyriešiť s rovnakým výsledkom i bez takýchto fundamentálnych vyhlásení. Odkazom na procesné právo Ústavný súd mohol a musel dospieť k rovnakému výsledku.²²⁶

Vec *Görgülü* je úplne zrejším porušením ľudského práva sťažovateľa, na ktorom sa podieľali viaceré nemecké orgány. Významnosť tejto veci podčiarkuje tiež až agresívna reakcia Spolkového ústavného súdu, ktorý o veci rozhodoval najprv ako o ústavnej sťažnosti a potom i v reakcii na rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva. V celom spise nenájdeme jediné pochybenie na strane sťažovateľa. Avšak viaceré na strane nemeckých orgánov, ktoré nakoniec vlastne poukázali na vlastné zlyhania a prietahy ako na najdôležitejší argument, ktorý musí prevážiť nad základnými právami sťažovateľa.

Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu zo 14. októbra 2004 vyzeralo veľmi konfrontačne, ale samotný Spolkový ústavný súd korigoval svoju pozíciu v rozhodnutí z 28. decembra 2004, ktoré sa týkalo tej istej veci, keď sa odchyľil od vlastnej judikatúry týkajúcej sa predbežných opatrení. V tomto rozhodnutí, pomáhajúc Európskemu súdu pre ľudské práva presadiť jeho rozsudok vo veci *Görgülü*, sa Spolkový ústavný súd vyslovil, že napadnuté rozhodnutie odvolacieho súdu predstavuje významné porušenie nemeckého práva a dodal, že „rozhodnutie ESĽP v tejto veci malo rozhodujúci význam pre nariadenie predbežných opatrení.“²²⁷

²²⁵ Tamže, bod 45.

²²⁶ *Hartwig, M. Much Ado About Human Rights: The Federal Constitutional Court Confronts the European Court of Human Rights. German Law Journal. 2005, vol. 06, no. 05, s. 879.*

²²⁷ *Hartwig, M. Much Ado About Human Rights: The Federal Constitutional Court Confronts the European Court of Human Rights. German Law Journal. 2005, vol. 06, no. 05, s. 894.*

Niektorí autori však čítajú toto rozhodnutie ako reakciu Spolkového ústavného súdu na rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Von Hannover proti Nemecku*²²⁸, v ktorom štrasburský súd kritizoval rozhodnutie Spolkového ústavného súdu. Spolkový ústavný súd takto ukazuje odhodlanie i naďalej zostať konečným arbitrom vplyvu EDĽP na nemecké právo v konkrétnych prípadoch a „vo všeobecnejšej rovine kontrolovať účinky rozsudkov ESĽP v rámci nemeckého právneho poriadku“²²⁹.

Prikláňame sa k názoru, že „napätie medzi záväznosťou rozsudkov ESĽP a konečnosťou rozhodnutí vnútroštátnych súdov sa nevyrieši raz a navždy. V konečnom dôsledku možno riešenie hľadať len vtedy, ak sa Dohovor novelizuje – alebo vyloží – v tom zmysle, že členské štáty budú povinné vytvoriť vedľajšie konanie pre všetky veci, v ktorých Súd vysloví porušenie Dohovor rozhodnutím vnútroštátneho súdu.“²³⁰

²²⁸ Vec *Von Hannover proti Nemecku*, sťažnosť č. 59320/00, rozsudok (tretia sekcia) z 24. júna 2004.

²²⁹ *Abdelgawad, E. L., Weber, A.* The Reception Process in France and Germany. In Keller, H., Stone Sweet, A. (ed.) *A Europe of Rights: The Impact of the ECHR on National Legal Systems*. Oxford: Oxford University Press, 2008. s. 137.

²³⁰ *Hartwig, M.* Much Ado About Human Rights: The Federal Constitutional Court Confronts the European Court of Human Rights. *German Law Journal*. 2005, vol. 06, no. 05, s. 894.

6. ZÁVER

Je nesporné, že judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva mala veľký vplyv na mnohé štáty pri zmene svojich zákonov alebo preformulovaní administratívnych politík.²³¹

Ako sme videli v prvej časti tejto práce, vývoj práva EÚ mal veľký vplyv na vývoj právnych poriadkov členských štátov. Judikatúra Súdneho dvora vyvolala procesy, ktoré nakoniec viedli k zmene vnútroštátneho práva a praxe. Zásada prednosti vyžaduje od vnútroštátnych súdov prieskum legality zákonov vzhľadom na právo Európskej únie a priznanie prednosti normám európskeho práva pri každej kolízii s normami vnútroštátneho práva. Pre sudcov v mnohých členských štátoch akceptácia zásady prednosti znamenala prekonanie mnohých základných ústavných postupov, vrátane zákazu súdneho prieskumu zákona, prekonanie zásady *lex posteriori derogat legi priori*, narušenie systému oddelenia mocí, atď. Tieto isté štrukturálne otázky sa vynárajú opäť v súvislosti s Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Dalo by sa povedať, že „európska právna integrácia na základe rímskej zmluvy pomohla pripraviť vnútroštátne právne systémy práve pre veľké výzvy, ktoré mali prísť na základe EDLP“.²³²

Napriek tomu je zrejmé, že existujú významné rozdiely medzi oboma prúdmi európskej integrácie. Hoci oba súdne orgány nazvali svoje zakladajúce dokumenty ústavnými výrazmi,²³³ medzi právom Európskej únie a právom Dohovoru o ochrane ľudských práv a slobôd existujú rozdiely. Dohovor je nateraz pevne ukotvený v klasickom medzinárodnom práve. Dôkazom je najmä možnosť rôznych stupňov integrácie Dohovoru a jeho protokolov v právnych poriadkoch členských štátov prostredníctvom výhrad. Len výnimočne sa Európsky súd pre ľudské práva odklonil od tradičných výkladových metód používaných klasickými medzinárodnými súdnymi orgánmi.

²³¹ *Rehman, J.* International Human Rights Law: A Practical Approach. Harlow: Pearson Education Ltd, 2003, s. 168.

²³² *Keller, H., Stone Sweet, A.* Assessing the Impact of the ECHR on National Legal Systems. In Keller, H., Stone Sweet, A. (ed.) *A Europe of Rights: The Impact of the ECHR on National Legal Systems*. Oxford: Oxford University Press, 2008. s. 681.

²³³ *Helper, L. R., Slaughter A.-M.* Toward a Theory of Effective Supranational Adjudication. *The Yale Law Journal*. 1997, vol. 107, no. 2, s. 293.

Súdny dvor Európskej únie svojou judikatúrou o zásade prednosti sa snaží o jednotu celého právneho poriadku Európskej únie, zatiaľ čo nejednotnosť právneho poriadku Dohovoru je zakotvená v samotnom základe systému Dohovoru. Okrem pár členských štátov Rady Európy (Belgicko, Island, Nórsko, Poľsko, Slovinsko)²³⁴ drvivá väčšina nepristúpila ku všetkým protokolom Dohovoru, či vzniesla výhrady alebo vykladacie vyhlásenia k jednotlivým ustanoveniam dohovoru či protokolov. To má za následok veľkú fragmentáciu a nejednotnosť celého systému. Toto uznal aj samotný Európsky súd pre ľudské práva vo svojom rozsudku *Bosphorus*²³⁵.

Na relatívnu slabosť pozície Európskeho súdu pre ľudské práva poukazuje i skutočnosť, že nikdy vo svojich rozsudkoch nekritizoval a teda toleroval neexistenciu vnútroštátnych prostriedkov nápravy po vyhlásení porušenia ustanovení Dohovoru zo strany členského štátu²³⁶. Viacero členských štátov zaviedlo v rámci trestnoprávnej procesnej legislatívy ustanovenia, ktoré umožňujú súdom opätovne otvoriť prípad, pokiaľ bolo zistené porušenie práv chránených Dohovorom. Toto sa však netýka iných odvetví. Tam vo väčšine členských štátov platí princíp právnej istoty a zásada konečnosti rozhodnutej veci. Navyše Európsky súd pre ľudské práva v mnohých svojich rozsudkoch vyžaduje, aby členský štát zmenil ustanovenia legislatívy, ktoré sú v rozpore s Dohovorom. Preto by nebolo až také nemysliteľné, ak by vyžadoval zmenu legislatívy príslušných členských štátov, pokiaľ ide o dodržiavanie jeho rozsudkov.

Aktuálny stav autority Európskeho súdu pre ľudské práva pekne zhrnuli Kaboğlu s Koutnatzisom, keď na margo rozsudku *Loizidou* uviedli: „Zatiaľ čo dlhodobé neplnenie [rozsudku] zo strany Turecka reflektuje obmedzenia európskeho systému ochrany ľudských práv,

²³⁴ Sudre, F. *La Convention européenne des droits de l'homme*. Paris: Presses Universitaires de France, 2005, s. 23.

²³⁵ Vec *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi proti Írsku*, sťažnosť č. 45036/98, rozsudok z 30. júna 2005, bod 164. „Je potrebné ďalej poznamenať, že vnútroštátne sudy fungujú v právnych systémoch, do ktorých bol inkorporovaný Dohovor, hoci v rôznom rozsahu.“

²³⁶ Európsky súd pre ľudské práva nielenže takúto situáciu nekritizoval, ale vo svojich rozsudkoch dokonca uznal, že na toto mu Dohovor neposkytuje právomoc: „Súd konštatuje, že Dohovor mu neposkytuje právomoc nariadiť Francúzskemu štátu otvoriť nové konanie“; vec *Saidi proti Francúzsku*, sťažnosť č. 14647/89, rozsudok z 20. septembra 1993.

konečné podvolenie sa poukazuje na výrazný pokrok dokazujúci, že dlhodobé neplnenie zo strany členského štátu Rady Európy už viac nie je možné.²³⁷

²³⁷ Özden Kaboğlu, İ., Koutnatzis, S.-I. G. The Reception Process in Greece and Turkey. In Keller, H., Stone Sweet, A. (ed.) *A Europe of Rights: The Impact of the ECHR on National Legal Systems*. Oxford: Oxford University Press, 2008. s. 498.

D. TRETIA ČASŤ: JUDIKATÚRA SÚDOV ČLENSKÝCH ŠTÁTOV

1. ÚVOD

Len ťažko by sme dokázali zveličiť význam zásady prednosti pre riadne fungovanie Európskej únie v súčasnosti. Predsa len však jej praktické uplatnenie do veľkej miery závisí na dobrej vôli vnútroštátnych súdov²³⁸.

Už v roku 1964 vo svojom článku o rozhodnutí vo veci *Van Gend en Loos*²³⁹ profesori Riesenfeld a Buxbaum prorocky napísali, že toto rozhodnutie „je dôkazom toho, že Súdny dvor sa vydal budovať skutočne nadnárodné právo Spoločenstva. Či bude schopný udržať svoj kurz, bude vo veľkej miere závisieť na politických vetroch vejúcich z hlavných miest Európy.“²⁴⁰

Presne o tom je táto časť.

Je potrebné uviesť, že očami ústavných súdov členských štátov EÚ vec nie je tak jasná, ako sa javí Súdnemu dvoru. Niektoré si ponechávajú otvorené zadné dvierka pre prípad, keď by sa právo Európskej únie významnejšie odchyľilo od princípov demokratického právneho štátu a ochrany základných práv a slobôd.²⁴¹

Vytvorenie a opätovné potvrdzovanie doktrín o prednosti a priamom účinku komunitárneho práva pred právnymi poriadkami členských krajín tlačí národné súdy (najmä tie ústavné) do rozhodnutia o tom, do akej miery zhora presadzované doktríny ESD príjmu. Národné súdy sa tak môžu rozhodnúť s ESD spolupracovať, ignorovať ho, alebo si vyhradiť právo posledného slova na vlastnom území.²⁴² Inými slovami prístupy vnútroštátnych súdov možno rozdeliť do troch

²³⁸ Weiler, J. The Community system: the dual character of supranationalism. *Yearbook of European Law*. 1981, vol. 1, no. 1, s. 275.

²³⁹ Rozsudok Súdneho dvora vo veci 26/62, *Van Gend en Loos*, Zb. 1963, s. 1; tento rozsudok je analyzovaný na s. 9.

²⁴⁰ Riesenfeld, S., Buxbaum R. N. V. *Algemene Transport- En Expeditie Onderneming van Gend & Loos c. Administration Fiscale Neerlandaise: A Pioneering Decision of the Court of Justice of the European Communities*. *The American Journal of International Law*. 1964, vol. 58, no. 1, s. 159.

²⁴¹ Wintr, J. *Principy českého ústavního práva*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. s. 153.

²⁴² Malová, D., Láštic, E., Rybář, M. *Slovensko ako nový členský štát Európskej únie: Výzva z periferie?*. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, 2005. s. 139.

kategórií: „európska ústavná suverenita“, „bezpodmienečná vnútroštátna ústavná suverenita“ a „ústavná tolerancia“²⁴³.

Na tomto mieste je vhodné aspoň načrtnúť krajné pozície. Zástupcami prvého prístupu, t.j. „európskej ústavnej suverenity“, sú belgický Kasačný súd a španielsky Ústavný súd.

Jeden z najotvorenejších postojov voči európskemu právu zaujal belgický Kasačný súd (*Cour de Cassation*) vo veci *Fromagerie Franco-Suisse Le Ski*²⁴⁴. Tento rozsudok bol označený za „predel v judikatúre belgických súdov“²⁴⁵, pretože vyriešil dlhodobú debatu, ako riešiť konflikty medzinárodných zmlúv a vnútroštátneho práva. V tejto veci Kasačný súd jazykom veľmi pripomínajúcim rozsudok Súdneho dvora vo veci *Costa*²⁴⁶ rozhodol, že

„v prípade konfliktu medzi normou vnútroštátneho práva a normou medzinárodného práva, ktorá má priamy účinok vo vnútroštátnom právnom systéme, pravidlo ustanovené zmluvou má prednosť. Prednosť zmluvy vyplýva zo samotného charakteru medzinárodného zmluvného práva. Je tomu tak o to viac, keď sa jedná o konflikt, ako v tomto prípade, medzi normou vnútroštátneho práva a práva Spoločenstva. Dôvodom je to, že zmluvy, ktoré vytvorili právo Spoločenstva, vytvorili nový právny poriadok, v prospech ktorého členské štáty obmedzili výkon svojich zvrchovaných práv v oblastiach určených týmito zmluvami.“²⁴⁷

Kasačný súd teda uznal nielen prednosť Zmluvy o EHS, ale aj ustanovení sekundárnej legislatívy. Ostatné belgické súdy neskôr nasledovali jeho príklad²⁴⁸.

Druhým zástupcom prístupu „európskej ústavnej suverenity“ je španielsky Ústavný súd (*Tribunal Constitucional de España*). Po podpísaní Zmluvy o Ústave pre Európu rozhodoval o jej súlade so španielskou ústavou. Pokiaľ ide o prednosť európskeho práva, veľmi kreatívne našiel rozdiel

²⁴³ Chalmers, D., Hadjiemmanuil, Ch., Monti, G., Tomkins, A. European Union Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 198.

²⁴⁴ Rozsudok belgického Kasačného súdu z 21. mája 1971, *Etat Belge v. S.A. Fromagerie Franco-Suisse Le Ski*, [1972] 10 CMLR 330.

²⁴⁵ *Bribosia, H.* Report on Belgium. In Slaughter, A., Stone Sweet, A., Weiler, J. (ed.) *The European Court and national courts: doctrine and jurisprudence*. Oxford: Hart Publishing, 1998. s. 10.

²⁴⁶ Rozsudok Súdneho dvora vo veci 6/64, *Flaminio Costa/ENEL*, Zb. 1964, s. 585; tento rozsudok je analyzovaný na s. 21.

²⁴⁷ Rozsudok belgického Kasačného súdu z 21. mája 1971, *Etat Belge v. S.A. Fromagerie Franco-Suisse Le Ski*, [1972] 10 CMLR 330; citované podľa: Arnall, A. *The European Union and its Court of Justice*. 2. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 254.

²⁴⁸ *De Witte, B.* Direct Effect, Supremacy, and the Nature of the Legal Order. In Craig, P., De Búrca, G. (ed.) *The Evolution of EU Law*. Oxford: Oxford University Press, 1999. s. 196.

medzi prednosťou a nadradenosťou. Európske právo môže mať prednosť, hoci je mu Ústava nadradená:

„52 ... Ústava je nadradená alebo má vyššiu silu než akékoľvek iné právo, najmä medzinárodné zmluvy. ... Vyhlásenie o prednosti práva Únie v článku I-6 Zmluvy nie je v rozpore s nadradenosťou Ústavy.

53. Prednosť a nadradenosť sú kategóriami, ktoré operujú v rôznych oblastiach práva. Prednosť operuje pri aplikácii platných zákonov; nadradenosť v legislatívnom procese. Nadradenosť sa zakladá na hierarchickej nadradenosti práva, ktoré je preto zdrojom platnosti všetkých právnych predpisov nižšej právnej sily, s tým výsledkom, že tieto strácajú platnosť, pokiaľ sú s ním v rozpore. Prednosť na druhej strane sa nemusí nevyhnutne zakladať na hierarchii, ale skôr na odlíšení rôznych oblastí aplikácie rôznych právnych poriadkov... V zásade nadradenosť má za následok i prednosť ..., pokiaľ samotný najvyšší zákon neustanoví inak... Samotná ústava teda prostredníctvom čl. 93 akceptovala prednosť práva Únie v oblastiach, na ktoré sa vzťahuje toto právo...“²⁴⁹

Na celkom opačnej strane pomyselného spektra prístupov súdov členských štátov je prístup „bezpodmienečnej vnútroštátnej ústavnej suverenity“. Zástupcom tohto prístupu je poľský Ústavný súd (*Trybunał Konstytucyjny*). Tento v roku 2005 rozhodoval o poľskom členstve v Európskej únii na návrh skupiny poslancov o protiústavnosti pristúpenia a pri tej príležitosti sa vyjadril i k zásade prednosti:

„6. Je nedostatočne odôvodnené tvrdiť, že Spoločenstvá a Európska únia sú „nadmárodné organizácie“ – kategória, ktorú poľská ústava, ktorá odkazuje len na „medzinárodné organizácie“, neupravuje. Zmluva o pristúpení bola uzavretá medzi existujúcimi členskými štátmi Spoločenstiev a Európskej únie a pristupujúcimi štátmi, vrátane Poľska. ...

11. Vzhľadom na najvyššiu právnu silu (článok 8 ods. 1) Ústava má na území Poľskej republiky prednosť, pokiaľ ide o záväznosť, i prednosť, pokiaľ ide o uplatniteľnosť.“²⁵⁰

V ďalších bodoch poľský Ústavný súd pokračoval, že pristúpenie vytvorilo novú situáciu, keď popri sebe spoločne existujú viaceré autonómne právne poriadky. Hoci vzájomnú kolíziu týchto

²⁴⁹ Rozhodnutie španielskeho Ústavného súdu z 13. decembra 2004, *Re the EU Constitutional Treaty and the Spanish Constitution*, [2005] 1 CMLR 981, body 52 a 53; citované podľa: *Chalmers, D., Hadjiemmanuil, Ch., Monti, G., Tomkins, A.* European Union Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 198.

²⁵⁰ Rozsudok poľského Ústavného súdu č. K 18/04 z 11. mája 2005, *Členstvo Poľska v Európskej únii (Zmluva o pristúpení)*, body 6 a 11; citované podľa: http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/K_18_04_GB.pdf.

právných poriadkov nemožno vylúčiť, táto „sa v žiadnom prípade nesmie riešiť priznaním prednosti norme Spoločenstva pred ústavnou normou“²⁵¹.

Našťastie pre riadne fungovanie Európskej únie takýto radikálny postoj „bezpodmienečnej vnútroštátnej ústavnej suverenity“ v súčasnosti zaujíma práve iba poľský Ústavný súd²⁵². Hovoriť o európskom práve iba ako o inej forme medzinárodného práva nie je len odmietnutím názorov Súdneho dvora, ale i chápania európskeho práva širšou komunitou sudcov²⁵³.

Prevažná väčšina najvyšších súdov členských štátov je zástancom prístupu „ústavnej tolerancie“ voči európskemu právu. Pri výbere rozsudkov jednotlivých súdov a štátov sme brali ohľad na obmedzený priestor tejto práce, význam právnej argumentácie z hľadiska témy tejto práce vyjadrený v rozhodnutiach a vplyv súdnych orgánov i mimo svojho štátu. Vybrali sme zástupcu starých členských štátov i zástupcov nových členských štátov. Jedným z najvplyvnejších ústavných súdov v Európe, ktorého judikatúra je podrobne sledovaná i ostatnými súdmi, je nemecký Spolkový ústavný súd (*Bundesverfassungsgericht*). Pokiaľ ide o judikatúru v oblasti prednosti európskeho práva, tak táto patrí k najprepracovanejším a preto voľba logicky padla na tento súd. Ako zástupcov nových členských štátov sme pre blízkosť vybrali český Ústavný súd a jeho slovenského kolegu. Napriek tomu, že český a slovenský právny systém sú si veľmi podobné a k Európskej únii sme pristupovali naraz, je zaujímavé sledovať, aký rozdielny prístup k rovnakej problematike zvolili tieto dva orgány ochrany ústavnosti.

Judikatúra francúzskych súdov v tejto práci nie je zahrnutá, pretože Francúzsko má jedinečný súdny systém, ktorého štruktúra do veľkej miery pôsobila na utváranie doktrín týkajúcich sa prednosti európskeho práva²⁵⁴. Navyše francúzska Ústavná rada, tým že vykonáva iba predbežnú kontrolu ústavnosti, sa priklonila k silnej europeizácii francúzskej ústavy²⁵⁵, t.j. každá väčšia zmena primárneho európskeho práva sa musí odzrkadliť v novelizácii francúzskej ústavy. Takýto

²⁵¹ Rozsudok poľského Ústavného súdu č. K 18/04 z 11. mája 2005, *Členstvo Poľska v Európskej únii (Zmluva o prístupí)*, bod 13.

²⁵² *Chalmers, D., Hadjiemmanuil, Ch., Monti, G., Tomkins, A.* European Union Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 201.

²⁵³ *Weiler, J., Haltern, U.* The Autonomy of the Community Legal Order: Through the Looking Glass. *Harvard International Law Journal*. 1996, vol. 37, no. 2, s. 420.

²⁵⁴ Pozri napr. *Alter, K.* Establishing the Supremacy of European Law. Oxford: Oxford University Press, 2001. s. 127 a nasl.

prístup súdy v našom „právnom okruhu“ neprevzali a preto sa táto práca sústreďuje na judikatúru pre nás relevantnejších súdov.

²⁵⁵ Kühn, Z. Lisabonská smlouva mří do Brna. *Jiné právo* [online]. 2008 [cit. 2009-08-03].

2. NEMECKO

Podľa viacerých autorov to bol práve nemecký Spolkový ústavný súd, ktorý svojimi rozhodnutiami najvýraznejšie ovplyvnil judikatúru Súdneho dvora, pokiaľ ide o spolužitie európskeho a vnútroštátneho práva.²⁵⁶

a) Daň zo sladovníckeho jačmeňa²⁵⁷

Útok na samotnú podstatu Spoločenstva zo strany justičných kruhov v Nemecku prišiel už v roku 1963. Rozhodnutie Finančného súdu pre Porýnie-Falcko²⁵⁸ spôsobilo „senzáciu“²⁵⁹ tým, že sa v ňom napadla ústavnosť ratifikácie Zmluvy o Európskom hospodárskom spoločenstve. Tento súd bol požiadaný o preskúmanie platnosti nariadenia EHS. Namiesto toho, aby Súdnemu dvoru zaslal príslušnú prejudiciálnu otázku, spochybnil právny základ prenosu normotvornej právomoci na Európske spoločenstvá ustanovený v čl. 24 Základného zákona a zaujal kontroverzné stanovisko, že nariadenie je neplatné, pretože kvázilegislatívna právomoc Rady EHS, ako čisto exekutívneho orgánu, vydávať priamo uplatniteľné nariadenia bez ingerencie nemeckých orgánov je v rozpore z čl. 80 Základného zákona²⁶⁰. Išiel až tak ďalekom, že prirovnal akademikov, ktorí sa nekriticky vyslovovali za právnu integráciu, k akademikom éry nacistického režimu.

„Najdôležitejším cieľom Ústavy je vyhnúť sa opakovaniu vývoja, ktorý vo Weimarskej republike viedol k zrušeniu oddelenia mocí a zrušeniu právneho štátu. ... Podrytiu a zničeniu právneho štátu po druhý raz sa možno vyhnúť len vtedy, ak súdy budú brániť každému pokusu vykladať nedostatočne ohraničené

²⁵⁶ Alter, K. Establishing the Supremacy of European Law. Oxford: Oxford University Press, 2001. s. 123; Hartley, T., C. The Foundations of European Community Law. 6. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2007. s. 241; Craig, P., De Búrca. G. EU Law: Text, Cases and Materials. 3. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2003. s. 289.

²⁵⁷ Rozhodnutie Finančného súdu pre Porýnie-Falcko č. 77/63 zo 14. novembra 1963, *Daň zo sladovníckeho jačmeňa*, [1964] 10 CMLR 130; rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 77/63 z 5. júla 1967, [1967] 27 CMLR 302.

²⁵⁸ Rozhodnutie Finančného súdu pre Porýnie-Falcko č. 77/63 zo 14. novembra 1963, *Daň zo sladovníckeho jačmeňa*, [1964] 10 CMLR 130.

²⁵⁹ Hunnings, N., M. Droit Communautaire et Droit National. Community Law and National Law. *The International and Comparative Law Quarterly*. 1966, vol. 15, no. 2, s. 606.

²⁶⁰ Mann, C., J. The function of judicial decision in European economic integration. The Hague: Martinus Nijhoff, 1972. s. 419.

ustanovenie Ústavy s cieľom oslabiť článok 79 ods. 3 Ústavy, ktorý ustanovuje zásadu oddelenia mocí, a zredukovať právny štát na zdanie (*sham*).“²⁶¹

Finančný súd potom prerušil konanie a postúpil vec Spolkovému ústavnému súdu. Ohľadne rozhodnutia sa v Nemecku rozvírila búrlivá diskusia o úlohe a postavení Nemecka v rámci Spoločenstva, v ktorej sa napr. aj Spolkový snem cítil povinný vyjadriť sa a prijal uznesenie o ústavnosti ratifikácie Zmluvy o EHS²⁶². Spolkový ústavný súd sa dlho k veci nevyjadroval a preto rôzne nemecké súdy začali k otázke zaujímať protichodné stanoviská²⁶³. V tomto čase napr. Správny súd vo Frankfurte odmietol uplatniť nariadenie EHS a vyhlásil ho za neplatné²⁶⁴. Tiež už boli známe niektoré rozhodnutia zo série vyrovnávacej dane z obratu, ktoré sú analyzované neskôr.

Ešte pred rozhodnutím ústavného súdu sa k tejto otázke vyjadril Spolkový finančný súd. Spor sa týkal toho, či vyrovnávacie clo uvalené Komisiou na hydinu dovážanú z Poľska porušuje daňové právomoci členských štátov. Vychádzajúc z odpovede Súdneho dvora²⁶⁵ odmietol argumenty nižšieho súdu s tým, že prenos suverénnych právomocí na Spoločenstvo „nemožno merať prísnyimi normami, ktoré sa uplatňujú na výkon týchto suverénnych právomocí ústavnými orgánmi v samotnom štáte.“²⁶⁶

Skoro štyri roky po predložení veci Ústavnému súdu, jeho druhý senát najtesnejším pomerom 4:3 vydal dlho očakávané rozhodnutie²⁶⁷, ktoré však neprinieslo rozhodnutie o právnych otázkach. Vec zamietol z procesných dôvodov. V rozhodnutí Spolkový ústavný súd však uviedol, že kvázilegislatívna právomoc Rady EHS podľa článku 189 Zmluvy o EHS by mohla predstavovať

²⁶¹ Alter, K. J. The Making of a Supranational Rule of Law: The Battle for Supremacy. In Tiersky, R. (ed.) *Europe Today: National Politics, European Integration and European Security*. 2. vydanie. Lanham: Rowman and Littlefield, 2004. s. 190.

²⁶² Alter, K. Establishing the Supremacy of European Law. Oxford: Oxford University Press, 2001. s. 76.

²⁶³ Torrelli, M. La Cour Constitutionnelle fédéral allemande et le droit communautaire. *Revue du Marché Commun*. 1968, no. 112, s. 719.

²⁶⁴ Alter, K. Establishing the Supremacy of European Law. Oxford: Oxford University Press, 2001. s. 76.

²⁶⁵ Vec 17/67, *Neumann/Hauptzollamt Hof/Saale*, Zb. 1967, s. 571.

²⁶⁶ Mann, C., J. The function of judicial decision in European economic integration. The Hague: Martinus Nijhoff, 1972. s. 421.

²⁶⁷ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 77/63 z 5. júla 1967, *Daň zo sladovníckeho jačmeňa*, [1967] 27 CMLR 302.

protiústavný prenos právomoci, ale aj keby to bola pravda, nemalo by to za následok neplatnosť celej zmluvy.

Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu vo veci dane zo sladovníckeho jačmeňa ponechalo teda otvorenú otázku protiústavnosti akéhokoľvek nariadenia EHS a postupne sa preto začali množiť ústavné sťažnosti súkromných osôb na porušovanie ich základných práv podľa Základného zákona. Spolkový ústavný súd sa k téme nariadení EHS vrátil už o tri mesiace. V predmetnej veci²⁶⁸ šlo o tvrdené porušenia základných práv určitých obchodných spoločností (rovnosť pred zákonom, slobodná voľba povolania, bezpečnosť majetku atď.) nariadením EHS. Spolkový ústavný súd opätovne zamietol sťažnosť z procesných dôvodov, ale využil príležitosť na vyjadrenie sa k ústavnosti článku 189 Zmluvy o EHS. Z tónu rozhodnutia sa zdalo, že Spolkový ústavný súd akoby uznal argumenty Súdneho dvora o osobitnom charaktere Spoločenstva.

„Inštitúcie EHS vykonávajú suverénne právomoci, ktorých sa členské štáty vzdali v prospech Spoločenstva, ktoré založili. Samotné Spoločenstvo nie je ani štát ani federácia. Je to jedinečný druh Spoločenstva v procese postupnej integrácie: ‘medzištátna inštitúcia’ v zmysle čl. 24 ods. 1 Základného zákona, na ktorú Spolková republika Nemecko, tak ako ostatné členské štáty, preniesla niektoré ‘suverénne’ právomoci. Takto bol vytvorený nový orgán verejnej moci, ktorý je autonómny a nezávislý na štátnej moci jednotlivých členských štátov. Jeho akty preto nemusia byť schvaľované členskými štátmi, ani nimi nemôžu byť zrušené. Zmluva o EHS je akoby ústava tohto Spoločenstva. Právne predpisy vydané inštitúciami Spoločenstva v rámci právomocí na základe Zmluvy, t.j. ‘sekundárne právo Spoločenstva’, tvoria samostatný právny poriadok, ktorého normy nepatria do medzinárodného práva, ani do vnútroštátneho práva členských štátov. Právo Spoločenstva a vnútroštátne právo členských štátov predstavujú dva samostatné právne poriadky, navzájom nezávislé; právo odvodené zo Zmluvy o EHS pochádza z nezávislého zdroja práva.“²⁶⁹

Pri čítaní tejto časti rozhodnutia Spolkového ústavného súdu sa zdá, akoby tento skopíroval časti rozsudku *Costa*²⁷⁰. Akoby uznal argumenty Súdneho dvora o jedinečnosti práva Spoločenstva a z toho vyplývajúce dôsledky. Pri podrobnejšom skúmaní však zistíme, že uznal síce samostatnosť právneho poriadku Spoločenstva, ale nevyhlásil, že zároveň uznáva prednosť práva

²⁶⁸ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 216/67 z 18. októbra 1967, *Dodatočné clá na hydinu, ovocie a zeleninu*.

²⁶⁹ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 216/67 z 18. októbra 1967, *Dodatočné clá na hydinu, ovocie a zeleninu*. Citované podľa: *Mann, C., J.* The function of judicial decision in European economic integration. The Hague: Martinus Nijhoff, 1972. s. 423.

²⁷⁰ Rozsudok Súdneho dvora vo veci 6/64, *Flaminio Costa/ENEL*, Zb. 1964, s. 585; tento rozsudok je analyzovaný na s. 21.

Spoločenstva, tak ako to vyplýva z judikatúry Súdneho dvora. Aj tak v tomto prípade šiel Spolkový ústavný súd ďalej ako hociktorý iný súd členského štátu, pokiaľ ide o potvrdenie relevantnej judikatúry Súdneho dvora. Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu však neukončilo diskusiu v tom zmysle, že argumenty Finančného súdu pre Porýnie-Falcko boli použité aj v iných prípadoch týkajúcich sa prednosti práva Spoločenstva, dokonca samotným Spolkovým ústavným súdom.

b) *Vyrovňavacia daň z obratu*²⁷¹

Spoločnosť *Alfons Lütticke*²⁷² dovážala z Luxemburska plnotučné sušené mlieko, na ktoré bola uvalená vyrovnávací daň z obratu. Vyrovnávacie dane z obratu boli dane na dovážané výrobky, ktoré mali za cieľ vyrovnat' úroveň zdaňovania vo vyvážajúcom a dovážajúcom štáte. Keďže však nemecké plnotučné sušené mlieko bolo od vnútroštátnej dane z obratu oslobodené, spoločnosť tvrdila, že daň je podľa článku 95 Zmluvy o EHS zakázaná a ide o skrytú colnú platbu. Finančný súd pre Sársko vyjadril názor, že výsledok sporu závisí na jednej strane od toho, či vyrovnávací daň z obratu predstavuje vnútroštátnu daň alebo poplatok s rovnocenným účinkom, ako colné platby, a na druhej strane od toho, či ustanovenia článku 95 Zmluvy majú priamy účinok. Preto konanie prerušil a predložil Súdnemu dvoru prejudiciálne otázky s tým, že hlavná otázka znela, či má prvý odsek článku 95 Zmluvy o EHS priamy účinok.

Súdny dvor vo svojom rozsudku rozhodol, že prvý odsek článku 95 Zmluvy o EHS má priamy účinok. Z rozsudku taktiež vyplynulo, že nemecká daň bola protiprávna. Tento rozsudok mal za následok, že akákoľvek nemecká vyrovnávací daň z obratu mohla byť potenciálne v rozpore s európskym právom. „Právnicki nemeckého združenia vývozcov (*deutschen Verbände der Außenwirtschaft*) iniciovali identické prípady posielajúc listy s ponukou možnosti vrátenia dane

²⁷¹ Rozsudky Súdneho dvora zo 16. júna 1966, vec 57/65, *Alfons Lütticke GmbH/Hauptzollamt Saarlouis*, Zb. 1966, s. 205; z 3. apríla 1968, vec 28/67, *Molkerei-Zentrale Westfalen/Lippe GmbH/Hauptzollamt Paderborn*, Zb. 1968, s. 211. Rozhodnutia Spolkového finančného súdu z 11. júla 1968, *Firma Molkerei-Zentrale Westfalen/Lippe GmbH/Hauptzollamt Paderborn*, [1968] 8 CMLR 300; z 29. októbra 1968 *Firma Alfons Lütticke GmbH, Köln-Deutz*. Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 225/69 z 9. júna 1971, *Firma Alfons Lütticke GmbH, Köln-Deutz*.

²⁷² Rozsudok Súdneho dvora vo veci 57/65, *Alfons Lütticke GmbH/Hauptzollamt Saarlouis*, Zb. 1966, s. 205.

svojim klientom a uverejňovali formuláre so sťažnosťou v odborných časopisoch. Toto viedlo k záplave žalôb na potenciálne 'nelegálne' dane.²⁷³

Nemecká vláda sa snažila problém zamiesť pod koberec. Ministerstvo financií vydalo vyhlášku s týmto znením: „Považujeme rozhodnutie Európskeho súdneho dvora za neplatné. Je v rozpore s dobre odôvodnenými argumentmi Spolkovej vlády a so stanoviskami dotknutých členských štátov ES.“²⁷⁴ Vo vyhláške sa nachádzal aj pokyn colným orgánom ignorovať rozsudok Súdneho dvora a zamietnuť všetky právne nároky na ňom založené. Nižšie finančné súdy to však považovali za neakceptovateľný útok na súdnu moc a odmietli uposlúchnuť vyhlášku. Ďalej prejednávali prípady v tejto oblasti a v stále väčšej miere zasielali Súdnemu dvoru prejudiciálne otázky.²⁷⁵

Nemeckej vláde bolo jasné, že vyhláškou tento závažný problém²⁷⁶ nevyrieši a preto zmenila taktiku. Snažila sa poskytnúť Súdnemu dvoru príležitosť zmeniť svoju judikatúru. Vo veci *Molkerei-Zentrale*²⁷⁷ práve prebiehajúcej na Spolkovom finančnom súde požiadala tento súd, aby zaslal Súdnemu dvoru prejudiciálnu otázku, či „Súdny dvor trvá na svojom rozhodnutí zo 16. júna 1966 vo veci 57/65 [*Lütticke*], podľa ustanovení ktorého článok 95 prvý odsek vytvára priame účinky a priznáva individuálne práva, ktoré vnútroštátne súdy musia chrániť.“²⁷⁸

Súdny dvor doslovne citujúc pasáže z rozsudku *Van Gend en Loos* potvrdil rozhodnutie vo veci *Lütticke*. Spolkový finančný súd však ponúkol Súdnemu dvoru ešte jedno východisko a to

²⁷³ Alter, K. Establishing the Supremacy of European Law. Oxford: Oxford University Press, 2001. s. 81.

²⁷⁴ Alter, K. J. Who are the "Masters of the Treaty"? European Governments and the European Court of Justice. *International Organization*. 1998, vol. 52, no. 1, s. 134.

²⁷⁵ Rozsudky Súdneho dvora vo veci 34/67, *Lück/Hauptzollamt Köln*, Zb. 1968, s. 359; vo veci 13/67, *Becher/Hauptzollamt München*, Zb. 1968, s. 275; vo veci 31/67 *Stier/Hauptzollamt Hamburg*, Zb. 1968, s. 235; vo veci 20/67, *Tivoli/Hauptzollamt Würzburg*, Zb. 1968, s. 199; vo veci 25/67, *Milch-, Fett-, und Eierkontor GmbH/Hauptzollamt Saarbrücken*, Zb. 1968, s. 207; vo veci 27/67, *Fink-Frucht GmbH/Hauptzollamt München*, Zb. 1968, s. 223.

²⁷⁶ Spolkový finančný súd vo svojej prejudiciálnej otázke vo veci *Molkerei-Zentrale* uviedol, že doposiaľ bolo nemeckým orgánom podaných 200 000 sťažností a na už aj tak preťažených nemeckých finančných súdoch prebieha 15 000 konaní.

²⁷⁷ Rozhodnutie Spolkového finančného súdu z 11. júla 1968, *Firma Molkerei-Zentrale Westfalen/Lippe GmbH/Hauptzollamt Paderborn*, [1968] 8 CMLR 300.

²⁷⁸ Rozsudok Súdneho dvora vo veci 28/67, *Molkerei-Zentrale Westfalen/Lippe GmbH/Hauptzollamt Paderborn*, Zb. 1968, s. 211.

posunúť dôraz z článku 95²⁷⁹ na článok 97²⁸⁰ Zmluvy. Vo veci *Lütticke* sa nemecké vyrovnávacie dane z obratu posúdili ako skrytá colná bariéra v rozpore s článkom 95 Zmluvy. Vo veci *Molkerei-Zentrale* Spolkový finančný súd žiadal Súdny dvor posúdiť takúto daň ako priemerné daňové sadzby podľa článku 97 Zmluvy. Súdny dvor uviedol, že „so zreteľom na výklad vyplývajúci z rozsudku vo veci 57/65 [*Lütticke*] Spolkový finančný súd namieta, že mal za následok veľký počet návrhov podaných na vnútroštátne finančné súdy“²⁸¹ a že „[t]ento argument nemá sám o sebe taký charakter, aby spochybnil správnosť tohto výkladu“²⁸², no napokon privolil a pomohol nemeckým orgánom v ťažkej situácii, pretože „veľký podiel uvedených návrhov sa zdá byť založený na nesprávnom názore [...], že účinok, ktorý sa priznáva článku 95, sa automaticky rozširuje na článok 97“²⁸³.

Súdny dvor výslovne rozhodol, že „[h]lavne vtedy, keď sú vnútorné dane nezlučiteľné s prvým odsekom článku 95 len nad určitú čiastku je vecou vnútroštátneho súdu, aby rozhodol, podľa pravidiel svojho vnútroštátneho práva, či táto nezákonnosť ovplyvní daň ako celok alebo iba o toľko, o koľko presahujú túto čiastku.“²⁸⁴ Vylúčil priamy účinok článku 97 a ponechal členským štátom právomoc zatriedovať výrobky: „stanovenie skupín výrobkov a zavedenie priemerných sadzieb zostáva, ak chýba akékoľvek ustanovenie Spoločenstva o spôsobe ich výpočtu, v rozhodovacej právomoci členského štátu uplatňovanej pod dohľadom Komisie a zamedzuje

²⁷⁹ Článok 95 Zmluvy (teraz článok 90) v tom čase znel: „Žiaden členský štát nezdaní výrobky z iných členských štátov nijakou priamou alebo nepriamou vnútroštátnou daňou prevyšujúcou daň ukladajúcu priamo či nepriamo na podobné domáce výrobky.

Ďalej, žiaden členský štát nezdaní výrobky iných členských štátov nijakou vnútroštátnou daňou, ktorá nepriamo ochraňuje iné výrobky.

Členské štáty najneskôr do začatia druhej etapy zrušia alebo upravia všetky ustanovenia platné v čase, keď táto zmluva nadobudne platnosť, ktoré sú v rozpore s predchádzajúcimi pravidlami.“

²⁸⁰ Článok 97 Zmluvy, medzičasom zrušený, znel: „Členské štáty, ktoré vyberajú daň z obratu vypočítanú podľa kumulatívneho systému v niekoľkých etapách, môžu pri vnútroštátnych daniach ukladávaných na dovážané výrobky alebo v prípade vrátení poskytovaných na dovážané výrobky stanoviť priemerné sadzby pre určité výrobky alebo skupiny výrobkov za predpokladu, že sa neporušia zásady stanovené v článkoch 95 a 96.

Ak priemerné sadzby stanovené členským štátom nie sú v súlade s predchádzajúcimi zásadami, Komisia vydá potrebné smernice alebo rozhodnutia určené tomuto štátu.“

²⁸¹ Rozsudok Súdneho dvora vo veci 28/67, *Molkerei-Zentrale Westfalen/Lippe GmbH/Hauptzollamt Paderborn*, Zb. 1968, s. 211.

²⁸² Tamže.

²⁸³ Tamže.

²⁸⁴ Tamže.

priamu uplatniteľnosť článku 97²⁸⁵. Toto bolo veľmi dôležité, pretože tým umožnil nemeckým súdom zúžiť účinky rozsudku vo veci *Lütticke* na minimum.

Spolkový finančný súd využil príležitosť poskytnutú v rozsudku *Molkerei-Zentrale* a napokon zrušil rozhodnutie Finančného súdu pre Sársko v pôvodnej veci *Lütticke*²⁸⁶. Vyložil prípad tak úzko, že bol nezovšeobecniteľný na iné prípady. Zaviedol širokú definíciu priemernej daňovej sadzby, čím len úzka skupina dovozcov získala nárok na vrátenie dane v obmedzenom rozsahu. Vo svojom konečnom rozhodnutí *Molkerei-Zentrale*²⁸⁷ potom rozhodol, že navrhovatelia v iných podobných prípadoch nemajú aktívnu legitímáciu.

Navrhovateľ podal proti rozhodnutiu Spolkového finančného súdu vo veci *Lütticke*²⁸⁸ ústavnú sťažnosť. Tvrdil, že Spolkový finančný súd nezaslaním novej prejudiciálnej otázky Súdnemu dvoru pred zrušením rozhodnutia Finančného súdu pre Sársko porušil jeho ústavné právo na zákonného sudcu. Spolkový ústavný súd vo svojom rozhodnutí *Lütticke*²⁸⁹ potvrdil rozhodnutie Spolkového finančného súdu, i keď kritizoval argumenty Spolkového finančného súdu vo veci *Molkerei-Zentrale*²⁹⁰.

„Článok 24 ods. 1 Základného zákona znamená, že ... nielen prenos suverenity na medzištátne orgány je platný, ale aj že rozhodnutia ESD ... musia byť uznané. Záver z tejto právnej situácie musí byť taký, že ... nemecké súdy musia uplatňovať takéto právne pravidlá, vrátane právnych noriem, ktoré pochádzajú z autonómneho suverénneho zdroja, ale prostredníctvom ESD sa stávajú priamo účinnými vo vnútroštátnej sfére ... pretože len takýmto spôsobom sa môžu občania na spoločnom trhu domáhať svojich práv.“²⁹¹

Spolkový ústavný súd sa tak v roku 1971 stal prvým európskym najvyšším súdom, ktorý zmenil vnútroštátnu právnu doktrínu a priznal európskemu právu prednosť pred vnútroštátnym právom.

²⁸⁵ Tamže.

²⁸⁶ Rozhodnutie Spolkového finančného súdu č. 106/67 z 29. októbra 1968, *Firma Alfons Lütticke GmbH, Köln-Deutz*.

²⁸⁷ Rozhodnutie Spolkového finančného súdu z 11. júla 1968, *Firma Molkerei-Zentrale Westfalen/Lippe GmbH/Hauptzollamt Paderborn*, [1968] 8 CMLR 300.

²⁸⁸ Rozhodnutie Spolkového finančného súdu č. 106/67 z 29. októbra 1968, *Firma Alfons Lütticke GmbH, Köln-Deutz*.

²⁸⁹ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 225/69 z 9. júna 1971, *Firma Alfons Lütticke GmbH, Köln-Deutz*.

²⁹⁰ Rozhodnutie Spolkového finančného súdu z 11. júla 1968, *Firma Molkerei-Zentrale Westfalen/Lippe GmbH/Hauptzollamt Paderborn*, [1968] 8 CMLR 300.

²⁹¹ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 225/69 z 9. júna 1971, *Firma Alfons Lütticke GmbH, Köln-Deutz*. Citované podľa: Alter, K. *Establishing the Supremacy of European Law*. Oxford: Oxford University Press, 2001. s. 85.

Rozhodnutie však ponechalo otvorenú otázku prednosti európskeho práva pred ústavným právom.

„ESD ustúpil materiálnym obavám nemeckej vlády akceptujúc, že protekcionistické opatrenia ostanú v platnosti. Pevne však trval na právnych zásadách, na ktorých mu záležalo viac. Z dlhodobého hľadiska tieto zásady sa ukázali ako dôležitejšie pre budovanie právneho poriadku pre Európu.“²⁹²

c) *Solange I*²⁹³

V roku 1971 teda nemecká právna obec akceptovala prednosť práva Spoločenstva pred normálnymi nemeckými zákonmi. Otvorenou ostala otázka prípadných ústavných limitov tejto doktríny. Aj vzhľadom na svoju nedávnu históriu sa v Nemecku kládol veľký dôraz na ľudské práva, ktoré sa považovali za najlepšiu hrádzu zneužitiu moci zo strany štátnych orgánov a obranu proti opakovaniu vývoja, ktorý viedol k odstráneniu právneho štátu a nástupu tretej ríše.

Postupne sa začali ozývať hlasy, ktoré kritizovali absolútnu akceptáciu prednosti práva Spoločenstva, ktoré nemalo demokratickú legitimitu (žiadny z orgánov nebol volený priamo občanmi) a katalóg základných práv.

Súdny dvor sa vo svojej judikatúre snažil reagovať na túto kritiku. Ako je ukázané v prvej časti tejto práce²⁹⁴ spočiatku sa odmietal vyjadrovať k ľudským právam²⁹⁵. Neskôr zmenil názor a postupne vybudoval obsiahlu judikatúru v oblasti ľudských práv. Začiatkom sedemdesiatych rokov však v tejto oblasti existovalo len pár rozsudkov²⁹⁶.

²⁹² Alter, K. Establishing the Supremacy of European Law. Oxford: Oxford University Press, 2001. s. 87.

²⁹³ Rozsudok Súdneho dvora z 17. decembra 1970 vo veci 11/70, *Internationale Handelsgesellschaft mbH/Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, Zb. 1970, s. 1125; tento rozsudok je analyzovaný na s. 33; rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 52/71 z 29. mája 1974, *Internationale Handelsgesellschaft mbH/Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel 'Solange I'*, [1974] 2 CMLR 540.

²⁹⁴ Vývoj judikatúry Súdneho dvora v oblasti ľudských práv sa nachádza na str. 21.

²⁹⁵ Napr. vec 1/58, *Stork/Vysoký úrad*, Zb. 1959, s. 17; spojené veci 36, 37, 38 a 40/59, *Geitling/Vysoký úrad*, Zb. 1960, s. 423; vec 40/64, *Sgarlata/Komisia*, Zb. 1960, s. 215.

²⁹⁶ Napr. vec 35/67, *Van Eick/Komisia*, Zb. 1968, s. 329; vec 29/69, *Erich Stauder/Ulm, Sozialamt*, Zb. 1969, s. 419; tento rozsudok je analyzovaný na s. 28.

Len niečo vyššie štyroch mesiacov po vynesení rozsudku vo veci *Stauder*²⁹⁷ Správny súd vo Frankfurte nad Mohanom prerušil vo veci prejednávanej pred ním konanie a zaslal Súdneho dvoru prejudiciálnu otázku, ktorá neskôr viedla k slávnym rozhodnutiam Súdneho dvora (*Internationale Handelsgesellschaft*) a Spolkového ústavného súdu (*Solange I*).

Z otázky položenej správnym súdom bolo zrejmé, že chcel, aby Súdny dvor zrušil predmetné nariadenie pre rozpor so základnými právami. Tento rozsudok je analyzovaný v prvej časti tejto práce²⁹⁸. Pripomeňme len, že správny súd tvrdil, že „aj keď nariadenia Spoločenstva nie sú nemeckými zákonmi, ale právnymi pravidlami prislúchajúcimi Spoločenstvu, musia rešpektovať elementárne, základné práva zaručené nemeckou ústavou a podstatné štrukturálne princípy národného právneho systému. V prípade rozporu týchto princíпов, nadradenosť nadnárodného práva je v rozpore s princípmi nemeckého Základného zákona.“²⁹⁹

Súdny dvor neakceptoval tieto argumenty a napokon rozhodol, že

„... Právo pochádzajúce zo Zmluvy, nezávislého zdroja práva, nemôže, vzhľadom na svoju samotnú podstatu, byť prekonané pravidlami vnútroštátneho práva, akokoľvek vyjadreného, bez toho, aby nestratilo svoj charakter práva Spoločenstva a bez toho, aby sa nespochybnil právny základ samotného Spoločenstva. Preto na platnosť opatrenia Spoločenstva alebo jeho účinok v rámci členského štátu nemôžu mať vplyv tvrdenia, že je v rozpore so základnými právami, ako sú formulované v ústave daného štátu, alebo princípmi vnútroštátnej ústavnej štruktúry.“³⁰⁰

Súdny dvor sa potom snažil ubezpečiť správny súd o svojej oddanosti základným právam:

„... Rešpektovanie základných práv tvorí nedeliteľnú súčasť všeobecných princíпов práva chráneného Súdny dvorom. Ochrana takýchto práv, ktoré sú inšpirované ústavnými tradíciami spoločnými pre členské štáty, musí byť v rámci štruktúry a cieľov Spoločenstva zaručená. Musí sa preto vzhľadom na pochybnosti vyjadrené zo strany *Verwaltungsgericht* zistiť, či systém záloh porušil práva základnej povahy, ktorých rešpektovanie sa musí zabezpečiť v právnom systéme Spoločenstva.“³⁰¹

²⁹⁷ Rozsudok Súdneho dvora z 12. novembra 1969 vo veci 29/69, *Erich Stauder/Ulm, Sozialamt*, Zb. 1969, s. 419; tento rozsudok je analyzovaný na s. 28.

²⁹⁸ Rozsudok Súdneho dvora zo 17. decembra 1970 vo veci 11/70, *Internationale Handelsgesellschaft mbH/Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, Zb. 1970, s. 1125; tento rozsudok je analyzovaný na s. 33.

²⁹⁹ Tamže.

³⁰⁰ Tamže, bod 3.

³⁰¹ Tamže, bod 4.

Po vynesení rozsudku Správny súd vo Frankfurte nad Mohanom odmietol akceptovať z neho vyplývajúce závery a označil ho za protiústavný a preto nezáväzný. Obrátil sa na Spolkový ústavný súd, ktorému zaslal rovnaké prejudiciálne otázky ako pred tým Súdny dvor. Vo svojom uznesení tvrdil, že prednosť európskeho práva musí ustúpiť zásadám Základného zákona a spýtal sa Spolkového ústavného súdu, do akej miery môžu nemecké súdy skúmať európske právo, ktoré pred tým už preskúmal Súdny dvor, z hľadiska ústavných princípov. „Mal obavu, že Nemecko prenieslo na právny systém Spoločenstva podľa článku 24 ods. 1 právomoc prijímať právne predpisy, ktoré budú vyňaté z akéhokoľvek prieskumu v rozpore s inými povinnosťami ustanovenými v nemeckej ústave, akou je zásada demokratického zriadenia uvedená v článku 79.“³⁰²

„Ak sa dá právu Spoločenstva prednosť pred každým odporujúcim ustanovením Ústavy a ak sa tento európsky právny systém vyjme z povinností uvedených v článku 19 ods. 2 a článku 79 ods. 3 Ústavy, povedie to k ústavnému a právnemu vákuu, keďže sa ústavné právo odstráni ako najvyššia vnútroštátna kontrola európskej legislatívy, ktorá sa čoraz viac stáva expanzívnejšou bez ustanovenia rovnocenných právnych záruk.“³⁰³

Spolkový ústavný súd mohol poukázať na svoju judikatúru z roku 1967³⁰⁴ a potvrdiť tak nedostatok právomoci posudzovať právne akty, ktoré nie sú odvodené od právomoci nemeckých orgánov. Väčšina sudcov druhého senátu však chcela zmeniť prístup k doktríne Súdneho dvora o prednosti a získať väčší vplyv v diškurze zo Súdny dvorom.

„3. Článok 24 Základného zákona upravuje prenos suverénnych právomocí na medzištátne inštitúcie. ... Neumožňuje však meniť základnú štruktúru Základného zákona, ktorá tvorí základ jeho identity, bez toho, aby bol Základný zákon formálne zmenený. ...

4. Časť Základného zákona upravujúca základné práva je nescudziteľnou, podstatnou črtou platného Základného zákona Spolkovej republiky Nemecko... Spoločenstvo stále nedisponuje demokraticky legitímnym parlamentom priamo voleným vo všeobecných voľbách, ktorý by disponoval legislatívnymi právomocami a ktorému by sa na politickej úrovni plne zodpovedali orgány Spoločenstva s právomocou prijímať právne predpisy; najmä však stále nedisponuje katalógom základných práv...

³⁰² Douglas-Scott, S. Constitutional law of the European Union. Harlow: Pearson Education Ltd, 2002. s. 267.

³⁰³ Uznesenie Správneho súdu vo Frankfurte nad Mohanom s prejudiciálnou otázkou Spolkovému ústavnému súdu vo veci *Internationale Handelsgesellschaft mbH/Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel 'Solange I'*, [1972] CMLR 177, 184. Citované podľa: Craig, P., *De Búrca. G. EU Law: Text, Cases and Materials*. 3. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2003. s. 290.

³⁰⁴ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 216/67 z 18. októbra 1967, *Dodatočné clá na hydinu, ovocie a zeleninu*.

Predbežne preto v hypotetickom prípade konfliktu medzi právom Spoločenstva a ... garanciami základných práv uvedených v Základnom zákone, ... zabezpečenie základných práv v Základnom zákone má prednosť, pokiaľ príslušné orgány Spoločenstva neodstránia konflikt noriem v súlade s mechanizmom Zmluvy.³⁰⁵

V bode 7 písm. c) treťom odseku je potom pasáž, ktorá dala rozhodnutiu meno:

„Výsledkom je, že: *pokiaľ* (v nemčine *Solange*) integračný proces nepostúpi tak ďaleko, že i právo Spoločenstva bude mať ustálený katalóg základných práv, o ktorom bude rozhodovať parlament a ktorý je dostatočný v porovnaní s katalógom základných práv obsiahnutých v Základnom zákone, postúpenie veci súdom Spolkovej republiky Nemecko Spolkovému ústavnému súdu v konaní o súdnom preskúmaní po obdržaní rozhodnutia Súdneho dvora podľa čl. 177 Zmluvy je prípustné a nevyhnutné, ak nemecký súd považuje normu práva Spoločenstva potrebnú pre jeho rozhodovanie za neuplatniteľnú v znení, ako ju vyložil Súdny dvor, pretože je v rozpore s niektorým základným právom ustanoveným v Základnom zákone.“³⁰⁶

Nemecký Spolkový ústavný súd tak do doby, kým Spoločenstvo nebude schopné garantovať primeraný katalóg základných práv, rozhodol, že bude práva dané nemeckou ústavou chrániť aj voči komunitárnemu právu.³⁰⁷

Traja sudcovia napísali k rozhodnutiu veľmi kritické separátne vóta.³⁰⁸ Poukazovali najmä na nebezpečenstvo, že právne normy Spoločenstva sa budú uplatňovať v niektorých členských štátoch, ale v iných nie, čo povedie k ohrozeniu existencie Únie a k negácii samotnej myšlienky zjednocovania Európy.³⁰⁹ Argumentovali, že Spolkový ústavný súd nemá žiadnu právomoc posudzovať právne normy Spoločenstva vzhľadom na kritériá uvedené v Základnom zákone a že rozhodnutie je neprípustným zasahovaním do právomoci vyhradenej Súdnemu dvoru.

³⁰⁵ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 52/71 z 29. mája 1974, *Internationale Handelsgesellschaft mbH/Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel 'Solange I'*, [1974] 2 CMLR 540, body 3 a 4. Citované podľa: Institute of Transnational Law, University of Texas at Austin, http://www.utexas.edu/law/academics/centers/transnational/work_new/german/case.php?id=588.

³⁰⁶ Tamže, bod 7 písm. c)

³⁰⁷ Malová, D., Láštík, E., Rybář, M. Slovensko ako nový členský štát Európskej únie: Výzva z periferie?. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, 2005. s. 140.

³⁰⁸ Alter, K. Establishing the Supremacy of European Law. Oxford: Oxford University Press, 2001. s. 90.

³⁰⁹ Boom, J. The European Union after the Maastricht Decision: Will Germany Be the "Virginia of Europe?". *The American Journal of Comparative Law*. 1995, vol. 43, no. 2, s. 211.

Rozhodnutie považovali vlastne za uzurpáciu moci. K podobnému záveru dospeli aj niektorí autori³¹⁰.

Rozhodnutie *Solange I* malo upozorniť Súdny dvor, že Spolkový ústavný súd sa v oblasti ľudských práv nepodriadi jurisdikcii Súdneho dvora. Spolkový ústavný súd to výslovne uviedol v bode 6 rozhodnutia:

„Ilen Spolkový ústavný súd je v rámci právomocí jemu zverených Základným zákonom oprávnený chrániť základné práva zaručené Základným zákonom. Žiadny iný súd ho nemôže zbaviť tejto povinnosti uloženej ústavným právom.“³¹¹

Pre Komisiu bolo toto rozhodnutie také neprijateľné, že hrozila Nemecku konaním pre porušenie Zmluvy podľa článku 169. Keď nemecká vláda sľúbila, že bude pracovať na tom, aby Spolkový ústavný súd nevyhlásil nejakú normu Spoločenstva za neuplatniteľnú na území Nemecka, ako to hrozil urobiť podľa rozhodnutia, Komisia upustila od začatia konania³¹².

„Rozhodnutie *Solange I* splnilo ciele, ktoré si vytýčil Spolkový ústavný súd. Presadilo jeho konečnú právomoc a rozšírilo jeho vplyv v procese európskej integrácie. Primalo politikov a ESD k tomu, aby brali ľudské práva vážnejšie, a nemeckú vládu, aby rezolútnejšie obhajovala vytvorenie demokraticky voleného parlamentu.“³¹³

d) *Solange II*³¹⁴

Súdny dvor reagoval na kritiku Spolkového ústavného súdu častejším praktizovaním prieskumu legislatívy Spoločenstva, či je v súlade so základnými právami. „Iniciatíva ESD bola o to pozoruhodnejšia vzhľadom na absenciu akéhokoľvek ustanovenia Zmluvy vymedzujúceho takéto základné práva alebo poverujúceho Súdny dvor takýmto súdnym prieskumom. ESD však uznal,

³¹⁰ Darras J., Pirotte O. La Cour constitutionnelle fédérale allemande a-t-elle mis en danger la primauté du droit communautaire?, *Revue trimestrielle de droit européen*. 1976, no. 3, s. 420.

³¹¹ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 52/71 z 29. mája 1974, *Internationale Handelsgesellschaft mbH/Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel 'Solange I'*, [1974] 2 CMLR 540, bod 6; toto rozhodnutie je analyzované na str. 106. Citované podľa: Institute of Transnational Law, University of Texas at Austin, http://www.utexas.edu/law/academics/centers/transnational/work_new/german/case.php?id=588.

³¹² Alter, K. Establishing the Supremacy of European Law. Oxford: Oxford University Press, 2001. s. 93.

³¹³ Tamže, s. 94.

³¹⁴ Rozsudok Súdneho dvora z 12. apríla 1984 vo veci 345/82, *Wünsche Handelsgesellschaft GmbH & Co./Spolková republika Nemecko*, Zb. 1984, s. 1995; uznesenie Súdneho dvora z 5. marca 1986 vo veci 69/85, *Wünsche Handelsgesellschaft GmbH & Co./Spolková republika Nemecko*, Zb. 1986, s. 947. Rozhodnutie

že ochrana základných práv bude kritická pre jeho úspech pri získaní vnútroštátnych súdov, čo bude mať zas kritický význam pri zabezpečení presadenia práva Spoločenstva voči národným vládam. Gambit Súdneho dvora bol úspešný. O štrnásť rokov neskôr Spolkový ústavný súd opätovne posudzoval otázku vzťahu k ESD vo veci *Solange II*.³¹⁵

Medzitým už však Spolkový ústavný súd v niekoľkých rozhodnutiach naznačil ochotu revidovať svoj rezolútny postoj. V roku 1979 vo veci *Steinike*³¹⁶ vyhlásil, že vzhľadom na politický a právny vývoj na európskej úrovni, ktorý sa medzičasom dosiahol, už možno nebude vzťahovať rozhodnutie *Solange I* na nariadenia a smernice. V roku 1981 zase vo veci *Eurocontrol*³¹⁷ vyhlásil:

„... Článok 19 ods. 4 Základného zákona najmä nezaručuje žiadnu medzinárodnú „narázníkovú“ právomoc nemeckých súdov, ak je právna ochrana proti konaniu medzinárodných inštitúcií neadekvátna v porovnaní s vnútroštátnymi požiadavkami. V súvislosti s tým Spolkový ústavný súd vo vzťahu k priamemu spochybneniu nariadenia EHS vyhlásil, že nepovažuje systém ochrany Európskeho hospodárskeho spoločenstva za neadekvátny a preto si vyžadujúci doplnenie alebo vylepšenie zo strany nemeckých súdov; toto by malo za následok i zotrenie hranice medzi vnútroštátnymi a nadnárodnými súdmi.“³¹⁸

Rozhodnutie *Solange I* malo za následok, že sa na Spolkový ústavný súd obracali žalobcovia, kedykoľvek boli nespokojní buď s rozhodnutím Súdneho dvora alebo s rozhodnutím nemeckých súdov pri aplikácii európskeho práva, ktorí tvrdili porušenie niektorého ich základného práva. Spolkový ústavný súd, ak nechcel byť úplne zahľtený vecami tohto druhu, musel reagovať.

Príležitosť sa mu naskytna vo veci *Wünsche Handelsgesellschaft*³¹⁹, ktorá neskôr dostala prezývku *Solange II*. Navrhovateľ napadol na Správnom súde Frankfurt nad Mohanom platnosť článku 1 nariadenia Komisie č. 3429/80, ktorým sa prijímajú ochranné opatrenia pre dovoz

Spolkového ústavného súdu č. 197/83 z 22. októbra 1986, *Wünsche Handelsgesellschaft 'Solange II'*, [1987] 3 CMLR 225.

³¹⁵ *Martinez, J., S.* Towards an International Judicial System. *Stanford Law Review*. 2003, vol. 56, no. 2, s. 445.

³¹⁶ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 6/77 z 25. júla 1979, *Steinike und Weinling/Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft*, [1980] 2 CMLR 531.

³¹⁷ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 112/77 a 195/79 z 23. júna 1981, *Internationale Zuständigkeit der belgischen Gerichte für Gebührenforderungen von Eurocontrol*.

³¹⁸ Tamže, časť C/II bod 1 písm. c). Citované podľa: Institute of Transnational Law, University of Texas at Austin, http://www.utexas.edu/law/academics/centers/transnational/work_new/german/case.php?id=582

³¹⁹ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 197/83 z 22. októbra 1986, *Wünsche Handelsgesellschaft 'Solange II'*, [1987] 3 CMLR 225.

konzervovaných húb, pretože nebol oslobodený od platby dodatočných platieb. Správny súd poslal Súdnemu dvoru prejudiciálnu otázku, pretože mal pochybnosti, či nariadenie Komisie nie je v rozpore s nariadením Rady, ktoré má vyššiu právnu silu a či Komisia prijatím nariadenia neprekročila svoju právomoc. Súdny dvor v prvej veci *Wünsche Handelsgesellschaft*³²⁰ rozhodol proti navrhovateľovi a potvrdil platnosť nariadenia. Navrhovateľ po návrate veci na Správny súd tvrdil, že rozsudok Súdneho dvora je zmätočný v dôsledku vážnych porušení práva a že tieto porušenia ho úplne zbavujú záväznosti. Správny súd preto znovu rozhodol o prerušení konania a o predložení ďalších otázok, z ktorých je pre tému tejto práce najvýznamnejšia prvá:

„Je rozsudok prvej komory Súdneho dvora Európskych spoločenstiev z 12. apríla 1984 vo veci 345/82 v rozpore so všeobecnými zásadami práva Spoločenstva, najmä zásadou, že účastníci konania majú právo na vypočutie, alebo zásadou, že nikto nemôže byť odňatý zákonnému sudcovi....?“³²¹

Súdny dvor v druhej veci *Wünsche Handelsgesellschaft*³²² rozhodol, že:

„... rozsudok, ktorým Súdny dvor vydáva rozhodnutie o prejudiciálnej otázke k výkladu alebo platnosti aktu inštitúcie Spoločenstva, určuje s konečnou platnosťou otázku alebo otázky práva Spoločenstva a je záväzný pre národný súd na účely hlavného konania.

...

Platnosť rozhodnutia o prejudiciálnej otázke napriek tomu nebráni národnému súdu, ktorému je adresované, aby po dôkladnej úvahe dospel k záveru, že je potrebné pred vydaním rozsudku v hlavnom konaní predložiť Súdnemu dvoru ďalšiu otázku. Podľa ustálenej judikatúry tento postup možno odôvodniť, ak národný súd má ťažkosti s pochopením alebo aplikáciou rozsudku, takže predloží Súdnemu dvoru novú otázku alebo predloží nové skutočnosti, ktoré by mohli viesť Súdny dvor k poskytnutiu inej odpovede na už pred tým predloženú otázku. Nie je však prípustné využívať možnosť predložiť Súdnemu dvoru ďalšie otázky na spochybnovanie platnosti pred tým vydaného rozsudku bez toho, aby sa tým spochybnilo rozdelenie právomocí medzi národnými súdmi a Súdnym dvorom podľa článku 177 Zmluvy.“³²³

Správny súd na základe odpovedí Súdneho dvora teda rozhodol proti navrhovateľovi. Navrhovateľ po zamietnutí odvolania na Spolkovom správnom súde napokon podal ústavnú sťažnosť. Žiadal, aby Spolkový ústavný súd nariadil zaslanie novej prejudiciálnej otázky

³²⁰ Vec 345/82, *Wünsche Handelsgesellschaft GmbH & Co./Spolková republika Nemecko*, Zb. 1984, s. 1995.

³²¹ Vec 69/85, *Wünsche Handelsgesellschaft GmbH & Co./Spolková republika Nemecko*, Zb. 1986, s. 947, bod 8 ods. 1.

³²² Vec 69/85, *Wünsche Handelsgesellschaft GmbH & Co./Spolková republika Nemecko*, Zb. 1986, s. 947.

³²³ Tamže, body 13 a 15.

Súdnemu dvoru a vyhlásil rozsudok Súdneho dvora za protiústavný, pretože „nesprávne“ a „nejasné“ rozsudky Súdneho dvora nemôžu byť záväzné.

Pozícia navrhovateľa bola veľmi slabá. Proti ústavnej sťažnosti postupne z rôznych dôvodov predložili pripomienky: Spolková vláda, Spolkový správny súd, Spolkový sociálny súd a Spolkový súdny dvor (Najvyšší súd)³²⁴. Teda vláda a tri z piatich najvyšších súdov všeobecného súdnictva. Toto bol presne ten druh vecí, ktorým sa chcel Spolkový ústavný súd pri svojej rozhodovacej činnosti vyhnúť.

Spolkový ústavný súd postupne odmietol všetky tvrdenia navrhovateľa, že by Súdny dvor alebo Spolkový správny súd porušili jeho základné práva zakotvené v Základnom zákone. V časti B/II rozhodnutia potom pristúpil k vyvráteniu najväčšieho argumentu navrhovateľa, a to že rozhodnutie Súdneho dvora, ktoré porušuje základné práva, nesmú nemecké orgány a súdy na území Nemecka aplikovať. Poukázal na článok 24 ods. 1, ktorý umožňuje obmedzený prenos suverenity na medzinárodné inštitúcie a umožňuje tiež priznať právu vytvorenému týmito inštitúciami *prednosť uplatnenia* pred vnútroštátnym právom Nemecka³²⁵. Toto však podlieha určitým ústavnoprávnym obmedzeniam.

Poukázal na svoje rozhodnutie *Solange I* a uviedol, že pred 12 rokmi rozhodol tak ako rozhodol preto, lebo „štandard základných práv podľa práva Spoločenstva ... ešte nepreukazoval takú úroveň právnej istoty, aby súd mohol vyvodiť záver, že tento štandard bude do budúcnosti permanentne spĺňať štandard základných práv podľa Základného zákona“³²⁶. Potom pristúpil k veľmi starostlivému preskúmaniu vývoja v oblasti ľudských práv na úrovni Spoločenstva od roku 1974, ktoré zaberá skoro tretinu celého rozhodnutia a v ktorom poukázal až na 22 rozsudkov Súdneho dvora³²⁷ a spoločné vyhlásenie Európskeho parlamentu, Rady a Komisie z 5. apríla

³²⁴ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 197/83 z 22. októbra 1986, *Wünsche Handelsgesellschaft 'Solange II'*, [1987] 3 CMLR 225, časť A/III body 1 až 3. Citované podľa: Institute of Transnational Law, University of Texas at Austin, http://www.utexas.edu/law/academics/centers/transnational/work_new/german/case.php?id=572

³²⁵ Tamže, časť B/II bod 1 písm. a).

³²⁶ Tamže, časť B/II bod 1 písm. c).

³²⁷ Z týchto rozsudkov sú pre túto prácu najvýznamnejšie: vec 1/58, *Stork/Vysoký úrad*, Zb. 1959, s. 17; vec 29/69, *Erich Stauder/Ulm, Sozialamt*, Zb. 1969, s. 419; tento rozsudok je analyzovaný na s. 28; vec 11/70, *Internationale Handelsgesellschaft mbH/Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, Zb. 1970, s. 1125 (tento rozsudok je analyzovaný na s. 33) a vec 222/84, *Marguerite Johnston/Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary*, Zb. 1986, s. 1651.

1977 o ochrane ľudských práv, aby odôvodnil odklon od svojej predchádzajúcej judikatúry. Tiež poukázal na skutočnosť, že od roku 1974 všetky členské štáty pristúpili k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv. Preto napokon v pasáži, ktorá rozhodnutiu opäť dala meno vyvodil záver, že:

„...*pokiaľ* (v nemčine *Solange*) Európske spoločenstvá, najmä judikatúra Súdneho dvora, zabezpečia vo všeobecnej rovine účinnú ochranu základných práv voči suverénnej moci Spoločenstiev, ktorá sa môže považovať za v podstate podobnú ochrane základných práv bezpodmienečne vyžadovanej Základným zákonom, a pokiaľ zabezpečia vo všeobecnej rovine podstatný obsah základných práv, Spolkový ústavný súd viac nebude vykonávať svoju právomoc rozhodovať o uplatniteľnosti sekundárnej legislatívy Spoločenstva uvádzanej ako právneho základu akýchkoľvek aktov nemeckých súdov alebo orgánov v rámci suverénnej právomoci Spolkovej republiky Nemecko a nebude viac skúmať túto legislatívu vzhľadom na štandard základných práv obsiahnutý v Základnom zákone.“³²⁸

Rozhodnutie *Solange II* bolo vlastne odkazom všetkým navrhovateľom, aby prestali zneužívať Spolkový ústavný súd na napádanie sekundárneho európskeho práva a jeho výkladu Súdny dvorom. Väčšina akademikov ho interpretovala ako koniec konfliktu medzi Súdny dvorom a Spolkovým ústavným súdom a ako víťazstvo Súdneho dvora³²⁹. No Spolkový ústavný súd sa vyslovil, že európske právo nemá prednosť z dôvodu svojej špecifickej a jedinečnej povahy, ale na základe článku 24 Základného zákona, čím nadradil nemeckú ústavu nad Zmluvu.

Napriek zmierneniu svojho postoja sa teda Spolkový ústavný súd nepodriadil právomoci Súdneho dvora a len o rok neskôr v rozhodnutí *Kloppenburg* potvrdil svoju pozíciu, že judikatúra Súdneho dvora je obmedzená nemeckými ústavnými zásadami a že členské štáty sú i naďalej „pánmi Zmlúv“, hoci sa jedná o jedno z najviac proeurópskych rozhodnutí Spolkového ústavného súdu.

³²⁸ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 197/83 z 22. októbra 1986, *Wünsche Handelsgesellschaft 'Solange II'*, [1987] 3 CMLR 225, časť B/II bod 1 písm. f). Citované podľa: Institute of Transnational Law, University of Texas at Austin, http://www.utexas.edu/law/academics/centers/transnational/work_new/german/case.php?id=572

³²⁹ *Alter, K.* Establishing the Supremacy of European Law. Oxford: Oxford University Press, 2001. s. 96.

e) *Kloppenburg*³³⁰

V rozhodnutí *Kloppenburg* Spolkový ústavný súd vytvoril ústavnú sankciu pre súdy, ktoré neuposlúchnu rozsudok Súdneho dvora.

Navrhovateľka podnikala v oblasti úverov a hypoték a svojim klientom samostatne neúčtovala daň z obratu. Priamo na základe smernice o dani z obratu si nárokovala oslobodenie od dane, pretože Nemecko netransponovalo túto smernicu včas. Daňový úrad na základe platnej nemeckej legislatívy nárok zamietol. Navrhovateľka potom podala odvolanie voči tomuto rozhodnutiu na Finančný súd pre Dolné Sasko, pričom sa opierala hlavne o rozsudky Súdneho dvora *Becker*³³¹ a *Grendel*³³². Súdny dvor v týchto rozsudkoch rozhodol, že príslušné ustanovenia smernice majú priamy účinok. Finančný súd prerušil konanie a postúpil Súdnemu dvoru prejudiciálnu otázku. Súdny dvor rozhodol, že:

„ak nebola vykonaná šiesta smernica Rady 77/388/EHS zo 17. mája 1977 o zosúladení právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa daní z obratu - spoločný systém dane z pridanej hodnoty: jednotný základ jej stanovenia, sprostredkovateľ úverov sa mohol opierať o ustanovenie o oslobodení sprostredkovania úverov obsiahnuté v článku 13 časti B písm. d) bode 1 tejto smernice v súvislosti s transakciami uskutočnenými od 1. januára do 30. júna 1978, ak neúčtoval daň osobám, ktoré ho nasledovali v dodávkovom reťazci.“³³³

Súdny dvor tak potvrdil priamy účinok smernice. Finančný súd preto na základe tohto rozsudku rozhodol v prospech navrhovateľky. Daňový úrad sa odvolal na Spolkový finančný súd. Tento vo svojom rozhodnutí vyjadril súhlas s rozsudkom francúzskej Štátnej rady vo veci *Cohn-Bendit* a v príkrom rozpore s rozsudkom Súdneho dvora rozhodol v prospech daňového úradu odkazom na platnú nemeckú legislatívu. Svoje rozhodnutie odôvodnil tým, že smernice nemôžu mať v súlade so Zmluvou priamy účinok a celá judikatúra Súdneho dvora v oblasti priameho účinku smerníc je v Nemecku neuplatniteľná³³⁴. Rozhodnutie Spolkového finančného súdu bolo prvým

³³⁰ Rozsudok Súdneho dvora z 22. februára 1984 vo veci 70/83, *Gerda Kloppenburg/Finanzamt Leer*, Zb. 1984, s. 1075; rozhodnutie Spolkového finančného súdu z 25. apríla 1985, *Gerda Kloppenburg/Finanzamt Leer*, [1989] 1 CMLR 873; rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 687/85 z 8. apríla 1987, *Kloppenburg*, [1988] 3 CMLR 1.

³³¹ Vec 8/81, *Becker/Finanzamt Münster-Innenstadt*, Zb. 1982, s. 53; 255/81.

³³² Vec 255/81, *Grendel/Finanzamt für Körperschaften*, Zb. 1982, s. 2301.

³³³ Vec 70/83, *Gerda Kloppenburg/Finanzamt Leer*, Zb. 1984, s. 1075, bod 14.

³³⁴ Rozhodnutie Spolkového finančného súdu z 25. apríla 1985, *Gerda Kloppenburg/Finanzamt Leer*, [1989] 1 CMLR 873.

rozhodnutím vnútroštátneho súdu, v ktorom sa priamo a otvorene odmietol rozsudok Súdneho dvora v samotnej prejednávanej veci.

Jedna vec je kritizovať rozsudok Súdneho dvora a úplne iná je jeho priame odmietnutie. Spolkový ústavný súd pokarhal Spolkový finančný súd za zasahovanie do právomoci Súdneho dvora. Súdny dvor je zákonným sudcom, pokiaľ ide o sekundárnu legislatívu Spoločenstva. Tým, že nemecký súd odmieta rozsudok Súdneho dvora koná protiústavne. Keď nesúhlasí s rozsudkom Súdneho dvora, jediné čo môže urobiť, je zaslať novú otázku:

„... Súdny dvor Európskych spoločenstiev je zákonným sudcom v zmysle článku 101 ods. 1 druhej vety.

Právnym účinkom šiestej smernice o DPH pre Spolkový finančný súd bolo to, že šlo o otázku, o ktorej rozhodnutie bolo nevyhnutné v zmysle článku 177 ods. 3 ZEHS. Otázka sa mala vyriešiť odkazom na právo Spoločenstva. Keďže Zmluva o EHS tvorí neoddeliteľnú súčasť nemeckého ratifikačného zákona, šlo o výklad Zmluvy a nielen o výklad a aplikáciu práva z vnútorného zdroja. Ak Spolkový finančný súd nechcel akceptovať, že rozhodnutie o predbežnej otázke Súdneho dvora v rovnakej veci v hlavnom konaní má záväzný účinok, a nechcel akceptovať jeho právny názor, mal povinnosť opätovne predložiť otázku Súdnemu dvoru podľa článku 177 ods. 3 ZEHS. Neuposlúchnutím tejto povinnosti konal zjavne svojvoľne.“³³⁵

V ďalšej časti rozhodnutia sa vyjadril i k prednosti práva Spoločenstva:

„Spolkový finančný súd bol preto viazaný rozhodnutím o predbežnej otázke, ktorú získal Finančný súd od Súdneho dvora. Keďže rozsudok Spolkového finančného súdu závisel od odpovede na otázku, či sa navrhovateľka mohla opierať o šiestu smernicu o DPH, mal založiť svoj rozsudok na rozhodnutí o predbežnej otázke Súdneho dvora ... Aktom práva Spoločenstva musí byť priznaná *prednosť*, a to aj zo strany nemeckých súdov, ak kolidujú s vnútroštátnou legislatívou. Táto prednosť pred neskoršou i skoršou vnútroštátnou legislatívou sa zakladá na nepísanom pravidle primárneho práva Spoločenstva, ktoré sa prostredníctvom zákonov ratifikujúcich zmluvy Spoločenstva v spojení s článkom 24 ods. 1 Základného zákona musí aplikovať rovnakým spôsobom ako vnútroštátne právo. Článok 24 ods. 1 obsahuje ústavné splnomocnenie pre zákonodarcu schváliť toto pravidlo prednosti a pre súdy aplikovať v konkrétnych prípadoch.“³³⁶

Najvýznamnejším dôsledkom rozhodnutia *Kloppenburg* je to, že už žiadny nemecký súd nemôže sám od seba priamo odmietnuť uplatniť rozsudok Súdneho dvora. No i v tomto pre Súdny dvor

³³⁵ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 687/85 z 8. apríla 1987, *Kloppenburg*, [1988] 3 CMLR 1. Citované podľa: *Oppenheimer, A. The relationship between European Community law and national law: The Cases*, Cambridge: Cambridge University Press, 1995. s. 508.

³³⁶ Tamže, s. 517.

veľmi prívetivom rozhodnutí Spolkový ústavný súd potvrdil, že to bude on, kto bude mať v otázkach vplyvu európskej integrácie na nemecký ústavný systém posledné slovo:

„Zmluva o EHS Spoločenstvu nepriznala adjudikatívnu moc na neobmedzené rozširovanie svojej právomoci. Spoločenstvo nie je suverénnym štátom v zmysle medzinárodného práva, ktoré by malo právomoc riešiť konflikty týkajúce sa zodpovedností za vnútorné veci. Ani územná suverenita ani osobná pôsobnosť členských štátov neboli prenesené na Spoločenstvo; ... V rámci všeobecného medzinárodného zmluvného práva členské štáty sú a vždy boli pánmi zmlúv Spoločenstva...“³³⁷

f) Maastrichtská zmluva³³⁸

Len päť rokov po rozhodnutí *Kloppenburg* Spolkový ústavný súd so štyrmi tými istými sudcami, ktorý sa na ňom podieľali, vyniesol rozhodnutie, ktoré je doteraz azda najvýznamnejšou hrozbou, ktorú adresoval súd členského štátu Súdnemu dvoru, pokiaľ ide o doktrínu zásady prednosti európskeho práva. Toto rozhodnutie Spolkového ústavného súdu vyvolalo obrovskú polemiku³³⁹.

Spor vznikol pre ústavnosť ratifikácie Zmluvy o Európskej únii. Po tom, ako vláda odmietla výzvu niektorých nemeckých politikov, aby bola Maastrichtská zmluva schválená v referende, sa títo po schválení ratifikačného zákona v decembri 1992 obrátili na Spolkový ústavný súd. Prezident následne odmietol ratifikovať zmluvu, kým nebude známe jeho rozhodnutie. Spolkový ústavný súd nakoniec dostal 20 sťažností proti ratifikácii Zmluvy o Európskej únii³⁴⁰. Na ďalšie konanie prijal dve; a to sťažnosť Manfreda Brunnera a sťažnosť štyroch poslancov strany Zelených. Tieto potom spojil do jedného konania.

Spolkový ústavný súd odmietol ako neprijateľné postupne všetky argumenty uvedené v sťažnostiach až na jeden. Medzi odmietnuté patrili argumenty, že Maastrichtská zmluva núti

³³⁷ Tamže. Citované podľa: *Alter, K.* Establishing the Supremacy of European Law. Oxford: Oxford University Press, 2001. s. 104.

³³⁸ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 2134/92 a 2159/92 z 12. októbra 1993, *Brunner a iní/Zustimmungsgesetz zum Vertrag von Maastricht*, [1994] CMLR 57.

³³⁹ Pozri napr.: *Lindahl, H.* The Purposiveness of Law: Two Concepts of Representation in the European Union. *Law and Philosophy*. 1998, vol. 17, no. 5/6, s. 481; *MacCormick, N.* The Maastricht-Urteil: Sovereignty Now. *European Law Journal*. 1995, vol. 1, no. 3, s. 259; *Boom, J.* The European Union after the Maastricht Decision: Will Germany Be the "Virginia of Europe?". *The American Journal of Comparative Law*. 1995, vol. 43, no. 2, s. 177.

³⁴⁰ *Beuter, R.* Germany and the Ratification of the Maastricht Treaty. In *Laursen, F., Vanhoonacker, S.* The ratification of the Maastricht Treaty: Issues, Debates and Future Implications. Dodrecht: Martinus Nijhoff, 1994. s. 99.

Nemecko pokračovať v integrácii, aj proti jeho vôli; že je protiústavné odovzdať kontrolu nad menou; že i demokratická EÚ nie je schopná plne garantovať nemecké základné práva, pretože len pravidlá, o ktorých hlasujú Nemci, slúžia na ochranu práv pre Nemcov; že samotná Maastrichtská zmluva porušuje základné práva; že vylúčenie Súdneho dvora z druhého a tretieho piliera vytvára medzeru v ochrane základných práv; a že európska integrácia má za cieľ eliminovať ústavný poriadok Základného zákona.

Jediný argument, ktorý súd prijal, hoci ho nakoniec označil za nepodložený bol ten, že ratifikáciou Zmluvy o EÚ sa tak okliešti legislatívna právomoc Spolkového snemu, že sa tým poruší základné právo navrhovateľa hlasovať vo voľbách do parlamentu. Práve tomuto argumentu venoval najväčšiu časť vyše 80 stranového rozhodnutia. Spolkový ústavný súd zjavne nechcel zabrániť ratifikácii zmluvy, ktorú schválil Spolkový snem veľkou väčšinou a Spolková rada jednomyseľne³⁴¹, no jeho rozhodnutie znamenalo určitý odklon od predchádzajúcej judikatúry.

Spolkový ústavný súd vyhlásil, že garantuje efektívnu ochranu ľudských práv pre obyvateľov Nemecka aj voči Spoločenstvám a že prekročenie právomoci orgánom medzinárodného práva podlieha preskúmaniu nemeckými súdmi. Niektorí autori v tom vidia odklon od judikatúry *Solange II*, kde Spolkový ústavný súd vyhlásil, že pokiaľ Spoločenstvá zabezpečia účinnú ochranu základných práv nebude viac skúmať legislatívu Spoločenstva vzhľadom na ich štandard³⁴². Ďalej vyhlásil, že článok 38 Základného zákona neumožňuje generálny prenos právomocí a preto si Spoločenstvá nemôžu rozširovať právomoci prostredníctvom výkladu primárnej legislatívy. Tento argument sa zdá, že je zasa v rozpore z rozhodnutím *Kloppenburg*, kde Spolkový ústavný súd pochválil Súdny dvor za obozretný prístup k výkladu európskeho práva a vyhlásil sudcovskú tvorbu práva za dlhovekú európsku tradíciu³⁴³.

³⁴¹ Arnulf, A. *The European Union and its Court of Justice*. 2. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2006. s. 256.

³⁴² Pozri napr.: Boom, J. *The European Union after the Maastricht Decision: Will Germany Be the "Virginia of Europe?"*. *The American Journal of Comparative Law*. 1995, vol. 43, no. 2, s. 181; Alter, K. *Establishing the Supremacy of European Law*. Oxford: Oxford University Press, 2001. s. 106.

³⁴³ Spolkový ústavný súd rozhodol, že „...je nadovšetku pochybnosť, že úmyslom členských štátov bolo poskytnúť Spoločenstvu súd, ktorý bude nachádzať a uplatňovať právo metódami vyvinutými počas stáročí spoločnou európskou právnou tradíciou a dotváraním práva. V Európe sudca nikdy nebol len *la bouche qui prononce les paroles de la loi*. Rímske právo, *Common law*, *Gemeines Recht* boli všetko do veľkej miery výtvorom sudcov... Spolkový ústavný súd už pri jednej príležitosti vyhlásil bez toho, aby spôsobil rozruch, že Súdny dvor môže

„Spolková republika Nemecko preto aj po nadobudnutí platnosti Zmluvy o Európskej únii zostáva členom spolku štátov, ktorého spoločná právomoc je odvodená od členských štátov a v rámci nemeckej suverénnej sféry môže zaväzovať len prostredníctvom nemeckej inštrukcie uplatňovať jeho právo. Nemecko je jedným z ‘pánov Zmlúv’, ktorí ustanovili prístupenie k Zmluve o Európskej únii uzavretej na ‘neurčitú dobu’ s úmyslom dlhodobého členstva, ale ktorí zároveň môžu toto prístupenie zrušiť protichodným aktom.

....

Vzhľadom na to, že zmluvy o ustanovení Európskych spoločenstiev na jednej strane prenášajú suverénne práva uplatniteľné za obmedzených skutkových okolností a na druhej strane ustanovujú zmeny a doplnenia zmlúv ... tento rozdiel je tiež významný pre využívanie jednotlivých právomocí v budúcnosti. Zatiaľ čo dynamické rozširovanie existujúcich zmlúv malo doteraz oporu vo voľnom výklade článku 235 Zmluvy o EHS ako ‘právomoc dotvoriť Zmluvu’ ako celok a na základe kritérií týkajúcich sa ‘implicitných právomocí’ Spoločenstiev, a výkladu Zmluvy umožňujúcemu maximálne využitie právomocí Spoločenstva (*effet utile*), je potrebné poznamenať, že v budúcnosti ... Zmluva o Európskej únii musí v zásade rozlišovať medzi výkonom suverénnej právomoci prenesenej na obmedzený účel a zmenou a doplnením Zmluvy, aby takýto výklad nemohol mať účinky rovnocenné s rozšírením Zmluvy. Takýto výklad uvedených noriem nevyvolá záväzné účinky v Nemecku.“³⁴⁴

Jednou z najvýznamnejších častí rozhodnutia je však časť, v ktorej Spolkový ústavný súd posudzuje úroveň demokracie v rámci Spoločenstva. Dospieva k názoru, že niektoré základné črty demokracie, ako sú konštantná slobodná výmena názorov vedúcich k spoločnej verejnej mienke, transparentné a pochopiteľné ciele verejnej moci a možnosť každého občana komunikovať v rodnom jazyku s orgánmi verejnej moci, v Európskej únii chýbajú.

Uznanie demokratickej roly Európskeho parlamentu, ale označil ju za „podpornú“. Táto by sa v budúcnosti mohla posilniť napr. zavedením jednotných volieb vo všetkých členských štátoch. Vzhľadom na tieto nedostatky dochádza k záveru, že demokratická legitimita v Európskej únii sa dosahuje najmä prostredníctvom účasti v národných parlamentoch. Bez celoeurópskych politických strán, záujmových skupín a médií Európsky parlament nemôže byť legitimizovaný

rozvíjať subjektívne práva fyzických osôb z všeobecných právnych zásad. Ako obozretne Súdny dvor v tejto súvislosti postupoval je zrejme zo skutočnosti, že sa nedá dovoliť [priameho účinku] všetkých smerníc, ale ustanovil určité kritériá..., ktoré sú len zriedkakedy splnené...“; rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 687/85 z 8. apríla 1987, *Kloppenburg*, [1988] 3 CMLR 1. Citované podľa: *Oppenheimer, A.* The relationship between European Community law and national law: The Cases, Cambridge: Cambridge University Press, 1995. s. 517; pre kritický pohľad pozri napr.: *Boom, J.* The European Union after the Maastricht Decision: Will Germany Be the "Virginia of Europe?". *The American Journal of Comparative Law*. 1995, vol. 43, no. 2, s. 185.

³⁴⁴ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 2134/92 a 2159/92 z 12. októbra 1993, *Brunner a iní/Zustimmungsgesetz zum Vertrag von Maastricht*, [1994] CMLR 57. Citované podľa: *Craig, P., De Búrca. G.* EU Law: Text, Cases and Materials. 3. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2003. s. 294.

občanmi Európy. Bez týchto podmienok výkon právomoci na európskej úrovni sa nemôže odvodzovať od ľudu bez ohľadu na to, koľko právomocí získa Európsky parlament alebo ako transparentné je prijímanie rozhodnutí.

S argumentom Spolkového ústavného súdu, že v Európskej únii nemôže byť demokracia bez spoločného jazyka a *demosu*, mnohí autori nesúhlasili³⁴⁵. Jeden rozhodnutie dokonca označil za trápne a z hľadiska budúceho vývoja Spoločenstva za až úbohé³⁴⁶. Weiler kritizuje neschopnosť Spolkového ústavného súdu prevziať vedúcu úlohu, keďže politici neustále citliví len na populistické elektoráty nie sú schopní sa poučiť zo strašnej histórie Európy.

„Očakávame od našich súdov, že budú súčasťou tejto vedúcej úlohy... Ako je potom smutné sledovať *Bundesverfassungsgericht* postavený pred potrebu a historickú príležitosť prehodnotiť tieto otázky v kontexte vzťahu Spoločenstva a členského štátu ako sa pozerá späť ako Lótova žena na politické zriadenie založené na vyčerpaných starých myšlienkach o etnicko-kultúrnom homogénnom *Volk-u* a pekelnej trojici *Volk-Staat-Staatsangehöriger* (ľud, štát, štátny príslušník) ako výlučný základ demokratickej autority a legitímnej normotvorby.“³⁴⁷

Spolkový ústavný súd teda potvrdil svoju právomoc garantovať ochranu základných práv, ktorú rozšíril o právomoc preskúmavania aktov Spoločenstva, vrátane rozsudkov Súdneho dvora. Vyhlásil, že pokiaľ ide o Nemecko, bude to on a nie Súdny dvor, kto bude konečným arbitrom rozsahu právomocí Spoločenstva.

Rozhodnutie niektorí pochopili ako odklon od judikatúry *Solange II* v tom, že Spolkový ústavný súd začne opätovne skúmať akty Spoločenstva, či sú v súlade so základnými právami ustanovenými v Základnom zákone. Preto sa začali množiť podania na Spolkový ústavný súd, v ktorých sa tvrdilo porušovanie základných práv. Po rokoch neistoty a viacerých protichodných rozhodnutiach rôznych nemeckých súdov Spolkový ústavný súd vydal v roku 2000 rozhodnutie, ktoré znamenalo návrat k judikatúre *Solange II*³⁴⁸. Spolkový ústavný súd vo veci *spoločnej*

³⁴⁵ Pozri napr.: *MacCormick, N.* Democracy, Subsidiarity, and Citizenship in the 'European Commonwealth'. *Law and Philosophy*. 1997, vol. 16, no. 4, s. 341.

³⁴⁶ *Weiler, J. H. H.* The State 'über alles': Demos, Telos and the German Maastricht Decision. Fiesole: European University Institute, 1995. s. 1.

³⁴⁷ Tamže. s. 2.

³⁴⁸ *Schwarze, J.* Judicial Review in EC Law: Some Reflections on the Origins and the Actual Legal Situation. *The International and Comparative Law Quarterly*. 2002, vol. 51, no. 1, s. 25.

*organizácie trhu s banánmi*³⁴⁹ vyhlásil, že len nepochopenie jeho Maastrichtského rozhodnutia mohlo viesť niektoré súdy a navrhovateľov k domnienke, že sa odkláňa od predchádzajúcej judikatúry.

„Preto sú ústavné sťažnosti a postúpenia súdov ... od počiatku neprípustné, ak v odôvodnení nie je uvedené, že vývoj európskeho práva, vrátane rozsudkov Súdneho dvora Európskych spoločenstiev, mal za následok zníženie požadovaného štandardu ochrany ľudských práv od vydania rozhodnutia *Solange II*.“³⁵⁰

Spolkový ústavný súd navyše ostrým tónom vytkol správne mu súdu vo Frankfurte nad Mohanom, ktorý postúpil vec Spolkovému ústavnému súdu, že nevezal späť toto postúpenie potom, čo mu bol známy rozsudok Súdneho dvora vo veci *T. Port*³⁵¹ a z ktorého bolo zrejmé, že ochrana ľudských práv na úrovni Spoločenstva je zaručená.

g) *Lisabonská zmluva*³⁵²

Začiatkom februára 2009 Spolkový ústavný súd prijal na konanie vec o zlučiteľnosti Lisabonskej zmluvy so Základným zákonom.³⁵³ Medzi navrhovateľmi viacerých podaní, ktoré boli nakoniec zlúčené do jedného konania, boli súkromné osoby, parlamentná frakcia a poslanci nemeckého Spolkového snemu. Medzi odporcami figurovali nemecký Spolkový snem a Spolková vláda.

Druhý senát Spolkového ústavného súdu nakoniec rozhodol, že Lisabonská zmluva nie je protiústavná, avšak zákon o rozšírení a posilnení práv Spolkového snemu a Spolkovej rady vo veciach Európskej únie porušuje článok 38 ods. 1 Základného zákona v spojení s článkom 23 ods. 1 a Nemecko nemôže ukončiť ratifikačný proces, pokiaľ sa nedostatky neodstránia.

Vo veľmi obsiahlom 420-bodovom rozhodnutí Spolkový ústavný súd rieši otázku prednosti európskeho práva v bodoch 331-343. Opakuje tu v podstate svoje závery týkajúce sa zásady

³⁴⁹ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 1/97 zo 7. júna 2000, *Spoločná organizácia trhu s banánmi*, [2000] EuGRZ 328. Citované podľa: http://www.bverfg.de/entscheidungen/ls20000607_2bv1000197en.html.

³⁵⁰ Tamže, bod 39.

³⁵¹ Rozsudok Súdneho dvora, vec C-68/95, *T. Port/Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung*, Zb. 1996, s. I-6065.

³⁵² Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 2/08, 5/08, 1010/08, 1022/08, 1259/08 a 182/09 z 30. júna 2009, *Lisabonská zmluva*, http://www.bverfg.de/entscheidungen/es20090630_2bve000208de.html.

prednosti vyplývajúce z judikatúry *Solange II*. Nič na tom nemení ani Vyhlásenie č. 17 o prednosti pripojené k Lisabonskej zmluve³⁵⁴. Spolkový ústavný súd v tejto súvislosti potvrdil svoje právo deklarované v Maastrichtskom rozhodnutí skúmať ústavnosť aktov Únie, či neprekračujú prenesené právomoci.

„331. Pokiaľ ide o Vyhlásenie č. 17 o prednosti pripojené k Lisabonskej zmluve, Spolková republika Nemecko neuznáva absolútnu prednosť uplatnenia práva Únie, čo by bolo ústavne neprijateľné, iba potvrdzuje právnu situáciu, ako ju vyložil Spolkový ústavný súd...

332. Keďže prednosť prostredníctvom ústavného zmocnenia je zachovaná, hodnoty kodifikované v článku 2 ZEÚ ... si nemôžu nárokovať prednosť pred ústavnou identitou členských štátov, ktorá je chránená článkom 4 ods. 2 prvou vetou ZEÚ a ústavne zabezpečená preskúmaním identity podľa článku 23 ods. 1 tretej vety v sporení s článkom 79 ods. 3 Základného zákona.“³⁵⁵

Spolkový ústavný súd pokračoval, že zmluvy zriadili vlastné súdne orgány, ktoré vydávajú záväzné rozsudky v oblasti vlastnej pôsobnosti. Táto záväznosť pre vnútroštátne orgány však vyplýva z vnútroštátnych aktov, ktorými sa schválili príslušné zmluvy.³⁵⁶ Zo suverenity ľudu členských štátov a zo skutočnosti, že členské štáty zostávajú pánmi zmlúv, vyplýva, že členské štáty nesmú byť zbavené práva skúmať svoju príslušnosť k integračnému programu.³⁵⁷ Podľa Základného zákona má spolkové právo prednosť pred kolidujúcim krajinským právom. Nadnárodné právo však takto definovanú prednosť nemá. Prednosť uplatnenia znamená len nepoužiteľnosť kolidujúcich noriem vo sfére zmlúv. Ich platnosť tým však nie je dotknutá.³⁵⁸

Príkaz k integrácii uvedený v Základnom zákone a európske právo vyžadujú vzhľadom na jednotnosť právneho poriadku Spoločenstva určité obmedzenie súdnej právomoci členských štátov. Spolkový ústavný súd preto pozastavil uplatňovanie svojej všeobecnej právomoci skúmať právo Spoločenstva vzhľadom na štandard ochrany ľudských práv v Základnom zákone.³⁵⁹ No už vo svojom Maastrichtskom rozhodnutí rozhodol, že bude skúmať to, či právne akty európskych

³⁵³ Germany checks Lisbon. *European Voice*. 12.2.2009, vol. 15, no. 6, s. 4.

³⁵⁴ Vyhlásenie č. 17 je analyzované v úvode k prvej časti.

³⁵⁵ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 2/08, 5/08, 1010/08, 1022/08, 1259/08 a 182/09 z 30. júna 2009, *Lisabonská zmluva*, body 331 a 332. Citované podľa http://www.bverfg.de/entscheidungen/es20090630_2bve000208en.html.

³⁵⁶ Tamže, bod 333.

³⁵⁷ Tamže, bod 334.

³⁵⁸ Tamže, bod 335.

³⁵⁹ Tamže, bod 337.

inštitúcií zostávajú v medziach suverénnych právomocí na nich prenesených alebo či sa zmluvy nevykladajú tak širokým spôsobom, ktorý by sa rovnal ich neprípustnej nepriamej zmene³⁶⁰. Následne sa Spolkový ústavný súd uchýlil k veľmi zriedkavej situácii, keď v tomto bode rozhodnutia odkázal na podobný záver uvedený v náleze českého Ústavného súdu³⁶¹.

„339. Prednosť uplatnenia európskeho práva zostáva aj po nadobudnutí platnosti Lisabonskej zmluvy inštitútom preneseným podľa medzinárodnej zmluvy, t.j. odvodeným inštitútom, ktorý bude mať v Nemecku právne účinky len prostredníctvom príkazu uplatňovať toto právo ustanovené v zákone, ktorým sa schvaľuje Lisabonská zmluva. Túto väzbu odvodnosti nemení skutočnosť, že inštitút prednosti uplatnenia nie je výslovne ustanovený v zmluvách, ale bol vytvorený v ranej fáze európskej integrácie v judikatúre Súdneho dvora prostredníctvom výkladu. Dôsledkom pretrvávajúcej suverenity členských štátov v každom prípade je, že ak mandatórny príkaz uplatňovať právo zjavne chýba, Spolkový ústavný súd vysloví neuplatniteľnosť takéhoto právneho nástroja v Nemecku.“³⁶²

Spolkový ústavný súd ďalej pokračoval, že uvedené platí aj pre prípad, keď prenesené právomoci porušujú ústavnú identitu členských štátov.³⁶³ V bode 340 rozhodnutia sa Spolkový ústavný súd vyslovil, že je úplne v poriadku, ak za výnimočných okolností poruší európske právo, aby sa vyhol porušeniu Základného zákona.³⁶⁴ Veľmi zaujímavou je skutočnosť, že pre tento svoj záver sa inšpiroval rozsudkom Súdneho dvora vo veci *Kadi*³⁶⁵, v ktorom sa Súdny dvor vyslovil, že je možné porušiť medzinárodné právo, ak by sa mali porušiť základné práva chránené na úrovni Spoločenstva.

Spolkový ústavný súd napokon zhrnul časť týkajúcu sa zásady prednosti v bode 343:

„343. Základ a medze uplatniteľnosti práva Európskej únie v Spolkovej republike Nemecko je príkaz uplatňovať toto právo obsiahnutý v zákone, ktorým sa schvaľuje Lisabonská zmluva, ktorý môže byť daný len v medziach súčasného ústavného poriadku. ... V tejto súvislosti je nepodstatné, či prednosť uplatnenia, ktorú

³⁶⁰ Tamže, bod 338.

³⁶¹ Nález Ústavného súdu sp. zn. Pl. ÚS 19/08 zo dňa 26.11.2008, uverejnený v Zbierke zákonov pod č. 446/2008 Zb; tento nález je analyzovaný na str. 136.

³⁶² Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 2/08, 5/08, 1010/08, 1022/08, 1259/08 a 182/09 z 30. júna 2009, *Lisabonská zmluva*, bod 339.

³⁶³ Tamže.

³⁶⁴ „... nie je v rozpore s cieľom otvorenosti k európskemu právu ..., ak výnimočne za osobitných a úzko vymedzených podmienok Spolkový ústavný súd vyhlási právo Európskej únie za neuplatniteľné v Nemecku.“; tamže, bod 340.

³⁶⁵ Rozsudok Súdneho dvora, spojené veci C-402/05 P a C-415/05 P, *Yassin Abdullah Kadi a Al Barakaat International Foundation/Rada Európskej únie a Komisia Európskych spoločenstiev*, Zb. 2008, s. I-6351; tento rozsudok je analyzovaný na s. 55.

Spolkový ústavný súd už v zásade uznal, pokiaľ ide o právo Spoločenstva ..., je ustanovená v zmluvách samotných alebo vo vyhlásení č. 17 ...³⁶⁶

Podľa niektorých autorov rozhodnutie Spolkového ústavného súdu znamená, že európska integrácia narazila z pohľadu nemeckej ústavy na svoje hranice a teda každá ďalšia integrácia bude porušením Základného zákona a že Spolkový ústavný súd postavil ambicióznej európskej integrácii najjasnejšie a najpevnejšie hranice, ktoré sa kedy súd členského štátu pokúsil postaviť.³⁶⁷

Spolkový ústavný súd v tomto rozhodnutí vlastne potvrdil a zhrnul celú svoju doterajšiu judikatúru. Potvrdil svoje skoršie uznanie prednosti európskeho práva³⁶⁸, ktorá však má svoje ústavné medze³⁶⁹. Taktiež potvrdil svoj postoj, že to bude on, kto bude rozhodovať v poslednej inštancii o rozsahu právomocí na úrovni Únie a že radšej poruší ustanovenie európskeho práva než významné ustanovenie Základného zákona³⁷⁰.

³⁶⁶ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 2/08, 5/08, 1010/08, 1022/08, 1259/08 a 182/09 z 30. júna 2009, *Lisabonská zmluva*, bod 343.

³⁶⁷ *Bříza, P.* Pár prvotních poznámek a tipů ke čtení „nemeckého Lisabonu“ II. *Jiné právo* [online]. 2009 [cit. 2009-07-25]

³⁶⁸ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 225/69 z 9. júna 1971, *Firma Alfons Lütticke GmbH, Köln-Deutz*.

³⁶⁹ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 52/71 z 29. mája 1974, *Internationale Handelsgesellschaft mbH/Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel 'Solange I'*, [1974] 2 CMLR 540; toto rozhodnutie je analyzované na str. 106.

³⁷⁰ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 2134/92 a 2159/92 z 12. októbra 1993, *Brunner a iní/Zustimmungsgesetz zum Vertrag von Maastricht*, [1994] CMLR 57.

3. ČESKO

Ústavný súd ČR sa na rozdiel niektorých iných ústavných súdov nových členských krajín EÚ už od pristúpenia venoval nie práve jednoznačnému vzťahu svojho právneho poriadku k európskemu právu. Na prvé formulácie svojich názorov na prednosť práva Spoločenstva, využil hneď prvú príležitosť, ktorá sa mu naskytla. Dokonca šlo o vec, ktorá mu bola sčasti predložená ešte pred samotným pristúpením ČR k EÚ.

a) Povaha tzv. zlatých akcií³⁷¹

V prejednávanej veci šlo o návrh skupiny 43 poslancov na zrušenie niektorých ustanovení zákonov, ktoré umožňovali privilegované postavenie akcionárom, ktorí vlastnili určité akcie. Poslanci tvrdili rozpor týchto zákonných ustanovení s čl. 2 ods. 3 Ústavy ČR a s čl. 11 Listiny základných práv a slobôd, „pretože existencia „zlatých akcií“ je v rozpore s rovnosťou ochrany vlastníckych práv“³⁷². Navrhovatelia argumentovali tiež právom EÚ. Podobný návrh predložil Ústavnému súdu Krajský súd v Hradci Králové. Ústavný súd konanie vo veci krajského súdu zastavil pre prekážku litispendencie a krajský súd sa potom stal vedľajším účastníkom. Krajský súd tvrdil rozpor zákonných ustanovení s druhou smernicou Rady Európskych spoločenstiev 77/91/EHS, ktorá v čl. 42 ustanovuje rovnaké zaobchádzanie všetkým akcionárom v rovnakom postavení.

Ešte pred rozhodnutím Ústavného súdu došlo k zrušeniu napadnutých ustanovení a preto Ústavný súd konanie uznesením zastavil. Ako *obiter dictum* však dodal, že v konaní nemožno pokračovať ani podľa doktríny vymedzenej v náleze Pl. ÚS 33/2000. Podľa nej ustanovenie čl. 95 ods. 2 Ústavy ČR obsahuje implicitnú povinnosť Ústavného súdu poskytnúť všeobecnému súdu pomoc vo forme rozhodnutia, a to bez ohľadu na to, či bol zákon neskôr zmenený alebo zrušený.

„Aplikácia právneho záveru nálezu sp. zn. Pl. ÚS 33/2000 musí brať ohľad na členstvo Českej republiky v Európskej únii s tým, že od 1. mája 2004 je každý orgán verejnej moci povinný aplikovať komunitárne právo prednostne pred českým právom vtedy, pokiaľ je český zákon v rozpore s právom komunitárnym (viď vec 6/64 Costa/ENEL ... a ustálená judikatúra Európskeho súdneho dvora). Ústavný súd neprehliadol, že krajský súd vo svojom návrhu argumentoval tým, že dnes už zrušené predpisy sú v prvom rade v rozpore s európskym

³⁷¹ Nález Ústavného súdu sp. zn. Pl. ÚS 19/04 zo dňa 21.2.2006.

³⁷² Tamže.

právom, a až v druhom rade s českým ústavným poriadkom. Z toho však vyplýva, že pokiaľ snáď bude nutné, podľa právneho názoru krajského súdu, aplikovať v jeho veci dnes už zrušené zákony, musí si otázku súladu týchto predpisov s európskym právom vyriešiť sám, bez súčinnosti s Ústavným súdom, eventuálne pokiaľ to bude nutné, za podmienok daných európskym právom, i pomocou predbežnej otázky Európskemu súdному dvoru. ... Do posudzovania týchto otázok však Ústavnému súdu v zásade neprislúcha zasahovať.“³⁷³

Ústavný súd teda už v prvopočiatoch členstva ČR v EÚ akceptoval doktrínu Súdneho dvora o zásade prednosti práva Spoločenstva. Tento svoj názor objasnil v niektorých ďalších rozhodnutiach, no nikdy ho už nezmenil. Za toto uznesenie si Ústavný súd vyslúžil cenu „judikát roku“³⁷⁴.

*b) Produkčné kvóty cukru*³⁷⁵

Problematiku prednosti práva Spoločenstva riešil Ústavný súd Českej republiky vo svojom náleze sp. zn. Pl. ÚS 50/04 o návrhu skupiny poslancov Poslaneckej snemovne Parlamentu ČR na zrušenie § 3 a § 16 nariadenia vlády č. 364/2004 Zb., o stanovení niektorých podmienok vykonávania opatrení spoločnej organizácie trhov v odvetví cukru, a návrhu toho istého navrhovateľa na zrušenie § 3 nariadenia vlády č. 548/2005 Zb., o stanovení niektorých podmienok vykonávania opatrení spoločnej organizácie trhov v odvetví cukru.

Vláda sa pokúsila regulovať výrobu cukru nariadením č. 51/2000 Zb., ktoré bolo nálezom Ústavného súdu zrušené. Následne vláda prijala nariadenie č. 114/2001 Zb., ktorého niektoré ustanovenia boli tiež zrušené, pričom ako hlavný dôvod pre zrušenie Ústavný súd uviedol nerovnosť medzi výrobcami a na výrobcach závislými pestovateľmi.

Navrhovatelia sa v podstate domáhali zrušenia kľúča, podľa ktorého vláda pridelila kvóty jednotlivým výrobcam cukru. Tvrdili, že zvolené kritérium bolo čisto arbitrárne a že stanovenie kritérií pre určenie kvóty nebolo vôbec objektívne a bolo výrazom absolútnej ľubovôle. Ďalej tvrdili rozpor napadnutých ustanovení z rôznymi zásadami a ustanoveniami, okrem iného zásadou rovnosti prístupu ku všetkým žiadateľom, zásadou objektívneho spôsobu výpočtu kvót, ústavnou požiadavkou rovnosti podľa čl. 1 a čl. 3 Listiny základných práv a slobôd a čl. 14

³⁷³ Tamže.

³⁷⁴ Bobek, M. Judikát roku?. *Jiné právo* [online]. 2007 [cit. 2009-08-19].

³⁷⁵ Nález Ústavného súdu sp. zn. Pl. ÚS 50/04 zo dňa 8.3.2006, uverejnený v Zbierke zákonov pod č. 154/2006 Zb.

Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd v spojení s čl. 1 Dodatkového protokolu k Dohovoru.

V priebehu konania vláda prijala nariadenie č. 548/2005 Zb., ktorým zrušila nariadenie 364/2004 Zb. Navrhovatelia rozšírili pôvodný návrh a navrhli zrušenie § 3 nového nariadenia č. 548/2005 Zb., pretože postup vlády považovali za účelovú a opakovanú snahu vyhnúť sa prejednaniu samotnej veci na Ústavnom súde. Ústavný súd im vyhovel, pretože keby „akceptoval takýto postup vlády a konanie zastavil, tak ako vláda predpokladala, znamenalo by to za danej situácie popretie účelu a zmyslu abstraktnej kontroly noriem. Daným postupom ... by mohol byť Ústavný súd kedykoľvek v budúcnosti rovnakým spôsobom vylúčený z možnosti akúkoľvek napadnutú právnu úpravu preskúmať. ... Tým by bola priamo zmarená ústavodarcom zamýšľaná funkcia špecializovanej a koncentrovanej abstraktnej kontroly noriem. Takýto postup by vo svojom dôsledku celkovo oslabil ochranu ústavnosti v ČR a rovnako i princíp materiálneho právneho štátu.“

V bode VI. nálezu sa Ústavný súd zameril na preskúmanie samotného kľúča pre rozdelenie kvóty. „Právna úprava regulujúca rozdeľovanie produkčných kvót cukru je sférou, v ktorej nadväzuje regulácia vnútroštátna na reguláciu obsiahnutú v *acquis communautaire*. Inak povedané, zatiaľ čo ciele a účely tejto regulácie, ktorá je súčasťou širšej oblasti spoločnej organizácie trhu s poľnohospodárskymi komoditami, teda súčasťou nástrojov Spoločnej poľnohospodárskej politiky (Common Agricultural Policy), sú obsiahnuté v normách európskeho práva, vymedzenie a výber nadväzujúcich prostriedkov, ktorými sa tieto ciele dosahujú, ponechali normy európskeho práva na členské štáty. Napadnutá právna úprava týkajúca sa stanovenia kľúča rozdelenia kvóty je teda na jednej strane doménou vnútroštátneho práva, na druhej strane je bezprostredne naviazaná na normy európskeho práva. Ústavný súd bol preto najprv postavený pred otázku, do akej miery je vôbec oprávnený posudzovať ústavnú konformitu takýchto právnych noriem, ktoré nadväzujú na komunitárne právo.“

Ústavný súd potom vyslovil svoju nepríslušnosť pri posúdení otázky platnosti noriem práva Spoločenstva, pretože takéto otázky spadajú do výlučnej právomoci Súdneho dvora. „Z pohľadu komunitárneho práva, ako to v minulosti vyložil Európsky súdny dvor (ďalej len „ESD“), majú

normy komunitárneho práva aplikačnú prednosť pred právnymi poriadkami členských štátov ES. Podľa judikatúry ESD tam, kde sa jedná o výlučnú reguláciu komunitárnym právom, má toto právo prednosť a nemôže byť popreté prostredníctvom referenčných kritérií stanovených vnútroštátnym právom, vrátane kritérií uplatňovaných v ústavnej rovine.“

Pokračoval však, že bez toho, aby sa vymedzoval k uvedenej doktríne Súdneho dvora, nemôže prehliadnúť určité okolnosti a dôvody, ktoré je potrebné pri zvažovaní tejto otázky posúdiť. „Predovšetkým nemožno prehliadnúť skutočnosť, že celý rad najvyšších súdnych inšancií pôvodných členských štátov ES, vrátane zakladajúcich členov ako sú Taliansko³⁷⁶ a SRN³⁷⁷, i neskôr prístupivší členovia ako Írsko³⁷⁸ a Dánsko³⁷⁹, sa nikdy úplne nepodriadili doktríne absolútnej prednosti komunitárneho práva nad celým ústavným právom, predovšetkým si potom ponechali istú rezervu pri interpretácii princípov, ako sú princíp demokratického právneho štátu a oblasť ochrany základných práv a slobôd.“

Ďalej pokračoval, že „si uvedomuje to, že na týchto otázkach spočívajú základy ústavnoprávnej exegézy celého Spoločenstva, a že tieto otázky majú určité implikácie nielen v oblasti právnej, ale tiež politickej. Tieto otázky môžu mať vážne dopady na ďalší vývoj súdnej praxe vo vnútri Spoločenstva, dokonca na vývoj Spoločenstva, resp. Únie ako takej, a preto by malo byť i povinnosťou Ústavného súdu ako súdneho orgánu ochrany ústavnosti jedného z novo prístupivších členov pokúsiť sa k týmto otázkam vo svojej judikatúre relevantne vyjadriť. Obzvlášť podstatnou je pritom otázka, či české ústavné právo a predovšetkým podstatné náležitosti demokratického právneho štátu v zmysle čl. 9 ods. 2 Ústavy ČR dovoľujú, aby medzinárodná organizácia, na ktorú Česká republika preniesla časť svojej zvrchovanosti, disponovala i v oblastiach, v ktorých k tomuto prenosu došlo, možnosťou tvoriť právo prednostne aplikovateľné pred celým českým ústavným poriadkom.“

³⁷⁶ Ústavný súd v texte nálezu odkázal na rozhodnutie zo dňa 27. 12. 1973 č. 183/73 *Frontini v. Ministero delle Finanze, Constitutional Court* a rozhodnutie zo dňa 21. 4. 1989 č. 232/1989 *Fragd v. Amministrazione delle Finanze dello Stato, Constitutional Court*.

³⁷⁷ Ústavný súd v texte nálezu odkázal na rozhodnutie zo dňa 22. 10. 1986 č. 2 BvR 197/83 *Wünsche Handelsgesellschaft, Solange II* a rozhodnutie zo dňa 12. 10. 1993 č. 2 BvR 2134 a 2159/92 *zum Vertrag über die Europäische Union*.

³⁷⁸ Ústavný súd v texte nálezu odkázal na rozhodnutie Najvyššieho súdu zo dňa 19. 12. 1989 *Society for the Protection of Unborn Children (Ireland) Ltd. v. Grogan* a zo dňa 5. 3. 1992 *Attorney General v. X*.

³⁷⁹ Ústavný súd v texte nálezu odkázal na rozhodnutie Najvyššieho súdu zo dňa 6. 4. 1998 č. I-361/1997 *Carlsen and Others v. Rasmussen*.

Potom Ústavný súd pristúpil k posúdeniu toho, do akej miery a či vôbec má právo Spoločenstva vplyv na vnútroštátnu právnu úpravu v tejto oblasti. Skonštatoval, že tam, kde neexistuje výslovná úprava v práve Spoločenstva, je vecou členských štátov, aby prijali a aplikovali vlastnú legislatívu. „Napriek tomu nemožno tvrdiť, že v týchto oblastiach komunitárne právo nijak nepôsobí. Naopak i v týchto prípadoch ... je uváženie zo strany členských štátov limitované preklenujúcimi všeobecnými princípmi komunitárneho práva, medzi ktoré sa radí i ochrana základných práv³⁸⁰.“ Napokon vyvodil záver, že „hoci príslušná právna úprava je úpravou vnútroštátnou, na ktorú je potrebné vzťahovať kritériá vyplývajúce z ústavného poriadku ČR, súčasne však nemožno bez ďalšieho opomenúť skutočnosť, že sa jedná o problematiku, ktorej pôvod pramení z komunitárneho práva ako systému produkovaného medzinárodnou organizáciou, na ktorú ČR svojim vstupom preniesla podľa čl. 10a Ústavy ČR niektoré časti štátnej suverenity. V dôsledku toho sa tento systém stal v týchto častiach pre ČR bezprostredne záväzným i vo vnútri právneho poriadku ČR.“

Ústavný súd potom skúmal, či nemal predložiť predbežnú otázku Súdnemu dvoru. Nezaujal jednoznačné stanovisko k otázke, či sa cíti byť súdom podľa čl. 234 Zmluvy o ES. Dospel však k záveru, že v predmetnej oblasti existuje tak rozsiahla judikatúra Súdneho dvora, že predloženie otázky nie je nutné. Následne pristúpil k zisteniu toho, či napadnuté ustanovenia nie sú v rozpore s princípmi zakotvenými v judikatúre Súdneho dvora. Postupne skúmal súlad napadnutých ustanovení s princípom voľného uváženia štátu a jeho medzí, princípom proporcionality, princípom ochrany základných práv (ktorý sa v konkrétnom prípade skladal z princípu legitímneho očakávania, princípu právnej istoty a zákazu retroaktivity, zákazu diskriminácie, ochrany práva na nerušený výkon hospodárskej činnosti v podobe podnikania či zamestnania a ochrany majetkových práv). Ani v jednom prípade Ústavný súd nezistil porušenie uvedených princípov.

Ústavný súd potom pristúpil k preskúmaniu napadnutých ustanovení z hľadiska kritérií vyplývajúcich z ústavného poriadku ČR. Uviedol, že napadnuté ustanovenia nemožno skúmať

³⁸⁰ Ústavný súd v texte nálezu odkázal na rozhodnutie Súdneho dvora C-260/89, *Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE a Panellinia Omospondia Syllogon Prossopikou v. Dimotiki Etairia Pliroforissis and Sotirios Kouvelas a Nicolaos Avdellas a iní*, [1991] ECR I-2925.

izolovane bez prihliadnutia k právu Spoločenstva. Na druhej strane však nemožno opomínať ani predchádzajúcu judikatúru Ústavného súdu, a to z dôvodu princípu právnej kontinuity vlastnej judikatúry, ktorý odvodil v náleze sp. zn. Pl. ÚS 11/02 z náležitostí demokratického právneho štátu; t.j. povinnosť Ústavného súdu byť viazaný svojimi vlastnými rozhodnutiami, ktoré môže svojou judikatúrou prekonať len za určitých podmienok. Jedná sa o zmenu sociálnych a ekonomických pomerov v zemi, alebo zmenu v ich štruktúre, alebo zmenu kultúrnych predstáv spoločnosti; zmenu či posun právneho prostredia tvoreného podústavnými právnymi normami, ktoré v súhrne ovplyvňujú nazeranie ústavných princíпов a zásad a neobmedzujú princíp demokratickej právnej štátnosti (čl. 1 ods. 1 Ústavy ČR), a napokon zmenu tých právnych noriem a princíпов, ktoré tvoria záväzné referenčné hľadiská pre Ústavný súd, ak nejde o zmeny podstatných náležitostí demokratického právneho štátu.

Ústavný súd teda v danom prípade po konfrontácii ustálenej judikatúry Súdneho dvora a doterajšej judikatúry Ústavného súdu vážil, či neexistujú skutočnosti, ktoré by odôvodňovali prehodnotenie doterajších záverov Ústavného súdu. Je nepochybné, že prístupím ČR k ES, resp. EÚ, došlo k onému posunu právneho prostredia, tvoreného podústavnými právnymi normami, ktorý nutne musí ovplyvňovať nazeranie na celý doterajší právny poriadok, vrátane ústavných princíпов a zásad, ale to za predpokladu, že faktory, ktoré ovplyvňujú vnútroštátne právne prostredie, nie sú sami o sebe v rozpore s demokratickou právnou štátnosťou. Takýto posun by bol v rozpore s čl. 9 ods. 2, resp. 3 Ústavy ČR.

Súčasný štandard ochrany základných práv vo vnútri Spoločenstva nedáva podľa Ústavného súdu žiadne príčiny domnievať sa, že tento štandard ochrany základných práv prostredníctvom uplatňovania princíпов z nich plynúcich má nižšiu kvalitu než ochrana poskytovaná v ČR Ústavným súdom. Výnimkou je len záver z nálezu sp. zn. Pl. ÚS 39/01, v ktorom Ústavný súd posúdil kľúč stanovený vládou k rozdeľovaniu produkčnej kvóty ako porušujúci princíp rovnosti. „Pokiaľ je tento záver konfrontovaný s hore citovanou judikatúrou ESD, možno ho považovať za excesívny v tom smere, že Ústavný súd sa pustil na relatívne ‘tenký ľad’ hodnotenia ekonomických veličín, ktoré následne premietol do hodnotenia ústavnoprávneho. Ako vyplynulo z citovanej judikatúry ESD, tento súd sa vo vzťahu k opatreniam, ktoré sú súčasťou Spoločnej poľnohospodárskej politiky, necíti byť oprávnený hodnotiť tieto opatrenia obsahovými

hľadiskami.“ Ďalej potom doplnil, že „Ústavný súd v teraz prejednávanom prípade nemôže odhliadať od záverov, ktoré vyplývajú priamo z judikatúry ESD a z ktorej je možné odvodiť určitý princíp ústavného sebaomezovania, pokiaľ ide o opatrenia ekonomickej povahy sledujúce ciele priamo vyplývajúce z komunitárnej politiky ES.“

Na záver si Ústavný súd do budúcnosti vyhradil právomoc ústavnoprávneho prieskumu: „Ústavný súd súčasne považuje za nutné zdôrazniť, že teraz prijatý záver v žiadnom prípade neznamená, že by Ústavný súd rezignoval na ústavnoprávny prieskum vnútroštátnych právnych predpisov, ktoré sú komplementárne ku komunitárnemu právu, tak ako to v minulosti urobili niektoré súdy členských štátov ES.“³⁸¹

Nález napokon dospel k prekvapivému záveru, keď Ústavný súd zrušil napadnuté ustanovenie, ale z úplne iných dôvodov, ako sa domáhali navrhovatelia. Potom, čo odmietol argumenty navrhovateľov („kľúč rozdeľovania individuálnych produkčných kvót je ústavne konformný, z čoho plynie, že pôvodný návrh navrhovateľov by býval musel byť zamietnutý“), Ústavný súd pristúpil k posúdeniu, či vláda ČR mala právomoc prijať napadnuté ustanovenie a zároveň sa vyjadril k vzťahu českého právneho poriadku k právu Spoločenstva.

„Ústavný súd však súčasne nemohol prehliadnuť a akceptovať to, že vláda prijatím napadnutého ustanovenia § 3 nariadenia č. 548/2005 Zb., ktorým sa len parafrázuje ustanovenie čl. 1 ods. 3 nariadenia Komisie (ES) č. 1609/2005, nerešpektovala skutočnosť, že prístupím ČR k EÚ došlo na základe čl. 10a Ústavy ČR k prenosu právomocí vnútroštátnych orgánov na orgány nadnárodné.“ Ústavný súd potom pokračoval, že okamihom nadobudnutia platnosti prístupovej zmluvy ČR prepožičala tieto právomoci orgánom ES. V rozsahu týchto právomocí, ktoré realizujú orgány ES, sa potom obmedzili právomoci všetkých príslušných vnútroštátnych orgánov.

„Toto prepožičanie časti právomocí je však podľa Ústavného súdu prepožičaním podmieneným, lebo originálnym nositeľom suverenity a z nej vyplývajúcich právomocí i naďalej zostala ČR,

³⁸¹ Ústavný súd v texte nálezu odkázal na rozhodnutie írskoho Najvyššieho súdu vo veci *Lawror v. Minister for Agriculture 1 [1990] IR 356*.

ktorej suverenitu konštituuje naďalej čl. 1 ods. 1 Ústavy ČR. Podľa neho je ČR zvrchovaný, jednotný a demokratický právny štát založený na úcte k právam a slobodám človeka a občana. Oná podmienenosť delegácie týchto právomocí sa podľa Ústavného súdu prejavuje v dvoch rovinách: v rovine formálnej a v rovine materiálnej. Prvá z týchto rovín sa týka samotných mocenských atribútov štátnej zvrchovanosti, druhá rovina sa týka obsahových komponentov výkonu štátnej moci. Inak povedané, delegácia časti právomocí vnútroštátnych orgánov môže trvať potiaľ, pokiaľ tieto právomoci sú orgánmi ES vykonávané spôsobom zlučiteľným s uchovaním základov štátnej suverenity ČR a spôsobom, ktorý neohrozuje samotnú podstatu materiálneho právneho štátu. Pokiaľ by jedna z týchto podmienok realizácie prenosu právomocí nebola naplnená, t.j. pokiaľ by vývoj v ES, resp. EÚ, ohrozoval samotnú podstatu štátnej zvrchovanosti ČR alebo podstatné náležitosti demokratického právneho štátu, bolo by treba trvať na tom, aby sa týchto právomocí opätovne ujali vnútroštátne orgány ČR, pritom platí, že k ochrane ústavnosti je povolaný Ústavný súd (čl. 83 Ústavy ČR). Uvedené platí vo formálnej dimenzii v rámci platnej ústavnej úpravy. Pokiaľ ide o podstatné náležitosti demokratického právneho štátu, tie podľa čl. 9 ods. 2 Ústavy ČR ležia dokonca i mimo dispozície samotného ústavodarcu.“

Ústavný súd ďalej pokračoval, že „pokiaľ by preto výkon delegovaných právomocí bol orgánmi ES realizovaný spôsobom regresívnym voči doterajšiemu poňatiu podstatných náležitostí demokratického právneho štátu, jednalo by sa o realizáciu v rozpore s ústavným poriadkom ČR, ktorá by si vyžadovala opätovné prevzatie týchto právomocí vnútroštátnymi orgánmi ČR“. Takáto situácia však nenastala, preto vláda prijatím napadnutého ustanovenia konala *ultra vires* vo vzťahu k čl. 78 Ústavy ČR.

Napokon Ústavný súd uviedol, že nariadenie Komisie „má prednosť pred vnútroštátnou právnou (zákonnou) úpravou a je bezprostredne použiteľné vo vnútroštátnych právnych poriadkoch. Bezprostredná použiteľnosť vo vnútroštátnom práve a prednostná aplikácia nariadení vyplýva z vlastnej dogmatiky komunitárneho práva, tak ako bola v minulosti vyložená v judikatúre

Súdneho dvora³⁸². Komunitárne právo totiž samo určuje a špecifikuje, na rozdiel od medzinárodného práva, aké sú jeho vnútroštátne účinky v členských štátoch.“

c) *Európsky zatykač*³⁸³

Len dva mesiace po náleze vo veci *Produkčných kvót cukru* sa Ústavný súd vyjadroval k otázke prednosti európskeho práva opäť. Tento krát v oblasti tzv. tretieho piliera, t.j. oblasti justičnej spolupráce v trestných veciach. Návrh podali skupiny poslancov a senátorov, ktorí tvrdili rozpor ustanovení Trestného zákona a Trestného poriadku transponujúcich rámcové rozhodnutie o európskom zatykači, s viacerými ustanoveniami Listiny základných práv a slobôd, najmä čl. 14 ods. 4³⁸⁴.

Tvrdili, že občana ČR nemožno vydať tretiemu štátu, pretože tomu bráni čl. 14 ods. 4 Listiny, ktorý zaručuje občanom to, že ich nemožno nútiť, aby opustili svoju vlasť. Argumentovali medzi iným aj tým, že i vláda pôvodne chcela novelizovať Listinu, aby sa odstránil tento rozpor, a svoju argumentáciu zmenila v tom zmysle, že novela Listiny nie je potrebná, až potom, čo bol jej návrh zamietnutý.

Pokiaľ ide o zásadu prednosti navrhovateľa zdôraznili, že v otázke zlučiteľnosti napadnutých ustanovení s ústavným poriadkom nemožno argumentovať tým, že v dôsledku zásady prednosti európskeho práva došlo k nepriamej modifikácii ústavného poriadku. Podľa navrhovateľov by takto bolo možné argumentovať len vtedy, pokiaľ by rámcové rozhodnutie bolo priamo

³⁸² Ústavný súd v texte nálezu odkázal na rozhodnutia Súdneho dvora 26/62, *Van Gend en Loos*, Zb. 1963, s. 1 (tento rozsudok je analyzovaný na s. 9) a 6/64, *Flaminio Costa/ENEL*, Zb. 1964, s. 585; tento rozsudok je analyzovaný na s. 21.

³⁸³ Nález Ústavného súdu sp. zn. Pl. ÚS 66/04 zo dňa 3.5.2006, uverejnený v Zbierke zákonov pod č. 434/2006 Zb.

³⁸⁴ Článok 14 Listiny základných práv a slobôd znie:

„(1) Sloboda pohybu a pobytu je zaručená.

(2) Každý, kto sa oprávnenne zdržiava na území Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, má právo slobodne ho opustiť.

(3) Tieto slobody možno obmedziť zákonom, ak je to nevyhnutné pre bezpečnosť štátu, udržanie verejného poriadku, ochranu zdravia alebo ochranu práv a slobôd iných a na vymedzených územiach aj z dôvodu ochrany prírody.

(4) Každý občan má právo na slobodný vstup na územie Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky. Občana nemožno nútiť, aby opustil svoju vlasť.

(5) Cudzinca možno vyhostiť iba v prípadoch ustanovených zákonom.“

aplikovateľné³⁸⁵. Navyše význam čl. 14 ods. 4 Listiny nemožno modifikovať ani princípom eurokonformného výkladu, pretože tento neznamena to, že je možné vykladať ústavu v rozpore s jej znením. Vo svojej argumentácii sa okrem iného opierali i o nález vo veci *Produkčných kvót cukru*, v ktorom sa Ústavný súd vyslovil, že prednosť európskeho práva nie je absolútna a členské štáty si môžu rezervovať výhradu najmä v otázkach, keď je v stávke ohrozenie princípov demokratického právneho štátu, či oblasť ochrany základných práv a slobôd³⁸⁶.

Ústavný súd odmietol argumenty navrhovateľov a pokiaľ ide o zásadu prednosti uviedol toto:

„52. Ústavný súd je súdnym orgánom ochrany ústavnosti, ktorý preskúmava ústavnosť všetkých aktov orgánov verejnej moci Českej republiky. V princípe sa preto jeho právomoc vzťahuje tiež na české vnútroštátne normy, ktoré v zhode s čl. 10a a čl. 1 ods. 2 Ústavy realizujú záväzky Českej republiky voči EÚ. Rovnako ako u ostatných štátnych orgánov došlo na základe čl. 10a Ústavy vstupom Českej republiky do EÚ do istej miery i k obmedzeniu právomoci Ústavného súdu. Vzhľadom k doktríne ESD o prednosti komunitárneho práva môže Ústavný súd svoju právomoc voči normám tohto práva uplatňovať len za určitých okolností. Podľa ESD v oblastiach, ktoré sú upravené výlučne komunitárnym právom, má toto právo prednosť a nemôže byť popreté referenčnými kritériami národného práva, a to ani na úrovni ústavnej. Podľa tejto doktríny teda Ústavný súd nemá právomoc rozhodovať o ústavnosti noriem európskeho práva, a to ani za situácie, pokiaľ sú obsiahnuté v právnych predpisoch Českej republiky. Jeho kompetencia posudzovať ústavnosť českých noriem je teda, v rovnakom zmysle, obmedzená.“³⁸⁷

Následne Ústavný súd odkázal na svoj predchádzajúci rozsudok vo veci *Produkčných kvót cukru*, v ktorom odmietol uznať doktrínu ESD, pokiaľ vyžaduje absolútnu prednosť komunitárneho práva, a konštatoval, že pokiaľ nedôjde k veľmi nepravdepodobnej situácii, že orgány EÚ budú vykonávať delegované právomoci spôsobom nezlučiteľným so zachovaním základov suverenity ČR a spôsobom, ktorý ohrozuje samotnú podstatu materiálneho právneho štátu, Ústavný súd, nebude preskúmavať súlad noriem komunitárneho práva s ústavným poriadkom.

Ústavný súd jasne odlíšil situáciu vo veci *Produkčných kvót cukru* od prejednávanej veci. Na rozdiel od nariadenia, ktoré je priamo uplatniteľné a o ktoré šlo vo veci *Produkčných kvót cukru*, však rámcové rozhodnutie musí byť transponované do právneho poriadku prostredníctvom

³⁸⁵ Nález Ústavného súdu sp. zn. Pl. ÚS 66/04 zo dňa 3.5.2006, uverejnený v Zbierke zákonov pod č. 434/2006 Zb, bod 11.

³⁸⁶ Tamže, bod 39.

³⁸⁷ Tamže, bod 52.

vnútroštátneho právneho predpisu. Tým sa podľa Ústavného súdu dáva členským štátom priestor pre výber takých prostriedkov, ktoré sú v súlade s ich ústavou. I keď je pri rámcových rozhodnutiach priamy účinok na základe článku 34 ods. 2 písm. b) Zmluvy o EÚ vylúčený, Ústavný súd odkázal na vec *Pupino*³⁸⁸, v ktorej Súdny dvor odvodil zo zásady lojálnej spolupráce nepriamy účinok rámcových rozhodnutí.

K otázke prednosti komunitárneho práva Ústavný súd uviedol nasledovné:

„58. ... ESD ponechal otvorenú otázku, akú povinnosť majú národné sudy v situácii, keď nemôžu vyložiť svoje národné právo v súlade s rámcovým rozhodnutím. Inými slovami, ESD sa nedotkol problému prednosti, t.j. či, ako v prípade komunitárneho práva, majú rámcové rozhodnutia prednosť pred právom národným, teda či sú národné sudy povinné odsunúť svoje národné právo na vedľajšiu koľaj, ak je v rozpore s rámcovým rozhodnutím. ...

59. ... Vo veci M. Pupino sa ESD tiež nedotkol takých otázok, či princíp prednosti, ktorý vyložil vo vzťahu ku komunitárnemu právu, sa rovnakým spôsobom vzťahuje i na únie právo, či rámcové rozhodnutia sú svojou povahou len medzivládne alebo či prichádza do úvahy nejaký iný výklad. Možno teda konštatovať, že judikatúra ESD týkajúca sa presnej povahy aktov únie práva, akými sú rámcové rozhodnutia, je doposiaľ vo vývoji.“³⁸⁹

Ústavný súd zvažil i podanie predbežnej otázky Súdnemu dvoru, avšak vzhľadom na obdobné podanie belgického Arbitrážneho súdu (*Cour d'Arbitrage*)³⁹⁰ vo veci *Advocaten voor de Wereld*³⁹¹ a naliehavosť veci upustil od podania predbežnej otázky a pristúpil k rozhodnutiu bez znalosti rozsudku Súdného dvora. V bode 61 nálezu Ústavný súd z čl. 1 ods. 2 Ústavy v spojení s princípom spolupráce ustanoveným v čl. 10 Zmluvy o ES odvodil existenciu ústavného princípu

³⁸⁸ Vec C-105/03 *Pupino*, Zb. 2005, s. I-5285.

³⁸⁹ Nález Ústavného súdu sp. zn. Pl. ÚS 66/04 zo dňa 3.5.2006, uverejnený v Zbierke zákonov pod č. 434/2006 Zb, body 58 a 59.

³⁹⁰ Arbitrážny súd (*Cour d'Arbitrage*) sa medzičasom po rozšírení svojich právomocí s účinnosťou od 7. mája 2007 premenoval na Ústavný súd (*Cour constitutionnelle*).

³⁹¹ Vec C-303/05 *Advocaten voor de Wereld VZW/Leden van de Ministerraad*, Zb. 2007, s. I-3633. Súdny dvor medzičasom rozhodol, že „má ... právomoc rozhodovať v prejudiciálnom konaní o výklade a platnosti najmä rámcových rozhodnutí, čo má nevyhnutne za následok to, že môže dokonca aj v prípade neexistencie výslovnej právomoci na tieto účely podávať výklad ustanovení primárneho práva...“(bod 18). V ďalších bodoch rozhodol, že rámcové rozhodnutie o európskom zatykači nebolo prijaté v rozpore s článkom 34 ods. 2 písm. b) Zmluvy o EÚ, ani neexistuje iný dôvod, prečo by mal zrušiť nejaké ustanovenie rámcového rozhodnutia, a potvrdil jeho platnosť.

eurokonformného výkladu³⁹². V ďalších bodoch postupne vyvrátil všetky tvrdenia navrhovateľov a návrh zamietol.

*d) Lisabonská zmluva*³⁹³

K problematike prednosti komunitárneho práva sa český Ústavný súd vyjadril vo veľmi diskutovanom náleze o súlade Lisabonskej zmluvy, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva, s ústavným poriadkom Českej republiky. Návrh podal Senát Parlamentu Českej republiky a namietal rozpor viacerých ustanovení Lisabonskej zmluvy s Ústavou. Vo svojom návrhu uviedol, že „vzhľadom na zásadné zmeny, ktoré zmluva prináša a ktoré sa podľa názoru Senátu dotýkajú substantívnych prvkov štátnosti, sa javí nevyhnutným preskúmať to, či je zmluva v súlade s ústavnou charakteristikou Českej republiky ako zvrchovaného, jednotného a demokratického právneho štátu (čl. 1 ods. 1 Ústavy) a či nedochádza k zmene podstatných náležitostí demokratického právneho štátu, ktorá je podľa čl. 9 ods. 2 Ústavy neprípustná.“³⁹⁴

Ústavný súd v úvode nálezu rozhodol, že nebude skúmať Lisabonskú zmluvu ako celok, tak ako to požadoval navrhovateľ i prezident republiky, ale iba napadnuté ustanovenia. Odôvodnil to tým, že posúdením celej zmluvy by prejudikoval návrhy iných oprávnených navrhovateľov, ktorí majú samostatnú legitimáciu. Ďalej rozhodol, že nebude rozlišovať medzi „starými“ ustanoveniami, t.j. tými, ktoré sú obsiahnuté v súčasnej úprave, a novými alebo čiastočne novými ustanoveniami Lisabonskej zmluvy. Toto odôvodnil tým, že „samotná identifikácia zjavne nových ustanovení len ťažko môže byť úplne jednoznačná“. Pokračoval, že „[z] ústavnej zásady predvídateľnosti, zrozumiteľnosti a určitosti práva možno pre daný prípad navyše odvodiť, že keby vznikli pochybnosti, je nutné mať za to, že v konkrétnom prípade ide o normatívne nové ustanovenie, a podrobiť ho prieskumu“³⁹⁵.

³⁹² „Pokiaľ teda existuje niekoľko interpretácií Ústavy, ktorej súčasťou je Listina základných práv a slobôd, pričom len niektoré z nich vedú k dosiahnutiu záväzku, ktorý prevzala Česká republika v súvislosti so svojím členstvom v EÚ, je nutné voliť výklad, ktorý podporuje realizáciu tohoto záväzku, a nie výklad, ktorý túto realizáciu znemožňuje.“; nálezy Ústavného súdu sp. zn. Pl. ÚS 66/04, bod 61.

³⁹³ Nález Ústavného súdu sp. zn. Pl. ÚS 19/08 zo dňa 26.11.2008, uverejnený v Zbierke zákonov pod č. 446/2008 Zb.

³⁹⁴ Tamže, bod 2.

³⁹⁵ Tamže, bod 83.

Ústavný súd sa už pred tým vyslovil, že „výnimočne možno odvodiť nesúlad medzinárodnej zmluvy s ústavným poriadkom alebo ľudskoprávnymi zmluvami cestou rozhodnutí o ústavnej sťažnosti i ex post“³⁹⁶ a odkázal na svoj nález sp. zn. II. ÚS 405/02 o odmietnutí individuálnej aplikácie Zmluvy medzi ČR a SR o sociálnom zabezpečení.

„85. Na druhej strane je isté, že po ratifikácii akejkoľvek medzinárodnej zmluvy je Ústavný súd povinný zachovávať značnú zdržanlivosť a aplikovať (v prípade európskych zmlúv) pravidelne princíp eurokonformného výkladu. Tento princíp však nemôže mať povahu akejsi „implicitnej euronovely“ Ústavy. V prípade jasného konfliktu medzi domácou ústavou a európskym právom, ktorý nemožno zahojiť žiadnou rozumnou interpretáciou, musí mať ústavný poriadok Českej republiky, najmä jeho materiálne ohnisko, prednosť.“³⁹⁷

V tomto bode teda Ústavný súd odmietol princíp absolútnej prednosti európskeho práva, tak ako vyplýva s judikatúry Európskeho súdneho dvora.

Za snahu vysporiadať sa s pojmom suverenity a jeho uplatnením v 21. storočí, označenú za „občiansku pokrokovú uvedomelosť“³⁹⁸ si Ústavný súd vyslúžil kritiku najmä z radov niektorých senátorov a zo strany prezidentskej kancelárie³⁹⁹.

Ústavný súd odmietol absolutistický koncept suverenity/zvrchovanosti „učebníc 19. storočia“.

„107. Z moderného ústavnoprávneho pohľadu preto nemusí zvrchovanosť (suverenita) znamenať iba ‘nezávislosť štátnej moci na akejkoľvek inej moci, a to ako navonok (v oblasti medzinárodných vzťahov), tak i vo vnútorných veciach’⁴⁰⁰. Takto dnes už (pravdepodobne) nie je suverenita chápaná v žiadnej tradičnej demokratickej krajine, a *stricto sensu* by potom nesplňal znaky suverenity žiadny štát vrátane USA.... ‘Za týchto podmienok národná suverenita znamená predovšetkým legitímnu vládu, ktorá disponuje formálnou právomocou vybrať si medzi do úvahy pripadajúcimi variantmi, a nie nasledovať variantu priamo diktovanú cudzou mocnosťou. ... Pre štát, ktorý sa nachádza v tesnom navzájom závislom systéme, praktická suverenita spočíva v tom byť chápaný ako hráč, ktorého susedné štáty počúvajú, s ktorým aktívne jednájú a ktorého národné záujmy sú brané na zreteľ.’⁴⁰¹

³⁹⁶ Tamže, bod 84.

³⁹⁷ Tamže, bod 85.

³⁹⁸ Napr. Ladislav Jakl, tajomník prezidenta ČR, rozhovor pre Radiožurnál 26.11.2008.

³⁹⁹ Prezident Klaus povedal, že sa Ústavný súd svojím rozhodnutím posunul z roviny právnej do roviny politickej, tamže.

⁴⁰⁰ Dušan Hendrych a kol., Právnický slovník, C. H. Beck, 2. vydání 2003, str. 1007.

⁴⁰¹ David P. Calleo, Rethinking Europe's Future, Princeton/Oxford, 2001, str. 141.

108. Z uvedených úvah možno preto odvodiť, že prenesenie určitých kompetencií štátu, ktoré vyviera zo slobodnej vôle suveréna a bude i naďalej vykonávané za jeho účasti vopred dohodnutým, kontrolovaným spôsobom, nie je pojmovým oslabením zvrchovanosti, ale môže naopak vo svojich dôsledkoch znamenať jej posilnenie v spoločnom postupe integrovaného celku. Integračný proces EÚ sa nedeje radikálnym spôsobom, ktorý by vo všeobecnosti znamenal 'stratu' národnej suverenity, ale ide o proces evolučný, a – okrem iného – i o reakciu na postupujúcu globalizáciu vo svete.⁴⁰²

Ústavný súd následne potvrdil svoju judikatúru vo veciach *Produkčných kvót cukru*⁴⁰³ a *Európskeho zatykača*⁴⁰⁴, i keď upriamil pozornosť na určitý „optický“ nesúlad medzi týmito dvoma nálezmi, ktorý však na účely nálezu vo veci *Lisabonskej zmluvy* nepovažuje za dôležitý⁴⁰⁵. Zo zahraničných rozhodnutí sa v bodoch 116 až 118 oprel o rozhodnutia Spolkového ústavného súdu vo veciach *Solange II*⁴⁰⁶ a *Maastrichtskej zmluvy*⁴⁰⁷. Vyhlásil, že vo všeobecnej rovine uznáva funkčnosť inštitucionálneho rámca Európskej únie zabezpečujúceho kontrolu rozsahu výkonu prenesených právomocí. Toto stanovisko sa však môže v budúcnosti zmeniť, ak by sa ukázalo, že je tento rámec preukázateľne nefunkčný⁴⁰⁸. Práve na túto pasáž nálezu odkázal Spolkový ústavný súd vo svojom rozhodnutí vo veci *Lisabonskej zmluvy*⁴⁰⁹.

Napokon Ústavný súd dospel k záveru, že:

„- Ústavný súd vo všeobecnosti uznáva funkčnosť inštitucionálneho rámca EÚ pre zaistenie kontroly rozsahu výkonu prenesených právomocí; jeho stanovisko sa však môže v budúcnosti zmeniť, pokiaľ by sa ukázalo, že je tento rámec preukázateľne nefunkčný.

- Z hľadiska ústavného poriadku Českej republiky - a v rámci neho najmä so zreteľom na materiálne ohnisko Ústavy - je významný nie tak vlastný text a obsah Lisabonskej zmluvy, ale aj jej budúca konkrétna aplikácia.

⁴⁰² Nález Ústavného súdu sp. zn. Pl. ÚS 19/08 zo dňa 26.11.2008, uverejnený v Zbierke zákonov pod č. 446/2008 Zb., body 107 a 108.

⁴⁰³ Nález Ústavného súdu sp. zn. Pl. ÚS 50/04 zo dňa 8.3.2006, uverejnený v Zbierke zákonov pod č. 154/2006 Zb.; tento nález je analyzovaný na str. 126.

⁴⁰⁴ Nález Ústavného súdu sp. zn. Pl. ÚS 66/04 zo dňa 3.5.2006, uverejnený v Zbierke zákonov pod č. 434/2006 Zb.; tento nález je analyzovaný na str. 133.

⁴⁰⁵ Nález Ústavného súdu sp. zn. Pl. ÚS 19/08 zo dňa 26.11.2008, uverejnený v Zbierke zákonov pod č. 446/2008 Zb., bod 114.

⁴⁰⁶ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 197/83 z 22. októbra 1986, *Wünsche Handelsgesellschaft 'Solange II'*, [1987] 3 CMLR 225; toto rozhodnutie je analyzované na str. 110.

⁴⁰⁷ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 2134/92 a 2159/92 z 12. októbra 1993, *Brunner a iní/Zustimmungsgesetz zum Vertrag von Maastricht*, [1994] CMLR 57; toto rozhodnutie je analyzované na str. 117.

⁴⁰⁸ Nález Ústavného súdu sp. zn. Pl. ÚS 19/08 zo dňa 26.11.2008, uverejnený v Zbierke zákonov pod č. 446/2008 Zb., bod 139.

- Ústavný súd Českej republiky bude (môže) – i keď so zreteľom na predchádzajúce zásady – pôsobiť ako *ultima ratio* a môže skúmať, či niektorý akt orgánov Únie nevybočil z právomocí, ktoré Česká republika podľa čl. 10a Ústavy preniesla na Európsku úniu. Ústavný súd však predpokladá, že taká situácia môže nastať len v prípadoch úplne výnimočných; za tie by bolo možné považovať najmä opustenie hodnotovej identity a už uvedené prekročenie rozsahu zverených kompetencií.⁴¹⁰

Niektorí autori sa o tomto náleze vyjadrovali pochvalne. Zdeněk Kühn ho označil za veľmi dobre spísaný a za porovnateľný s nálezmi iných európskych ústavných súdov⁴¹¹. Dokonca sa vyjadril, že je „lepší než obdobné nálezy napr. španielskeho alebo poľského ústavného tribunálu“⁴¹². Kvalita rozsudku vyniká o to viac, keď vezmeme do úvahy veľmi povrchnú právnu úroveň návrhu Senátu. Základným posolstvom nálezu je jasné dištancovanie Ústavného súdu od toho, aby za politikov riešil ich dilemy, či schváliť alebo neschváliť Lisabonskú zmluvu. Nie všetci autori sa však vyjadrovali o náleze pochvalne a najproblematickejšie miesta podrobili určitej kritike⁴¹³.

V zásade možno označiť nález za kvalitný, ktorým sa český Ústavný súd prihlásil k európskemu „mainstreamu“, čo možno dokladovať práve už spomínanou zriedkavou citáciou tohto nálezu nemeckým Spolkovým ústavným súdom.

e) Aktívna legitímácia všeobecných súdov⁴¹⁴

Necelý týždeň po vynesení prvého nálezu vo veci Lisabonskej zmluvy sa český Ústavný súd k problematike prednosti práva Spoločenstva vyjadril opäť a to v uznesení týkajúcom sa aktívnej legitímácie všeobecného súdu k podaniu návrhu na zrušenie zákona v prípade, že sa domnieva, že predmetný zákon je v rozpore s právom Európskeho spoločenstva. V tejto veci sa Mestský súd v Prahe domáhal zrušenia ustanovenia § 17 ods. 4 zákona č. 231/2001 Zb., o prevádzkovaní rozhlasového a televízneho vysielania, o ktorom tvrdil, že je v rozpore s čl. 26 ods. 1 Listiny

⁴⁰⁹ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 2/08, 5/08, 1010/08, 1022/08, 1259/08 a 182/09 z 30. júna 2009, *Lisabonská zmluva*; toto rozhodnutie je analyzované na str. 121.

⁴¹⁰ Nález Ústavného súdu sp. zn. Pl. ÚS 19/08 zo dňa 26.11.2008, uverejnený v Zbierke zákonov pod č. 446/2008 Zb., bod 120.

⁴¹¹ Kühn, Z. Nález ve věci Lisabonské smlouvy I. – obecné otázky. *Jiné právo* [online]. 2008 [cit. 2009-08-03].

⁴¹² Tamže.

⁴¹³ Bříza, P. Nález Ústavního soudu k Lisabonské smlouvě - (opozdění) poznámky kritického čtenáře I - IV. *Jiné právo* [online]. 2009 [cit. 2009-08-03].

⁴¹⁴ Uznesenie Ústavného súdu sp. zn. Pl. ÚS 12/08 zo dňa 2.12.2008.

základných práv a slobôd⁴¹⁵ a súčasne s bližšie nešpecifikovanými ustanoveniami komunitárneho práva.

Na Mestskom súde v Prahe sa viedol spor, v ktorom sa spoločnosť T-Mobile domáhala zrušenia rozhodnutia Rady pre rozhlasové a televízne vysielanie. Rada zamietla žiadosť spoločnosti T-Mobile o udelenie licencie k prevádzkovaniu vysielania programu TV na základe § 17 ods. 4 zákona č. 231/2001 Zb., ktorý vylučuje udelenie licencie podnikateľovi, ktorý zaisťuje sieť elektronických komunikácií. Keďže spoločnosť T-Mobile je takým podnikateľom, Rada jej žiadosť zamietla, i keď kladne hodnotila jej projekt. Samotný Mestský súd bližšie nešpecifikoval s ktorými ustanoveniami práva Spoločenstva je ustanovenie zákona v rozpore. Spoločnosť T-Mobile však poukázala na niekoľko ustanovení primárneho i sekundárneho práva Spoločenstva, s ktorými by ustanovenie § 17 ods. 4 zákona č. 231/2001 Zb. malo byť v rozpore.

Ústavný súd sa vyjadril k judikatúre Súdneho dvora k otázke prednosti, konkrétne odcitoval ustanovenie rozsudku Súdneho dvora vo veci *Simmenthal II*⁴¹⁶, že vnútroštátny súd je povinný v plnej miere aplikovať právo Spoločenstva, pričom musí prípadne neaplikovať akékoľvek vnútroštátne ustanovenie právneho predpisu, ktoré je s ním v rozpore. V bode 29 uznesenia výslovne uviedol, že „vo svojich rozhodnutiach túto judikatúru Súdneho dvora výslovne aproboval“⁴¹⁷ a odkázal na svoj nález o *povahe tzv. zlatých akcií*⁴¹⁸. Na rozdiel od tohto prípadu však v prejednávacom prípade ťažisko dôvodov, pre ktoré Mestský súd navrhuje zrušenie napadnutého ustanovenia, leží v jeho rozpore s ustanoveniami ústavného poriadku, konkrétne čl. 26 ods. 1 Listiny. Na druhej strane však i sám navrhovateľ jednoznačne uvádza, že sa domnieva, že napadnuté ustanovenie je tiež v rozpore s európskym právom. Ústavný súd pripomenul, že náležitá aplikácia európskeho práva je zodpovednosťou všeobecných súdov a rozhodol:

„34. Ústavný súd je toho názoru, že navrhovateľ mal za takejto situácie rozhodnúť na prvom mieste na základe požiadaviek stanovených rozsudkom *Simmenthal II* o prípadnej nepoužiteľnosti napadnutého

⁴¹⁵ Článok 26 ods. 1 Listiny základných práv a slobôd znie:

„(1) Každý má právo na slobodnú voľbu povolania a prípravu naň, ako aj právo podnikat' a vykonávať inú hospodársku činnosť.“

⁴¹⁶ Rozsudok Súdneho dvora vo veci 106/77, *Amministrazione delle Finanze dello Stato/Simmenthal*, Zb. 1978, s. 629; tento rozsudok je analyzovaný na str. 41.

⁴¹⁷ Uznesenie Ústavného súdu sp. zn. Pl. ÚS 12/08 zo dňa 2.12.2008, bod 29.

⁴¹⁸ Nález Ústavného súdu sp. zn. Pl. ÚS 19/04 zo dňa 21.2.2006; tento nález je analyzovaný na str. 125.

ustanovenia pre jeho rozpor s právom Európskych spoločenstiev. Ústavný súd ponecháva úplne na úvahe všeobecného súdu, či sa primárne bude zaoberať skúmaním rozporu zákonného ustanovenia, ktoré má aplikovať, s právom Európskych spoločenstiev alebo sa zameria na skúmanie rozporu s ústavným poriadkom Českej republiky. Pokiaľ sa primárne zameria na skúmanie súladu s právom Európskych spoločenstiev a tvrdí, ako v tomto prípade, že skúmané ustanovenie zákona je s ním v rozpore, musí z tohto svojho presvedčenia vyvodiť dôsledky v súlade s požiadavkami judikatúry Súdneho dvora, tzn. napadnuté ustanovenie neaplikovať... Ústavnému súdu zásadne neprislúcha vstupovať do úvah všeobecného súdu ohľadne odôvodnenosti jeho záveru o rozpore napadnutého ustanovenia s právom Európskych spoločenstiev, upozorňuje však, že taký záver musí byť riadne odôvodnený, inak by sa mohol stať predmetom preskúmania zo strany Ústavného súdu v rámci konania o ústavnej sťažnosti, či súdom podaný výklad rozhodných právnych noriem je predvídateľný a rozumný, či korešponduje s fixovanými závermi súdnej praxe, či nie je naopak výrazom interpretačnej svojvôle (ľubovôle), ktorému chýba zmysluplné odôvodnenie, prípadne či nevybočuje z medzí všeobecne (konsenzuálne) akceptovaného chápania dotknutých právnych inštitútov, resp. či sa tým nejedná o výklad extrémny, resp. excesívny...⁴¹⁹

Ústavný súd teda rozhodol, že samotný Mestský súd je povinný zaistiť úplný účinok európskeho práva a to tak, že zo svojej vlastnej právomoci ponechá napadnuté ustanovenie nepoužité. V takom prípade však nespĺňa podmienky pre aktívnu legitimáciu k podaniu návrhu a preto Ústavný súd musel návrh odmietnuť.

f) Lisabonská zmluva II⁴²⁰

Necelý rok od vydania nálezu vo veci Lisabonskej zmluvy Ústavný súd rozhodoval o tej istej veci opätovne. V bode 77 nálezu Pl. ÚS 19/08 rozhodol, že nebude skúmať Lisabonskú zmluvu ako celok, preto lebo by prejudikoval návrhy iných oprávnených navrhovateľov, ktorí majú samostatnú legitimáciu. Iniciatívy sa chopila skupina senátorov spoločne zastúpených Jiřím Oberfalzerom.

Hneď v úvode svojho vyjadrenia sa Ústavný súd odmietol zaoberať už pred tým rozhodnutými skutočnosťami s odkazom na prekážku *rei iudicatae*:

„100. Ústavný súd je ústavným orgánom oprávneným podľa čl. 89 ods. 2 Ústavy právomocou autoritatívne a s konečnou platnosťou vykladať ustanovenia ústavného poriadku, v žiadnom prípade nie miestom pre

⁴¹⁹ Uznesenie Ústavného súdu sp. zn. Pl. ÚS 12/08 zo dňa 2.12.2008, bod 34.

⁴²⁰ Nález Ústavného súdu sp. zn. Pl. ÚS 29/09 zo dňa 3.11.2009, uverejnený v Zbierke zákonov pod č. 387/2009 Zb.

nekončiace polemiky, o ktoré sa snažia niektorí účastníci. Vykonateľný nález Ústavného súdu je záväzný pre všetky orgány i osoby (čl. 89 ods. 2 ústavného zákona č. 1/1993 Zb.), a preto – ako sa koniec koncov rozumie samo o sebe – je záväzný i pre samotný Ústavný súd. V dôsledku toho pre akékoľvek ďalšie konanie pred ním, v ktorom by sa malo rozhodovať (hoci aj odchylným spôsobom) znovu, predstavuje v tomto zmysle trvalú procesnú prekážku rei iudicatae (§ 35 ods. 1 zákona č. 182/1993 Zb.), ktorá prirodzene bráni akémukoľvek ďalšiemu meritórnemu prieskumu veci [nález sp. zn. III. ÚS 425/97 ze dne 2. 4. 1998 (N 42/10 SbNU 285), s. 287–288].⁴²¹

Pokiaľ ide o otázky súvisiace so zásadou prednosti, navrhovateľ v bode 88 nálezu tvrdil rozpor čl. 19 ods. 1 Zmluvy o EÚ⁴²² s čl. 87 ods. 2 Ústavy⁴²³. Tvrdil, že výklad práva Súdny dvorom EÚ je jedným z prameňov práva Únie, ktoré má podľa Vyhlásenia č. 17 o prednosti práva prednosť pred právom členského štátu. Výklad prípadných dodatkov či zmien Lisabonskej zmluvy Súdny dvorom EÚ bude mať podľa neho prednosť pred výkladom ústavným súdom. Čl. 19 ods. 1 Zmluvy o EÚ tak nadraduje Súdny dvor pri výklade Zmlúv i v prípadoch ich výkladu ústavným súdom členského štátu a to i v prípade rozhodovania o súlade medzinárodnej zmluvy s ústavou.

Ústavný súd vytkol prekladateľovi nepochopenie jeho predchádzajúceho nálezu o Lisabonskej zmluve a potvrdil závery uvedené v jeho predchádzajúcich nálezoč:

„172. Takéto tvrdenie však priamo odporuje záveru, ktorý Ústavný súd vyslovil vo svojom náleze Pl. ÚS 19/08, bode 94, keď vyslovil nutnosť použitia celého ústavného poriadku ako referenčného hľadiska prieskumu Lisabonskej zmluvy, a nie len jeho materiálneho ohniska. Ústavný súd najprv pripomenul, že v náleze Pl. ÚS 66/04 nevyklúčil zásadnú prednostnú aplikáciu práva Spoločenstva, ktorá má, ako uviedol, svoje hranice len v materiálnom ohnisku Ústavy, čo stanovil nález Pl. ÚS 50/04. Zároveň však Ústavný súd

⁴²¹ Nález Ústavného súdu sp. zn. Pl. ÚS 29/09 zo dňa 3.11.2009, uverejnený v Zbierke zákonov pod č. 387/2009 Zb, bod 100.

⁴²² Článok 19 ods. 1 Zmluvy o Európskej únii znie:
„1. Súdny dvor Európskej únie sa skladá zo Súdneho dvora, Všeobecného súdu a osobitných súdov. Zabezpečuje dodržiavanie práva pri výklade a uplatňovaní zmlúv.
Členské štáty ustanovia v oblastiach, na ktoré sa vzťahuje právo Únie, prostriedky nápravy potrebné na zabezpečenie účinnej právnej ochrany.“

⁴²³ Článok 87 ods. 2 Ústavy ČR znie:
„Ústavný súd ďalej rozhoduje o súlade medzinárodnej zmluvy podľa čl. 10a a čl. 49 s ústavným poriadkom, a to pred jej ratifikáciou. Do rozhodnutia Ústavného súdu nemôže byť zmluva ratifikovaná.“

implicitne pripustil možný nesúlاد odstraňovať nie len prednostnou aplikáciou noriem práva Spoločenstva, ale i cestou ústavných zmien. Z hľadiska navrhovateľom uplatňovaného dôvodu rozporu čl. 19 ods. 1 ZEÚ s čl. 87 ods. 2 Ústavy je kľúčová táto pasáž: „Tu je namieste dodať, že aby však ich nutnosť mohol ústavodarca rozpoznať, je potrebné, aby mal Ústavný súd možnosť preskúmať ustanovenia európskeho práva z hľadiska ich súladu s ústavným poriadkom ako celkom, nie len s jeho materiálnym ohniskom. V rámci takého prieskumu potom môže vymedziť tie ustanovenia ústavného poriadku, ktoré nemožno vyložiť použitím domácej metodológie výkladu v súlade s požiadavkami európskeho práva a ktoré by bolo nutné upraviť. Predbežný prieskum mu k tomu dáva vhodnú príležitosť, pretože nevyvoláva problémy na aplikačnej úrovni. Ústavný súd tým navyše získava možnosť do určitej miery posúdiť ústavnosť výkladu už existujúcich noriem práva EÚ Súdnym dvorom, bez toho aby sa s ním ocitol v priamom konflikte.“

173. Inými slovami, prednostná aplikácia práva Spoločenstva sa v prípade prieskumu zmlúv, ktoré ešte nie sú účinné (a nemôžu teda byť ani aplikované a prípadne byť na aplikačnej úrovni v rozpore s ustanoveniami práva vnútroštátneho), neuplatní.⁴²⁴

Ústavný súd v úplne poslednom bode nálezu, bode 179, pre absolútnu jednoznačnosť a tak, aby nevznikali výkladové pochybnosti, vyslovil záver, že „jeho nálezom sú vyvrátené pochybnosti o súlade Lisabonskej zmluvy s českým ústavným poriadkom a odstránené formálne prekážky jej ratifikácie“⁴²⁵. Ešte v ten istý deň prezident zmluvu ratifikoval, čím bola odstránená posledná prekážka nadobudnutia jej platnosti v celej Európskej únii. Lisabonská zmluva mohla teda v súlade so svojím čl. 6 ods. 2 nadobudnúť platnosť 1. decembra 2009.

⁴²⁴ Nález Ústavného súdu sp. zn. Pl. ÚS 29/09 zo dňa 3.11.2009, uverejnený v Zbierke zákonov pod č. 387/2009 Zb, body 172 a 173.

⁴²⁵ Tamže, bod 179.

4. SLOVENSKO

a) Ústava pre Európu⁴²⁶

Problematiky vzťahu právneho poriadku Slovenskej republiky k právnemu poriadku Spoločenstva sa Ústavný súd Slovenskej republiky dotkol vo svojom náleze č. II. ÚS 171/05 vo veci namietaného porušenia základného práva sťažovateľov zúčastňovať sa na správe verejných vecí priamo tým, že Národná rada Slovenskej republiky vyslovila súhlas so Zmluvou o Ústave pre Európu bez toho, aby zároveň v súlade s čl. 7 ods. 1⁴²⁷ Ústavy Slovenskej republiky schválila ústavný zákon o vstupe Slovenskej republiky do štátneho zväzku s inými štátmi, ktorý by podliehal potvrdeniu v referende.

Podstatou argumentácie sťažovateľov bolo ich tvrdenie, že Zmluva o Ústave pre Európu je medzinárodnou zmluvou o vstupe Slovenskej republiky do štátneho zväzku s inými štátmi a preto si vyžaduje schválenie ústavným zákonom, ktorý sa následne musí potvrdiť referendom. Sťažovatelia tvrdili, že je evidentné, že Európska únia bude po nadobudnutí účinnosti Zmluvy o Ústave pre Európu mať znaky charakteristické pre štátny útvar, konkrétne vlastné územie, vlastné obyvateľstvo a vlastnú jurisdikciu. K pôsobnostiam, ktoré vykonáva už v súčasnosti pribudne napr. funkcia ochrany základných práv a slobôd (v dôsledku inkorporácie Charty základných

⁴²⁶ Nález Ústavného súdu SR č. II. ÚS 171/05 zo dňa 27.2.2008.

⁴²⁷ Článok 7 Ústavy Slovenskej republiky znie:

„(1) Slovenská republika môže na základe slobodného rozhodnutia vstúpiť do štátneho zväzku s inými štátmi. O vstupe do štátneho zväzku s inými štátmi alebo o vystúpení z tohto zväzku sa rozhodne ústavným zákonom, ktorý sa potvrdí referendom.

(2) Slovenská republika môže medzinárodnou zmluvou, ktorá bola ratifikovaná a vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom, alebo na základe takej zmluvy preniesť výkon časti svojich práv na Európske spoločenstvá a Európsku úniu. Právne záväzné akty Európskych spoločenstiev a Európskej únie majú prednosť pred zákonmi Slovenskej republiky. Prevzatie právne záväzných aktov, ktoré vyžadujú implementáciu, sa vykoná zákonom alebo nariadením vlády podľa čl. 120 ods. 2.

(3) Slovenská republika sa môže s cieľom zachovať mier, bezpečnosť a demokratický poriadok za podmienok ustanovených medzinárodnou zmluvou zaradiť do organizácie vzájomnej kolektívnej bezpečnosti.

(4) Na platnosť medzinárodných zmlúv o ľudských právach a základných slobodách, medzinárodných politických zmlúv, medzinárodných zmlúv vojenskej povahy, medzinárodných zmlúv, z ktorých vzniká Slovenskej republike členstvo v medzinárodných organizáciách, medzinárodných hospodárskych zmlúv všeobecnej povahy, medzinárodných zmlúv, na ktorých vykonanie je potrebný zákon, a medzinárodných zmlúv, ktoré priamo zakladajú práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb, sa vyžaduje pred ratifikáciou súhlas Národnej rady Slovenskej republiky.

(5) Medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, medzinárodné zmluvy, na ktorých vykonanie nie je potrebný zákon, a medzinárodné zmluvy, ktoré priamo zakladajú práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, majú prednosť pred zákonmi.“

práv EÚ), posilní sa pôsobnosť Únie v oblasti bezpečnosti, spravodlivosti, Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky, Spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky atď.

Na podporu tézy o Európskej únii ako štátnom zväzku po nadobudnutí platnosti Zmluvy o Ústave pre Európu sťažovatelia uviedli navyše to, že Zmluva, na rozdiel od doterajšieho stavu, keď právnou subjektivitu mali iba Európske spoločenstvá, ju priznáva Európskej únii, *explicitne definuje prednosť práva EÚ pred právom členských štátov*, rozširuje sa okruh právomocí EÚ, rozširuje sa okruh oblastí, v ktorých sa nebude rozhodovať konsenzom, ale kvalifikovanou väčšinou, vytvára sa priestor pre ďalšie rozširovanie právomocí EÚ, charta získa záväzný a normatívny charakter a Európsky súdny dvor získa explicitnú právomoc rozhodovať o právach a slobodách obsiahnutých v práve EÚ, čím sa tiež posilní charakter EÚ ako štátneho útvaru.

Národná rada sa nestotožnila s tvrdeniami sťažovateľov a vyjadrila názor, že pri rozhodovaní o uplatnení konkrétneho spôsobu ratifikácie podľa čl. 7 ústavy je určujúca povaha zmluvy. Tento proces označila za zložitý, pretože v ňom dochádza k prelínaniu prvkov vnútroštátneho, medzinárodného a európskeho práva. Ďalej podotkla, že obsahovo je zmluva len rozšírením toho, k čomu sa SR zaviazala v Zmluve o pristúpení k Európskej únii. Z hľadiska tejto práce je významný argument, či je prebratie zmluvy prostredníctvom ústavného zákona vhodné vzhľadom na priamy účinok niektorých ustanovení zmluvy, ktorá má prednosť pred právom členských štátov podľa čl. I-6 zmluvy, a ktorú svojou judikatúrou potvrdzuje Súdny dvor⁴²⁸. Národná rada potom uviedla viacero argumentov prečo EÚ nie je štátnym zväzkom, pričom za najvýznamnejší v tejto súvislosti považujeme to, že o mnohých otázkach v EÚ rozhodujú predstavitelia jednotlivých členov Európskej únie, a to ako zástupcovia vlád členských štátov, a nie ako osobitní predstavitelia Európskej únie, teda zástupcovia jej orgánov. V závere vyjadrenia Národná rada konštatovala, že je nesporné, že prípadným nadobudnutím platnosti zmluvy sa

⁴²⁸ V tejto súvislosti zástupca Národnej rady odkázal na rozhodnutia Súdneho dvora vo veci 6/64 *Costa/ENEL*, veci 11/70 *Internationale Handelsgesellschaft* a veci 48/71 *Komisia/Taliansko*. Sťažovatelia tento argument odmietli s tým, že „Uvedená námietka je neopodstatnená, pretože prednosť práva EÚ pred právom členských štátov opierajúca sa o judikatúru Európskeho súdneho dvora nehovorí nič o tom, akým spôsobom sa má ratifikovať Zmluva o Ústave pre Európu v členských krajinách. Tento postup je ponechaný na jednotlivé členské štáty a uskutočňuje sa v súlade s ich domácou legislatívou a ústavnými pomermi. Odvolanie sa na prednosť práva EÚ pred právom členských štátov nemôže byť v žiadnom prípade dôvodom pre postup v rozpore s Ústavou SR, a preto je vo vzťahu k predmetnej sťažnosti bezpredmetné.“

charakter Európskej únie posúva bližšie k fenoménu, ktorý možno, pre momentálny nedostatok vhodnejšieho termínu a v súlade s terminológiou našej ústavy, označiť ako „štátny zväzok“. Sporné je však to, či sa takéto právne postavenie týmto dosiahne.

Ústavný súd sa nestotožnil s názorom sťažovateľov, že EÚ bude po nadobudnutí platnosti zmluvy štátnym zväzkom a skonštatoval, že „vývoj v Európskej únii nepochybne smeruje k štátnej forme, teda k štátnemu zväzku, ale serióznym spôsobom určiť moment, kedy sa tak stane, nie je podľa názoru ústavného súdu nateraz možné. Z dokazovania v tomto konaní vyplynulo, že Európska únia vykazuje aj v súčasnom stave celý rad znakov a funkcií, ktoré možno v rámci uznávanej teórie práva podriadiť pod charakteristické znaky štátneho zväzku (čo nepopierajú ani sťažovatelia). Na druhej strane, aj po tom, čo by Zmluva vstúpila do platnosti, by existovali odlišnosti a špecifiká právneho postavenia Európskej únie vrátane režimu uplatňovania jej právomoci podľa Zmluvy, ktoré vo svojom súhrne významným spôsobom spochybňujú tézu sťažovateľov o výlučnej povahe Európskej únie ako štátneho zväzku po schválení Zmluvy (napr. spôsob rozhodovania mimo orgánov únie a pojem územia Európskej únie, ktorého sa Zmluva dotýka iba v čiastkových otázkach a nevytvára právny základ jednotne chápaného územia v štátnom zväzku, atď.)“

Ústavný súd potom vyvodil záver, že zo žiadneho ustanovenia Zmluvy nevyplýva, že „by sa Zmluvou zakladal spoločný štát členov Európskej únie alebo, že by Európska únia ako politické a ekonomické zoskupenie členských štátov mala po prijatí Zmluvy nadobudnúť povahu štátneho zväzku, a podľa ústavného súdu Slovenská republika nemôže sama priznať Európskej únii tento štatút. Takéto rozhodnutie môžu urobiť jedine orgány Európskej únie so súhlasom všetkých členských štátov.“ K argumentom Národnej rady a sťažovateľov týkajúcim sa prednosti práva Spoločenstva sa Ústavný súd v náleze nevyjadril. Nakoniec rozhodol, že ústavné práva sťažovateľov porušené neboli a Národná rada mohla vysloviť so Zmluvou o Ústave pre Európu súhlas.

E. ZÁVER

Len ťažko by sme dokázali zveličiť význam zásady prednosti pre riadne fungovanie Európskej únie v súčasnosti. Pokiaľ by členské štáty mali právomoc zrušiť právny akt Európskej únie tým, že by prijali alebo dali prednosť vnútroštátnemu právu, nemohol by existovať jednotný a ucelený právny poriadok EÚ. Zásadu prednosti vyvinul vo svojej judikatúre skoro pred päťdesiatimi rokmi Súdny dvor práve na presadzovanie tohto cieľa.

Témou tejto práce je zásada prednosti v judikatúrach rôznych súdov. V tejto práci sú zahrnuté len sudy, ku ktorým majú prístup fyzické a právnické osoby, na rozdiel od Medzinárodného súdneho dvora, kam majú prístup len štáty. Tvrdíme, že len fyzické a právnické osoby mohli umožniť Súdnemu dvoru, ale aj iným súdnym orgánom rozpracovať svoju doktrínu do súčasnej podoby. Dá sa to doložiť aj tým, že všetky judikáty v tejto práci uvedené, okrem niektorých z judikatúry českého Ústavného súdu a jedného z judikatúry nemeckého Ústavného súdu, boli iniciované nepriviligovanými účastníkmi. Práve nepriviligovaní účastníci konania, umožnili Súdnemu dvoru rozpracovať doktrínu, pre ktoré by členské štáty nikdy neposkytli matériu. Súdny dvor, ale to isté možno povedať i o iných najvyšších alebo ústavných súdoch, využili veci nimi prejednávané na posilnenie vlastnej autority. Súdny dvor tak urobil napr. vo veci *Costa*⁴²⁹, či nemecký Ústavný súd napr. vo veci *Maastrichtskej zmluvy*⁴³⁰. Ale to sa netýka len Európy. Európske sudy sa možno práve inšpirovali Najvyšším súd Spojených štátov v slávnom prípade *Marbury v. Madison*⁴³¹, keď presadil právomoc vlastného súdneho prieskumu.

No právo Európskej únie je len jedným z mnohých právnych poriadkov pôsobiacich na území európskych štátov. Na území členských štátov pôsobí naraz vnútroštátne právo, medzinárodné právo a ďalšie od neho vo väčšej či menšej miere odčlenené právne systémy, a to právo Európskej únie a právo Rady Európy, konkrétne európske právo ľudských práv. Pri výbere rozhodnutí sme dbali na to, aby bolo zachytených, čo najviac vzájomných vzťahov medzi

⁴²⁹ Rozsudok Súdného dvora vo veci 6/64, *Flaminio Costa/ENEL*, Zb. 1964, s. 585; tento rozsudok je analyzovaný na s. 21.

⁴³⁰ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 2134/92 a 2159/92 z 12. októbra 1993, *Brunner a iní/Zustimmungsgesetz zum Vertrag von Maastricht*, [1994] CMLR 57.

⁴³¹ Vec *Marbury v. Madison*, rozhodnutie Najvyššieho súdu Spojených štátov (*Supreme Court of the United States*) z 24. februára 1803, 5 U.S. 137 (1803)

uvedenými rôznymi právnymi systémami. Keďže v súčasnosti úplne prevládol úzus, že vzťah **vnútroštátneho a medzinárodného práva** je čisto vecou vnútroštátneho práva a keďže medzinárodné právo nepozná taký súdny orgán, ku ktorému by mali prístup fyzické a právnické osoby, ktoré by mu umožnili rozpracovať svoju judikatúru, takým spôsobom ako to urobili iné súdne orgány v tejto práci zastúpené, upriamili sme pozornosť na ostatné vzájomné vzťahy právnych systémov.

Vzťahu **európske vs. vnútroštátne právo** sme z objektívnych dôvodov venovali najväčší priestor. Korene doktríny priameho účinku ustanovení Zmluvy o založení EHS a jej aplikačnej prednosti možno nájsť v rozsudkoch vo veciach *Van Gend en Loos* a *Costa*⁴³². V rozsudku vo veci *Van Gend en Loos* Súdny dvor na základe teleologického výkladu Zmluvy vyčlenil túto z klasického medzinárodného práva a vyhlásil, že „Spoločenstvo ustanovuje nový právny poriadok medzinárodného práva, v prospech ktorého štáty obmedzili, hoci vo vymedzených oblastiach, svoje zvrchované práva a ktorých subjektami sú nielen členské štáty, ale rovnako aj ich štátni príslušníci“⁴³³. Na základe týchto dôvodov dospel k záveru, že niektoré ustanovenia zmluvy môžu mať po splnení určitých podmienok priamy účinok vo vnútroštátnom právnom poriadku.

Na závery obsiahnuté v rozsudku vo veci *Van Gend en Loos* nadviazal Súdny dvor vo veci *Costa*⁴³⁴ a dopovedal to, čo vo veci *Van Gend en Loos* ponechal nevyslovené; a síce, že priamy účinok ustanovení zmluvy by sa asi ťažko presadzoval, keby vnútroštátne súdy namiesto neho aplikovali nejaké iné uplatniteľné ustanovenie vnútroštátneho práva. Európske právo musí mať prednosť pred vnútroštátnym, ak majú mať individuálne práva nejaký zmysel, inak by sa štáty mohli vyhnúť plneniu svojich záväzkov jednoduchým prijatím nových vnútroštátnych noriem. Súdny dvor dospel k záveru, že „voči právu prameniacemu zo Zmluvy ako nezávislého zdroja práva, nemožno teda z dôvodu jeho špecifickej a jedinečnej povahy odporovať na základe vnútroštátneho právneho predpisu cestou súdnych orgánov bez toho, aby nestratilo svoj

⁴³² Rozsudok Súdneho dvora vo veci 26/62, *Van Gend en Loos*, Zb. 1963, s. 1; tento rozsudok je analyzovaný na s. 9; vec 6/64, *Flaminio Costa/ENEL*, Zb. 1964, s. 585; tento rozsudok je analyzovaný na s. 21.

⁴³³ Rozsudok Súdneho dvora vo veci 26/62, *Van Gend en Loos*, Zb. 1963, s. 1; tento rozsudok je analyzovaný na s. 9.

⁴³⁴ Rozsudok Súdneho dvora vo veci 6/64, *Flaminio Costa/ENEL*, Zb. 1964, s. 585; tento rozsudok je analyzovaný na s. 21.

komunitárny charakter a aby nebol spochybnený právny základ samotného Spoločenstva.⁴³⁵ Vyjadril tak doktrínu prednosti práva Spoločenstva pred ustanoveniami vnútroštátneho práva, ktorá je ústrednou témou tejto práce.

Vo svojej ďalšej judikatúre už zo svojej pozície nikdy neustúpil, naopak ju ešte viac prehľboval a dotváral. V rozsudku vo veci *Internationale Handelsgesellschaft mbH* tak napr. vyslovil prednosť práva Spoločenstva i pred ústavnými normami členského štátu. Súdny dvor sa vyslovil, že „na platnosť opatrenia Spoločenstva alebo jeho účinok v rámci členského štátu nemôžu mať vplyv tvrdenia, že je v rozpore so základnými právami, ako sú formulované v ústave daného štátu, alebo princípmi vnútroštátnej ústavnej štruktúry.“⁴³⁶ Teda i nariadenie, t.j. akt sekundárnej legislatívy Spoločenstva, má prednosť pred ústavou členského štátu. V rozsudku vo veci *Simmenthal*⁴³⁷ zas konštatoval, že všetky vnútroštátne sudy musia okamžite zabezpečiť presadenie ustanovenia práva Spoločenstva s priamym účinkom, hoci uplatniteľné ustanovenie vnútroštátneho práva predpisuje niečo iné, a to aj v takom prípade, ak vnútroštátny súd nemá právomoc spochybniť alebo neuplatniť vnútroštátny právny akt⁴³⁸. Doktrína, že európske právo občas vyžaduje od vnútroštátnych orgánov, aby vykonávali právomoci, ktoré nemajú podľa vnútroštátneho práva bola neskôr rozpracovaná v rozsudku *Factortame*⁴³⁹. Súdny dvor v tomto rozsudku dospel k záveru, že „právo Spoločenstva sa musí vykladať v tom zmysle, že vnútroštátny súd, ktorý pri rozhodovaní sporu týkajúceho sa práva Spoločenstva usúdi, že jedinou prekážkou nariadenia predbežného opatrenia je pravidlo vnútroštátneho práva, musí uplatnenie tohto pravidla vylúčiť.“⁴⁴⁰

Reakcia na judikatúru Súdneho dvora v členských štátoch na seba nenechala dlho čakať. Ako sa neskôr ukázalo, boli to práve nemecké sudy na čele so Spolkovým ústavným súdom, ktorých

⁴³⁵ Tamže.

⁴³⁶ Rozsudok Súdneho dvora vo veci 11/70 *Internationale Handelsgesellschaft mbH/Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, Zb. 1970, s. 1125, bod 3; tento rozsudok je analyzovaný na s. 33.

⁴³⁷ Rozsudok Súdneho dvora vo veci 106/77, *Amministrazione delle Finanze dello Stato/Simmenthal*, Zb. 1978, s. 629.

⁴³⁸ Tamže, bod 24. „Vnútroštátny súd, ktorý v rámci svojej právomoci aplikuje ustanovenia práva Spoločenstva, je povinný zabezpečiť plný účinok týchto noriem a z vlastnej úradnej moci neuplatní žiadne vnútroštátne ustanovenie ..., ktoré je v rozpore s právom Spoločenstva“.

⁴³⁹ Rozsudok Súdneho dvora vo veci C-213/89, *The Queen/Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd a i.*, Zb. 1990, s. 2433; tento rozsudok je analyzovaný na s. 47.

⁴⁴⁰ Tamže, bod 23.

judikatúra a postoj si získali jedno z najprominentnejších postavení spomedzi členských štátov⁴⁴¹. Už v šesťdesiatych rokoch, teda ako jedna z prvých, sa v nemeckých odborných kruhoch rozprúdila debata o judikatúre Súdneho dvora týkajúcej sa prednosti a jej dôsledkoch pre nemecké právne prostredie. Pri čítaní prvého rozhodnutia Spolkového ústavného súdu⁴⁴², v ktorom sa vyjadril k otázke prednosti práva Spoločenstva, možno mať dojem, že tento uznal argumenty Súdneho dvora vo veci *Costa*⁴⁴³. Neskôr vo veci *Vyrovňavacej dane z obratu*⁴⁴⁴ Spolkový ústavný súd pokračoval vo vytýčenom trende a v roku 1971 sa stal prvým európskym najvyšším súdom, ktorý zmenil vnútroštátnu právnu doktrínu a priznal európskemu právu prednosť pred vnútroštátnym právom⁴⁴⁵.

Otvorenou ostala otázka prípadných ústavných limitov zásady prednosti. V rozhodnutí *Solange I*⁴⁴⁶ Spolkový ústavný súd zmenil trend vytýčený vo svojich predchádzajúcich rozhodnutiach a vyslovil sa, že pokiaľ integračný proces nepostúpi tak ďaleko, že i právo Spoločenstva bude mať ustálený katalóg základných práv, postúpenie veci všeobecným súdom Spolkovému ústavnému súdu po obdržaní rozhodnutia Súdneho dvora je prípustné, či dokonca nevyhnutné, ak všeobecný nemecký súd považuje podľa interpretácie Súdneho dvora normu práva Spoločenstva za neuplatniteľnú pre jej rozpor s niektorým základným právom

⁴⁴¹ Pozri napr.: *Boom, J.* The European Union after the Maastricht Decision: Will Germany Be the "Virginia of Europe?". *The American Journal of Comparative Law*. 1995, vol. 43, no. 2, s. 181; *Alter, K.* Establishing the Supremacy of European Law. Oxford: Oxford University Press, 2001. s. 106.

⁴⁴² Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 216/67 z 18. októbra 1967, *Dodatočné clá na hydinu, ovocie a zeleninu*; „... Takto bol vytvorený nový orgán verejnej moci, ktorý je autonómny a nezávislý na štátnej moci jednotlivých členských štátov. Jeho akty preto nemusia byť schvaľované členskými štátmi, ani nimi nemôžu byť zrušené. Zmluva o EHS je akoby ústava tohto Spoločenstva. Právne predpisy vydané inštitúciami Spoločenstva v rámci právomocí na základe Zmluvy, t.j. 'sekundárne právo Spoločenstva', tvoria samostatný právny poriadok, ktorého normy nepatria do medzinárodného práva, ani do vnútroštátneho práva členských štátov. Právo Spoločenstva a vnútroštátne právo členských štátov predstavujú dva samostatné právne poriadky, navzájom nezávislé; právo odvodené zo Zmluvy o EHS pochádza z nezávislého zdroja práva.“

⁴⁴³ Rozsudok Súdneho dvora vo veci 6/64, *Flaminio Costa/ENEL*, Zb. 1964, s. 585; tento rozsudok je analyzovaný na s. 21.

⁴⁴⁴ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 225/69 z 9. júna 1971, *Firma Alfons Lütticke GmbH, Köln-Deutz*.

⁴⁴⁵ Tamže; „Článok 24 ods. 1 Základného zákona znamená, že ... nielen prenos suverenity na medzištátne orgány je platný, ale aj že rozhodnutia ESD ... musia byť uznané. Záver z tejto právnej situácie musí byť taký, že ... nemecké súdy musia uplatňovať takéto právne pravidlá, vrátane právnych noriem, ktoré pochádzajú z autonómneho suverénneho zdroja, ale prostredníctvom ESD sa stávajú priamo účinnými vo vnútroštátnej sfére ... pretože len takýmto spôsobom sa môžu občania na spoločnom trhu domáhať svojich práv.“

⁴⁴⁶ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 52/71 z 29. mája 1974, *Internationale Handelsgesellschaft mbH/Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel 'Solange I'*, [1974] 2 CMLR 540; toto rozhodnutie je analyzované na str. 106.

ustanoveným v Základnom zákone.⁴⁴⁷ Rozhodol teda, že bude práva dané nemeckou ústavou chrániť aj voči komunitárnemu právu.⁴⁴⁸ Po vynesení rozhodnutia vo veci *Solange I* nastalo „oteplovanie“ vzťahov, keď Spolkový ústavný súd v žiadnom zo svojich rozhodnutí nevyhlásil právnu normu Spoločenstva za neuplatniteľnú na území Nemecka a pri viacerých príležitostiach naznačil ochotu revidovať svoje postoje. Tento trend po 12 rokoch vyústil do rozhodnutia vo veci *Solange II*⁴⁴⁹, keď sa Spolkový ústavný súd vyslovil, že pokiaľ Európske spoločenstvá zabezpečia účinnú ochranu základných práv, Spolkový ústavný súd viac nebude vykonávať svoju právomoc rozhodovať o uplatniteľnosti sekundárnej legislatívy Spoločenstva a nebude viac skúmať túto legislatívu vzhľadom na štandard základných práv obsiahnutý v Základnom zákone.⁴⁵⁰ Priaznivý trend bol navyše ešte potvrdený v rozhodnutí *Kloppenburg*⁴⁵¹, v ktorom Spolkový ústavný súd vytvoril ústavnú sankciu pre súdy, ktoré neuposlúchnu rozsudok Súdneho dvora.

Len päť rokov po rozhodnutí *Kloppenburg* však Spolkový ústavný súd vyniesol rozhodnutie, ktoré je doteraz azda najvýznamnejšou hrozbou, ktorú adresoval súd členského štátu Súdnemu dvoru, pokiaľ ide o doktrínu zásady prednosti európskeho práva. V rozhodnutí vo veci *Maastrichtskej zmluvy*⁴⁵² Spolkový ústavný súd pohrozil, že pokiaľ Európska únia nebude rozlišovať medzi výkonom suverénnej právomoci prenesenej na obmedzený účel a zmenou a doplnením Zmluvy, takýto výklad nevyvolá záväzné účinky v Nemecku. Ostrej kritike podrobil demokratické pomery v Európskej únii a dospel k záveru, že v Európskej únii nemôže byť demokracia bez spoločného jazyka a *demosu*. Závery z tohto rozhodnutia Spolkový ústavný súd v zásade potvrdil i v nedávnom rozhodnutí vo veci *Lisabonskej zmluvy*⁴⁵³. Okrem iného vyhlásil,

⁴⁴⁷ Tamže, bod 7 písm. c)

⁴⁴⁸ Malová, D., Láštík, E., Rybář, M. Slovensko ako nový členský štát Európskej únie: Výzva z periferie?. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, 2005. s. 140.

⁴⁴⁹ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 197/83 z 22. októbra 1986, *Wünsche Handelsgesellschaft 'Solange II'*, [1987] 3 CMLR 225; toto rozhodnutie je analyzované na str. 110.

⁴⁵⁰ Tamže, časť B/II bod 1 písm. f).

⁴⁵¹ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 687/85 z 8. apríla 1987, *Kloppenburg*, [1988] 3 CMLR 1; toto rozhodnutie je analyzované na str. 115.

⁴⁵² Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 2134/92 a 2159/92 z 12. októbra 1993, *Brunner a iní/Zustimmungsgesetz zum Vertrag von Maastricht*, [1994] CMLR 57; toto rozhodnutie je analyzované na str. 117.

⁴⁵³ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 2/08, 5/08, 1010/08, 1022/08, 1259/08 a 182/09 z 30. júna 2009, *Lisabonská zmluva*; toto rozhodnutie je analyzované na str. 121.

že Nemecko neuznáva absolútnu prednosť uplatnenia práva Únie z dôvodu ústavnej neprijateľnosti.

Spolkový ústavný súd v tomto rozhodnutí vlastne potvrdil a zhrnul celú svoju doterajšiu judikatúru. Potvrdil svoje skoršie uznanie prednosti európskeho práva, ktorá však má svoje ústavné medze. Taktiež potvrdil svoj postoj, že na území Nemecka to bude on, kto bude rozhodovať v poslednej inštancii o rozsahu právomocí na úrovni Únie a že radšej poruší ustanovenie európskeho práva než významné ustanovenie Základného zákona.

Názormi a postojmi Spolkového ústavného súdu sa inšpiroval i český Ústavný súd. Za svoju pomerne krátku rozhodovaciu činnosť v ére členstva Českej republiky v Európskej únii sa vyjadroval pomerne často (v porovnaní napr. so svojim slovenským náprotivkom). Na prvé formulácie svojich názorov na prednosť práva Spoločenstva, využil hneď prvú príležitosť, ktorá sa mu naskytla. V náleze vo veci *Povahy tzv. zlatých akcií*⁴⁵⁴ sa vyslovil, že každý orgán verejnej moci je povinný aplikovať komunitárne právo prednostne pred českým právom vtedy, pokiaľ je český zákon v rozpore s komunitárnym právom. Aplikačnú prednosť noriem komunitárneho práva potvrdil v ďalšom náleze vo veci *Produkčných kvót cukru*⁴⁵⁵ avšak do budúca si vyhradil právomoc ústavnoprávneho prieskumu. V náleze vo veci *Európskeho zatykača*⁴⁵⁶ sa Ústavný súd vyslovil, že nemá právomoc rozhodovať o ústavnosti noriem európskeho práva, a to ani za situácie, pokiaľ sú obsiahnuté v právnych predpisoch Českej republiky. V náleze vo veci *Lisabonskej zmluvy*⁴⁵⁷ mierne korigoval svoju predchádzajúcu judikatúru, keď konštatoval, že v prípade jasného konfliktu medzi domácou ústavou a európskym právom, ktorý nemožno eliminovať žiadnou rozumnou interpretáciou, musí mať ústavný poriadok Českej republiky prednosť.⁴⁵⁸ Vo svojom druhom náleze vo veci *Lisabonskej zmluvy*⁴⁵⁹ vlastne len potvrdil svoju predchádzajúcu judikatúru.

⁴⁵⁴ Nález Ústavného súdu ČR sp. zn. Pl. ÚS 19/04 zo dňa 21.2.2006; tento nález je analyzovaný na str. 125.

⁴⁵⁵ Nález Ústavného súdu ČR sp. zn. Pl. ÚS 50/04 zo dňa 8.3.2006, uverejnený v Zbierke zákonov pod č. 154/2006 Zb.; tento nález je analyzovaný na str. 126.

⁴⁵⁶ Nález Ústavného súdu ČR sp. zn. Pl. ÚS 66/04 zo dňa 3.5.2006, uverejnený v Zbierke zákonov pod č. 434/2006 Zb.; tento nález je analyzovaný na str. 133.

⁴⁵⁷ Nález Ústavného súdu ČR sp. zn. Pl. ÚS 19/08 zo dňa 26.11.2008, uverejnený v Zbierke zákonov pod č. 446/2008 Zb.; tento nález je analyzovaný na str. 136.

⁴⁵⁸ Tamže, bod 85.

⁴⁵⁹ Nález Ústavného súdu ČR sp. zn. Pl. ÚS 29/09 zo dňa 3.11.2009, uverejnený v Zbierke zákonov pod č. 387/2009 Zb.; tento nález je analyzovaný na str. 141.

V príkrom kontraste k judikatúre českého Ústavného súdu stojí rozhodovacia činnosť Ústavného súdu Slovenskej republiky, ktorý sa za rovnaký čas otázke vzťahu vnútroštátneho a európskeho práva poriadne nevenoval a letmo sa jej dotkol len v náleze vo veci *Ústavy pre Európu*⁴⁶⁰.

Vzťah **vnútroštátne právo vs. európske právo ľudských práv** je napr. načrtnutý na príklade série rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva a nemeckých súdov vo veciach *Loizidou*⁴⁶¹ a *Görgülü*⁴⁶². Európsky súd pre ľudské práva v rozhodnutí vo veci *Loizidou* vyslovil postulát existencie európskeho verejného poriadku. Význam tohto rozsudku je v tom, že i Európsky súd pre ľudské práva sa napokon odklonil, i keď nie veľmi výrazne, od ustálených postupov medzinárodného práva. Poukázal na rozdiely medzi ním a Medzinárodným súdnym dvorom, čím sa prakticky pokúsil vyčleniť právny poriadok Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv od tradičného medzinárodného práva. Vo veci *Görgülü* Európsky súd pre ľudské práva len štandardným spôsobom rozhodol zrejmu vec bez výraznejších, či kontroverznejších bodov. Významným sa tento prípad stal až po reakcii nemeckých súdov na rozhodnutie. Vyšší krajiný súd v Naumburgu sa dosť zvláštne vyslovil, že rozsudok zaväzuje Nemecko len ako subjekt medzinárodného práva verejného a nie jeho orgány⁴⁶³. Spolkový ústavný súd sa najprv priklonil na stranu Vyššieho krajiného súdu v Naumburgu, no neskôr v ďalšom rozhodnutí svoj postoj zmiernil a korigoval. No i tak rozhodol, že právne účinky rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva sú mierené v prvom rade na štát ako taký. Vzápätí poukázal na rozdiely medzi právom Európskej únie a Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv, keď sa vyslovil, že dohovor v zásade zaujíma neutrálny postoj, pokiaľ ide o vnútroštátny právny systém, a na rozdiel od nadnárodnej organizácie nemá za cieľ priamo zasahovať do vnútroštátneho právneho systému.

⁴⁶⁰ Nález Ústavného súdu SR č. II. ÚS 171/05 zo dňa 27.2.2008; tento nález je analyzovaný na str. 144.

⁴⁶¹ Vec *Loizidou proti Turecku*, sťažnosť č. 15318/89, rozsudok o predbežných námietkach z 23. marca 1995.

⁴⁶² Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Görgülü proti Nemecku*, sťažnosť č. 74969/01, rozsudok (tretia sekcia) z 26. februára 2004; rozhodnutie Vyššieho krajiného súdu v Naumburgu z 24. júla 2003; rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 1481/04 zo 14. októbra 2004, *G./rozhodnutie Vyššieho krajiného súdu v Naumburgu z 30. júna 2004*.

⁴⁶³ Rozhodnutie Vyššieho krajiného súdu v Naumburgu z 24. júla 2003 (citované v rozhodnutí Spolkového ústavného súdu zo 14. októbra 2004, bod 67; http://www.bverfg.de/entscheidungen/rs20041014_2bvr148104en.html (preklad do angličtiny); toto rozhodnutie je analyzované na str. 83.

Vzťah **európske vs. medzinárodné právo** je zas načrtnutý na príklade série rozsudkov Všeobecného súdu (pred tým Súdu prvého stupňa) a Súdneho dvora vo veci *Kadi*⁴⁶⁴. Najprv to bol sympatický pokus Súdu prvého stupňa o hierarchizáciu noriem medzinárodného a európskeho práva, keď rozhodol, že povinnosti vyplývajúce z Charty OSN majú nepopierateľne prednosť. Súdny dvor však v odvolaní rozhodol, že medzinárodná dohoda nemôže mať za následok zasahovanie do ústavných zásad Zmluvy ES, vrátane zásady, podľa ktorej všetky akty Spoločenstva musia dodržiavať základné práva, a rozsudky Súdu prvého stupňa zrušil. Týmto rozhodnutím sa vzápätí inšpiroval nemecký Ústavný súd vo veci *Lisabonskej zmluvy*⁴⁶⁵, keď „odkázal“ Súdneho dvora, že nemeckú Ústavu neporuší, aj keby to malo znamenať porušenie európskeho práva (rovnako ako Súdny dvor uprednostnil porušenie medzinárodného práva pred porušením zakladajúcich zmlúv).

Napokon **vzťah európske právo vs. európske právo ľudských práv** je načrtnutý na príkladoch sérií rozhodnutí Súdneho dvora a Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Matthews*⁴⁶⁶ a *Bosphorus*⁴⁶⁷. Rozhodnutie vo veci *Matthews* je prvý prípad, v ktorom bol Európsky súd pre ľudské práva požiadaný o preskúmanie údajného porušenia Dohovoru normami Európskeho spoločenstva⁴⁶⁸. Európsky súd pre ľudské práva zakotvil vo svojej judikatúre zásadu, že členské štáty sú viazané Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv aj pri prenášaní právomocí na nadnárodné organizácie, keď vyhlásil, že Spojené kráľovstvo neuskutočnením volieb do Európskeho parlamentu na Gibraltáre porušilo práva sťažovateľky. Rozsudok vo veci *Bosphorus* je označovaný za „Solange II“ Európskeho súdu pre ľudské práva⁴⁶⁹, pretože v ňom Európsky súd pre ľudské práva dospel k podobným záverom ako Spolkový ústavný súd v uvedenom

⁴⁶⁴ Rozsudok Súdu prvého stupňa vo veci T-315/01, *Yassin Abdullah Kadi/Rada Európskej únie a Komisia Európskych spoločenstiev*, Zb. 2005, s. II-3649; rozsudok Súdneho dvora v spojených veciach C-402/05 P a C-415/05 P, *Yassin Abdullah Kadi a Al Barakaat International Foundation/Rada Európskej únie a Komisia Európskych spoločenstiev*, Zb. 2008, s. I-6351; tieto rozsudky sú analyzované na s. 55.

⁴⁶⁵ Rozhodnutie Spolkového ústavného súdu č. 2/08, 5/08, 1010/08, 1022/08, 1259/08 a 182/09 z 30. júna 2009, *Lisabonská zmluva*; toto rozhodnutie je analyzované na str. 121.

⁴⁶⁶ *Vec Matthews proti Spojenému kráľovstvu*, sťažnosť č. 24833/94, rozsudok z 18. februára 1999.

⁴⁶⁷ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi proti Írsku*, sťažnosť č. 45036/98, rozsudok z 30. júna 2005; rozsudok Súdneho dvora vo veci C-84/95, *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret AS/Minister for Transport, Energy and Communications a iní*, Zb. 1996, s. I-3953.

⁴⁶⁸ *Rudolf, B., Denise Matthews v. The United Kingdom*, Application No. 24833/94. *The American Journal of International Law*. 1999, vol. 93, no. 3, s. 684.

⁴⁶⁹ *Jacqué, J.P., L'arrêt Bosphorus, une jurisprudence « Solange II » de la Cour européenne des droits de l'homme?.* *Revue trimestrielle de droit européen*. 2005, vol. 41, s. 756.

rozhodnutí. Rozhodol, že o ochrane ľudských práv v práve Spoločenstva možno povedať, že je rovnocenná s úpravou Dohovoru. Tým pádom sťažil prístup fyzických osôb k Dohovoru, pokiaľ ich prípad súvisí s právom Únie. Optimálnym trvalým riešením vzájomného vzťahu medzi právnymi poriadkami Európskej únie a Dohovoru bude pristúpenie Európskej únie k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv. Lisabonská zmluva na tento účel neustanovuje len právny základ pre takéto pristúpenie, ale tiež ukladá pristúpenie ako povinný výsledok⁴⁷⁰. Po pristúpení bude mať Európsky súd pre ľudské práva právomoc aj pre oblasť práva Únie.

Predkladaná práca si kládla za cieľ popísať vývoj aplikácie zásady prednosti a na jeho spletitom pozadí ukázať význam tejto zásady pre európske integračné procesy. Pritom je zrejmé, že ani zďaleka nejde o vývoj jednosmerný, či priamočiary. Jedna z mála vecí, ktorá je všetkým, inak tak rozdielnym, v tejto práci spomínaným súdnym orgánom spoločná, je uprednostňovanie svojej judikatúry, svojho systému a svojho postavenia pred všetky ostatné. Či už ide o Súdny dvor, ktorý takto rozhodol vo veciach *Van Gend en Loos*, *Costa* a *Kadi*, Spolkový ústavný súd vo veciach *Maastrichtskej* a *Lisabonskej zmluvy*, alebo český Ústavný súd vo veci *Produkčných kvót cukru*. A práve tu tkvie riziko, na ktoré si na tomto mieste dovoľíme upozorniť. Domnievame sa, že popísaná situácia je z dlhodobého hľadiska neudržateľná, pretože neustále sa množiace judikatúry násobené počtom novovznikajúcich súdov⁴⁷¹ na seba zákonite musia naraziť a skôr či neskôr by mohlo dôjsť k protichodným rozhodnutiam rôznych súdov, čo by malo najmä v kontexte Európskej únie veľmi vážne následky. Je preto nevyhnutné skúmať a kriticky hodnotiť judikatúru a postoje relevantných súdov a poukazovať na styčné body, ale i rozpory s cieľom predísť navzájom nezmieriteľným rozhodnutiam. Budeme radi, ak k tomu aspoň v malej miere prispeje aj táto práca.

⁴⁷⁰ Pristúpenie Európskej únie k Európskemu dohovoru o ľudských právach, dokument Rady EÚ ST 6582/10 zo 17. februára 2010.

⁴⁷¹ *Oellers-Frahm, K. Multiplication of International Courts and Tribunals and Conflicting Jurisdiction: Problems and Possible Solutions. Max Planck Yearbook of UN Law. 2001, vol. 5, s. 67.*

Abstrakt

V predkladanej práci sa snažíme na rozhodnutiach jednotlivých súdov načrtnúť vývoj doktríny zásady prednosti v európskom právnom prostredí. Len ťažko by sme dokázali zveličiť význam zásady prednosti pre riadne fungovanie Európskej únie v súčasnosti. Pokiaľ by členské štáty mali právomoc zrušiť právny akt Európskej únie tým, že by prijali alebo dali prednosť vnútroštátnemu právu, nemohol by existovať jednotný a ucelený právny poriadok EÚ. Zásadu prednosti vyvinul vo svojej judikatúre skoro pred päťdesiatimi rokmi Súdny dvor práve na presadzovanie tohto cieľa.

No právo Európskej únie je len jedným z mnohých právnych poriadkov pôsobiacich na území európskych štátov. Na území členských štátov pôsobí naraz vnútroštátne právo, medzinárodné právo a ďalšie od neho vo väčšej či menšej miere odčlenené právne systémy, a to právo Európskej únie a právo Rady Európy, konkrétne európske právo ľudských práv. Pri výbere rozhodnutí sme dbali na to, aby bolo zachytených, čo najviac vzájomných vzťahov medzi uvedenými rôznymi právnymi systémami.

Vzťahu **európske vs. vnútroštátne právo** sme z objektívnych dôvodov venovali najväčší priestor. Korene doktríny priameho účinku ustanovení Zmluvy o založení EHS a jej aplikačnej prednosti možno nájsť v rozsudkoch vo veciach *Van Gend en Loos* a *Costa*. Súdny dvor na základe teleologického výkladu Zmluvy vyčlenil túto z klasického medzinárodného práva a vyhlásil, že „Spoločenstvo ustanovuje nový právny poriadok medzinárodného práva, v prospech ktorého štáty obmedzili, hoci vo vymedzených oblastiach, svoje zvrchované práva a ktorých subjektami sú nielen členské štáty, ale rovnako aj ich štátni príslušníci“. Na základe týchto dôvodov dospel k záveru, že niektoré ustanovenia Zmluvy môžu mať po splnení určitých podmienok priamy účinok vo vnútroštátnom právnom poriadku. Priamy účinok ustanovení Zmluvy by sa asi ťažko presadzoval, keby vnútroštátne súdy namiesto neho aplikovali nejaké iné uplatniteľné ustanovenie vnútroštátneho práva. Európske právo musí mať prednosť pred vnútroštátnym, ak majú mať individuálne práva nejaký zmysel, inak by sa štáty mohli vyhnúť plneniu svojich záväzkov jednoduchým prijatím nových vnútroštátnych noriem. Súdny dvor dospel k záveru, že „voči právu prameniacemu zo Zmluvy ako nezávislého zdroja práva,

nemožno teda z dôvodu jeho špecifickej a jedinečnej povahy odporovať na základe vnútroštátneho právneho predpisu cestou súdnych orgánov bez toho, aby nestratilo svoj komunitárny charakter a aby nebol spochybnený právny základ samotného Spoločenstva.“ Vyjadril tak doktrínu prednosti práva Spoločenstva pred ustanoveniami vnútroštátneho práva, ktorá je ústrednou témou tejto práce.

Vo svojej ďalšej judikatúre už zo svojej pozície nikdy neustúpil, naopak ju ešte viac prehľboval a dotváral. V ďalších rozsudkoch tak napr. zakotvil prednosť práva Spoločenstva i pred ústavnými normami členského štátu i v nich obsiahnutými základnými právami. Teda i akty sekundárnej legislatívy Spoločenstva majú prednosť pred ústavou členského štátu; konštatoval, že všetky vnútroštátne súdy musia okamžite zabezpečiť presadenie ustanovenia práva Spoločenstva s priamym účinkom, hoci uplatniteľné ustanovenie vnútroštátneho práva predpisuje niečo iné, a to aj v takom prípade, ak vnútroštátny súd nemá takúto právomoc podľa vnútroštátneho práva.

Reakcia na judikatúru Súdneho dvora v členských štátoch na seba nenechala dlho čakať. Ako sa neskôr ukázalo, boli to práve nemecké súdy na čele so Spolkovým ústavným súdom, ktorých judikatúra a postoje si získali jedno z najprominentnejších postavení spomedzi členských štátov. Už v šesťdesiatych rokoch, teda ako jedna z prvých, sa v nemeckých odborných kruhoch rozprúdila diskusia o judikatúre Súdneho dvora týkajúcej sa prednosti a jej dôsledkoch pre nemecké právne prostredie. Pri čítaní prvého rozhodnutia Spolkového ústavného súdu, v ktorom sa vyjadril k otázke prednosti práva Spoločenstva, možno mať dojem, že tento uznal argumenty Súdneho dvora. Neskôr pokračoval vo vytýčenom trende a v roku 1971 sa stal prvým európskym najvyšším súdom, ktorý zmenil vnútroštátnu právnu doktrínu a priznal európskemu právu prednosť pred vnútroštátnym právom.

Otvorenou ostala otázka prípadných ústavných limitov zásady prednosti. V rozhodnutí *Solange I* Spolkový ústavný súd zmenil trend vytýčený vo svojich predchádzajúcich rozhodnutiach a vyslovil sa, že pokiaľ integračný proces nepostúpi tak ďaleko, že i právo Spoločenstva bude mať ustálený katalóg základných práv, postúpenie vecí všeobecným súdom Spolkovému ústavnému súdu po obdržaní rozhodnutia Súdneho dvora je prípustné, či dokonca nevyhnutné, ak

všeobecný nemecký súd považuje podľa interpretácie Súdneho dvora normu práva Spoločenstva za neuplatniteľnú pre jej rozpor s niektorým základným právom ustanoveným v Základnom zákone. Neskôr nastalo „oteplovanie“ vzťahov. Tento trend vyústil do rozhodnutia vo veci *Solange II*, keď sa Spolkový ústavný súd vyslovil, že pokiaľ Európske spoločenstvá zabezpečia účinnú ochranu základných práv, Spolkový ústavný súd viac nebude vykonávať svoju právomoc rozhodovať o uplatniteľnosti sekundárnej legislatívy Spoločenstva.

No začiatkom deväťdesiatych rokov Spolkový ústavný súd vyniesol rozhodnutie, ktoré je doteraz azda najvýznamnejšou hrozbou, ktorú adresoval súd členského štátu Súdnemu dvoru, pokiaľ ide o doktrínu zásady prednosti európskeho práva. V rozhodnutí vo veci *Maastrichtskej zmluvy* Spolkový ústavný súd pohrozil, že pokiaľ Európska únia nebude rozlišovať medzi výkonom suverénnej právomoci prenesenej na obmedzený účel a zmenou a doplnením Zmluvy, takýto výklad nevyvolá záväzné účinky v Nemecku. Ostrej kritike podrobil demokratické pomery v Európskej únii a dospel k záveru, že v Európskej únii nemôže byť demokracia bez spoločného jazyka a *demosu*. Závery z tohto rozhodnutia Spolkový ústavný súd v zásade potvrdil i v nedávnom rozhodnutí vo veci *Lisabonskej zmluvy*. Okrem iného vyhlásil, že Nemecko neuznáva absolútnu prednosť uplatnenia práva Únie z dôvodu ústavnej neprijateľnosti.

Názormi a postojmi Spolkového ústavného súdu sa inšpiroval i český Ústavný súd. Na prvé formulácie svojich názorov na prednosť práva Spoločenstva, využil hneď prvú príležitosť, ktorá sa mu naskytla. V tomto náleze sa vyslovil, že každý orgán verejnej moci je povinný aplikovať komunitárne právo prednostne pred českým právom vtedy, pokiaľ je český zákon v rozpore s komunitárnym právom. V ďalšom náleze si však vyhradil právomoc ústavnoprávneho prieskumu. V inom svojom náleze sa vyslovil, že nemá právomoc rozhodovať o ústavnosti noriem európskeho práva, a to ani za situácie, pokiaľ sú obsiahnuté v právnych predpisoch Českej republiky. V náleze vo veci *Lisabonskej zmluvy* mierne korigoval svoju predchádzajúcu judikatúru, keď konštatoval, že v prípade jasného konfliktu medzi domácou ústavou a európskym právom, ktorý nemožno eliminovať žiadnou rozumnou interpretáciou, musí mať ústavný poriadok Českej republiky prednosť.

V príkrom kontraste k judikatúre českého Ústavného súdu stojí rozhodovacia činnosť Ústavného súdu Slovenskej republiky, ktorý sa za rovnaký čas otázky vzťahu vnútroštátneho a európskeho práva poriadne nevenoval a letmo sa jej dotkol len v náleze vo veci *Ústavy pre Európu*.

Vzťah **vnútroštátne právo vs. európske právo ľudských práv** je načrtnutý na príklade série rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva a nemeckých súdov vo veci *Loizidou*. Európsky súd pre ľudské práva v rozhodnutí vo veci *Loizidou* vyslovil postulát existencie európskeho verejného poriadku. Význam tohto rozsudku je v tom, že i Európsky súd pre ľudské práva sa napokon odklonil, i keď nie veľmi výrazne, od ustálených postupov medzinárodného práva. Poukázal na rozdiely medzi ním a Medzinárodným súdnym dvorom, čím sa prakticky pokúsil vyčleniť právny poriadok Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv od tradičného medzinárodného práva.

Vzťah **európske vs. medzinárodné právo** je zas načrtnutý na príklade série rozsudkov Súdu prvého stupňa a Súdneho dvora vo veci *Kadi*. Najprv to bol sympatický pokus Súdu prvého stupňa o hierarchizáciu noriem medzinárodného a európskeho práva, keď rozhodol, že povinnosti vyplývajúce z Charty OSN majú nepopierateľne prednosť. Súdny dvor však v odvolaní rozhodol, že medzinárodná dohoda nemôže mať za následok zasahovanie do ústavných zásad Zmluvy ES, vrátane zásady, podľa ktorej všetky akty Spoločenstva musia dodržiavať základné práva.

Napokon **vzťah európske právo vs. európske právo ľudských práv** je načrtnutý na príkladoch sérií rozhodnutí Súdneho dvora a Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Matthews* a *Bosphorus*. Rozhodnutie vo veci *Matthews* je prvý prípad, v ktorom bol Európsky súd pre ľudské práva požiadaný o preskúmanie údajného porušenia Dohovoru normami Európskeho spoločenstva. Európsky súd pre ľudské práva zakotvil vo svojej judikatúre zásadu, že členské štáty sú viazané Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv aj pri prenášaní právomocí na nadnárodné organizácie. Rozsudok vo veci *Bosphorus* je označovaný za „Solange II“ Európskeho súdu pre ľudské práva, pretože v ňom dospel k podobným záverom ako Spolkový ústavný súd v uvedenom rozhodnutí. Rozhodol, že o ochrane ľudských práv v práve Spoločenstva možno povedať, že je rovnocenná s úpravou Dohovorom. Tým pádom sťažil prístup fyzických osôb k Dohovoru, pokiaľ ich prípad súvisí s právom Únie. Optimálnym trvalým riešením vzájomného

vzťahu medzi právnymi poriadkami Európskej únie a Dohovorom bude pristúpenie Európskej únie k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv. Lisabonská zmluva na tento účel neustanovuje len právny základ pre takéto pristúpenie, ale tiež ukladá pristúpenie ako povinný výsledok. Po pristúpení bude mať Európsky súd pre ľudské práva právomoc aj pre oblasť práva Únie.

Predkladaná práca si kládla za cieľ popísať vývoj aplikácie zásady prednosti a na jeho spletitom pozadí ukázať význam tejto zásady pre európske integračné procesy. Pritom je zrejmé, že ani zďaleka nejde o vývoj jednosmerný, či priamočiary. Jedna z mála vecí, ktorá je všetkým, inak tak rozdielnym, v tejto práci spomínaným súdnym orgánom spoločná, je uprednostňovanie svojej judikatúry, svojho systému a svojho postavenia pred všetky ostatné. Či už ide o Súdny dvor, ktorý takto rozhodol vo veciach *Van Gend en Loos*, *Costa* a *Kadi*, Spolkový ústavný súd vo veciach *Maastrichtskej* a *Lisabonskej zmluvy*, alebo český Ústavný súd vo veci *Produkčných kvót cukru*. A práve tu tkvie riziko, na ktoré si na tomto mieste dovoľíme upozorniť. Domnievame sa, že popísaná situácia je z dlhodobého hľadiska neudržateľná, pretože neustále sa množiace judikatúry násobené počtom novovznikajúcich súdov na seba zákonite musia naraziť a skôr či neskôr by mohlo dôjsť k protichodným rozhodnutiam rôznych súdov, čo by malo najmä v kontexte Európskej únie veľmi vážne následky. Je preto nevyhnutné skúmať a kriticky hodnotiť judikatúru a postoje relevantných súdov a poukazovať na styčné body, ale i rozpory s cieľom predísť navzájom nezmieriteľným rozhodnutiam. Budeme radi, ak k tomu aspoň v malej miere prispeje aj táto práca.

Abstract

In this dissertation we are trying, on the basis of decisions of various courts, to outline the development of the principle of primacy doctrine in the European legal environment. It would be difficult to overestimate the importance of the principle of primacy for the proper operation of the European Union today. If member states had the power to ignore an act of the European Union by adopting or giving precedence to a provision of national law, no uniform and coherent European legal order could exist. The principle of primacy was developed nearly fifty years ago by the Court of Justice in its case law for furthering this very end.

But European Union law is just one of many legal orders operating within European states. At the same time there are national law, international law, and other legal orders derived from it, particularly European Union law and Council of Europe law, on the territory of member states . In selecting decisions, we were careful to include as many as possible mutual relations among these legal orders.

For objective reasons, the relationship between **European Union law and national law** is the most represented. The roots of the doctrine of direct effect of the provisions of the EEC Treaty and its precedence of application can be traced back to *Van Gend en Loos* and *Costa* rulings. The Court of Justice, using the teleological approach, distinguished the Treaty from ordinary international law and stated that “the Community constitutes a new legal order of international law for the benefit of which the states have limited their sovereign rights, albeit within limited fields, and the subjects of which comprise not only member states but also their nationals”. On the basis of these reasons it concluded that certain provisions of the Treaty can under certain conditions have direct effect in a national legal order. But direct effect of Treaty provisions could be very difficult to enforce, if national courts could apply a conflicting provision of national law instead. If individual rights are to have any meaning, European law must have precedence over national law; otherwise the States could default on their commitments simply by adopting new national norms. The Court of Justice concluded that “the law stemming from the treaty, an independent source of law, could not, because of its special and original nature, be overridden by domestic legal provisions, however framed, without being deprived of its character as community

law and without the legal basis of the community itself being called into question.” It framed, in this way, the doctrine of the principle of primacy of Community law over national law, which is the central theme of this dissertation.

The Court of Justice has never retreated from its position on its case law; on the contrary, it has gone further. It has for instance declared the primacy even of secondary Community legislation over member state constitutions. On other occasions it has held that national courts must immediately secure enforcement of directly applicable Community norms, even though applicable provisions of national law provide otherwise and the national courts do not have the power to do so under the constitution of the state concerned.

A response to the case law of the Court of Justice was forthcoming. As it later turned out, it was German courts, with the leadership of the Federal Constitutional Court, which later earned a prominent position amongst their peers. As early as the sixties, German academics were amongst the first to commence the debate on the case law of the Court of Justice on the principle of primacy and its influence on the cherished German legal order. Reading the first decision of the Federal Constitutional Court on the topic might have suggested that it accepted the legal assertions of the Court of Justice. Later it continued and in 1971 it was the first amongst the European highest courts to change national legal doctrine and accorded primacy to European law over national law.

The open issue was the possible constitutional limits of the principle of primacy. In the *Solange I* ruling the Federal Constitutional Court changed the trend and held that unless the process of European integration reached the stage where the Community itself had a catalogue of fundamental rights, German ordinary courts could refer cases to the Federal Constitutional Court if they believed that the ruling of the Court of Justice was inconsistent with fundamental rights contained in the German constitution. Later we saw a “thaw” in the relationship of the Federal Constitutional Court towards the Court of Justice, leading to the *Solange II* ruling, where it held that if the European Communities secured effective protection of fundamental rights, the Federal Constitutional Court would no longer exercise its power to review secondary Community legislation.

In the early nineties though, the Federal Constitutional Court delivered a judgment which is perhaps the most significant threat to the principle of the primacy of European law addressed to the Court of Justice by a national court. In the *Maastricht Treaty* decision, the Federal Constitutional Court threatened to ignore the ruling of the Court of Justice if it failed to distinguish between the enforcement of sovereign competence conferred on limited purpose and the amendment of Treaties. It strongly criticized the democratic situation within the European Union and concluded that there could not be democracy in the European Union without a common language and *demos*. The conclusion of this ruling was largely confirmed in recent *Lisbon Treaty* judgment. Here the Federal Constitutional Court held that Germany did not accept absolute primacy of the application of Union law on the basis of constitutional inadmissibility.

The Constitutional Court of the Czech Republic was inspired, in its case law, by the legal pronouncements of the Federal Constitutional Court of Germany. For the first articulation of its opinion, it used the first opportunity possible. Here it held that every public authority is obliged to apply Community law instead of conflicting national law. In its next ruling however, it reserved for itself the power of constitutional review. On another occasion it held that it does not have a power to rule on the constitutionality of European law norms, even when they are included in provisions of national law. In its *Lisbon Treaty* judgment, it somewhat revised its case law when it held that in the event of a clear conflict between the Constitution and European law, which could not be eliminated on any interpretation, the constitutional order of the Czech Republic must prevail.

In stark contrast to the case law of the Czech Constitutional Court stands the jurisprudence of the Constitutional Court of the Slovak Republic. The Slovak Constitutional Court over the same period has not pronounced on the issue of the primacy of European law and has only touched the topic in its *Constitution for Europe* ruling.

The relationship between **national law and European human rights law** is depicted in the series of decisions of the European Court of Human Rights and those of German courts in the *Loizidou* case. Here the European Court of Human Rights postulated the existence of a European

public order. This judgment is significant because the European Court of Human Rights eventually distinguished, though not radically, the Convention from the tools of interpretation of ordinary international law. It pointed out the differences between it and the International Court of Justice in an attempt to distinguish the legal order of the Convention from international law.

The relationship between **European law and international law** is depicted in the series of decisions of the Court of First Instance and the Court of Justice in the *Kadi* case. Firstly there was a good attempt by the Court of First Instance to give a hierarchical order to the relationship of European and international law when the Court of First Instance held that obligations stemming from the UN Charter have precedence. On appeal, however, the Court of Justice decided that international agreements could not interfere with constitutional principles of the EC Treaty, including the principle according to which all Community acts must respect fundamental rights.

Last, but not least, the relationship between **European law and European human rights law** is depicted in the series of decisions of the Court of Justice and the European Court of Human Rights in the *Matthews* case and the *Bosphorus* case. The *Matthews* judgment is the first ruling, in which the European Court of Human Rights was asked to review an alleged infringement of the Convention by the norms of European law. The European Court of Human Rights articulated the principle that member states are also bound by the Convention in transferring of competences to supranational organizations. The *Bosphorus* judgment was labelled the “*Solange II*” of the European Court of Human Rights, because the European Court of Human Rights arrived at conclusions similar to those of the Federal Constitutional Court. The European Court of Human Rights held that the protection of fundamental rights within the Community was equivalent to that of the Convention. The best possible solution to the problem would be the accession of the EU to the Convention. The Lisbon Treaty provides for not only the legal basis, but also the end to be achieved. After accession, the European Court of Human Rights would have full competence over European law.

This dissertation aims to cover the development of the principle of primacy and its intricate background, demonstrating the importance of this principle for integration processes in Europe. It is obvious that development has not been straightforward. One of the very few features common

to all judicial bodies mentioned is the pursuit of their own case law, own legal system and own authority, whether it is the Court of Justice in *Van Gend en Loos*, *Costa* and *Kadi* cases, the Federal Constitutional Court in the *Maastricht* and *Lisbon* cases or the Czech Constitutional Court in the *Sugar Production Quotas* case. This is precisely the weak spot to which we would like to draw attention. We consider that the situation is not sustainable in the long run. There is great risk in diverting case law by multiplying international adjudication bodies of arriving at situations of conflict at some point, with conflicting decisions which could have great implications in the context of the European Union. It is therefore necessary to examine and critically assess various case laws and positions of relevant courts and to point out common ground, but also points of discord, in order to prevent conflicting rulings. We would be happy if this dissertation provided at least a small contribution in this regard.

ZOZNAM LITERATÚRY

- Abdelgawad, E. L., Weber, A.* The Reception Process in France and Germany. In Keller, H., Stone Sweet, A. (ed.) *A Europe of Rights: The Impact of the ECHR on National Legal Systems*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- Alter, K.* Establishing the Supremacy of European Law. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- Alter, K.* Who are the "Masters of the Treaty"?: European Governments and the European Court of Justice. *International Organization*. 1998, vol. 52, no. 1.
- Alter, K.* The Making of a Supranational Rule of Law: The Battle for Supremacy. In Tiersky, R. (ed.) *Europe Today: National Politics, European Integration and European Security*. 2. vydanie. Lanham: Rowman and Littlefield, 2004.
- Arnulf, A.* The European Union and its Court of Justice. 2. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2006.
- Beuter, R.* Germany and the Ratification of the Maastricht Treaty. In *Laursen, F., Vanhoonacker, S.* The ratification of the Maastricht Treaty: Issues, Debates and Future Implications. Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1994.
- Besson, S.* The Reception Process in Ireland and the United Kingdom. In Keller, H., Stone Sweet, A. (ed.) *A Europe of Rights: The Impact of the ECHR on National Legal Systems*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- Bobek, M.* Judikát roku?. *Jiné právo* [online]. 2007 [cit. 2009-08-19].
- Boom, J.* The European Union after the Maastricht Decision: Will Germany Be the "Virginia of Europe?". *The American Journal of Comparative Law*. 1995, vol. 43, no. 2.
- Bribosia, H.* Report on Belgium. In Slaughter, A., Stone Sweet, A., Weiler, J. (ed.) *The European Court and national courts: doctrine and jurisprudence*. Oxford: Hart Publishing, 1998.
- Bříza, P.* Nález Ústavního soudu k Lisabonské smlouvě - (opožděné) poznámky kritického čtenáře I - IV. *Jiné právo* [online]. 2009 [cit. 2009-08-03].

- Bříza, P. Pár prvotních poznámek a tipů ke čtení „nemeckého Lisabonu“ II. *Jiné právo* [online]. 2009 [cit. 2009-07-25].
- Calleo, D. *Rethinking Europe's Future*, Princeton/Oxford, 2001.
- Chalmers, D., Hadjiemmanuil, Ch., Monti, G., Tomkins, A. *European Union Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Craig, P., De Búrca, G. *EU Law: Text, Cases and Materials*. 3. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- Darras J., Pirotte O. La Cour constitutionnelle fédérale allemande a-t-elle mis en danger la primauté du droit communautaire?, *Revue trimestrielle de droit européen*. 1976, no. 3.
- De Búrca, G. Sovereignty and the Supremacy Doctrine of the European Court of Justice. In Walker, N. (ed.) *Sovereignty in Transition: Essays in European Law*. Oxford: Hart Publishing, 2003.
- De Witte, B. Direct Effect, Supremacy, and the Nature of the Legal Order. In Craig, P., De Búrca, G. (ed.) *The Evolution of EU Law*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- Douglas-Scott, S. *Constitutional law of the European Union*. Harlow: Pearson Education Ltd, 2002.
- Grinc, J. Dualita ochrany základních práv na evropské úrovni a Lisabonská smlouva. In *Pluralizmus moci a práva: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v dňoch 25. - 27. marca 2009 v Tatranskej Štrbe*. Bratislava: Ústav štátu a práva SAV, 2009.
- Guillaume, G. The Proliferation of International Judicial Bodies: The Outlook for the International Legal Order-Speech by the President of the International Court of Justice, to the Sixth Committee of the General Assembly of the United Nations, 27 oktobra 2000.
- Hartley, T., C. *The Foundations of European Community Law*. 6. vydanie. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Hartley T., The European Court, Judicial Objectivity and the Constitution of the European Union. *Law Quarterly Review*. 1996, vol. 112.
- Hartwig, M. Much Ado About Human Rights: The Federal Constitutional Court Confronts the European Court of Human Rights. *German Law Journal*. 2005, vol. 06, no. 05.

- Helper, L. R., Slaughter A.-M.* Toward a Theory of Effective Supranational Adjudication. *The Yale Law Journal*. 1997, vol. 107, no. 2.
- Hendrych, D. a kol.* Právníký slovník, C. H. Beck, 2. vydání 2003.
- Higgins, R.* The ICJ, the ECJ, and the Integrity of International Law. *The International and Comparative Law Quarterly*. 2003, vol. 52, no. 1.
- Hunnings, N., M.* Droit Communautaire et Droit National. Community Law and National Law. *The International and Comparative Law Quarterly*. 1966, vol. 15, no. 2.
- Jacqué, J.P.*, L'arrêt Bosphorus, une jurisprudence « Solange II » de la Cour européenne des droits de l'homme?. *Revue trimestrielle de droit européen*. 2005, vol. 41.
- Keller, H., Stone Sweet, A.* Assessing the Impact of the ECHR on National Legal Systems. In Keller, H., Stone Sweet, A. (ed.) *A Europe of Rights: The Impact of the ECHR on National Legal Systems*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- Kuhnert, K.* Bosphorus – Double standards in European human rights protection?. *Utrecht Law Review*. 2006, vol. 2, no. 2.
- Kukliš, T.* Poznámky k rozsudku *Van Gend en Loos*. *Výber z rozhodnutí Súdneho dvora Európskych spoločenstiev*. 2004, č. 1.
- Kukliš, T.* Poznámky k rozsudku *Costa*. *Výber z rozhodnutí Súdneho dvora Európskych spoločenstiev*. 2004, č. 2.
- Kukliš, T.* Poznámky k rozsudku *Stauder*. *Výber z rozhodnutí Súdneho dvora Európskych spoločenstiev*. 2004, č. 2.
- Kühn, Z.* Rozšíření Evropské unie a vztahy šestadvaceti ústavních systémů. *Právník*. 2004, roč. CXLIII, č. 8.
- Kühn, Z.* Nález ve věci Lisabonské smlouvy I. – obecné otázky. *Jiné právo* [online]. 2008 [cit. 2009-08-03].
- Kühn, Z.* Lisabonská smlouva mífí do Brna. *Jiné právo* [online]. 2008 [cit. 2009-08-03].
- La Pergola, A., Del Duca, P.* Community Law, International Law and the Italian Constitution. *The American Journal of International Law*. 1985, vol. 79, no. 3.

- Lindahl, H.* The Purposiveness of Law: Two Concepts of Representation in the European Union. *Law and Philosophy*. 1998, vol. 17, no. 5/6.
- MacCormick, N.* The Maastricht-Urteil: Sovereignty Now. *European Law Journal*. 1995, vol. 1, no. 3.
- MacCormick, N.* Democracy, Subsidiarity, and Citizenship in the 'European Commonwealth'. *Law and Philosophy*. 1997, vol. 16, no. 4.
- Malová, D., Láštic, E., Rybář, M.* Slovensko ako nový členský štát Európskej únie: Výzva z periferie?. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, 2005.
- Mancini, F., Keeling, D.* Democracy and the European Court of Justice. *The Modern Law Review*. 1994, vol. 57, no. 2.
- Mann, C., J.* The function of judicial decision in European economic integration. The Hague: Martinus Nijhoff, 1972.
- Martinez, J., S.* Towards an International Judicial System. *Stanford Law Review*. 2003, vol. 56, no. 2.
- Oellers-Frahm, K.* Multiplication of International Courts and Tribunals and Conflicting Jurisdiction: Problems and Possible Solutions. *Max Planck Yearbook of UN Law*. 2001, vol. 5.
- Oppenheimer, A.* The relationship between European Community law and national law: The Cases, Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- Özden Kaboğlu, İ., Koutnatzis, S.-I. G.* The Reception Process in Greece and Turkey. In Keller, H., Stone Sweet, A. (ed.) *A Europe of Rights: The Impact of the ECHR on National Legal Systems*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- Rehman, J.* International Human Rights Law: A Practical Approach. Harlow: Pearson Education Ltd, 2003.
- Riesenfeld, S., Buxbaum, R. N. V.* Algemene Transport- En Expeditie Onderneming van Gend & Loos c. Administration Fiscale Neerlandaise: A Pioneering Decision of the Court of Justice of the European Communities. *The American Journal of International Law*. 1964, vol. 58, no. 1.

- Rudolf, B.*, Denise Matthews v. The United Kingdom, Application No. 24833/94. *The American Journal of International Law*. 1999, vol. 93, no. 3.
- Schepel, H., Wesseling, R.* The Legal Community: Judges, Lawyers, Officials and Clerks in the Writing of Europe. *European Law Journal*. 1997, vol. 3, no. 2.
- Schwarze, J.* Judicial Review in EC Law: Some Reflections on the Origins and the Actual Legal Situation. *The International and Comparative Law Quarterly*. 2002, vol. 51, no. 1.
- Schwok, R.* Théories de l'intégration européenne: Approches, concepts et débats. Paris: Montchrestien - E.J.A., 2005.
- Stein, E.* Toward Supremacy of Treaty-Constitution by Judicial Fiat: On the Margin of the Costa Case. *Michigan Law Review*. 1965, vol. 63, no. 3.
- Sudre, F.* La Convention européenne des droits de l'homme. Paris: Presses Universitaires de France, 2005.
- Svoboda, P.* in: *Tichý, L., Arnold, R., Svoboda, P., Zemánek, J., Král, R.* Evropské právo. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004.
- Torrelli, M.* La Cour Constitutionnelle fédéral allemande et le droit communautaire. *Revue du Marché Commun*. 1968, no. 112.
- Weatherill, S., Beaumont, P.* EC Law. London: Penguin books, 1993.
- Weiler, J.* The Community system: the dual character of supranationalism. *Yearbook of European Law*. 1981, vol. 1, no. 1.
- Weiler, J., Haltern, U.* The Autonomy of the Community Legal Order: Through the Looking Glass. *Harvard International Law Journal*. 1996, vol. 37, no. 2.
- Weiler, J.* The State 'über alles': Demos, Telos and the German Maastricht Decision. Fiesole: European University Institute, 1995.
- Wintr, J.* Principy českého ústavního práva. Praha: Eurolex Bohemia, 2006.

ZOZNAM ROZHODNUTÍ

EURÓPSKA ÚNIA

Súdny dvor Európskej únie

1/58, *Stork/Vysoký úrad*, Zb. 1959, s. 17

36, 37, 38 a 40/59, *Geitling/Vysoký úrad*, Zb. 1960, s. 423

13/61, *De Geus en Uitdenbogerd/Bosch a iní*, Zb. 1962, s. 89

26/62, *Van Gend en Loos*, Zb. 1963, s. 1

6/64, *Flaminio Costa/ENEL*, Zb. 1964, s. 585

40/64, *Sgarlata/Komisia*, Zb. 1960, s. 215

57/65, *Alfons Lütticke GmbH/Hauptzollamt Saarlouis*, Zb. 1966, s. 205

13/67, *Becher/Hauptzollamt München*, Zb. 1968, s. 275

17/67, *Neumann/Hauptzollamt Hof/Saale*, Zb. 1967, s. 571

20/67, *Tivoli/Hauptzollamt Würzburg*, Zb. 1968, s. 199

25/67, *Milch-, Fett-, und Eierkontor GmbH/Hauptzollamt Saarbrücken*, Zb. 1968, s. 207

27/67, *Fink-Frucht GmbH/Hauptzollamt München*, Zb. 1968, s. 223

28/67, *Molkerei-Zentrale Westfalen/Lippe GmbH/Hauptzollamt Paderborn*, Zb. 1968, s. 211

31/67 *Stier/Hauptzollamt Hamburg*, Zb. 1968, s. 235

34/67, *Lück/Hauptzollamt Köln*, Zb. 1968, s. 359

35/67, *Van Eick/Komisia*, Zb. 1968, s. 329

29/69, *Erich Stauder/Ulm, Sozialamt*, Zb. 1969, s. 419

11/70, *Internationale Handelsgesellschaft mbH/Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, Zb. 1970, s. 1125

48/71, *Komisia/Taliansko*, Zb. 1972, s. 527

34/73, *Fratelli Variola S.p.A./Amministrazione delle Finanze dello Stato*, Zb. 1973, s. 981

167/73, *Komisija/Francúzsko*, Zb. 1974, s. 359

43/75, *Defrenne II*, Zb. 1976 s. 455

33/76, *Rewe/Landwirtschaftskammer für das Saarland*, Zb. 1976, s. 1989

35/76, *Simmenthal Spa/Ministero delle finanze*, Zb. 1976, s. 1871

45/76, *Comet BV/Produktschap voor Siergewassen*, Zb. 1976, s. 2043

106/77, *Amministrazione delle Finanze dello Stato/Simmenthal*, Zb. 1978, s. 629

130/79, *Express Dairy Foods Limited/Intervention Board for Agricultural Produce*, Zb. 1980, s. 1887

100 až 103/80, *SA Musique Diffusion française a iní/Komisija Európskych spoločností*, Zb. 1983, s. 1825

158/80, *Rewe/Hauptzollamt Kiel*, Zb. 1981, s. 1805

8/81, *Becker/Finanzamt Münster-Innenstadt*, Zb. 1982, s. 53

255/81, *Grendel/Finanzamt für Körperschaften*, Zb. 1982, s. 2301

345/82, *Wünsche Handelsgesellschaft GmbH & Co./Spolková republika Nemecko*, Zb. 1984, s. 1995

14/83, *Sabine von Colson a Elisabeth Kamann/Land Nordrhein-Westfalen*, Zb. 1984, s. 1891

70/83, *Gerda Kloppenburg/Finanzamt Leer*, Zb. 1984, s. 1075

222/84, *Marguerite Johnston/Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary*, Zb. 1986, s. 1651

69/85, *Wünsche Handelsgesellschaft GmbH & Co./Spolková republika Nemecko*, Zb. 1986, s. 947

249/85, *Albako Margarinefabrik Maria von der Linde GmbH & Co. KG/Bundesanstalt für landwirtschaftliche Marktordnung*, Zb. 1987, s. 2345

22/87, *Komisija/Taliansko*, Zb. 1988, s. 2633

103/88, *Fratelli Costanzo/Comune di Milano*, Zb. 1989, s. 1839

- C-213/89, *The Queen/Secretary of State for Transport ex parte Factortame a iní*, Zb. 1990, s. I-2433
- C-221/89, *The Queen/Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd a i. („Factortame II“)*, Zb. 1991, s. I-3905
- C-246/89, *R Komisia/Spojené kráľovstvo*, Zb. 1989, s. 3125
- C-246/89, *Komisio/Spojené kráľovstvo*, Zb. 1991, s. I-4585
- C-260/89, *Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE a Panellinia Omospondia Syllogon Prossopikou/Dimotiki Etairia Pliroforissis and Sotirios Kouvelas a Nicolaos Avdellas a iní*, Zb. 1991, s. I-2925
- C-6 a 9/90, *Francovich a Bonifaci/Taliansko*, Zb. 1991, s. I-5357
- C-280/90, *Emmot*, Zb. 1991, s. I-4269
- C-68/95, *T. Port/Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung*, Zb. 1996, s. I-6065
- C-84/95, *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret AS/Minister for Transport, Energy and Communications a iní*, Zb. 1996, s. I-3953
- C-10/97 až C-22/97, *Ministero delle Finanze/IN.CO.GE.'90 Srl a i.*, Zb. 1998, s. I-06307
- C-224/97, *Erich Ciola/Land Vorarlberg*, Zb. 1999, s. I-2517
- C-446/98, *Fazenda Pública/Câmara Municipal do Porto*, Zb. 2000, s. I-11435
- C-118/00, *Gervais Larys/Institut national d'assurances sociales pour travailleurs indépendants (INASTI)*, Zb. 2001, s. I-5063
- C-105/03 *Pupino*, Zb. 2005, s. I-5285
- C-145/04, *Španielsko/Spojené kráľovstvo*, Zb. 2006, s. I-7917
- C-303/05 *Advocaten voor de Wereld VZW/Leden van de Ministerraad*, Zb. 2007, s. I-3633
- C-402/05 P a C-415/05 P, *Yassin Abdullah Kadi a Al Barakaat International Foundation/Rada Európskej únie a Komisia Európskych spoločenstiev*, Zb. 2008, s. I-6351
- C-120/06 P a C-121/06 P *FIAMM a FIAMM Technologies/Rada a Komisia*, Zb. 2008, s. I-6513
- C-14/07 *Weiss und Partner*, Zb. 2008, s. I-3367

Všeobecný súd (pred tým Súd prvého stupňa)

T-315/01, *Yassin Abdullah Kadi/Rada Európskej únie a Komisia Európskych spoločenstiev*, Zb. 2005, s. II-3649

RADA EURÓPY

Európsky súd pre ľudské práva

Tyrrer proti Spojenému kráľovstvu, sťažnosť č. 5856/72, rozsudok z 25 apríla 1978

Mathieu-Mohin a Clerfayt proti Belgicku, sťažnosť č. 9267/81, rozsudok z 2. marca 1987

Loizidou proti Turecku, sťažnosť č. 15318/89, rozsudok o predbežných námietkach z 23. marca 1995

Spojená komunistická strana Turecka a iní proti Turecku, sťažnosť č. 19392/92, rozsudok z 30. januára 1998

S.A. Dangeville proti Francúzsku, sťažnosť č. 36677/97, rozsudok (druhá sekcia) z 26. marca 2002

Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi proti Írsku, sťažnosť č. 45036/98, rozsudok z 30. júna 2005

Von Hannover proti Nemecku, sťažnosť č. 59320/00, rozsudok (tretia sekcia) z 24. júna 2004

Görgülü proti Nemecku, sťažnosť č. 74969/01, rozsudok (tretia sekcia) z 26. februára 2004

Európska komisia pre ľudské práva

X. proti Rakúsku, sťažnosť č. 7008/75, rozhodnutie z 12. júla 1976

Confédération française démocratique du travail proti Európskym spoločenstvám, sťažnosť č. 8030/77, rozhodnutie z 10. júla 1978

Lindsay proti Spojenému kráľovstvu, sťažnosť č. 8354/78, rozhodnutie z 8. marca 1979

Tête proti Francúzsku, sťažnosť č. 11123/84, rozhodnutie z 9. decembra 1987

M & Co. proti Nemecku, sťažnosť č. 13258/87, rozhodnutie z 9. februára 1990

Dufay proti Európskym spoločenstvám, sťažnosť č. 13539/88, rozhodnutie z 19. januára 1989

Timke proti Nemecku, sťažnosť č. 27311/95, rozhodnutie z 11. septembra 1995

BELGICKO

Kasačný súd

Etat Belge v. S.A. Fromagerie Franco-Suisse Le Ski z 21. mája 1971, [1972] 10 CMLR 330

ČESKO

Ústavný súd

Pl. ÚS 19/04 zo dňa 21.2.2006, *Povaha tzv. zlatých akcií*

Pl. ÚS 50/04 zo dňa 8.3.2006, uverejnené v Zbierke zákonov pod č. 154/2006 Zb., *Produkčné kvóty cukru*

Pl. ÚS 66/04 zo dňa 3.5.2006, uverejnené v Zbierke zákonov pod č. 434/2006 Zb., *Európsky zatykač*

Pl. ÚS 12/08 zo dňa 2.12.2008, *Aktívna legitímácia všeobecných súdov*

Pl. ÚS 19/08 zo dňa 26.11.2008, uverejnené v Zbierke zákonov pod č. 446/2008 Zb., *Lisabonská zmluva*

Pl. ÚS 29/09 zo dňa 3.11.2009, uverejnené v Zbierke zákonov pod č. 387/2009 Zb., *Lisabonská zmluva II*

DÁNSKO

Najvyšší súd

I-361/1997, zo dňa 6. 4. 1998 *Carlsen and Others v. Rasmussen*

ÍRSKO

Najvyšší súd

Lawror v. Minister for Agriculture 1, [1990] IR 356

Society for the Protection of Unborn Children (Ireland) Ltd. v. Grogan, zo dňa 19. 12. 1989,
[1990] 57 CMLR 689

Attorney General v. X., zo dňa 5. 3. 1992, [1992] IR 1

NEMECKO

Spolkový ústavný súd

77/63 z 5. júla 1967, *Daň zo sladovníckeho jačmeňa*, [1967] 27 CMLR 302

216/67 z 18. októbra 1967, *Dodatočné clá na hydinu, ovocie a zeleninu*

225/69 z 9. júna 1971, *Firma Alfons Lütticke GmbH, Köln-Deutz*

52/71 z 29. mája 1974, *Internationale Handelsgesellschaft mbH/Einfuhr- und Vorratsstelle für
Getreide und Futtermittel 'Solange I'*, [1974] 2 CMLR 540

6/77 z 25. júla 1979, *Steinike und Weinling/Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft*,
[1980] 2 CMLR 531

112/77 a 195/79 z 23. júna 1981, *Internationale Zuständigkeit der belgischen Gerichte für
Gebührenforderungen von Eurocontrol*

197/83 z 22. októbra 1986, *Wünsche Handelsgesellschaft 'Solange II'*, [1987] 3 CMLR 225

687/85 z 8. apríla 1987, *Kloppenburg*, [1988] 3 CMLR 1

2134/92 a 2159/92 z 12. októbra 1993, *Brunner a iní/Zustimmungsgesetz zum Vertrag von
Maastricht*, [1994] CMLR 57

1/97 zo 7. júna 2000, *Spoločná organizácia trhu s banánmi*, [2000] EuGRZ 328

1481/04 zo 14. októbra 2004, *G./rozhodnutie vyššieho krajinského súdu v Naumburgu z 30. júna
2004*

2/08, 5/08, 1010/08, 1022/08, 1259/08 a 182/09 z 30. júna 2009, *Lisabonská zmluva*

Všeobecné súdy

rozhodnutie Finančného súdu pre Porýnie-Falcko č. 77/63 zo 14. novembra 1963, *Daň zo sladovníckeho jačmeňa*, [1964] 10 CMLR 130

rozhodnutie Spolkového finančného súdu z 11. júla 1968, *Firma Molkerei-Zentrale Westfalen/Lippe GmbH/Hauptzollamt Paderborn*, [1968] 8 CMLR 300

rozhodnutie Spolkového finančného súdu č. 106/67 z 29. októbra 1968, *Firma Alfons Lütticke GmbH, Köln-Deutz*

uznesenie Správneho súdu vo Frankfurte nad Mohanom s prejudiciálnou otázkou Spolkovému ústavnému súdu vo veci *Internationale Handelsgesellschaft mbH/Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel 'Solange I'*, [1972] CMLR 177

rozhodnutie Spolkového finančného súdu z 25. apríla 1985, *Gerda Kloppenburg/Finanzamt Leer*, [1989] 1 CMLR 873

rozhodnutie Vyššieho krajského súdu v Naumburgu z 24. júla 2003

POLSKO

Ústavný súd

K 18/04 z 11. mája 2005, *Členstvo Poľska v Európskej únii (Zmluva o pristúpení)*

SLOVENSKO

Ústavný súd

II. ÚS 171/05 zo dňa 27.2.2008.

SPOJENÉ ŠTÁTY

Najvyšší súd

Marbury v. Madison, z 24. februára 1803, 5 U.S. 137 (1803)

ŠPANIELSKO

Ústavný súd

Re the EU Constitutional Treaty and the Spanish Constitution z 13. decembra 2004, [2005] I
CMLR 981

TALIANSKO

Ústavný súd

Costa/ENEL e Soc. Edisonvolta č. 14 zo 7. marca 1964, [1964] I II Foro It. 87 I 465

Frontini v. Ministero delle Finanze č. 183/73 zo dňa 27. 12. 1973

S.p.A. Granital/Amministrazione finanziaria č. 170 z 8. júna 1984, [1984] I II Foro It. 2063

Fragd v. Amministrazione delle Finanze dello Stato č. 232/1989 zo dňa 21. 4. 1989

Štátna rada

Soc. biscotti panettoni Collusi Milano/Ministeri commercio estero e finanze, Il foro Italiano III
143 (1963)